

CINGHIZ
AITMATOV

adio,
floare - galbenă!

Cinghiz Aitmatov

**ADIO, FLOARE-
GALBENĂ!**

Editura pentru Literatură Universală
București -1968

Culegere din:

Чынгыз Айтматов

ВЕРБЛЮЖИЙ ГЛАЭ

- повести и рассказы -

Советский писатель, 1966

și

Роман-газтль No. 24/372/1966

Cinghiz Aitmatov

**ADIO, FLOARE
GALBENĂ!**

ADIO, FLOARE- GALBENĂ!

În românește de
IULIAN VESPER și NICOLAE STOIAN

I

Un bărbat în vârstă conducea încet o teleguță veche, tare hârbuită. Șargul înhămat la cotigă, buiestrașul Gulsari era și el bătrân, apăsător de ani...

Drumul spre marele tăpșan urca chinuitor și părea nesfârșit de lung. Iarna, printre obcinele acestea vinete, pustii, se învârtețea într-una viforul, iar vara se încropea o arșiță, de jurai că te afli în iad, nu alta.

Pentru Tanabai, acest urcuș fusese, de când ține minte, o nespusă caznă. Nu-i era pe plac, nu putea suferi mersul cătinel, agale; nu-l răbda inima pur și simplu. Când i se întâmpla în tinerețe, destul de des, de altfel, s-o întindă călare la centrul raional, de fiecă dată, la înapoiere, își îndemna calul s-o rupă la deal, în galop. Nu-l cruța de loc, îl atinge mereu cu cravașa. Dacă se pornea uneori cu alți tovarăși de drum, care se duceau cu carul, și, colac peste pupăză, tras de boi, zvâcnea din mers de pe draghină, își lua haina și-o croia pe jos. Pășea înverșunat, ca la atac, și nu se oprea decât tocmai sus, pe podiș. Acolo, trăgea adânc aerul cu gura larg deschisă, așteptând să-l ajungă din vale nenorocita căruță, ce abia se târa. Umbletul repede făcea să-i bată inima nebunește și-l înțepa ceva în piept. Dar chiar și-așa, tot parcă era mai acătării decât să se miște domol în carul cu boi.

Câteodată îi făcea plăcere lui Cioro, când trăia, să-și ia prietenul peste picior pentru această ciudățenie. Îi spunea:

— Vrei să știi, Tanabai, pentru ce nu te salți și tu ca lumea? Pentru că n-ai nici un pic de răbdare. Zău așa! Tu o ții una și bună - iutișor, iutișor. Și revoluția mondială o vrei cât a-i bate din palme! Da ce-mi stric eu gura de revoluție, când un drum ca atâtea altele, cum e urcușul de la

Aleksandrovka, și-acela n-ai astâmpăr să-l dovedești ca lumea. Toți merg ca oamenii, fără nici o grabă, da tu, ți-ai găsit, sfâr! sari din loc și mi-o iei la goană în sus, de parcă te-ar fugări lupii. Și ce folos, mă rog? Tufă. Oricum, tot tu stai colo sus și-i adăști pe ceilalți din urmă. Și, ia seama, nici la revoluția mondială n-ai să ajungi singur. O s-aștepti până s-or scula toți.

Dar aceasta se întâmplase cândva, de mult, foarte de mult timp.

De astă dată, Tanabai nici nu băgase de seamă când trecu urcușul de la Aleksandrovka. Se deprinsese, pesemne, cu bătrânețea. Umbla nici prea repezor, nici agale. Pășea într-un rând cu toată lumea. Acum se pornea mai totdeauna singur. Pe cei cu care bătuse cândva acest drum, în cete gălăgioase, nu-i mai puteai găsi. Unii muriseră în război, alții se prăpădiseră de moarte bună, o seamă ședea și-și duceau traiul acasă. Tinerii umblau cu mașinile. N-o luau târâș-grăpiș cu jalnica mârtoagă cu care mergea el.

Roțile teleguței duruiau pe drumul străvechi. Mai aveau încă mult de duruit. În față se întindea stepa, iar dincolo, de cealaltă parte a canalului, mai aveau cale lungă de mers pe tăpșan, până-n munți.

De-un timp începuse el să bage de seamă că nu mai e calul cum îl știa; slăbea, îl lăsau puterile. Dar, frământat mereu de gânduri grele, Tanabai nu prea pune la inimă ceea ce i se arăta ochilor. Ce mare nenorocire, dacă îi ostenea calul la drum? Au fost ele necazuri și mai mari. Las' că avea să tragă, avea să ajungă el unde trebuie...

De unde să fi putut ști că bătrânul său cal, buiestrașul Gulsarî - Floare-galbenă - poreclit așa pentru neobișnuita culoare a părului său galben-deschis, înfruntase pentru ultima oară dealul de la Aleksandrovka și-l purta acum pe cele din urmă verste? De unde să fi înțeles că în capul animalului își făcuse loc, ca după o otravă, o cruntă ameteală, că în privirea lui tulburată se legăna pământul în

cercuri de toate culorile, că se cumpenea într-o parte și-n alta, atingând marginile cerului când cu un capăt, când cu celălalt? Cum să fi aflat bătrânul că uneori drumul dinaintea mârtoagei se prăvălea dintr-o dată ca într-o prăpastie neagră și-atunci i se năzărea că în fața ei, spre locul unde mergea și unde trebuiau să fie munții plutea o ceață roșietică sau un fum?

Calul simțea tot mai viu surda, îndelunga durere a inimii aflată de mult în suferință, iar acum, prins în strânsoarea colacului, răsufla tot mai anevoie. Hamul, lăsat pe-o parte, îi rodea spinarea, iar în stânga, sub gâtar, îl înțepa într-una ceva ascuțit. Era, poate, un ghimpe sau un vârf de cui ieșit prin căptușeala de păslă a colacului. O mică rană deschisă pe gâlca unei bătăturei de la piept îl ardea și-l ustura într-un chip de neîndurat. Picioarele îi erau tot mai grele, de parcă ar fi umblat pe-un câmp arat, hleios.

Totuși, bătrânul cal mergea mereu, biruindu-și slăbiciunea, iar bătrânul Tanabai îl îndemna din răstimp în răstimp, smucind de hățuri, și cugeta adânc. Avea la ce să cugete.

Roțile teleguței duruiau pe drumul străvechi. Floare-galbenă încă mai pășea cu umbletu-i obișnuit, în buiestru, în același ritm fără pereche, de trap mărunț, de la care nu se abătuse vreodată din ziua când pentru întâia oară se ridicase în picioare și începuse să alerge șovăielnic, în treapdă, peste pășune, după maică-sa - o iapă mare cu coamă lungă.

Floare-galbenă era buiestraș înăscut, și pentru buiestrul său vestit avusese în viață parte de multe zile bune, dar și de multe amare. Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap, pe vremuri, să-l înhame cumva la căruță, ar fi fost o nelegiuire. Însă, cum spune vorba din bătrâni, la strâmtoare calul cu zăbala-n gură se adapă, iar voinicu trece și-ncălțat prin apă.

Dar toate acestea se întâmplaseră cândva și rămăseseră departe în trecut. Acum buiestrașul se îndrepta cu cele din

urmă puteri spre ultimul său potou. Niciodată nu mersese atât de încet spre potou și niciodată nu se apropiase de el atât de repede ca azi. Ultima linie de sosire era acum la numai un pas depărtare.

Roțile teleguței duruiau pe drumul străvechi.

Calul simțea mereu clătînându-se pământul sub copite și faptul acesta îi răscolea nedeslușit în memoria lăncezită zilele acelea văratice de demult, pășunea hleioasă și parcă mișcătoare din munți, lumea uimitoare, de necrezut, în care soarele necheza și sărea peste culmi, iar el, prostuțul, se avânta în urmărirea astrului peste pășune, peste râu, peste tufișuri, până când singurul armăsar al hergheliei, cu urechile strânse a mânie, îl ajungea din urmă și-l aducea îndărăt. Pe-atunci, în zilele acelea de mult apuse, hergheliile păreau să umble cu picioarele-n sus, ca în adâncă oglindă a vreunui lac, iar maică-sa - iapa mare cu coamă lungă - se preschimba într-un nor cald de lapte. Tare-i plăcea clipa când maică-sa se prefăcea dintr-o dată într-un nor mângâios, furnăitor. Gurguiile i se învârtoșau și se făceau dulci, laptele spumega pe buzele lui, și Floare-galbenă se îneca de atâta belșug și dulceață. Îi plăcea să stea așa, cu botul vârât în pântecul maică-si, al iepei celei mari și cu coamă lungă. Ce îmbătător, ce desfătător era laptele acela! Soarele, pământul, mama, își găseau loc într-o înghițitură de lapte. Apoi, după ce se sătura, putea să mai tragă o sorbitură, pe urmă încă una și încă...

Dar, vai, asta ținu puțin, nespus de puțin! Curând se schimbară toate. Soarele de pe cer încetă să mai necheze și să mai sară peste culmi, prinse a se ivi neabătut la răsărit și o apuca drept spre apus, hergheliile încetară să mai umble cu picioarele în sus, pășunea bătută de copitele lor clefăia și se înnegrea, iar pietrele de pe fâșia de nisip trosneau și crăpau. Iapa cea mare și cu coamă lungă se dovedi o mamă aspră, și-l mușca dureros de greabăn, când o sâcâia din cale-afară. Nu-i mai ajungea laptele. Trebui să

mănânce iarbă. Începea o altă viață, care avea să se îndelunge mulți ani și care, acum, se apropia de sfârșit.

Buiestrașul nu se mai întorsese vreodată în tot lungul său veleat, la vara aceea apusă o dată pentru totdeauna. Umblase cu tarnița pe el, bătuse cu picioarele tot felul de drumuri, purtase chipuri și chipuri de călăreți, dar nu dăduse vreodată de capăt tuturor drumurilor. Abia acum, când soarele se urnise iarăși din loc, iar pământul prinsese a i se legăna sub picioare, când ochii i se încetoșaseră și începuse să vadă tulbure, i se năzări din nou vara aceea, care apusese de atâta vreme. Munții aceia, pășunea aceea hleioasă, hergheliile, iapa aceea mare cu coama lungă stăruiau acum în fața ochilor lui într-o ciudată licărire mișcătoare. Încordându-se din răspuțeri, întinzându-se, Floare-galbenă își puse cu deznădejde picioarele la încercare, cu gândul să scape odată de sub colacul de lemn, să iasă din jug și din hulube și să pășească în lumea cea de demult, care i se dezvăluise acum pe neașteptate, din nou. Dar înșelătoarea vedenie se tot depărta de fiecare dată, și asta era cel mai chinuitor. Ca și în copilărie, maicăsa îl chema, cu un nechezat ușor; ca și în copilărie, hergheliile treceau în goană atingându-l cu coastele și cu cozile, iar lui nu-i mai ajungeau puterile să biruie pâcla sclipitoare stârnită de viscol. Vijelia se dezlănțuia în jur tot mai aprig, îl sfichiuia cu cozile-i tăioase, îi astupa nările și ochii cu zăpadă. Năpădit de-o sudoare fierbinte, dârdâia de frig, iar lumea aceea de neatins se topea fără zgomot, se pierdea în vârtejurile de zăpadă. Pieriră munții, pășunea, râul, fugiră hergheliile; numai umbra maică-si - iapa cea mare, cu coamă lungă - i se năzărea mereu în față ca o pată tulbure. Ea n-ar fi vrut să-l părăsească. Îl tot chema la dânsa. Floare-galbenă necheză o dată din toate puterile, plângând, dar nu-și auzi glasul. Și totul pieri, se șterse și viscolul. Roțile căruței își curmară durătul. Mica rană de sub colacul de pâslă încetă să-l mai doară.

Buiestrașul se opri, se cumpeni de pe o parte pe alta. Când se sforța să vadă, îl usturau ochii. Un vâjâit ciudat îi stăruia în cap.

Tanabai aruncă hățurile pe-o leucă din față, coborî anevoie din căruță, își îndreptă picioarele înțepenite și se apropie posomorât de cal.

— Eh, fir-ai tu să fii al naibii! sudui el încet, cu ochii la buiestraș.

Acesta stătea cu capu-i uriaș și gâtul lung, numai os, scos din ham. Coastele animalului se mișcau greu în sus și în jos, șalele prăpădite se umflau sub crucea spinării. Din galben-deschis, auriu, cum fusese odinioară, Gulsari ajunsese acum murg de-atâta sudoare și murdărie. Broboane cenușii-albăstrui se prelingeau în șiroaie de spumă de pe încheietura ciolănoasă a șalelor pe foale, pe picioare, pe copite.

— Parcă nu l-am mânat prea tare - îngăimă Tanabai și, neliniștit, începu să umble de colo-colo. Slăbi chinga, dete drumul la strup, scoase zăbala din gura calului. Zăbala era plină de bale fierbinți, lipicioase. Șterse cu mânăca șubei botul și gâtul buiestrașului. Apoi se repezi spre căruță să strângă rămășițele fânului, adună o jumătate de braț și-l aruncă la picioarele calului. Floare-galbenă însă nu se atinse de nutreț, scuturat de-un tremur mărunț.

Tanabai ridică un șomoioș de fân la botul buiestrașului.

— Na, mănâncă, mănâncă, ce stai așa!

Buzele buiestrașului fremătară, dar nu izbutiră să apuce fânul. Tanabai i se uită în ochi și se întunecă la chip. În ochii calului adânc căzuți în găvane, pe jumătate acoperiți de cutele năpârlite ale pleoapelor, bătrânul nu desluși nimic. Păreau stinși, pustii, ca ferestrele unei case părăsite.

Tanabai privi în jur buimăcit: departe în zări, se ivea tivitura munților, în jur se întindea stepa goală, iar pe drum nu se vedea țipenie de om. Pe timp de iarnă călătorii treceau nespus de rar pe-acolo.

Bătrânul cal și bătrânul om stăteau singuri pe drumul pustiu.

Erau ultimele zile de februarie. Zăpada se retrăsese de pe șesul întins; doar prin râpe și prin viroagele cu stuf mai rămăseseră, în vizuinele ascunse ale iernii, spinările ca de lup ale ultimelor troiene. Vântul aducea un iz slab de zăpadă stătută, pământul era încă înghețat, vânat, bătând în albastru, încă fără viață. Tristă și neprimitoare e stepa de piatră la sfârșit de iarnă. Aruncând asupra-i doar o privire, Tanabai simți cum îi îngheață inima.

Își înălță barba aproape sură, zbârlită și privi îndelung pe sub mânăca scorțoasă a șubei, spre apus. Soarele mai zăbovea printre nori la marginea pământului. În zare răzbăteau răsfârngerile tulburi, fumegoase, ale asfințitului. Nu se deslușea nici un semn că s-ar înăspri vremea, totuși era frig, și în văzduh plutea ceva neliniștitor.

„De știam, mai bine nu mă porneam la drum, se căia Tanabai. Acum nici tu la deal, nici tu la vale, stai cuc în mijlocul câmpului deschis. Și pe deasupra-mi pierd și calul de pomană.”

Păi da, nici vorbă, ar fi trebuit să plece a doua zi de dimineață. De ți se întâmplă ceva ziua pe drum, poate se mai nimerește totuși vreun trecător. Or, el se pornise tocmai la amiazi. Cum de putuse oare să facă una ca asta pe-o asemenea vreme?

Tanabai se urcă pe o movilă să zărească de nu se arăta în depărtare din față sau din spate, vreo mașină. Dar nici dinainte, nici din urmă nu se vedea și nu se auzea nimic. Se înapoie încet la căruță.

„Hotărât, n-ar fi trebuit să plec la drum” gândi din nou Tanabai, muștrându-se - a câta oară? - pentru veșnica sa grabă. Era mânios, înciudat și pe sine, și pe împrejurarea ce-l silise să-și grăbească plecarea din casa feciorului său. Negreșit, ar fi fost mai bine să aștepte, să înnopteze la fecior și să lase calul să se odihnească. Pe când el...

Tanabai dădu din mână, supărat. „Nu, totuși n-aș fi rămas. Aș fi plecat pe jos, se dezvinovăți el față cu sine. Se poate să se oțărăscă așa la tatăl soțului ei? Oricum aș fi, îi sunt totuși părinte. Auzi la ea: - ce ți-a trebuit să te vâri în partid, la ce, mă rog, dacă toată viața ai fost cioban și herghelegiu, iar la bătrânețe te-au zvârlit afară... Las' că și băiatul e-o poamă bună. Tace chitic, îi e teamă parcă să ridice ochii. Dacă i-ar fi zis ea: leapădă-te de tatăl tău - s-ar fi lepădat. E o cârpă, da' se-nfuge să ajungă șef. Eh, ce mai vorbă. Nu mai e lumea cum a fost, nu mai e.”

Îl apucă o fierbințeală; Tanabai își descheie gulerul cămășii și, răsuflând anevoie, începu să se învârtă în jurul căruței, uitând de cal, de drum, de noaptea care cădea. Nu se putea liniști în ruptul capului. Da, se stăpânise, acolo, în casa feciorului, socotise că era mai prejos de obrazul lui să se dondănească cu noră-sa. Dar acum își ieșise chiar din sărite, acum i-ar fi turnat între ochi tot ce gândise cu amărăciune pe drum: „Nu m-ai primit tu în partid și nu tu m-ai dat afară. De unde să știi tu, noră, hăi, ce-a fost atunci. Astăzi, de, e tare ușor să judeci totul. Astăzi fiecare, mă rog, e știutor de carte, se bucură de cinstire și respect. Dar nouă ni s-a cerut, da, da, socoteală, și încă ce socoteală ni s-a mai cerut! Pentru tăicuțul tău, pentru măicuța, pentru prietenul și pentru vrăjmașul tău, pentru tine însuți, pentru cotarla vecinului, răspundeam pentru tot ce era pe lume. Iar că am fost dat afară, de asta să nu te-atingi! Asta-i oful meu cel mare, noră dragă. De asta să nu te-atingi!”

— De asta să nu te-atingi! repetă cu glas tare, foindu-se pe lângă căruță. De asta să nu te atingi! o ținea el una și bună. Cel mai supărător, cel mai neghiob lucru din toată tevatura asta era că afară de acest „să nu te-atingi” parcă nici nu mai avea de spus altceva.

Tanabai se tot învârtea pe lângă căruță, umblă într-una până când își aduse aminte că trebuia să facă ceva - doar

n-avea să rămână acolo, toată noaptea, în mijlocul drumului.

Floare-galbenă sta în ham tot nemișcat ca și înainte, nepăsător la ce se întâmpla în jur, gârbovit, cu picioarele adunate la un loc, parcă înțepenise.

— Ce-i cu tine? Tanabai se repezi la el și-i auzi geamătul încet, prelung. Ai ațipit? Nu ți-i bine, bătrâne? Ești bolnav? Pipăi în grabă urechile reci ale buiestrașului, își vârî mâna pe sub coamă. Și acolo pielea era rece și umedă. Cel mai mult îl neliniști însă simțământul că acum coama nu-i mai era așa de grea ca de obicei. „S-a hodorogit de tot, coama i s-a rărit, e ușoară ca puful. Îmbătrânim cu toții, nu-i vorbă, pe toți ne așteaptă cam același sfârșit” gândi el cu amărăciune. Se ridică încurcat, neștiind ce să facă. De-ar fi lăsat calul cu teleguța pe loc și-ar fi întins-o la drum, la miezul nopții ar fi putut ajunge acasă, la căsuța lui de paznic din trecătoare. Locuia acolo, la bază, cu nevastă-sa, vecini cu supraveghetorul de la stația limnometrică, aflată la un kilometru și jumătate pe râu în sus. Vara avea Tanabai în grijă fâneata, iarna - stogurile, ca să nu care ciobanii fânul și să nu-l părăduiască înainte de vreme.

În toamna trecută dăduse el într-o zi cu treburi pe la birou, iar brigadierul cel nou, un agronom tânăr, din cei veniți de pe alte meleaguri, i-a și spus:

— Duceți-vă, *aksaka*¹, la herghelie, v-am ales acolo un alt cal. E el, ce-i drept, cam bătrâior, dar pentru munca pe care o faceți, merge.

— Cam ce cal? întrebuse Tanabai prevăzător. Iar vreo mârtoagă?

— O să vă arate acolo. Un cal șarg. Trebuie să-l știți, zice-se că ați mai mers cu el cândva.

Tanabai se dusesse la herghelie și când îl văzu pe buiestraș i se strânse inima de durere. „Uite că iar ne întâlnirăm, va să zică”, spusese el în gând calului bătrân,

¹ Termen de respect pentru bătrânii satului.

slăbănogit din cale-afară. Totuși nu se încumetase să se lepede de dânsul. Îl luase cu sine.

Acasă nevastă-sa abia-l recunoscuse pe buiestraș.

— Tanabai, să fie oare Gulsarî de altădată? făcu ea uimită.

— El e, chiar el, ce te miri așa? bombănise Tanabai, căutând să-și ferească privirile de-ale neveste-si.

Soții n-ar fi trebuit să meargă prea departe cu amintirile legate de buiestraș. Avea Tanabai un păcat al tinereții, îl avea; o știa bine. De aceea, ca să n-aducă vorba pe-un făgaș nedorit se răsti la femeie:

— Ei, ce stai ca mireasa, încălzește mâncare! Sunt lihnit de foame ca un lup.

— Păi, mă uit și mă gândesc - i-o întorsese ea - ce înseamnă bătrânețea! De nu mi-ai fi spus că-i Gulsarî de altădată, zău că nu l-aș fi recunoscut.

— Cam ce crezi că-i de mirare aici? Te gândești că noi doi arătăm mai acătării? Toate se trec, când le vine vremea.

— Tocmai asta vroiam să zic și eu.

Ea clătinase din cap, gânditoare, și, luându-l cu blândețe în răs, adăugase:

— Te pomenești că iar o să-mi umbli noptile cu buiestrașul tău? Despre mine, iacă, îți dau voie.

— Da de unde, se lepădase el stânjenit și se întorsese cu spatele la nevastă. Ar fi trebuit să răspundă la glumă cu vreo altă glumă, dar tulburat cum era, Tanabai se urcase în podul grajdului, după fân. Zăbovise cam multisor acolo. Crezuse că nevastă-sa uitase tărașenia asta, dar, precum se vedea, o ținea încă destul de bine minte.

Fumul năvălea din horn, nevasta încălzea pentru cină mâncarea de la prânz, iar el se tot mocoșea cu fânul, până când ea îl strigă din prag:

— Coboară, hai, că iar se răcește mâncarea!

Femeia nu mai adusese vorba despre cele petrecute mai demult; la ce bun?...

Toată toamna și întreaga iarnă Tanabai îl îngrijise pe buiestraș, îl ținuse numai cu tărate încălzite și cu sfeclă tăiată mărunt. Dinții lui Floare-galbenă își trăiseră de-acum traiul, rămăseseră numai niște cioturi. I se păru că pusese calul pe picioare, și când colo, uite că trebuia să se întâmple nevoia asta. Ce să înceapă acum cu el?

Nu, hotărât, nu se putea încumeta să-și lase buiestrașul în mijlocul drumului.

— Ei, ce facem, Gulsari, o să stăm mult aici?

Tanabai împinse calul cu mâna, Floare-galbenă se cumpeni, își trecu greutatea trupului de pe un picior pe altul.

— Ia, stai nițel, uite, vin îndată.

Ajutându-se cu codiriștea, el ridică din coșul căruței sacul deșertat, în care dusesse noră-si cartofi și scoase de-acolo o legăturică. Nevastă-sa îi copsese pită să aibă la drum, iar el uitase de pâine și de tot, nu-i ardea lui de-ale gurii. Tanabai rupse o jumătate de lipie, o fărâmă mărunțel în poala scurtei vătuite. Întinse calului firmiturile. Floare-galbenă trase în piept zgomotos mirosul pâinii, dar nu izbuti să apuce. Atunci Tanabai începu să-l hrănească din palmă. Îi îndesă în gură câteva bucățele și calul prinse a le mesteca.

— Îmbucă, îmbucă, poate ajungem acasă, ai?

Tanabai se înveseli.

— Ușurel, ușurel, poate răzbim, ai? Ajunși acasă, nu ne-o mai fi frică, acolo eu și bătrânica mea te-om pune iar pe picioare, numaidecât, grăi el.

De pe buzele calului se prelingeau bale pe palmele-i tremurătoare, iar el se bucura că balele erau acum ceva mai calde.

Într-un târziu, îl apucă pe buiestraș de dârlogi.

— Ei, acum, hai să mergem! N-are rost să mai stăm, zău, așa. Să mergem! porunci el hotărât.

Buiestrașul se urni din loc, teleguța scârțâi, roțile începură să duruie încet pe drum. Se porniseră cei doi - un om bătrân și-un cal bătrân.

„S-a hârbuit rău de tot, gândi Tanabai despre cal, pășind pe marginea drumului. Câți ani să ai tu, Gulsarî? douăzeci, da' poate și mai mult. Pare-mi-se că ai peste douăzeci...”

II

Se întâlнисeră întâia oară după război.

Soldatul-fruntaș Tanabai Bakasov făcuse frontul în Apus și în Răsărit și fusese demobilizat după capitularea Armatei de la Kwangtung. Bătuse aproape șase ani încheiați drumurile războiului. Și nu pățise nimic, îl cruțase Cel de sus, afară doar că o dată fusese contuzionat, pe când se afla în coloana sa de transport, iar altă dată îl rănisese în piept o schijă, zăcuse vreo două luni în spital, după care-și ajunsese iarăși, din urmă, unitatea.

Când se înapoia acasă, vânzătoarele de prin gări îi spuneau „bătrâne”. Ei și? Asta o spuneau așa, mai mult în glumă. Tanabai nu se supăra pe ele. Firește, nu mai era tânăr; dar nici bătrân, doar ca înfățișare părea mai trecut, căpătase în timpul războiului o culoare brun-cărămizie, avea mustața înspicată, dar la minte și la trup se ținea încă bine. După un an nevasta îi și născu o fată, iar ceva mai târziu, încă una. Amândouă se măritară, aveau și copii acum. Vara veneau adeseori să-și vadă părinții. Bărbatul fetei celei mari era șofer. El îi încărca pe toți ai lui în camion și plecau în munți, la bătrâni. Nu, în ce privește fetele și ginerii lor, nimic de zis, n-aveau de ce se plânge, toate erau cum trebuie. Atât doar că feciorul se dovedise a nu fi om de înțeles, ca oamenii. Dar aici, vorba aceea, era altă mâncare de pește...

Atunci însă, la întoarcere, după victorie, i se părea că viața adevărată abia-i la început. Nu mai avea inimă-n el de atâta bucurie. La gările mai mari trenul era întâmpinat și petrecut de fanfare. Acasă nevasta îl aștepta, băiatul mergea pe-al optulea an, se pregătea de școală. Tanabai se îndrepta spre casă cu simțământul că se născuse a doua

oară, ca și cum tot ceea ce fusese până atunci nu mai intra la socoteală. Ar fi vrut să uite totul, ar fi vrut să se gândească numai la viitor. Viitorul i se înfățișa senin, simplu: trebuia să trăiască, să-și crească copiii, să-și pună în gospodărie treburile pe roate, să-și clădească o casă; într-un cuvânt, să trăiască. Nimic nu trebuia să-i mai întunece aceste planuri, pentru că tot trecutul părea dat chezăsie, că de-acum, în sfârșit, va începe viața cea adevărată către care năzuiseră tot timpul, de dragul căreia biruiau și-și dădeau viața în război.

Se vădi însă că Tanabai se pripea, prea se pripea - pentru viitor trebuia să mai fie dați chezăsie ani și ani.

La început lucră un timp la fierărie, la ciocan. Avusese pe vremuri oarecare îndemânare la treaba asta și, ajuns la nicovala mult jinduită, izbea în ea de dimineață până seara cu putere și cu atâta repeziciune, că fierarul abia mai prididea să întoarcă sub ciocan bucata de fier încinsă. Chiar și-acum, din când în când, îi mai stăruiau în urechi loviturile ritmice și zăngănitul din făurărie, ce-i înăbușeau atunci toate grijile și neliniștile. N-aveau pâine, haine de-ajuns; femeile umblau cu galoși pe piciorul gol, copilașii nu știau ce-i aceea zahăr, întreg colhozul era înglodat în datorii, conturile de la bancă, puse sub sechestru, iar dânsul trecea peste toate acestea izbind cu ciocanul. Tuna cu el, nicovala zăngănea, scânteile țâșneau în stropi albastrii. „Uh-ha, uh-ha! - răsufla ridicând și coborând ciocanul, și gândea: - Au să se rânduiască toate; cel mai de seamă e că am biruit, cel mai de seamă e că am biruit.” Iar ciocanul îl îngâna: „Biruit, biruit, -uit, -uit, -uit!” Și nu numai el; în zilele acelea toți trăiau cu aerul victoriei, de parcă ar fi fost pâine.

După un răstimp Tanabai se tocmi herghelegiu, plecă în munți. Îl înduplecase Cioro. Răposatul Cioro era pe atunci președinte al colhozului; președinte fusese de fapt în tot timpul războiului. Nu-l luaseră în armată din pricină că era bolnav de inimă. Cu toate că stătuse acasă, îmbătrânise

mult. Tanabai băgă de seamă asta, de cum se întorsese de pe front.

Nimeni altul nu l-ar fi înduplecat să dea fierăria în schimbul hergheliei. Cioro însă era prietenul lui cel mai vechi. Împreună, pe când erau comsomoliști, începuseră, pe vremuri, să facă agitație pentru colhoz, împreună fuseseră la deschiaburirea bogătașilor. Mai cu seamă el, Tanabai, se străduise atunci din toate puterile. Nu-i crășase de fel pe cei care ajungeau pe lista pentru deschiaburire...

Îl înduplecase Cioro, venind într-o zi la dânsul în fierărie și părea foarte mulțumit de asta.

— Și eu care mă temeam că te-ai lipit de ciocan și nu te mai dezlipești de el, spunea zâmbind.

Cioro era bolnav, slab, gâtul i se lungise, obrajii supti îi avea brăzdați de zbârcituri. Zilele călduroase nu se isprăviseră, dar el umbla și vara în veșnica-i pufoaică.

Sedea amândoi, ghemuiți lângă *arîk*², nu departe de fierărie, la sfat. Tanabai își aminti cum fusese Cioro în tinerețe. În anii aceia Cioro era un flăcău chipeș, cel mai dibaci știutor de carte din sat. Oamenii îl prețuiau pentru firea lui domoală, blajină. Lui Tanabai însă nu-i plăcea blândețea lui Cioro. Nu o dată, la adunări, sărise în sus și-l luase la rost pentru moliciunea lui de neîngăduit în lupta de clasă cu dușmanul. Cuvintele îi ieșeau din gură năvalnic, de-a dreptul ca după ziar. Repeta pe dinafară tot ceea ce auzea pe la ședințele de lectură a presei. Câteodată se speria singur de spusele lui. În schimb efectul era strașnic.

— Uite ce este, am fost alaltăieri în munți, îi vorbea Cioro. Bătrânii mă-ntreabă: „S-au întors soldații”? „- Da, zic, s-au întors toți cei care au mai rămas în viață.” „Da când au de gând să se-apuce de lucru?” „- Lucrează, răspund eu, care la câmp, care la șantier; unii într-un loc, alții într-altul”. „- Asta știm și noi. Da cine o să mâie

² Canal de irigație.

hergheliile? Or să aștepte până murim? Bine că nu ne-a mai rămas mult.” Mi se făcuse rușine. Pricepi, cred, încotro băteau ei! Pe bătrânii ăștia i-am trimis în munți ca herghelarii în timpul războiului. De-atunci se află acolo. Asta nu-i o treabă pentru bătrâni; nu trebuie să ți-o spun, știi și tu. Veșnic în șa; n-ai tu odihnă nici ziua, nici noaptea. Dar cum îi în noapțile de iarnă? Îți aduci aminte de Derbișbai? Ei bine, a înțepenit de ger în șa. Unde mai pui că s-au mai îndeletnicit și cu îmblânzirea cailor; avea nevoie armata de cai! Ia încearcă la șaizeci de ani și mai bine să sari pe-un drac de cal, să-și ia vânt și să te poarte prin munți și prin văi! Nu-ți mai aduni oasele la loc. Da' bine că au făcut față. Să vezi alta. Cei întorși de pe front cam strâmbă din nas, că deh, au văzut multă civilizație în străinătate și acum nu vor să se facă herghelarii. Pentru ce, zic ei, să colindăm noi prin munți? Așa stau treburile. Fă bine, Tanabai, și dă-ne o mână de ajutor. Dacă te-nvoiești tu, o să-i înduplecăm și pe alții să meargă.

— Bine, Cioro, o să-ncerc să stau de vorbă cu nevastă-mea, răspunse Tanabai. Iar în sinea lui gândea: „Ce viață furtunoasă a trecut peste noi, iar tu, Cioro, tot la fel ai rămas. Te mistuie propria ta bunătate. Poate că e bine. Am văzut atâtea în timpul războiului; ar trebui să fim cu toții mai buni. Să fie poate tocmai acesta lucrul cel mai adevărat în viață?”

Cu asta se despărțiră și Tanabai se îndreptă spre fierărie. Deodată însă Cioro îl strigă:

— Stai nițel, Tanabai!

El veni mai aproape cu calul, se aplecă peste oblâncul șei și-l privi țintă.

— Nu cumva ești supărat? îl întrebă cu glas încet. Uite ce, nu ajung de fel să-mi fac un pic de răgaz. Aș fi vrut să mai stau, să ne mai deschidem inimile, ca altădată. Nu ne-am văzut doar de atâtea ani. Ziceam că se sfârșește războiul, o să ne fie la toți mai ușor, dar grijile nu-s mai puține. Câteodată nu poți să-nchizi ochii, îți intră-n cap tot

soiul de gânduri. Cum să faci să salți gospodăria, să le dai de mâncare oamenilor și pe deasupra să-ți îndeplinești și toate planurile? Nici lumea nu mai e ca înainte, vrea să trăiască mai bine...

S-a nimerit însă ca ei să nu mai ajungă a-și deschide inimile, să nu mai găsească prilejul de-a sta de vorbă ei între ei. Și timpul trecea, iar apoi se făcu prea târziu...

Atunci, plecând în munți ca herghelegiu, Tanabai l-a văzut pentru întâia oară acolo, în herghelia bătrânului Torgai, pe armăsărașul șarg numai de-un an și jumătate.

— Ce-mi lași ca moștenire, *aksakal*? Că herghelia nu prea-i cine știe ce, ai? îl înțepase Tanabai pe bătrânul herghelegiu, după ce caii fuseseră numărați și scoși din ocol.

Torgai era un moșneag uscățiv, fără nici un fir de păr pe fața-i zbârcită, înalt de-o șchioapă, ca un copil. Căciula mare, mițoasă, din blană de oaie, stătea pe capul lui ca o ciupercă. Moșnegii de felul său sunt mai toți ușor de urnit, cârcotași și cu gura mare.

Torgai însă nu-și ieși din pepeni.

— Cum este, este; o herghelie ca oricare alta, răspunse el netulburat. N-am cu ce mă lăuda; o s-o paști, și-o să vezi.

— Tătucă, am zis și eu așa, într-o doară, pentru că veni vorba, rosti împăciuitoarea Tanabai.

— E unul! Torgai ridică de pe ochi cușma căzută și, înălțându-se în scările șei, arătă cu coada harapnicului. Iacă, armăsărașul acela șarg, care paște în marginea din dreapta. O să-ajungă departe.

— Care e, acela rotund ca o minge? Pare cam mărunț, are șira scurtă.

— L-a fătat măicuță-sa mai târziu de cum îi era sorocu. Se-ndreaptă el, o să fie trupeș.

— Da ce-i cu el? Prin ce e așa grozav?

— E buiestraș din naștere.

— Ei și?

— N-am întâlnit mulți dintr-ăștia. În alte vremuri ar fi fost de neprețuit. Pentru unul ca el în prinsorile ce se făceau la alergări oamenii și-ar fi pus capul în joc.

— Ia să-l vedem! propuse Tanabai.

Dădură piteni cailor, merșeră pe lângă herghelie, îl atraseră pe buiestraș la o parte și-l goniră din urmă. Armăsărașul nu avea nimic împotriva să dea o fugă. Își scutură smocul de păr de pe frunte, fornăi și-o zbughi din loc, în buiestru năvalnic, precis, de parcă ar fi avut un mecanism în el. Describe apoi un semicerc mare, pentru ca, în cele din urmă, să se întoarcă la herghelie. Încântat de alergătura lui, Tanabai strigase:

— O-o-o, ia te uită cum merge! Ia te uită!

— Da tu cum credeai! răspunse cu arțag bătrânul herghelegiu.

Mergeau la trap iute după buiestraș și strigau ca niște copii la alergări. Glasurile lor dădeau parcă bice armăsărașului; el își grăbea, își grăbea într-una goana, aproape fără efort, ca de la sine; o ținea drept, ca și când ar fi plutit într-un zbor lin.

Herghelegii fură nevoiți să-și lase caii în pas de galop, în timp ce armăsărașul își urma mersul în același ritm de buiestru.

— Vezi, Tanabai! îi strigă Torgai în plin galop, vânturându-și căciula. E simțitor la glasul omului, ca jungherul strâns în palmă, uite cum își întetește mersul când strigi! Ait, ait, aita-a-ai!

Floare-galbenă se înapoie în cele din urmă la herghelie și ei îl lăsară în pace. Multă vreme însă nu putură să se răcorească, plimbându-și caii înfierbântați.

— Ei, îți mulțumesc, Torgai-ake, bun căluț ai crescut. Uite, simt chiar că-mi râde inima-n mine de bucurie.

— E bun, se învoi moșneguțul. Numai că, ia seama, spuse el deodată înăspřit, scărpinându-se la ceafă. Să nu-l deochi. Și nu trăncăni despre el înainte de vreme. După un buiestraș bun, ca și după o fată frumoasă, îs mulți ahotnici.

Care-i ursita fetei-fecioare: nimerește pe mâini bune, o să-nflorească, mai mare dragu' să te uiți la ea. Da' de nimerește la vreun prostănac, o să te doară inima, privind la dânsa. Și nici n-ai cum s-o ajuți cu ceva. Așa-i și cu un cal bun. Nu-i greu să-l prăpădești. Îți cade el din plin galop.

— Nici o grijă, *aksakal*, doar îmi cunosc eu meseria, nu-s brudiu.

— Ce-mai! Am zis așa, că veni vorba. Numele lui e Gulsarî. Ține minte!

— Gulsarî?

— Da. Nepoată-mea a fost astă-vară în ospetie. Ea l-a poreclit așa. Fata l-a îndrăgit. Pe-atunci era mânz. Ține minte: Gulsarî.

Gureș moșneag se dovedi a fi Torgai. Toată nopticica îi dăduse cu ghiotura povețe. Tanabai i le ascultase cu răbdare.

Noul herghelegiu îi petrecuse pe Torgai și pe nevastă-sa vreo șapte verste de la stavă. Rămăsese iurta goală, în care Tanabai a trebuit să sălășluiască împreună cu familia, în altă iurtă urma să se așeze ajutorul său. Acesta încă nu fusese ales. Deocamdată era singur. La despărțire, Torgai îi amintise din nou:

— Până una-alta să nu te-atingi de șarg. Și să nu-l încredințezi nimănui. În primăvară să-l îmblânzești tu singur. Da', ia seama, cu cât mai multă grijă. Când o începe să fie bun de călărie și ai să-i pui șaua, să nu-l gonești prea tare. Dacă-l hărțuiești, își pierde buiestrul, strici calul. Și ia seama, în cele dintâi zile, când e înfierbântat, să nu bea peste măsură. Se-alege cu apă la picioare, capătă arici. Iar după ce-l deprinzi în șa, să mi-l arăți, de n-oi muri până atunci...

Și Torgai plecase cu bătrână-sa, lăsându-i herghelia, iurta, munții și ducând cu el cămila încărcată cu boarfe...

De-ar fi știut Floare-galbenă câte vorbe s-au măcinat despre dânsul și câte altele aveau să mai fie, și la ce aveau să ducă toate acestea!...

Ca și până atunci, el umbla slobod prin herghelie. În jurul lui toate erau la fel: aceiași munți, aceleași ierburi, aceleași râuri. Numai că în locul moșneagului îi mâna acum un alt stăpân, îmbrăcat cu o manta cenușie și în cap cu o căciulă de soldat cu urechiere. Glasul noului stăpân era puțin cam răgușit, dar puternic, poruncitor. Herghelia se deprinsese repede cu el. N-avea decât să se tot vânture mereu de jur împrejur, dacă asta-i făcea plăcere.

Veni apoi vremea ninsorilor. Ninge adesea și zăpada rămânea mult timp straturi, straturi. Caii o dezgropau cu copitele, ca să ajungă până la iarbă. Stăpânul se înnegrise la chip, iar mâinile i se aspriseră de vânt. Umbla acum cu pâslari, se înfofolea într-o șubă mare. Lui Floare-galbenă îi crescuse o blană lăptoasă și totuși îi era frig, mai cu seamă noaptea. În nopțile geroase herghelia se strângea grămadă într-un loc mai ferit și stătea așa, înghesuită, acoperindu-se cu chiciură, până la ivirea zorilor. Stăpânul se învârtea tot pe-acolo, călare pe cal, își lovea una de alta mânușile mari, cu un singur deget, se freca pe față. Uneori se făcea nevăzut, apoi iar se iveau. Era mai bine când nu pleca. Mai striga și el sau hârâia tare din pricina gerului, - și atunci herghelia își înălța capetele, ciulea urechile, dar, lămurindu-se pe loc că stăpânul e pe-alături, ațipea iar sub vâjâiala și șuieratul vântului în beznă. Din iarna aceea glasul lui Tanabai rămăsese în mintea lui Gulsarî de neuitat pentru toată viața.

Într-o noapte se porni în munți viscol mare. Cădea o zăpadă ce înțepa ca acele. Omătul se vâra în coame, îngreua cozile, astupa ochii. Un freamăt de neliniște cuprinse herghelia. Caii se ghemuiau unul în altul, tremurau. Tulburate, ielele bătrâne fornăiau și-și înghesuiau mânjii în mijlocul hergheliei. Ele îl îndepărtară pe Floare-galbenă, îl împinseră tocmai la margine, și

noatenul nu izbuti să-și facă loc în grămadă. Se apucă să zvârle, să se îndese în alții, dar se pomeni dat mult în lături și aici mîncă o papară strașnică de la armăsarul hergheliei. Acesta se rotea de-un timp în jurul hergheliei, răscolea zăpada cu picioarele-i vînjoase, aduna herghelia în grămadă. Uneori se repezea undeva în lături, își apleca amenințător capul, își strîngea urechile, stătea nevăzut în întuneric, auzindu-i-se numai sforăitul, apoi se repezea din nou spre cai, mînios și cumplit. Zărindu-l pe Floare-galbenă, care se retrăsese mai la o parte, se năpusti asupra-i cu pieptul, apoi se răsuci iute și-l izbi cu o putere îngrozitoare cu copitele dindărăt drept în coaste. Durerea pricinuită de lovitură fu atât de mare că Floare-galbenă era cât pe ce să se înăbușe. Ceva parcă se rupsesse într-însul, icni de usturime și abia se ținu pe picioare. Nu-i mai trecu prin cap s-o apuce singur, în goană. Stătea ostoit, ca de pripas la marginea hergheliei, cu mocnita durere în coaste și plin de mînie pe armăsarul fioros. Caii se mai potoliră, și atunci îi ajunse lui Floare-galbenă în urechi un urlet tăragănat, nedeslușit. Nu mai auzise niciodată până atunci urletul lupilor și simți cum i se oprește inima o clipă, și îngheață. Herghelia tresări, se încordă, ciulind urechile. Totul se liniști, dar tăcerea aceasta era groaznică. Neaua cădea mereu, lipindu-se, cu un foșnet parcă, de botul ridicat al buiestrașului. Unde-o fi stăpânul? Avea atîta nevoie de el în clipele acelea, măcar să-i asculte glasul, să tragă în piept mirosul de fum al șubei. Dar stăpânul nu se vedea. Floare-galbenă aruncă o privire piezișă și încremeni de spaimă. În latura spre care se uitase se zări ceva ca o umbră, așternându-se în întuneric pe zăpadă. Armăsarul sări brusc, ferindu-se, și toată herghelia se smuci cât ai clipi, se urni din loc. Ca ieșiți din minți, cu un sălbatic țipăt și nechezat, caii se azvârliră ca o furtună în întunericul de nepătruns. Nimic, nici o putere din lume nu i-ar mai fi putut opri. Goneau înainte mereu, cât îi țineau picioarele, atrăgându-se unul pe altul ca pietrele desprinse de pe

povârniș într-o prăbușire de munte. Fără să priceapă ceva, Floare-galbenă alerga ca vântul într-o goană cumplită, nebună. Deodată se auzi o împușcătură, apoi bubui alta. Caii auziră din fugă strigătul plin de furie al stăpânului. Glasul venise de undeva dintr-o parte și, fără a se curma, le tăia drumul, răsunând după aceea în fața lor. Herghelia urma acest nesfârșit glas, care o îndemna acum după dânsul. Stăpânul era cu ei. Mergea în goană mare înaintea lor, expus în orice clipă să se prăbușească în vreo surpătură sau prăpastie. Striga acum cu jumătate de gură, apoi începu să hârâie, dar nu înceta să-i îndemne: „*Cait, cait, caita-a-ait!*” Și caii alergau în urma lui, ca să scape de groaza ce-i amenința.

Spre ziuă Tanabai aduse herghelia la vechiul loc. Numai aici caii se potoliră. Aburi pluteau ca o ceață deasă deasupra hergheliei, caii își mișcau anevoie șalele și tot mai tremurau din pricina spaimei prin care trecuseră. Mâncau zăpadă. Și Tanabai mânca zăpadă. Ședea ghemuit și-și vâra cu palmele în gură bulgări de nea. Apoi stătu un timp nemișcat, cu fața în palme. Zăpada cădea într-una. Se topea numaidecât pe spinările fierbinți ale cailor și se prelingea în picături tulburi, gălbui...

*

Zăpezile înalte se retraseră, răsărise iarba verde, și Floare-galbenă se împlinise la trup. Herghelia năpârlise, prinsese un luciu de blăniță nouă. Parcă nici pomeneală n-ar fi fost de iarnă și de lipsă de nutreț. Caii nu-și aminteau de toate astea, dar omul ținea minte. Ținea minte gerul, nopțile cu lupi, ținea minte cum îngheța în șa, cum își mușca buzele ca să nu izbucnească în plâns, cum își încălzea la foc mâinile și picioarele înghețate bocnă, ținea minte poleiul din primăvară, care fereca pământul într-o eczemă ca de plumb, ținea minte cum se prăpădeau cei mai slabi din herghelie. Își aducea aminte cum, după ce

coborâse din munți, semnase la biroul colhozului, fără să-și ridice ochii, procesele-verbale de constatare a pieirii cailor și cum, sărindu-i țandăra, zbierase și lovisese cu pumnul în masa președintelui:

— Să nu te uiți așa la mine! Eu nu-s fascist! Unde-s grajdurile pentru herghelii, unde-i nutrețul, unde-i ovăzul, unde-i sarea? Ne ținem zilele doar cu vântul! Așa ni s-a poruncit să ne gospodărim? Uită-te și tu și vezi în ce zdrențe umblăm! Uită-te la iurtele noastre, uită-te să vezi cum stau eu! Nu mâncăm pâine pe săturate. Și pe front, și acolo era de o sută de ori mai bine. Iar tu te zgâiești la mine de parcă eu i-aș fi sugrumat caii ăștia!

Ținea minte tăcerea înfiorătoare a președintelui, chipul lui devenit vânăt. Ținea minte cum se rușinase de vorbele sale și cum se apucase să-și ceară iertare.

— Ei, iartă-mă și tu, vezi că m-am cam înfierbântat - spusese Tanabai, parcă storcînd cuvintele, încurcându-se.

— Tu ar trebui să mă ierți, îi răspunse Cioro.

Se rușinase și mai mult când președintele o chemase pe magazioneră și-i poruncise:

— Dă-i cinci kilograme de făină.

— Bine, dar cum rămâne cu creșa?

— Ce creșă! Veșnic le încurci! Dă-i! ordonase tăios Cioro.

Tanabai vruse să refuze categoric, că - de - chipurile, în curând ar fi început să dea lapte iepele, ar fi făcut cumis³, dar, aruncând o privire președintelui și înțelegând că i-ar fi ghicit minciuna, se silise să-și țină gura. Mai târziu, de fiecare dată când mânca tăitei făcuți din făina cu pricina, se alegea cu arsuri. Arunca lingura:

— Tu ce-ai de gând, vrei să mă frigi, ai?

— Suflă și tu, că nu ești copil, îi răspundea cu duhul blândeții nevasta.

Ținea minte, ținea minte totul...

³ cumis - băutură făcută din lapte de iapă fermentat, întrebuințată și în medicină, în unele boli de stomac și ca tonic.

Venise în sfârșit și luna mai. Armăsarii tânjeau, se încleștau în încăierări, răpeau iepele tinere din alte herghelii de iepe. Amarnic mai alergau herghelegiii, împrăștiindu-i pe bătauși, se înjurau între ei, când și când se luau și la bătaie, învărtindu-și harapnicele. Puțin îi păsa de toate acestea lui Floare-galbenă. În răstimpurile dintre ploi, lumina soarele, iarba își făcea drum de sub copite. Pășunile se întindeau verzi-verzi, iar deasupra lor străluceau zăpezile albe-albe de pe culmile munților. Buieștrașul șarg începea în acea primăvară frumoasa vârstă a tinereții. Dintr-un noaten lătos cu coada de-o palmă se prefăcu într-un armăsăraș zvelt, puternic. Se lungi, corpul își pierdu gingășia liniilor și căpătă forma unui triunghi - piept lat, iar crucea-șalelor îngustă. Capul luă și el forma unui cap de buieștraș adevărat - uscățiv, cu botul coroiat, cu ochii depărtați și buzele strânse, mlădioase. Dar prea puțin îi păsa lui și de toate astea. Deocamdată, o singură patimă îl stăpânea - a alergării, pricinuindu-i lui Tanabai destule necazuri. Atrăgea după dânsul noatenii de-o seamă, zbură printre ei ca o cometă galbenă. O nesecată putere îl gonia neobosit prin munți și văi, pe povârnișuri, de-a lungul malului pietros, pe potecile priporii, prin clini de pădure și prin vâlcele. Chiar și noaptea târziu, când adormea sub licărul stelelor, visa cum îi fuge pământul sub el, cum îi șuieră vântul în coamă și-n urechi, cum tropăie și parcă îi zăngănesc copitele.

Cu stăpânu-său se purta ca față de cei cu care n-avea de-a face mai de-aproape. Nici nu-l iubea, dar nici nu-i purta dușmănie, pentru că, oricum, nu-i încurca în nici un chip viața. Atât doar că suduia, alergând după armăsari, când o rupeau la fugă și se depărtau prea mult. Câteodată se întâmpla ca stăpânul să-l croiască o dată, de două ori cu *ukruk*⁴-ul peste crupă. Atunci Floare-galbenă se cutremura din tot trupul, dar mai mult de surprindere decât de durere, și-și iuțea și mai tare pasul. Cu cât fugea mai

⁴ Băț lung, având la capăt un laț pentru a prinde caii.

strașnic, înapoindu-se la herghelie, cu atât îi plăcea mai mult stăpânului, care alerga din urmă cu *ukrukul* pus de-a curmezișul. Buiestrașul asculta venind, din când în când, din urmă - strigăte de laudă, ce i se adresau lui, îl auzea pe stăpân cum începe să cânte în șa, și în asemenea clipe îl iubea, îi plăcea să alerge în sunetele cântării sale. Mai târziu cunoscuseră bine aceste cântări - erau felurite: vesele și triste, lungi și scurte, cu sau fără vorbe. Îi plăcea și ceasul când stăpânul hrănea herghelia cu sare. Împrăștiat drobi de sare pentru lins în troace lungi din scânduri, așezate pe căpriori. Atunci dădea năvală toată herghelia; era o adevărată desfătare. De aici, de la sare i s-a tras și lui buclucul.

Într-o zi stăpânul său prinse să bată darabana în găleata goală; se apucă să cheme caii: „Po, po, po!” Caii se adunară în fugă la troace. Floare-galbenă lingea sarea, stând între alți cai, și nu fu cătuși de puțin tulburat când stăpânul împreună cu ajutorul său începură să facă ocolul hergheliei cu *ukrukurile* în mâini. Asta nu-l privea. Cu *ukrukurile* se prindeau doar caii de călărie, iepele mulgătoare și alții; el însă putea fi liniștit. Era slobod. Și dintr-o dată lațul de păr îi alunecă pe cap și-i rămase atârnat de gât. Floare-galbenă nu pricepea ce se întâmplase; deocamdată lațul nu-l speria, așa că își văzu mai departe de sare. Alți cai se mai smucesc, se ridică în două picioare, când li se aruncă *ukrukul* de gât, dar Gulsari nici nu se clinti. Deodată însă îi veni pofta să tragă o fugă până la râu să se adape. Lațul de pe gât se strânse și-l opri locului. Așa ceva nu i se mai întâmplase nicicând. Gulsari sări într-o parte, începu să horcăie, ochii i se holbară, apoi se ridică pe picioarele de dinapoi. Caii din juru-i se împrăștiară și el se pomeni singur, piept în piept cu oamenii, care îl țineau prins cu arcanul din fire de păr. Stăpânul stătea în față, în spatele lui se găsea al doilea herghelegiu, și tot pe-aci se învârtteau plozii herghelegiilor,

care nu se mai iviseră de mult pe-acolo, dar ajunseseră să-l sâcâie destul cu nesfârșitele lor țupăieli în jurul hergheliei.

Buiestrașul fu cuprins de spaimă. Se mai smuci o dată pe picioarele dindărăt, apoi încă o dată și a treia oară. Soarele începu să-i joace înaintea ochilor, risipindu-se în cercuri de foc. Munții, pământul, oamenii cădeau răsturnându-se pe spate, ochii i se împăienjeniră pentru o clipă de golul înspăimântător pe care îl frământa cu picioarele dinainte.

Dar cu cât se zbătea mai strașnic, lațul se înfășură mai strâns. Îneecându-se, buiestrașul se repezi nu în lături, cât mai departe de oameni, ci înspre ei. Oamenii se aruncară într-o parte, începură să strige, își alungară copiii pe la iurte. Totuși herghelegiile apucară să se ridice în picioare și lațul se încolăci din nou strâns pe gâtul lui Floare-galbenă. De astă dată într-atât de strâns, încât nu mai putea să răsuflă. Atunci se opri, ajuns la capătul puterilor din pricina ameteții și a înecăciunii.

Slobozind puțin câte puțin arcanul, stăpânul începu să se apropie dintr-o parte. Șargul îl vedea cu un singur ochi. Stăpânul venea pas cu pas spre el cu haina zdrențuită, cu zdrelituri pe obraz. Ochii stăpânului îl priveau însă fără ură. El răsufla anevoie și plescăind din buzele-i numai răni îi vorbi încet, aproape în șoptă:

— *Tek, tek*, Gulsarî, nu te teme, stai, stai!

În urma lui, fără a slăbi arcanul, se apropia ferindu-se mereu omul de ajutor. Stăpânul ajunse în sfârșit cu mâna până la buiestraș, îl mângâie pe cap și scurt, fără a întoarce capul, aruncă vorbă ajutorului său:

— Frâul!

Acesta i-l întinse repede.

— Stai, Gulsarî, stai cumițel, vorbea stăpânul.

Acoperi cu palma ochii buiestrașului, și-i aruncă repede frâul pe cap.

Nu-i mai rămânea acum decât să-i pună zăbalele și să-l înșeeze. După ce i se puse frâul pe cap, Floare-galbenă

prinse să sforăie, încercă să se smucească în lături. Stăpânul însă izbutise să-l prindă de buza de sus.

— Iavaşa! strigă el către ajutorul său. Acesta veni în fugă, puse pe buza calului iavaşa cu chingă şi începu să răsucescă pe buză cu băţul, aşa cum învârteşti un vârtej.

De durere buiestraşul se lăsă puțin pe picioarele dinapoi şi nu se mai împotriva. Zăbalele reci de fier se izbiră de dinţi cu un clinchet puternic şi se lipiră în colţurile gurii. Îi aruncară ceva pe spate, îi strânseră, trăgând din când în când cu smucituri, pieptul în curele, făcându-l să se cumpenească pe-o parte şi pe alta. Dar asta nu mai avea însemnătate. Stăruia doar durerea crâncenă, de necrezut, de la buză. Ochii dădeau să-i iasă din găvane. Nu putea nici să se clinească, nici să geamă. Nici nu băgă de seamă când şi cum se urcase stăpânul pe el şi-şi veni în fire abia după ce-i scoaseră iavaşa de pe buză.

Stătuse câteva clipe fără să priceapă nimic, strâns legat peste tot şi împovărat, apoi se uitase chiorâş cu un ochi, privind peste greabăn, şi deodată văzu în spatele său omul. De spaimă, se aruncă într-o parte, dar zăbalele îi sfâşiau botul, iar călcâiele omului i se înfipseră puternic în coaste. Buiestraşul se săltă pe picioarele dinapoi, necheză îndurerat şi mânios, prinse să se zvârcolească, dând din copite şi încordându-se ca să lepede de pe el tot ce-l apăsa. Apoi se repezi în lături, dar nu-l lăsa arcanul, al cărui capăt îl ţinea sub scara şei celălalt om, care călărea un alt cal. Atunci porni să alerge în cerc, să fugă în nădejdea că acest cerc se va dezlega şi el va întinde-o de acolo, departe, încotro l-ar duce ochii. Cercul însă nu se desfăcea, şi el alerga, alerga, într-una, făcând rotocol după rotocol. Tocmai asta vroiau şi oamenii. Stăpânul îl şfichiuia în răstimpuri cu biciuşca şi-l aţâta cu tocurele cizmelor. În două rânduri şargul izbuti totuşi să-l azvârle de pe spate. Stăpânul se scula însă de jos şi-l încăleca iar.

O ținură așa mult timp, mult de tot. I se învârtea capul, se învârtea pământul în jurul său, se învârteau iurtele, se

învârteau caii răspândiți în depărtare, se învârteau munții, se învârteau norii pe cer. Pe urmă el osteni și-o porni la pas. Tare ar mai fi vrut să-și ude limba.

Nu-l lăsară însă la apă. Seara, fără să i se scoată șaua, slăbindu-i doar puțin chingile, fu pus la conovăț să se odihnească. Dârlogii frâului au fost strâns înfășurați pe oblâncul șeii, așa că trebuia să-și țină capul drept, întins, și în starea asta nu putea să se culce. Scările au fost de asemenea ridicate și prinse pe oblânc. Așa rămase toată noaptea. Stătu pașnic, frânt de tulburările de neînchipuit prin care trebuise să treacă. Zăbalele clin gură îl strângeau mereu, cea mai mică mișcare a lor îi pricinuia dureri mari, iar gustul fierului era neplăcut. Colțurile umflate ale botului se zdreliseră de zăbale. Îl usturau și-l dureau locurile de sub coastă frecate de curele. Și sub tarniță îl săgetau dureri în spinarea trudită. Strașnic ar fi vrut să bea. Auzea gâlgâitul râului și din pricina asta setea îl copleșea și mai chinuitor. Acolo, de partea cealaltă a apei erau, ca totdeauna, hergheliile la păscut. Răzbăteau până la el tropotul multor copite, nechezatul cailor și strigătele herghelegiilor de noapte. Oamenii de lângă iurte aciuai pe lângă focuri se odihneau. Ștregarii asmuțeau câinii, chelălăiau asemenea javrelor. Floare-galbenă stătea părăsit și nu-i păsa nimănui de el.

Într-un târziu răsări luna. Se iviră și munții din beznă, încet, parcă plutind și se clătinară lin, luminați de luna aurie. Stelele scăpărau tot mai viu, coborau mereu mai aproape de pământ. El stătea liniștit, ținut locului, dar simțea că era totuși cineva, care-l căuta. Auzea nechezatul micuței iepșoare murge, al celei cu care crescuse împreună și de care fusese totdeauna nedespărțit. Avea iepșoara aceea o stea albă în frunte. Îi plăcea să alerge cu el. Armăsarii începuseră să-i dea târcoale, dar ea nu se lăsa, fugea împreună cu dânsul, cât mai departe de ei. Era încă tinerică și nici el nu atinsese încă vârsta ca să facă ceea ce vroiau și încercau să facă alți armăsari cu ea.

Deodată răsună un nechezat undeva, foarte aproape. Ea era. Floare-galbenă îi recunoscuse fără șovăire glasul. Ar fi vrut să-i răspundă, dar se temea să deschidă botul julit și umflat. Îi era nespuse de dureros s-o facă. În cele din urmă dânsa îl găsi. Se apropie în fugă cu pasu-i ușor, făcând să-i licărească în lumina lunii steluța albă de pe frunte. Coadă și picioarele îi erau ude. Trecuse râul, aducând cu ea o adiere răcoroasă de apă. Se lovi cu botul de el, începu să-l adulmece, atingându-l cu buzele-i mlădioase, calde. Fornăi cu gingășie, îl chemă să meargă cu ea. Dar el nu se putea urni din loc. Pe urmă ea își lăsă capul pe grumazul lui și începu să-l scarpine în coamă cu dinții. Ar fi trebuit să-și pună și el capul pe grumazul ei și s-o scarpine pe greabăn. Nu putea răspunde însă nici la mângâierea ei. Nu era în stare să facă cea mai mică mișcare. Vroia să bea. Ce bine ar fi fost dacă ea ar fi putut să-l adape! Când se desprinsese de el și fugi, Floare-galbenă privise în urma ei până când umbra i se mistui în întunericul nopții, dincolo de râu. Venise și plecase. Lacrimi prinseră să-i curgă din ochi, i se prelingeau pe bot ca niște boabe mari și-i cădeau fără zgomot la picioare. Buiestrașul plângea pentru întâia dată în viață.

Dis-de-dimineată veni stăpânul. El aruncă o căutătură în jur, învălui cu privirea munții primăvăratici, se întinse și, zâmbind, oftă din pricina durerilor surde de la încheieturi.

— Of, Gulsarî, mi-ai scos sufletul ieri. Ce-i? Ai înghețat? Ia te uită, cum te-ai mai subțiat! Frumos.

Îl bătu ușurel pe grumaz și începu să-i spună ceva de bine, a zefleMEA. De unde să știe Floare-galbenă ce anume vorbea omul? Iar Tanabai spunea:

— Ei, nu te supăra, prietene. Doar n-o să umbli veșnic fără rost și fără treburi. Ai să te înveți, totul o să meargă strună. Da' că te-ai chinuit, deh, fără asta nu se poate. Viața, frățioare, așa e, te potcovește la toate cele patru picioare. În schimb, n-ai să te mai ploconești la fiecă piatră

întâlnită în drum. Ți s-a făcut foame, nu? Și sete? Las' că știu eu, știu...

Îl duse pe buiestraș la râu. Îi dete jos frâul, îi scoase cu grijă zăbalele din gura însângerată. Floare-galbenă se repezi tremurând spre apă; simțea dureri în ochi din pricina frigului. Ah, ce gustoasă era apa și cât de recunoscător îi era omului pentru asta!

Și așa, nu peste multă vreme se obișnuie într-atât cu șaua, încât aproape nu mai simțea vreo stinghereală de pe urma ei. Îi era ușor și se bucura să poarte în spate un călăreț. Acesta îl strunea mereu, iar el se avânta înainte, bătând răspicat pe drumuri pasul ciocănit, mărunț și des, în buiestru. Se învățase să umble cu tarnița pe el atât de aprig și fără zdruncinături, încât oamenii se minunau:

— Pune o găleată cu apă pe dânsul - și nu-ți varsă o picătură!

Iar herghelegiul cel vechi, moșneguțul Torgai, îi spuse într-o zi lui Tanabai:

— Îți mulțumesc; l-ai deprins bine. Să vezi acum cât de sus o să se-nalțe steaua buiestrașului tău!

III

Roțile teleguței vechi scârțâiau molcom pe drumul pustiu. Din când în când scârțâitul contenea. Buiestrașul se oprea în loc, sleit de puteri. Atunci, în liniștea de moarte ce se înstăpânea în jur, el auzea cât de tare îi răsunau în urechi bătăile inimii: tum-tup, tum-tup, tum-tup...

Bătrânul Tanabai aștepta să mai răsuflă calul, apoi din nou îl apuca de dârlogi:

— Să mergem, Gulsarî, să mergem, că uite se-nserează.

Se târâră așa vreun ceas și jumătate, până când buiestrașul se opri de tot. Nu mai putea să tragă căruța mai departe. Tanabai se îngrijoră iar și se tot învârtea în jurul calului:

— Cum așa, Gulsarî, ai? Uită-te și tu, mai e puțin și se-annoptează!

Dar calul nu-l pricepea. Stătea în ham, dădea trudit din cap, simțind că greutatea acestuia ajunsese să-i depășească puterile, și se clătina pe picioare de pe-o parte pe alta. În urechi îi răsunau mai departe bătăile inimii: tum-tup, tum-tup, tum-tup.

— Hai, iartă-mă, rosti deodată Tanabai. Trebuia să-mi fi dat seama de la început. Ducă-se naibii și căruța asta și hamul ăsta, numai pe tine s-apuc să te duc acasă.

Își lepădă șuba și începu să deshame repede calul, îl scoase din hulube, trase smucit jugul peste cap și zvârli hamul în teleguță.

— Cu asta, basta, spuse el și, în timp ce-și îmbrăca șuba, se uită la buiestrașul deshămat. Fără colac, fără ham, cu capul mare din cale-afară, calul stătea în mijlocul stepei reci, în prag de seară, ca o nălucă. Doamne, Dumnezeule, cum ai ajuns să arăți, Floare-galbenă? șopti Tanabai. Dacă

te-ar vedea Torgai cum arăți acum, s-ar răsuci în mormânt...

Îl trase pe buiestraș de căpăstru și cei doi o porniră încet la drum. Un cal bătrân și un om bătrân. În spatele lor rămase căruța părăsită, iar în față, spre soare-apune, se așternea pe drum întunericul vânat-vioriu. Noaptea se revărsa mută peste câmpie, învăluind munții, mistuind zărilor.

Tanabai mergea încet. Își aducea aminte de toate cele ce-l legaseră de buiestraș de-a lungul anilor și gândea cu amară ironie despre oameni: „Așa suntem toți. Ne-aducem aminte unii de alții spre apusul vieții, când cade vreunul greu bolnav ori când moare. Atunci, dintr-odată, vedem limpede toți pe cine-am pierdut, cum a fost el, prin ce și-a făcut renume, ce fapte a săvârșit. Ce să zici însă despre o făptură necuvântătoare? Pe cine n-a purtat în spinare Floare-galbenă! Cine n-a mers cu el! Dar a îmbătrânit, și toți au uitat de dânsul. Umblă cum umblă acum, abia-și târâie picioarele. Și ce mai cal a fost!...”

Prinse să-și depene amintirile din nou și se mira că de atâta vreme nu se mai întorsese cu gândurile în trecut. Tot ce fusese cândva trăit prindea iar viață în el. Nimic, va să zică, nu se șterge fără urmă. Hotărât, înainte se gândea prea puțin la zilele duse, sau, mai bine zis, încă nu-și îngăduia să se gândească. Acum însă, după convorbirea avută cu fiul și cu noră-sa, târându-și anevoie picioarele pe drumul învăluit în nopte, ducând de căpăstru buiestrașul gata să-și dea duhul, își întoarse, cu durere și tristețe, ochii minții îndărăt, spre anii trăiți, și toți acești ani se însuflețiră deodată în fața lui.

Mergea astfel adâncit în gânduri, iar buiestrașul se târa în spatele lui, îngreuiind tot mai mult căpăstrul. Când mâna bătrânului amorțea, își trecea căpăstrul pe umărul celălalt și-l trăgea mai departe pe buiestraș după el. De la un timp, obosi, tot smucind, și-atunci îi dete răgaz buiestrașului să

se odihnească. Stătu apoi puținel pe gânduri și scoase frâul de pe capul calului.

— Hai, mergi înainte, mergi cum îi putea, că vin cu tine, nu te părăsesc eu, spuse Tanabai. Ei, hai, umblă, umblă ușurel.

Acum buiestrașul mergea înainte, iar Tanabai în urma lui, cu frâul aruncat pe umăr. N-o să arunce niciodată frâul. Când se oprea Gulsarî, tovarășul de drum îl aștepta să prindă puteri noi, și atunci o porneau iarăși. Un cal bătrân și un om bătrân.

Tanabai zâmbi cu amărăciune, aducându-și aminte cum tot pe calea aceasta gonea pe vremuri Floare-galbenă și praful se așternea în urmă-i ca o coadă. Ciobanii spuneau că după colbul acesta recunoșteau buiestrașul de la multe verste. Pulberea de sub copite lăsa tăiată în stepă o fâșie albă, ce se desfășura cu iuteală, care și pe vreme fără vânt, plutea deasupra drumului ca fumul unui avion cu reacție. În asemenea clipe, câte-un cioban, ținându-și palma streășină la ochi, zicea în sinea lui: „Vine el, Gulsarî!” - și se gândea cu pizmă la norocosul cu fața arsă de vântul fierbinte, care zbura pe acest cal. E doar o mare cinste pentru un kirghiz, când aleargă sub el un buiestraș cu o astfel de faimă.

Președinții, câți se perindaseră la conducerea colhozului de când era Floare-galbenă, și fuseseră mulți și feluriți - deștepți și tiranici, cinstiți și necinstiți, umblaseră cu buiestrașul toți până la unul, din ziua dintâi până la cca din urmă a președinției lor. „Unde-or mai fi fiind acum? Și-or mai fi aducând aminte când și când de Gulsarî, care-i purtase din zori și până-n seară?” gândea Tanabai.

Ajunseră în cele din urmă la podul ce trecea peste o viroagă. Aici se opriră din nou. Buiestrașul dădu să-și îndoiaie picioarele, ca să se culce la pământ, dar Tanabai nu putea îngădui una ca asta: pe urmă nici o forță nu l-ar mai fi ridicat de jos.

— Scoală, scoală! strigă și lovi calul cu frâul în cap.

Înciudat pe sine că-l lovise, continuă să zbiere cât îl ținea gura:

— Ce, nu înțelegi de vorbă bună? Te-ai pregătit să crăpi? N-o să te las! N-o să îngădui una ca asta! Scoală, scoală, scoală!

Tanabai trăgea calul de coamă.

Floare-galbenă își îndreptă cu chiu, cu vai picioarele, oftă din greu. Cu toate că era întuneric, Tanabai nu îndrăznea să i se uite în ochi. Îl mângâie puțin, îl pipăi, apoi își lipi urechea de coaste, în partea stângă. Acolo, în piept, inima calului plescăia, înecându-se, ca roata unei mori prinsă în ierburi de apă. Stătu așa aplecat lângă cal mult timp, până simți că-l dor șalele. Atunci se îndreptă, clătină din cap, oftă și hotărî că mai bine ar fi să încerce la noroc - s-o cârmească din drum după ce-ar fi trecut podul, pe poteca îngustă, ce merge de-a lungul viroagei. Cărarea aceea ducea în munți și, ținându-se de ea, putea să ajungă mai repede acasă. E adevărat că noaptea nu-i greu să te rătăcești, dar Tanabai se bizuia pe sine, știa locurile mai demult, numai de l-ar fi ținut puterile pe Floare-galbenă.

În timp ce bătrânul se tot gândea la asta, scânteiară departe farurile unei mașini de ocazie. Luminile țâșniră din beznă pe neașteptate ca o pereche de globuri aprinse și începură să se apropie repede, pipăind drumul din fața lor cu raze lungi, tremurătoare. Tanabai stătea cu buiestrașul lângă pod. N-ar fi putut să-i ajute cu nimic mașina, și totuși Tanabai o aștepta. O aștepta pur și simplu, fără să-și dea seama de ce. „În sfârșit, măcar una” gândi el, mulțumit acum că pe drum se iviseră oameni. Farurile camionului îi sfichiuiră ochii cu un snop viu de lumină și el și-i acoperi cu mâna.

Doi oameni priveau mirați din cabina mașinii la omul bătrân de lângă pod și la mârtoaga prăpădită de-alături, fără șa, fără frâu, de parcă nici n-ar fi fost cal, ci un câine pripășit pe lângă un om. O clipă, două, șuvoiul drept al luminii fulgeră cu o lucire scânteietoare bătrânul și calul,

și ei se pomeniră deodată prinși în contururi albe, imateriale.

— Ciudat, ce-o fi făcând el aici în plină noapte? vorbi flăcăul lung și slab cu o căciulă cu clape, care ședea lângă șofer.

— E cela, cela, care și-a lăsat căruța acolo - îl lămuri șoferul și opri mașina. Ce-i bătrâne? strigă el, scoțându-și capul din cabină. Tu ți-ai lăsat căruța-n drum?

— Da, eu, răspunse Tanabai.

— Asta ziceam și eu. Ne uităm noi și vedem o teleguță prăpădită în drum. De jur-împrejur țipenie de om. Am vrut să luăm hamul, da nici acela nu face doi bani

Tanabai nu-i răspunse.

Șoferul ieși din mașină, făcu câțiva pași, revărsând spre bătrân o duhoare de votcă arsă, și începu să urineze în drum.

— Da ce s-a întâmplat? întrebă el, întorcând capul.

— N-a mai tras calul, s-a îmbolnăvit, de altfel e și bătrân.

— M-m. Și-acum încotro?

— Acasă. La Cheia Sarîgouskaia.

— Pfi-i, șuieră șoferul. În munți? Nu-i în drum. Altminteri, fie și-așa pe platformă, te duc până la sovhoz, iar de-acolo pleci mâine.

— Mulțumesc. Sunt cu calul.

— Cu mortăciunea asta? Aruncă-l la câini, îmbrânțește-l colo în viroagă - și cu asta, basta, îl mănâncă ciorile. Dacă vrei, te ajutăm.

— Vezi-ți de drum, omule, spuse printre dinți, posomorât Tanabai.

— Deh, cum vrei, răsă șoferul și, trântind portiera, aruncă în cabină: Și-a pierdut mințile bătrânul!

Mașina porni, ducând cu ea șuvoiul tulpure de raze. Deasupra viroagei scârțâi din greu podul slab luminat de lucoarea roșie-închisă semnalelor de oprire de la spatele mașinii.

— De ce râzi de om? Dacă ți s-ar fi întâmplat și ție o nevoie ca asta? spuse după ce trecură de pod flăcăul cu căciula cu clape, care ședea în cabină în dreapta șoferului.

— Prostii... Căscând, șoferul răsuci scurt volanul. Mi s-au întâmplat și bune, și rele. Am avut dreptate. Mare lucru, o gloabă, acolo. Rămășițe ale trecutului. Acuma, frățioare, tehnica e mai presus de orice. Tehnica e peste tot. Și la război. Iar la bătrâni d-ăștia și la cai le-a venit sfârșitul.

— Ești rău ca o fiară! spuse flăcăul.

— Puțin îmi pasă de orice! răspunse celălalt.

După ce plecase mașina și noaptea își închisese din nou cercul în jurul celor doi drumeți, când ochii li se deprinseră din nou cu întunericul, Tanabai îl îndemnă pe buiestraș:

— Ei, hai să mergem, di, di! Mișcă-te odată!

Trecură podul. Tanabai întoarse calul de la drumul mare și cei doi o porniră pe potecă. Acum înaintau încet de tot pe cărăruia cu anevoie zărită în întuneric deasupra viroagei. Luna abia își arunca privirea de după munți. Stelele o așteptau să răsară, licărind înfrigurate pe cerul rece.

IV

În anul când Floare-galbenă fusese îmblânzit și deprins la călărie, hergheliile părăsiră târziu pășunile de toamnă. Spre deosebire de alte dăți, toamna se prelungise mult, iarna se nimerise blândă, zăpada căzuse des, dar se topise repede, nutreț se găsea îndestul. În primăvară hergheliile coborâra din nou prin părțile cu obcini și, de îndată ce stepa dădu floare, porniră la vale.

După război, zilele acestea fuseseră, poate, cele mai frumoase din viața lui Tanabai. Calul sur al bătrâneții îl aștepta deocamdată abia după trecătoare, aflată, e drept, pe-aproape, dar Tanabai călărea încă pe tânărul buiestraș șarg. De-ar fi dat de acest cal câțiva ani mai târziu, nu se știe de-ar fi încercat atâta fericire, atâta bărbătească însuflețire, câtă îi stârnea mersul călare pe Gulsarî. Da. Tanabai nu se ferea să se fudulească din când în când în fața lumii. Și cum să nu se mândrească, de vreme ce călărea un buiestraș în plină goană! Floare-galbenă știa prea bine asta. Mai cu seamă când Tanabai pleca în sat peste câmp, unde întâlnea în drum femeile, care mergeau grămadă la muncă. Încă de departe, înainte de a ajunge în dreptul lor, el se îndrepta în șa, parcă împins de-un arc, și însuflețirea lui trecea și asupra calului. Floare-galbenă își ridica îndată coada aproape la înălțimea spinării, coama îi fremăta cu șuier în bătaia vântului. Sforăind în răstimpuri, buiestrașul alerga cotit, purtându-l ușurel în spate pe călăreț. Femeile cu broboade albe sau roșii se dădeau la o parte pe marginea drumului, intrând până la genunchi în grâul verde. Iată-le oprindu-se ca fermecate, întorcându-se toate o dată, arătându-și fețele, ochii strălucitori, zâmbitori și dinții albi.

— Hei, herghelegiule! Opre-e-ește!

Și veneau din urmă râsete și ultimele vorbe:

— Ia seama, ne cazi tu în mâini, te prindem noi!

Se întâmpla într-adevăr să-l și prindă, să-i taie calea, ținându-se de mâini. Ce îmbrânceană era atunci! Că așa-s femeile, le plac ghidușiile. Îl trăgeau pe Tanabai jos din șa, chicoteau, țipau, smulgându-i din mâini biciușca:

— Spune drept, când ne aduci cumis?

— Noi stăm aici în câmp din zori până seara, iar tu te plimbi pe buiestraș!

— Păi, cine vă oprește? Veniți să fiți herghelegii. Numai să lăsați vorbă bărbaților să-și caute altele în loc. O să-nghetați în munți ca niște hârciogii.

— Așa, va să zică!

Și iar se porneau să-l zgâlțâie, să-l sâcâie.

Oricum, niciodată nu se întâmplase să îngăduie Tanabai cuiva să încalece pe buiestraș. Nici chiar femeia aceea, care îl făcea să se bucure atât când o întâlnea. El silea atunci buiestrașul să meargă la pas; nici dânsa chiar nu se plimbase o dată măcar pe calul lui. Poate că nici ea nu vroia.

În anul acela Tanabai fusese ales în comisia de revizie a colhozului. Venea adesea în sat și aproape de fiecare dată se întâlnea acolo cu femeia aceasta. De multe ori ieșea furios din birou. Floare-galbenă simțea asta după ochii lui, după glas, după felul cum își mișca mâinile. Când o întâlnea însă pe ea, Tanabai se îmbuna totdeauna.

— He-he, mai domol, ce-ai pornit-o așa! șoptea el, potolindu-și aprigul buiestraș și, ajuns în dreptul femeii, mergea la pas.

Își vorbeau ceva încetișor, sau mergeau tăcuți, neschimbând o vorbă. Floare-galbenă simțea cum i se lua stăpânului piatra de pe inimă, cum i se încălzea glasul, cum îi deveneau mai mângâietoare mâinile. De aceea îi plăcea clipa când o ajungeau pe această femeie din urmă.

De unde-ar fi putut ști calul că în colhoz se trăia greu, că pentru zilele-muncă aproape nu mai ajungea nimic și că membrul comisiei de revizie Tanabai Bakasov întreba mereu în birou, cum se poate întâmpla așa ceva și când va începe, în sfârșit, viața în care să ai ce să-i dai și statului, și oamenii să nu muncească de pomană?

În anul care trecuse fusese o recoltă proastă, lipsă de nutreț; în cel de-acum predaseră peste plan grâne și vite pentru alții, ca să nu se facă de răs raionul, și nu se prea știa ce-o să fie mai târziu, ce nădejdi mai puteau trage colhoznicii. Timpul trecea, lumea începea să uite de zilele războiului, dar trăia cum putea, ca și înainte, cu ce aduna de prin grădinile de zarzavat și cu ce se izbutea să șterpelească de pe câmp. Nici bani n-avea colhozul; se preda în pagubă la toate: grâne, lapte, carne. Vara creșterea animalelor se desfășura în plin, dar iarna tot ce agonisiseră, se ducea pe apa sâmbetei, vitele mureau de foame și de frig. Ar fi trebuit să se ridice fără zăbavă coșare, grajduri de vaci, baze pentru furaje, dar n-aveai de unde-ți procura materiale de construcție și nimeni n-ar fi făgăduit să-ți facă rost de ele. Dar halul în care ajunseseră locuințele în anii războiului? Dacă își clădeau câte unul, altul casă, erau dintre cei care umblau mai mult pe la târguri, îndeletnicindu-se cu vânzarea de vite și cartofi. Aceștia ajunseseră să aibă putere, ei făceau rost pe sub mână și de materiale de construcție.

— Nu, n-ar trebui să fie așa, tovarăși, e ceva în neregulă aici, avem pe-aici, pe undeva, o hibă mare, zicea Tanabai. Nu cred că s-ar cuveni să fie așa. Sau noi ne-am dezvățat să muncim, sau ne conduceți voi cum nu se cade?

— Ce nu se cade? Cum nu se cuvine? Contabilul îi întindea hârtiile: Uită-te la planuri... Uite ce-am primit, uite ce-am predat, uite debitul, uite creditul, uite și soldul. Veniturile nu-s, numai pierderi. Ce mai vrei? Dumirește-te mai întâi. Ce, numai tu ești comunist, iar noi suntem dușmani ai poporului, nu?

Intrau și alții în vorbă, începea sfada, zarva, și Tanabai ședea cu capul strâns în mâini, întrebându-se deznădăjduit ce se întâmpla totuși, ce-i asta. Suferea pentru colhoz nu numai pentru că muncea în el - mai erau și alte pricini, deosebite. Erau oameni care aveau socoteli vechi cu Tanabai. El știa că aceștia îl luau acum în râs pe-ascuns și, când îl zăreau, îl priveau amenințător, drept în ochi: ehei, parcă ar fi zis, cum mai merg treburile? Poate iar te-ai apuca să ne deschiaburești? Numai că, acum, n-avem de dat cine știe ce mare socoteală. Pe unde urci, pe-acolo te și cobori. A-ah, de ce nu te-or fi omorât pe front!...

El le răspundea la fel din ochi: așteptați oleacă, ticăloșilor, tot cum vrem noi o să fie! Și doar oamenii aceștia nu erau străini, erau de-ai lui. Fratele său vitreg Kulubai - om bătrân acum, stătuse înainte de război șapte ani în Siberia. Feciorii săi semănau cu tatăl; nu-l puteau de loc suferi pe Tanabai. Și-apoi, pentru ce l-ar fi iubit? Poate că și copiii lor vor urmări cu aceeași ură neamul lui Tanabai. Ar avea și de ce. Povestea e veche, dar supărarea oamenilor nu se stinge. Ar fi trebuit să se poarte așa cu Kulubai? Iar acesta ce fusese mai mult decât un gospodar cu stare, un mijlocăș? Și ce te faci cu legătura de rudenie? Kulubai era de la nevasta mai vârstnică, iar el de la nevasta mai tânără, dar la kirghizi asemenea frați se socotesc ca de la aceeași mamă. Va să zică încercase să lovească și în legătura de rudenie. Ce de vorbe se mai vânturaseră atunci! Acum, de bună seamă, poți să judeci în fel și chip. Dar atunci? Nu de dragul colhozului pornise el cu tărașenia asta? Dar trebuia oare? Înainte nu s-ar fi îndoit, dar după război gândea uneori altfel. Nu-și făcuse oare și lui și colhozului dușmani în plus?

— Ei, ce stai așa, vino-ți în fire, Tanabai, îl strigau ceilalți să ia parte la discuție. Și din nou același tipic: trebuia strâns de prin curți tot gunoiul din timpul iernii și cărat la câmp. Roți nu se găseau; trebuia, va să zică, să se cumpere lemn de ulm, fier pentru șine - dar cu ce bani? O

să se mai dea pe credit, și cu ce garanție? Banca nu te crede pe cuvânt. Canalele vechi trebuiau reparate și ele, trebuiau săpate altele noi; lucrarea era mare, grea. Iarna lumea nu iese la muncă, pământul e înghețat bocnă, nu-l răzbești cu una cu două. Iar primăvara nu prididești - campania de însămânțări, fătutul, plivitul, pe urmă și cositul ierbii... Și ce te faci cu creșterea oilor? Unde-s încăperile pentru prăsilă? Și nici la ferma de lapte lucrurile nu stăteau mai bine. Acoperișul era putred, furajele se sfârșiseră, mulgătoarele nu vroiau să muncească. Umblau de colo-colo de dimineață până seara, dar ce căpătau? Și câte alte și felurite griji și lipsuri nu erau? Uneori te apuca și groaza.

Cu toate acestea nu-și pierdeau curajul, discutau în amănunt problemele la adunările de partid, la conducerea colhozului. Președinte era Cioro. Tanabai îl prețuisese cum se cuvenea abia mai târziu. Să critici - își dăduse el seama - era mai ușor. Tanabai răspundea pentru o singură herghelie, iar Cioro pentru toți și pentru toate câte erau în colhoz. Da, strașnic om fusese Cioro. Când ziceai că totul se dărâmă, când băteau cu pumnul în masă împotriva lui cei de la raion și-l luau de piept cei din colhoz, Cioro nu se pierdea vreodată cu firea. În locul lui, Tanabai ori și-ar fi ieșit din minți, ori și-ar fi pus capăt zilelor. Cioro însă păstrase gospodăria, făcuse față la toate până-n ultima clipă, până când i se slăbise rău de tot inima, dar și după aceea mai lucrase vreo doi ani ca organizator de partid. Cioro se pricepea să convingă, știa cum trebuia de vorbit cu oamenii. Și uite așa se întâmpla că, după ce-l asculta, Tanabai credea iar că toate se vor rânduî și-or să fie, în sfârșit, așa cum plănuiseră de la bun început. O singură dată se zdruncinase în el încrederea față de Cioro, dar și atunci vinovatul fusese mai mult el, Tanabai...

Buiestrașul nu știa ce se petrece în sufletul lui Tanabai când acesta ieșea din birou cu privirea mânioasă și sprâncenele încruntate, când se așeza vârtos în șa și

trăgea dintr-odată de dârlogi. Calul simțea însă că stăpânului nu-i e bine de loc. Cu toate că Tanabai nu-l bătuse vreodată, buiestrașul se temea de stăpân în asemenea clipe. Dar văzând pe drum femeia aceea, calul știa că acum o să-i fie stăpânul mai ușor, că iar o să se îmbuneze, o să-l oprească și o să stea de vorbă cu ea încetișor, cine știe despre ce, iar mâinile ei o să-i prefire coama, o să-l mângâie pe grumaz. Nici o făptură omenească nu avea asemenea mâini mângâietoare. Erau mâini uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei micuțe iepșoare murge cu stea în frunte. Nimeni pe lume nu avea ochi ca ea, ca femeia aceasta. Tanabai stătea cu dânsa de vorbă, ușor aplecat în șa, iar ea ori zâmbea, ori se posomora, clătina din cap, nu se învoia cu ceva, și ochii îi scânteiau plini de lumină sau se înnegurau în umbră, ca pietrele pe fundul unui pârau repede într-o noapte cu lună. Plecând, ea întorcea privirea și iarăși clătina din cap.

După asta Tanabai mergea îngândurat. Lăsa frâul slobod și buiestrașul pășea după voia inimii. Nestingherit, în trap mărunț. Parcă nici nu era stăpânul în șa. Părea că și el și calul erau fiecare de capul său. Atunci și cântecul se înfiripa de la sine. Încetinel, fără vorbe deslușite, în tropăitul măsurat al buiestrașului, Tanabai prindea să cânte despre suferințele oamenilor de mult stinși din viață. Iar calul alegea cărarea cunoscută și-l ducea în stepă dincolo de râu, spre herghelii...

Îi plăcea șargului când stăpânul său era pătruns de aceste simțăminte; îi plăcea, în felul său, și de femeia aceasta. Îi știa înfățișarea, mersul, iar cu mirosul său subțire adulmeca mireasma ciudată, neobișnuită, a unei ierbi necunoscute, ce o răspândea dânsa. Era o mireasmă de garoafă. Ea purta o salbă de garoafe.

— Bagă de seamă, Biubiugean, cât de mult te iubește, îi spunea Tanabai femeii. Ia mângâie-l, mai mângâie-l. Uite la el, cum și-a pleoștit urechile. Leit ca un vițel. Da' la herghelii acum nu mai e de trăit din pricina lui. Ajunge

doar să-l lași slobod. Se-ncaieră cu armăsarii ca un câine. Așa că-l țin uite așa, sub șa, mă tem să nu-l schilodească. E necopt încă.

— El, da, iubește, răspundea femeia, gândindu-se la ceva știut numai de dânsa.

— Vrei să zici că alții nu iubesc?

— Nu vorbesc de asta. Noi am iubit ce-am avut de iubit. Îmi pare rău de tine.

— De ce, mă rog?

— Nu ești tu omul, o să-ți fie greu pe urmă.

— Da' ție?

— Mie, ce? Eu sunt văduvă, bărbatu' mi-a murit pe front. Iar tu...

— Iar eu sunt membru în comisia de revizie. Uite, te-am întâlnit și-ncep să-ți lămuresc câte ceva, încercă să glumească Tanabai.

— Nu știu cum, ai început cam des să-mi lămurești câte ceva. Ia seama.

— Ei și, ce vină am? Eu merg, și tu mergi.

— Eu merg pe drumul meu. Căile noastre se despart. Ei, rămâi cu bine. N-am timp.

— Ascultă, Biubiugean!

— Ce-i? Nu trebuie, Tanabai. Ce rost are? Ești doar om cu minte. Și fără tine mi-i inima îndurerată.

— Adică cum, eu îți sunt dușman, nu?

— Singur îți ești dușman.

— Cum să-nțeleg asta?

— Cum vrei.

Ea pleca, iar Tanabai o apuca pe ulițele satului ca și când ar fi avut treabă undeva, o cotea apoi spre moară sau la școală și apoi din nou, după un ocol, făcea calea întoarsă, s-o vadă măcar de departe cum ieșea din casa soacrei, unde-și lăsa copila cât timp se afla la muncă, și cum se întorcea acasă, la marginea satului, ducând fetița de mână. Totul la ea îi era nespus de apropiat și drag. Și felul cum pășea, căutând să nu se uite spre partea în care

se afla el, și fața-i albă prinsă într-o basma de culoare închisă, și fetița ei, și cățelul care alerga pe-alături.

În cele din urmă, femeia se făcea nevăzută în ogradă și Tanabai își vedea mai departe de drum, închipuindu-și-o cum deschidea ușa casei pustii, cum își scotea scurta vătuită, cum alerga numai în rochie după apă, cum ațâța focul în vatră, spăla fetița și-i dădea de mâncare, cum întâmpina vaca în cireadă. Noaptea stătea, fără îndoială, culcată singură-singurică în casa întunecată, fără nici un zgomot și începea să se încredințeze ea însăși și pe dânsul că nu se cuvenea ca ei să se iubească; mai întâi pentru că el era doar om cu familie, iar la anii lui părea caraghios să te îndrăgostești. În al doilea rând, toate își aveau timpul lor, iar nevastă-sa era o femeie bună și nu merita ca bărbatul ei să ducă dorul alteia.

După astfel de gânduri Tanabai nu mai era în apele lui. „Va să zică, nu mi-i sortit”, gândea el cu ochii departe în zarea fumurie de peste râu. Începând să cânte încet cântece de demult, uita de tot ce era pe lume, de treburi, de colhoz, de încălțăminte copiilor, de prieteni și de dușmani, de fratele său vitreg Kulubai, cu care nu stătea de vorbă de mulți, mulți ani, uita de război, care i se năzărea câteodată în vis, scăldându-l într-o sudoare rece, uita tot ceea ce era viața lui. Nici nu băga de seamă că Floare-galbenă mergea prin vadul râului și, ieșind pe malul celălalt, pornea din nou la drum. Își venea în fire abia atunci când buiestrașul, simțind aproape herghelia, grăbea pasul.

— Pr-rr-r, Gulsarî, încotro gonești așa! se trezea Tanabai, trăgând de dârlogi.

V

Și totuși, în ciuda necazurilor, minunate fuseseră vremurile acelea și pentru el și pentru buiestraș. Faima unui cal de rasă seamănă mult cu renumele unui jucător de fotbal. Puștiul de până mai ieri, care bătea mingea prin maidane, se pomenește ajuns deodată favoritul tuturor, subiectul discuțiilor purtate de cunoscători și al admirației mulțimii. Cu cât trece timpul, cu atât îi crește mai mult faima, dar asta atâta vreme numai cât vârstă goluri. Cei dintâi care-l dau uitării sunt tocmai cei ce se înflăcărau mai zgomotos decât toți. În locul marelui fotbalist vine un altul. La fel este și calea gloriei unui cal de cursă. El e renumit atâta timp cât învinge în întreceri. Singura deosebire ar fi poate aceea că nimeni nu-l pizmuiește pe cal. Caii nu-s în stare să fie invidioși, iar oamenii, slavă Domnului, încă n-au învățat să-i invidieze pe cai. Deși, cum se spune - necunoscute-s căile zavistiei, mai erau cazuri când, ca să facă rău omului, pizmătareții băteau câte un cui în copita câte unui cal. Of, această neagră zavistie!... Dar, Dumnezeu cu ea...

Se împlini prezicerea bătrânului Torgai. În primăvara aceea steaua buiestrașului se înălță sus de tot. Acum toți știa de el - și tânăr, și bătrân: „Gulsarî!”, „A-a, buiestrașul lui Tanabai”, „Mândria *ailulu*⁵”...

Iar ștregarii cu fețele mângălite, care nu puteau încă rosti nici litera „r”, alergau pe ulița plină de colb, imitând fuga buiestrașului, și strigau care de care mai tare: „Eu sunt Gulsalî... Nu, eu sunt Gulsalî... Mamă, spune că eu sunt Gulsalî... Di, înainte, a-i-i-i-i, eu sunt Gulsalî”...

⁵ Ail - așezare kirghiză.

Ce înseamnă gloria și ce putere mare are ea, îi fu dat buiestrașului să afle la cea dintâi mare alergare, la care luă parte și el. Alergarea a avut loc într-o zi de Întâi mai.

Jocurile începuseră după miting, pe izlazul cel mare de lângă râu. Lumea se strânsese puzderie, care pe jos, care cu căruțele sau călări, de pretutindeni. Veniseră oamenii din sovhozul vecin, de prin munți și tocmai din Kazahstan. Kazahii scoaseră la vedere și caii lor.

Se spunea că după război nu se mai văzuse o sărbătoare atât de mare.

Încă de dimineață, când Tanabai îl înșeua, cercetând cu deosebită grijă tafturii și trăgătoarele scărilor de la șa, buiestrașul își dădu seama după strălucirea din ochii lui și după tremurul mâinilor că se apropia ceva cu totul neobișnuit. Stăpânul său era tulburat din cale-afară.

— Ei, Gulsarî, ia seama, să nu mă dai de sminteală, șoptea el pieptănând coama și moțul calului. Să nu te faci de rușine! N-avem voie, Gulsarî, m-auzi?!

Chiar și în văzduhul cutremurat de glasurile și de vânzoleala oamenilor se simțea așteptarea a ceva neobișnuit. Prin taberele din împrejurimi, herghelegiii își înșeauau caii. Ștregarii se și aflau pe cai, alergând și țipând prin jur. În sfârșit, herghelegiii se strânseseră într-un loc și se porniră toți laolaltă spre râu.

Floare-galbenă era năucit de atâta îngrămădire de oameni și cai pe izlaz. Larma și vuietul lor stăruiau peste râu, peste izlaz, peste dealuri, de-a lungul luncii. Culoarele vii ale basmalelor și rochiilor, steagurile roșii și turbanele albe ale femeilor îi luau ochii. Caii erau împodobiți cu cele mai alese hamuri. Scările șeilor zăngăneau, zornăiau zăbalele și podoabele de argint atârinate pe pieptare.

Sirepii de sub călăreți, înghesuți în șiruri, se frământau de nerăbdare, vroiau să li se dea frâu liber și scormoneau țărna cu copitele. Într-un cerc își jucau caii în frâu bătrânii, organizatorii jocurilor.

Floare-galbenă simțea cum crește în el încordarea, cum se umplea tot de putere. I se părea că se încuibase într-însul un duh al focului și, ca să scape de el, trebuia să ajungă pe pistă și să se năpustească spre zări.

Când orânduitorii dădură semnalul de ieșire pe pistă, slobozi și Tanabai dârlogii, iar buiestrașul îl scoase în mijlocul cercului, se învârti în loc, neștiind încă încotro s-o apuce. Prin șiruri străbătu vuietul: „Gulsarî! Gulsarî!...”

Ieșiră toți doritorii să-și încerce puterile în marea alergare numită *baiga*. Se strânseră vreo cincizeci de călăreți.

— Cereți binecuvântare de la lume! rosti solemn mai-marele orânduitorilor.

Călăreții rași în cap, cu legături strânse pe frunte, porniră de-a lungul șirurilor, ridicând mâinile cu palmele întinse, deschise, și de la un capăt la altul răsună un singur oftat: „*Oomiin*” și sute de mâini se ridicară spre frunți și coborâră apoi cu palmele peste fețe, aidoma unor șiroaie de apă.

După aceasta, călăreții o apucară în treapăd spre start, care se afla în câmp, la vreo nouă kilometri de acolo.

Între timp, începuseră jocurile în cerc - lupta dintre pedestri și călări, răsturnarea călăreților din șa, ridicarea câte unui ban din goana mare și alte asemenea încercări. Toate acestea erau numai o introducere la cel mai de seamă spectacol, care avea să înceapă acolo, unde plecaseră călăreții.

Floare-galbenă se înfierbântase și se înfuriase tot timpul cât durase drumul. Nu pricepea de ce stăpânul său îl ținea mereu în frâu. În jurul său alți cai jucau mărunț și se aprindeau și ei. Pentru că erau mulți și toți ar fi vrut să pornească în galop, buiestrașul se mânia și tremura de nerăbdare.

În sfârșit se aliniară la start într-un singur șir, cap lângă cap; starterul trecu în goană de la un capăt la altul prin fața frontului de călăreți și ridică o basma albă... Toți

încremeniră, ațâțați și încordați. Mâna flutură basmaua. Caii se smuciră din loc, și, împreună cu ceilalți, luat de avânt, se repezi înainte și Floare-galbenă. Pământul bubui ca o tobă sub avalanșa de copite, se stârni un nor de praf. În chiuitul și strigătele călăreților caii o întinseră într-o goană turbată. Numai Floare-galbenă, singurul, care nu știa să gonească în galop, fugea în buiestru. În asta era și slăbiciunea, dar și puterea lui.

La început meraseră toți grămadă, dar numai după câteva minute începură să se răsfire. Floare-galbenă însă nu vedea asta. El îi zărea numai pe agerii cai de cursă, care îl întrecuseră și se găseau acum înainte, pe drum. De sub copitele lor săreau pietricele fierbinți și bulgări uscați de pământ. În timp ce în jur caii goneau, călăreții strigau, cravașele șuierau și praful se ridica în valuri. Colbul se întindea acum ca un nor și plutea deasupra pământului. Mirosea puternic a sudoare, a cremene spartă și a pelin tânăr strivit.

Alergară așa aproape până la jumătatea drumului. Vreo zece cai tot mai goneau în fața lui cu o iuțeală de neatins pentru buiestraș. De-o parte și de cealaltă a lui larma se mai potoli, tropotul celor din spate prinse a se îndepărta, dar gândul că alții mergeau în fața lui și faptul că frâul nu-i mai dădea libertate deplină stârneau în el o mânie cumplită. Furia și vântul îi întunecau privirea, drumul i se scurgea năvalnic sub picioare, soarele se rostogolea întru întâmpinare, prăvălindu-se din ceruri ca un glob de foc. O sudoare fierbinte i se revărsa din tot corpul, și cu cât asuda mai mult buiestrașul, cu atât se simțea mai ușor, mai slobod.

Și iată că sosi clipa când caii de cursă începuseră să ostenească și să mai slăbească încetul cu încetul din fugă. Abia atunci buiestrașul intră în plinătatea puterilor sale. „Dii, Gulsarî, dii!” desluși el glasul stăpânului, iar soarele se rostogoli și mai repede în fața lui. Deodată începură să i se perinde repede prin fața ochilor, unul după altul,

chipurile schimonosite de ciudă ale călăreților ajunși din spate și lăsați în urmă, biciuștile ridicate în aer, boturile cailor rânjite și sforăitoare. Dispăru dintr-odată strânsoarea zăbalelor și a dârlogilor, și Gulsarî nu mai simți nici șaua, nici călărețul - în el se dezlănțuise nestăvilit duhul arzător al alergării.

Totuși înaintea lui se îndemneau, destul de apropiați, doi cai în goană mare, unul sur, celălalt roib. Amândoi goneau nebunește, nelăsându-se nici unul mai prejos, zoriți de strigătele și de biciuștile călăreților. Erau doi alergători voinici. Floare-galbenă fugi mult ca să-i ajungă și, în cele din urmă, îi întrecu, urcând priporul. Ajunse dintr-o săritură în vârful dâmbului, ca pe creasta unui val mare, și o clipă, două rămase parcă atârnat în zbor, imponderabil. Răsuflarea i se opri în piept, soarele îl împroșcă în ochi și mai strașnic cu strălucirea lui, și Floare-galbenă porni năvalnic în jos pe drum, dar nu trecu mult și auzi în spate apropiindu-se tropytul copitelor. Cei doi, surul și roibul, se răzbunau acum. Veniră foarte aproape de el, îl ajunseră unul de-o parte și altul de alta, și nu-l mai lăsau înaintea cu nici un pas.

Așa goneau acum cap lângă cap tustrei, contopiți într-o singură țâșnire. Buiestrasului i se părea că nu mai fugeau, că nu făceau altceva decât să stea într-o ciudată înțepenire și muțenie. Se putea chiar desluși căutătura ochilor celor doi vecini, boturile lor întinse de încordare, zăbalele mușcate, căpețelele și dârlogii. Surul se uita furios și îndârjit, în timp ce roibul era tulburat, privirea îi aluneca șovăitoare, când într-o parte, când în alta. Și tocmai el, roibul, prinse primul să rămână în urmă. La început se făcu nevăzută uitătura lui vinovată, rătăcită, apoi dispăru în spate botul cu nările-n vânt, și în cele din urmă, nu se mai văzu de loc. Cel sur însă se lăsa mult mai anevoie bătut, și o făcea într-un chip chinuitor. Murea încet în goană, privirea lui devenea din ce în ce mai sticloasă din

pricina furiei neputincioase. Așa se și depărta, nevrând să-și recunoască înfrângerea.

După ce potrivnicii rămaseră în urmă, parcă începeai să răsuflă mai ușor. În față se zăreau de-acum scânteierile argintii de la cotul râului, verdele luncii și dintr-acolo venea vuietul îndepărtat al glasurilor omenești. Susținătorii cei mai înfocați le ieșiseră, va să zică înainte, și-i așteptau în drum. Strigând și chiuind, ei alergau de-o parte și de alta. Și atunci buiestrașul simți deodată o slăbiciune. Lunga cale străbătută își spunea cuvântul. Floare-galbenă nu mai știa ce se întâmpla în spate - dacă îl ajungeau sau nu. Începea să nu mai poată alerga; puterile îl părăseau.

Acolo în față însă vuia și se legăna o mulțime uriașă; călăreți și pedestri, se și întinseră ca două brațe într-o întâmpinare, strigătele se făceau tot mai puternice, tot mai răsunătoare. Și deodată auzi limpede „Gulsarî! Gulsarî! Gulsarî!...” Atunci, trăgând în el adânc aceste răcnete, exclamări și țipete, umplându-se cu ele la fel cum își umplea pieptul cu aer, buiestrașul se repezi înainte cu o nouă putere. Ah, oamenii, oamenii! De câte nu sunt ei în stare...

Însoțit de nesfârșita larmă și de strigătele de triumf, Gulsarî trecu prin coridorul răsunător format de cei care-l întâmpinau și, potolindu-și fuga, descrie un cerc pe islaz.

Dar asta nu era încă totul. Nici el, nici stăpânul său nu-și mai aparțineau acum. După ce buiestrașul răsuflase oleacă și se mai liniști, lumea se dădu înapoi, alcătuind cercul biruitorului. Din nou se înălțară strigătele: „Gulsarî!”, „Gulsarî, Gulsarî!” Și împreună cu ele răsuna tunător și numele stăpânului său: „Tanabai! Tanabai! Tanabai!”

Încă o dată oamenii săvârșiseră o minune cu buiestrașul. Mândru și aprig, Floare-galbenă păși în arenă cu capul ridicat, cu ochii înflăcărați. Îmbătat de aerul gloriei, porni să joace, să înainteze pieziș, mistuit de dorința de a se

avânta într-o nouă goană. Știa că e frumos, puternic și renumit.

Tanabai făcu un ocol în fața lumii, cu brațele larg deschise, ca un învingător; din nou de la un capăt la altul se auzi un singur oftat de binecuvântare: „*Oomiin!*” - și iarăși sute de mâini se ridicară spre frunți și coborâră cu palmele peste fețe, aidoma unor șiroaie de apă.

Și atunci, în mijlocul nenumăratelor chipuri buiestrașul o zări deodată pe femeia aceea știută. O recunoscuse numaidecât, de îndată ce își lăsase palmele peste față, deși de astă dată nu mai era cu baticul de culoare închisă, ci cu o basma albă. Ea stătea în rândul din față al mulțimii, bucuroasă, fericită, și se uita neîntrerupt la ei cu ochii scânteietori, ca pietrele dintr-un însorit vad de adăpare, cu apa curgând repede. Floare-galbenă dădu din obișnuință să meargă spre ea, să stea puțin lângă dânsa, să-i vorbească stăpânul, iar lui să-i prefire coama, să-l mângâie pe grumaz cu mâinile-i uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei micuțe iepșoare murge cu stea în frunte. Dar pentru pricini pe care Floare-galbenă nu le înțelese, Tanabai trase dârlogii într-altă parte, iar buiestrașul se tot învârtea în loc și se avânta spre ea, nepricepându-l pe stăpân. Să nu vadă oare acesta că aici stătea femeia aceea cu care el, stăpânul, trebuia cu orice preț să vorbească?

Și a doua zi, adică la două mai, fusese de asemenea ziua lui Floare-galbenă. De astă-dată, după-amiază, pe-o fâșie de câmp se juca „smulgerea țăpului” - un soi de fotbal ecvestru, în care, în locul mingii, e folosit un țăp cu capul tăiat. Țăpul e potrivit, deoarece are părul lung, tare și poți să-l prinzi de pe cal de picior sau de blană.

Din nou începu să răsunе stepa de strigătele străvechi, iar bubui ca toba pământul. Mulțimea de susținători călări se îndesau cu strigăte și îndemnuri în jurul jucătorilor. Și din nou eroul zilei fu Floare-galbenă. De data asta, înconjurat de aureola gloriei, ajunsese de la început figura

cea mai de seamă dintre toți cei ce luau parte la joc. Tanabai însă îl păstra pentru final, pentru *alaman-baiga*, când avea să se dea semnalul pentru înfruntarea liberă: cine era ager și iute, acela urma să ducă ȧapul în satul său. Așteptau cu toții *alaman-baigaua*, căci aceasta era încununarea întrecerii, mai cu seamă că fiecare călăreț avea dreptul să ia parte la ea. Fiecare vroia să-și încerce norocul.

Între timp, soarele de mai se rostogolea încet pe partea îndepărtată a meleagurilor kazahe. Era ca un gălbenuș umflat și des. Te puteai uita la el fără să clipești.

Până-n amurg alergară kirghizii și kazahii, aplecându-se în șa, apucând de ȧapul decapitat, smulgându-l unii altora, îmbulzindu-se într-o grămadă gălăgioasă, ca apoi să se risipească din nou cu strigăte pe câmpie.

Abia târziu, când lungi umbre pestrițe se așternură peste stepă, bătrânii îngăduiră *alaman-baigaua*. ȧapul fu aruncat în cerc. „*Alaman!...*”

Călăreții se repeziră spre el din toate părțile, se îngrămădiră, încercând să ridice ȧapul de la pământ. Dar lucrul acesta nu prea era lesne de făcut în înghesuială. Caii se învârteau buimăciți, se mușcau, arătându-și dinții. În încăierarea asta Floare-galbenă se chinuia, dădea să iasă în câmp deschis, dar Tanabai nu izbutea de fel să intre în stăpânirea ȧapului. Deodată se auzi un glas pătrunzător: „Pune mâna-a, kazahii l-au luat!” Din vârtejul de călăreți se desprinsese un kazah tânăr într-o bluză militară sfâșiată, călare pe-un sălbatic armăsar murg. Kazahul ȧășni în lături, strângând cu un picior, sub scara șaiei, ȧapul cucerit.

— Pune mâna pe el! Ȑine murgu’! strigară toți, repezindu-se pe urmele lui. Mai repede, Tanabai, numai tu poți să-l ajungi!

Călare pe armăsarul murg, kazahul cu ȧapul bălângănindu-se sub scara șaiei, gonea unde se vedea în asfințit soarele stacojiu. Ai fi zis că dintr-o clipă în alta o să

intre din zbor în acest soare în flăcări și se va topi acolo ca un fum roșu.

Floare-galbenă nu pricepea de ce Tanabai îl tot strunea. Stăpânul său însă știa că trebuia să-l lase pe iscusitul călăreț kazah să se desprindă de grupul călăreților urmăritori, să se depărteze cât mai mult de mulțimea conaționalilor săi, care se grăbeau să-i vină în ajutor. Era destul ca ei să înconjoare murgul cu un pâlț de acoperire, și nimeni n-ar mai fi smuls atunci în nici un chip prada ce le scăpase kirghizilor din mână. Numai printr-o luptă piept la piept, în doi, te-ai fi putut gândi la vreo izbândă.

După ce așteptase să treacă timpul potrivit, Tanabai dete drumul buiestrașului să alerge în plină goană. Floare-galbenă se lipi de pământul care parcă se năpustea peste soare; tropăitul și glasurile din spate începură dintr-odată să se stingă, să se depărteze, iar distanța până la armăsarul murg să se scurteze. Murgul alerga cu povara lui grea, așa că nu era prea anevoie să-l ajungi. Tanabai țâșni cu buiestrașul în dreapta murgului. Țapul fără cap atârna, strâns sub piciorul călărețului, pe latura dreaptă a calului. Iată-i, au început să gonească aproape în aceeași linie; Tanabai se aplecă în șa, să apuce țăpul de picior și să-l tragă spre el. Kazahul însă azvârli cu multă îndemânare prada de partea stângă. Caii zburau întins, gata să se-arunce în soare. Acum Tanabai trebui să rămână puțin mai în urmă, apoi să sprinteze și să-l ajungă prin partea stângă. Nu era ușor să-l depărtezi pe buiestraș de murg, dar, cu precauții, izbuti, în sfârșit, să-și ducă la capăt manevra. Kazahul cu bluza sfâșiată apucă și de data asta să azvârle țăpul pe partea cealaltă.

— Bravo! strigă Tanabai cu înflăcărare.

Iar caii în goană se avântau mereu spre aprinsul disc de pe cer.

Era tot ce se putea risca. Tanabai îl aduse pe buiestraș până în dreptul armăsarului murg și-și plecă pieptul pe oblâncul șeii vecinului. Acesta încercă să se

descotorosească de el, dar Tanabai nu-l lăsă. Iuțeala și mlădierea buiestrașului îi îngăduiau să stea aproape culcat pe grumazul armăsarului murg. Din dreapta îi venea tocmai la îndemână să înceapă ceva, pe deasupra avea amândouă mâinile slobode. Iată-l că izbuti să tragă țapul cam pe jumătate de partea sa.

— Ține-te bine acum, frate kazah! strigă Tanabai.

— Uite-așa, vecine, nu ți-l dau! răspunse celălalt.

Și începu înfruntarea într-o goană turbată. Încăierându-se ca niște vultani asupra unei prăzi, ei zbierau cât le ținea gura, hârâiau și vrând să se înspăimânte unul pe altul, urlau aidoma unor fiare, mâinile li se încleștau, de sub unghii li se prelingea sânge. Iar caii, legați prin lupta corp la corp a călăreților, fugeau cuprinși de furie, grăbindu-se să ajungă soarele purpuriu.

Binecuvântați fie străbunii, care ne-au lăsat aceste bărbătești jocuri ale celor neînfricați!

Țapul tăiat se afla acum între cei doi, ei îl țineau atârând între caii avântați în goană. Se apropia deznodământul. Tăcând acum, cu dinții încleștați, încordându-și toate puterile, trăgeau de țap, fiecare străduindu-se să și-l vâre sub coapsă, pentru ca iar să se desprindă și să se depărteze. Kazahul era puternic. Avea mâinile mari, vânoase, și era mult mai tânăr decât Tanabai. Experiența însă e lucru mare! Tanabai își scoase pe neașteptate piciorul drept din scară și-l propti în coasta armăsarului murg. Trăgând țapul spre el, împingea în același timp cu piciorul calul adversarului, și degetele acestuia se descleștară cu încetul.

— Ține-te! apucă să-l înștiințeze de cu vreme învinsul.

Din pricina zguduiturii puternice, Tanabai fu cât pe-acți să zboare din șa. Totuși izbuti să rămână călare. Un strigăt de izbândă îi răbufni din piept. Întorcând scurt buiestrașul, el o apucă la fugă, strângând sub scară trofeul dobândit în luptă dreaptă. Întru întâmpinarea lui zbura pâlcul de călăreți, care strigau din răputeri:

— Gulsarî! Gulsarî a câştigat!

Kazahii se repeziră în grup mare să-i taie drumul.

— Oibai, prinde-l, ține-l pe Tanabai!

Acum lucrul cel mai de seamă era să nu-i ațină calea kazahii, iar consătenii săi să-l înconjoare cât mai degrabă într-un grup, care să-l ocrotească.

Tanabai întoarse iar buiestrașul brusc, depărtându-se de cei care voiau să-i stea înaintea. „Mulțumesc, Gulsarî, mulțumesc, dragule căluț cuminte!” îi spunea el în gând buiestrașului când acesta, ascultând de cele mai mici înclinări ale corpului său, se descotorosea de urmăritori, repezindu-se când într-o parte, când în alta.

Aproape căzut la pământ, buiestrașul ieși cu greu dintr-o cotire neașteptată și-o porni în linie dreaptă. Aici îi săriră în ajutor consătenii lui Tanabai, se înșirară de o parte și de alta, îi acoperiră și spatele și toți laolaltă, într-o ceată strânsă o luară la sănătoasa. Urmăritorii însă ieșiră din nou să-i oprească. Din nou trebui Floare-galbenă să cârmească și iarăși să fugă. Pâlcurile de călăreți, unii fugind, alții căutând să-i ajungă, goneau în stepa largă asemenea cârdurilor de păsări iuți, ce cad în zbor de pe-o aripă pe alta. În văzduh se înălțau valuri de praf, răsunau glasuri, ici cădea cineva cu cal cu tot, colo zbura altul peste cap, cineva șchiopătând își ajungea din urmă calul, dar toți până la unul erau stăpâniți de încântarea și de patima întrecerii. În toiul jocului nimeni nu dă socoteală nimănui. Riscul și curajul sunt frați buni...

*

Soarele privea acum doar cu o geană, asfințea, dar *alaman-baigaua* tot se mai prelungea în răcoarea albăstrie a serii, zguduind pământul cu copitele cailor. Nimeni nu mai striga, nimeni nu mai urmărea pe cineva, dar toți alergau fără preget, cuprinși de pasiunea mișcării. Avalanșa alungită în front se rostogolea ca un val negru de

pe un deal pe altul, pradă ritmului și muzicii alergării. Oare nu de aceea fețele călăreților erau încordate și tăcute, nu acest fel de vârtej dăduse cândva naștere sunetelor puternice ale *dombrei* kazahilor și ale *komuzului* kirghizilor?...

Se apropiau de râu. Apa se zărea palidă în fața lor dincolo de luncă. Nu mai rămânea mult. După râu - jocul se sfârșea, acolo era satul. Tanabai și pâlcul de care era ocrotit tot mai goneau în ceată strânsă. Floare-galbenă gonea în mijloc, sub pază, asemenea unei nave-amiral.

Era însă obosit, foarte obosit - prea grea se dovedise a fi ziua aceea. Se simțea sleit de puteri. Doi djighiți, care alergau parcă lipiți de el îl trăgeau de dârlogi și nu-l lăsau să cadă. Ceilalți îl acopereau pe Tanabai din spate și din ambele laturi. El stătea cu pieptul lăsat peste țapul atârnat înaintea șeii. Capul lui Tanabai se bălăbănea, herghelegiul abia se mai ținea în șa. De n-ar fi fost atunci călăreții, care-l însoțeau de aproape, nici el, nici buiestrașul n-ar fi fost în stare să se mai miște. Tot așa, pesemne, fugeau odinioară cu prada, tot așa, era scăpat din robie câte-un viteaz rănit...

Iată că se ivi și râul, iată și izlazul, vadul larg cu prundiș. Deocamdată se mai zărește, învăluit în beznă.

Călăreții se aruncară din plină goană în valuri. Râul prinse să fiarbă, să clocotească. Prin pulberea de stropi și clefăitul asurzitor al potcoavelor, djighiții traseră buiestrașul pe malul celălalt. Asta însemna totul! Victorie!

Cineva dete jos țapul de pe șaua lui Tanabai și alergă în sat.

Kazahii rămaseră pe malul celălalt.

— Mulțumim pentru joc! le strigară kirghizii.

— Să fiți sănătoși! Acu' ne-om întâlni la toamnă! răspunseră ceilalți și întoarseră caii înapoi.

*

Se întunecase de-a binelea. Tanabai se găsea în ospete, iar buiestrașul cu alți cai stătea priponit în curte. Niciodată nu fusese atât de vlăguit Floare-galbenă, decât poate în ziua dintâi a îmblânzirii sale. Pe atunci însă nu era decât o mlădiță pe lângă ceea ce ajunsese acum. În casă se vorbea despre el.

— Hai să bem, Tanabai, pentru Gulsarî: de n-ar fi fost el, n-am fi avut parte azi de izbândă.

— Da, armăsarul murg era tare ca un leu. Da și flăcăul acela-i voinic. O să ajungă departe acolo la ei.

— Asta așa e. Da eu și-acum îl am în fața ochilor pe Gulsarî fugind să nu i se taie calea. Se așternea, rădea pământul, la firul ierbii, nu altceva. Ți se oprea răsuflarea, privindu-l.

— Ce mai vorbă. În vremurile de altădată ar fi mers cu el vitejii la atac. Nu-i cal, ci *duldu*⁶!

— Tanabai, tu când ai de gând să-l lași la iepe?

— Apăi el și-acum aleargă după ele, dar gândesc că-i încă devreme. În primăvară, la anu' o să fie numai bun. În toamnă îl las slobod să se mai împlinească la trup...

Oamenii amețiți un pic de băutură mai rămaseră multă vreme înșirând amănuntele marii alergări și meritele buiestrașului, iar el stătea în curte, uscându-se după atâta nădușeală și rozând zăbalele. Trebuia să-l țină neadăpat și nemâncat până-n zorii zilei. Dar nu foamea îl chinuia. Avea dureri în piept și-n coapse, picioarele parcă nu erau ale lui, copitele îi ardeau de fierbințeală, iar în cap tot îi mai stăruia vuietul de la *alaman-baiga*. Tot i se mai năzăreau strigătele și urmărirea. Din timp în timp tresărea și, fornăind, își ciulea urechile. Tare ar fi vrut să se tăvălească prin iarbă, să se înviorzeze, să mai dea o raită printre cai pe imaș. Stăpânul însă zăbovea.

Nu trecu mult și el ieși totuși, clătinându-se ușor în întuneric. Răspândeă un miros pătrunzător, înțepător, ciudat pentru Floare-galbenă. I se întâmpla stăpânului

⁶ Cal fabulos din folclorul kirghiz.

rareori așa ceva. Un an avea să mai treacă și buiestrașul va trebui să aibă de-a face cu un om care va duhni mereu de acest miros nesuferit. Și el va începe să-l urască și pe omul acela și mirosul acesta scârbos.

Tanabai se apropie de buiestraș, îl bătut ușor pe gârbiță, și vârî mâna sub pătură:

— Te-ai răcorit oleacă? Ai obosit? Și eu am obosit, tare al naibii. Nu te mai zgâi așa strâmb la mine, ei da, am băut, dar am făcut-o în cinstea ta. E sărbătoare. De altfel am băut puțin. Eu știu cât îmi trebuie, țin seama de asta. Și pe front știam măsura. Lasă, Gulsarî, nu te mai uita chiorâș. Plecăm acum la herghelie, o să ne odihnim...

Stăpânul strânse tafturii, mai stătu puțin de vorbă cu oamenii care ieșiseră din casă, încălecară cu toții pe cai și se despărțiră.

Tanabai trecea pe ulițele adormite ale satului. Peste tot domnea liniștea. Ferestrele erau întunecate. Doar un tractor huruia abia auzit undeva pe câmp. Luna se și înălțase deasupra munților, în livezi se zăreau merii albi, înfloriți, undeva cânta de zor o privighetoare. Cine știe de ce, era singură în tot satul. Cânta, apoi, parcă ascultându-se, tăcea și după un timp iar începea să șuiere și să înalțe triluri.

Tanabai îl opri pe buiestraș.

— Ce frumusețe! spuse el cu glas tare. Și câtă liniște! Numai privighetoarea cântă. Tu pricepi, Gulsarî, ai? Da de unde. Tu ești cu gândul la herghelie, iar eu...

Trecură de fierărie și de aici trebuia s-o apuce pe ulița din margine, să iasă spre râu, iar de acolo - la herghelii. Din pricini neștiute însă, stăpânul îl îndemnă pe buiestraș în altă parte. Apucă pe ulița din mijlocul satului și la capătul ei se opri lângă curtea în care stătea femeia aceea. Un cățeluș, cel care alerga deseori cu fetița, ieși înainte lătră un timp și apoi amuți, dând din coadă. Stăpânul tăcea stând în șa, gânditor, apoi oftă și atinse nehotărât frâul.

Buiestrașul porni mai departe. Tanabai cârmi în jos spre râu și, ieșind la drum, grăbi calul. Floare-galbenă însuși ar fi vrut să ajungă cât mai repede la tabără. O luară de-a dreptul prin izlaz. Ajunseră la râu, potcoavele începură să clefăie pe mal. Apa era rece, vâjâitoare. Deodată, la jumătatea vadului, stăpânul trase smucit de dârlogi și întoarse brusc îndărăt. Floare-galbenă dădu din cap, gândindu-se că stăpânul greșise. N-ar fi avut de ce s-o pornească înapoi. Până când să tot umble așa? Drept răspuns însă Tanabai îl lovi cu biciușca peste coaste. Buiestrașului nu-i plăcea să fie bătut. Mușcând supărat zăbalele, el se învoi în silă și se-ntoarse. Din nou prin izlaz, din nou pe drum, din nou spre curtea aceea?

În dreptul casei, stăpânul începu să se sucească în șa, să tragă de frâu când încolo, când înapoi, că nu puteai să-l pricepi ce vrea. Se opriră în poartă. De altfel, nici nu era poartă adevărată. Nu mai rămăseseră din ea decât stâlpii aplecați într-o rână. Cățelușul ieși din nou în fugă, lătră un timp și apoi tăcu, dând din coadă. În casă era liniște și întuneric.

Tanabai descălecă, merse prin curte, ducând buiestrașul de dârlogi și, apropiindu-se de fereastră, bătu cu degetul în geam.

— Cine-i acolo? se auzi un glas dinăuntru.

— Eu sunt, Biubiugean, deschide. Auzi, eu sunt!

În casă se aprinse o flăcăruie și ferestrele se luminară palid.

— Ce-i cu tine? De unde vii așa târziu?

Biubiugean se arătă în ușă. Era într-o rochie albă cu gulerul descheiat și cu părul negru revărsat pe umeri. Răspândeă o mireasmă de trup cald și mirosul acela ciudat de iarbă necunoscută.

— Cer iertare, vorbi cu glas încet Tanabai - am ajuns târziu de la *alaman*. Sunt obosit. Iar calul e sleit de tot de puteri. Ar trebui să stea să se odihnească și până la herghelie e cam departe, știi și tu.

Biubiugean nu spuse nimic.

Ochii i se aprinseră și se stinseră, ca pietrele pe fundul unui vad de adăpare luminat de lună. Buiestrașul aștepta ca ea să se apropie și să-l mângâie pe grumaz, dar ea nu făcu asta.

— E frig, vorbi în sfârșit Biubiugean și umerii i se cutremurară. Ei, ce stai? Intră, dacă-i așa. Auzi ce-a scornit, râse ea încetișor. Și eu am înghețat toată, cât timp te-ai tot învățit pe-aici călare. Ca un ștregar.

— Vin îndată. Să leg calul.

— Leagă-l uite colo, în colț, lângă gard.

Niciodată mâinile stăpânului nu tremuraseră ca acum. El se grăbea, scoțând zăbalele, și zăbovi mult cu tafturii. Slăbi una din chingi, dar pe cealaltă o uită neatinsă.

Intră împreună cu femeia, și peste puțin, lumina de la ferestre se stinse.

Buiestrașul nu era obișnuit să stea într-o curte necunoscută.

Luna scânteia cu toată puterea... Ridicându-și ochii deasupra gardului, Floare-galbenă vedea munții avântați în înalturi, în noapte, scăldați în lucirea lăptoasă-albăstrie a lunii. Mișcându-și urechile simțitoare, el își încorda auzul. Apa clipocea în *arîk*. În depărtare huruia pe câmp același tractor, iar în livezi cânta aceeași singuratică privighetoare.

De pe crengile mărului apropiat cădeau petale albe, așternându-se fără zgomot pe capul și pe coama calului.

Începea să se zărească de ziuă. Buiestrașul stătea și se legăna, trecându-și greutatea trupului de pe un picior pe altul, sta și-și aștepta răbdător stăpânul. Nu știa el pe atunci câte nopți avea să mai petreacă astfel.

Tanabai ieși din casă în zori și se apucă să-i pună frâul; avea mâinile calde. Acum și mâinile lui răspândeau mirosul acela ciudat al unei ierbi necunoscute.

Biubiugean ieși să-l petreacă pe Tanabai. Se strânse de el, și Tanabai o sărută îndelung.

— Mi-ai înțepat toată fața cu mustățile tale, șopti ea. Grăbește-te, că uite cum s-a luminat.

Apoi se întoarse și dădu să plece.

— Biubiu, vino-ncoace, - o chemă Tanabai. Auzi, mângâie-l oleacă, alintă-l, și arătă cu capul spre buiestraș. Să nu ne nedreptățești.

— Ah, cum am uitat, râse ea. Ia te uită, e acoperit tot cu floare de măr.

Și, rostind vorbe duioase, începu să dezmierde calul cu mâinile ei uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei iepșoare murge, cu steaua în frunte.

După ce trecură râul stăpânul porni să cânte. Cât de mulțumit alerga Floare-galbenă în sunetele cântecului și cum ar fi vrut să ajungă mai repede la herghelie, la pășune.

Lui Tanabai îi mersese bine în nopțile acelea de mai. Îi venise tocmai rândul să ducă herghelia la păscut de noapte. Astfel și buiestrașul începu un fel de viață de noapte. Ziua, stăpânul îl slobozea la păscut, îl lăsa să se odihnească, iar noaptea, după ce-și mâna herghelia în vâlcea, zbura cu el iarăși acolo, spre curtea aceea. În zori, cu noaptea-n cap, ei goneau din nou, ca niște hoți de cai, pe cărări de stepă puțin umblate, spre cail rămași în vale. Aici stăpânul aduna la un loc herghelia, făcea numărătoarea și, în sfârșit, se liniștea. Nu-i venea de loc ușor buiestrașului. Stăpânul se grăbea la dus și la întors la fel și nu era treabă ușoară să alergi în noapte pe drumuri desfundate. Dar asta era voința stăpânului.

Floare-galbenă ar fi dorit altceva. Dacă ar fi fost după voia lui, mai că nu s-ar fi depărtat de herghelie. În el se trezise bărbătușul. Până una-alta trăia în bună înțelegere cu singurul armăsar al hergheliei. Cu fiecare zi însă cei doi se înghionteau tot mai des, dând târcoale aceleiași iepș. Tot mai des, încovoiindu-și grumazul și ridicându-și coada-n sus, buiestrașul se grozăvea în fața hergheliei. Necheza răsunător, se înfierbânta, mușca iepele de coapse. Asta le

plăcea pesemne, și ele trăgeau la buiestraș, stârnind gelozia armăsarului hergheliei. Buiestrașul nu era de fel cruțat - armăsarul se nimerise bătăuș vechi și cumplit. Era totuși mai bine să te zbuciumi și să fugi de armăsar, decât să stai toată noaptea în curte. Când se găsea aici, ducea dorul iepelor. Se frământa mult, izbea pământul cu copitele și abia după aceea, într-un târziu, se potolea. Cine știe cât s-ar fi îndelungat drumurile acestea în noapte, dacă n-ar fi fost întâmplarea aceea de pomină...

În noaptea cu pricina buiestrașul stătea ca de obicei în curte, ducând dorul hergheliei, în așteptarea stăpânului, și prindea să ațipească. Dârlogii frâului erau legați sus, de o grindă de sub streășină casei. Din pricina asta nu putea să se întindă la pământ: de fiecă dată când i se îndoia capul, zăbalele se înfingeau în moalele botului. Și totuși îl trăgea la somn. În văzduh se simțea un fel de apăsare, norii întunecau cerul.

Năucit de piroteală, pe jumătate adormit, Floare-galbenă simți deodată cum copacii prinseră să se legene și să foșnească, de parcă cineva s-ar fi repezit pe neașteptate și ar fi început să-i zgâlțâie și să-i doboare. Vântul se porni să sufle prin curte, răsturnând și făcând să zdrăngăne șiștarul gol, smulse rufe de pe frânghie și le purta cu iuțeală până hăt, departe. Cățelul chelălăia, se zvârcolea, neștiind unde să-și găsească adăpost. Buiestrașul fornăi supărat, încremeni locului ciulind urechile. Ridicând capul peste gard, el se uită ținând în negura ce se îngrămădea într-un fel care dădea de bănuț - într-acolo, în partea stepei de unde se apropia cu vuiet ceva amenințător. În clipa următoare noaptea trosni ca o pădure ce se prăvale, bubui tunetul, fulgere spintecară norii. Se porni o ploaie repede. Buiestrașul se smuci ca lovit de bici din locul în care era legat și necheză deznădăjduit de teamă pentru herghelia sa. Se trezise în el străvechiul instinct de apărare a neamului său în fața primejdiei. Instinctul îl chema acolo, în ajutorul celorlalți. Pierzându-și mințile, el se răzvrăti

împotriva frâului, împotriva zăbalelor, împotriva penei din fire de păr a căpăstrului, împotriva a tot ceea ce-l ținea legat aici așa de strâns. Începu să se frământa, să scormonească pământul cu copitele și necheza fără conținere în nădejdea că va auzi strigătele de răspuns ale hergheliei. Șuiera și vâjâia însă numai furtuna. O, de-ar fi izbutit atunci să se smulgă din pripon!...

Stăpânul sări din casă numai în cămașa albă, iar după el ieși femeia, și ea în alb. Într-o clipită se întunecară sub ropotul ploii. Pe fețele lor ude și în ochii speriați luci deodată lumina albăstruie a unui fulger, scoțând din negură o parte din casă cu ușa trântită în vânt.

— Stai! Stai! - zbieră la cal Tanabai, cu gândul să-l dezlege.

Calul însă nu-l mai recunoștea; se azvârli ca o fiară asupra stăpânului, prăvăli cu copitele gardul și se smucea într-una să scape din pripon. Tanabai se furișă spre el, lipindu-se de perete, se aruncă înainte, acoperindu-și capul cu mâinile, și rămase agățat de frâu.

— Dezleagă mai repede! strigă el către femeie.

Aceasta abia apucă să dezlege pana căpăstrului, că buiestrașul, ridicându-se pe picioarele de dinapoi îl și târî pe Tanabai prin curte.

— Biciușca, mai repede!

Biubiugean se repezi după biciușca.

— Stai, stai, te omor! strigă Tanabai, plesnind cu înverșunare calul cu biciușca peste bot. Să încalece deci cât mai repede; la herghelie i-ar fi fost acum locul. Ce-o fi acolo? Unde o fi mânat uraganul caii?

Dar și buiestrașul ar fi vrut să fie la herghelie. Tremura să plece numaidecât, chiar în clipa aceea, acolo unde-l chema în ceasul acela cumplit puterea de nestăvilit a instinctului. De aceea necheza și se ridica în două picioare, de aceea ardea să plece de aici.

Ploaia cădea în șuvoi neîntrerupt, era ca un perete de apă, furtuna se dezlănțui sălbatic, zguduind cu vuietul ei noaptea zbuciumată de aprinderile fulgerelor.

— Ține! porunci Tanabai către Biubiugean și, în clipa când ea apucă de frâu, bărbatul sări în șa. Nici n-apucă să se așeze, doar se prinsese de coama calului, că Floare-galbenă se și repezi din curte, răsturnând femeia și târând-o o bucată de loc prin băltoacă.

Nemaisupunându-se nici zăbalelor, nici biciuștii, nici glasului, Floare-galbenă trecea în zbor vulturesc prin noaptea furtunoasă, prin ploaia șfichiuitoare, mai mult presimțind drumul, din instinct. Își duse stăpânul, nevolnic acum, prin râul ajuns clocotitor, prin vuietul apei și bubuitul tunetului, prin tufanii deși, prin șanțuri, prin văgăuni. Gonea nestăvilit, o ținea tot înainte. Niciodată până atunci, nici la alergarea cea mare, nici la *alaman-baiga* nu alergase buiestrașul ca în noaptea aceea cu uragan.

Tanabai nu-și mai aducea aminte cum și încotro îl purtase în zbor buiestrașul său turbat de furie. Ploaia i se părea o văpaie arzătoare ce-i pâlpâia pe față și pe trup. Un singur gând i se zbătea în creier: „Ce s-o fi întâmplat cu herghelia? Unde-or fi acum caii? Ferească Dumnezeu, te pomenești că fug în jos de râu, spre calea ferată. O deraiere! Ajută-mă, Allah, ajută-mă! Ajutați-mă, *arbacî*⁷, unde sunteți? Să nu cazi, Gulsarî, să nu cazi! Scoate-mă în stepă, acolo, acolo, spre herghelie!”

În stepă scăpărau fulgere albe, străluminau noaptea cu vâlvătăi de-un alb orbitor. Și din nou bezna se închidea la loc, furtuna se mânia crunt, ploaia biciuia vântul.

Acu se lumina, acu se întuneca, acu se lumina, acu se întuneca...

Buiestrașul se ridica pe picioarele dinapoi și necheza, sfâșiindu-și botul. El chema, striga, căuta și aștepta. „Unde sunteți? Unde sunteți? Răspundeți!” Drept răspuns bubuia

⁷ Duhurile strămoșilor.

cerul și - din nou la goană, din nou în căutare, din nou în furtună...

Ba se lumina, ba se-ntuneca, ba se lumina, ba se-ntuneca...

Furtuna se potoli abia spre dimineață. Norii se răzbinară încet în toate părțile, dar tunetul tot se mai auzea nedomolit către soare-răsare - mai huruia când și când, mârâia, se întindea. Pământul chinuit fumea.

Câțiva herghelegii cutreierau împrejurimile, adunând caii rătăciți.

Pe Tanabai însă îl căuta nevastă-sa. Mai bine zis nu-l căuta, ci-l aștepta. Încă în timpul nopții ea sărise împreună cu câțiva vecini călări în ajutorul bărbatului ei. Găsiră herghelia, o ținură în loc, într-o râpă adâncă. Tanabai însă nu era acolo. Crezură că s-a rătăcit. Femeia știa însă că el nu se rătăcise. Când un flăcăiandru de prin vecini strigă plin de bucurie: „Iată-l, Geaidar-*apa*, iată-l, vine!” - și porni în galop în întâmpinarea lui, Geaidar nu se urni din loc. Privea tăcută de pe cal, cum se întorcea bărbatul ulițarnic.

Tanabai venea mut și înspăimântător, descoperit, cu părul vâlvoi, ud până la piele, călare pe buiestrașul doborât de zbuciumul din timpul nopții și care șchiopăta acum de un picior.

— Iar noi vă căutăm! îl vesti cu bucurie flăcăiandrul, ajungând în dreptul lui. Geaidar-*apa* începuse să fie neliniștită...

Eh, ștregarule, ștregarule.

— M-am rătăcit, bolborosi Tanabai.

Așa se întâlnise cu nevastă-sa. Nu-și spuseră nimic unul altuia. Abia după ce flăcăiandrul plecă să scoată herghelia din râpă, femeia rosti încet:

— Ce-i cu tine, n-ai apucat nici măcar să te îmbraci. Bine barem că ai pantalonii și cizmele pe tine. Nu ți-i rușine? Doară nu mai ești tânăr. Ca mâine îți vezi copiii oameni în toată firea, iar tu...

Tanabai tăcea. Ce-ar fi putut răspunde?

Între timp, flăcăiandrul veni cu herghelia mai aproape. Toți caii și mânjii erau nevătămați.

— Să mergem acasă, Altîke - îl chemă Geaidar pe flăcăiandru. Avem azi până peste cap de lucru și voi, și noi. Vântul a răsturnat iurtele. Să mergem să le ridicăm la loc.

Se întoarse apoi spre Tanabai și-i vorbi cu jumătate de glas:

— Tu mai stai aici. Îți aduc să mănânci și ceva îmbrăcăminte. Altminteri cum ai să te arăți în fața oamenilor?

— O să fiu acolo, jos, spuse Tanabai și arată cu capul spre locul unde avea să-l găsească.

Nevastă-sa și flăcăiandrul plecară. Tanabai mână herghelia la pășune. O mână multă vreme. Soarele răsărise de mult și înfierbântase văzduhul. Stepă se încălzi și prinse viață. Mirosea a ploaie și a iarbă proaspătă.

Fără grabă, caii trecură în treapăd mărunț peste cascadele în trepte ale canalelor, peste râpe și ieșiră în vârful dealului. Aici, în fața lui Tanabai se deschise parcă o altă lume. Zarea se vedea departe-depart, ușor acoperită de nouri albi. Cerul era uriaș, înalt și limpede. Foarte departe de deal fumega în stepă un tren.

Tanabai descălecă și porni prin iarbă. Aproape de sub picioare țâșni în zbor o ciocârlie, se ridică în înalțuri și prinse a scoate triluri. Tanabai pășea cu capul plecat, și deodată se prăvăli la pământ.

Floare-galbenă nu-și văzuse niciodată stăpânul într-o stare ca aceasta. Stătea culcat cu fața în jos, și umerii i se zguduiau de plâns. Plângea de rușine și de durere. Știa că-și pierduse fericirea ce-i fusese dată pentru ultima oară în viață. Iar ciocârlia cânta și cânta într-una...

Peste o zi hergheliile luă drumul munților - de-acum aveau să se întoarcă înapoi abia la anul, la început de primăvară. Pribegia se făcea în sus, de-a lungul râului, prin luncă, pe lângă sat. Mergeau turme de oi, cirezi, herghelii. Mergeau cămile și cai cu samare, se mișcau călări femei și

copii. Alergau câini mițoși. În văzduh stăruiau glasuri de tot felul: strigăte, nechezături, behăituri...

Tanabai își mîna herghelia prin izlazul mare, apoi pe dealul unde nu prea demult, de sărbători, lumea ridica vuiet și larmă, - și se tot străduia să nu se uite înspre partea satului. Când Floare-galbenă se smuci deodată într-acolo, spre curtea de la margine, se alese pentru asta cu o lovitură de bici. Și astfel nu mai trecură pe la femeia cu mâini uimitoare, mlădioase și simțitoare, ca buzele acelei micuțe iepșoare murge cu stea în frunte...

Herghelia alerga însuflețită de un singur elan.

Ar fi vrut ca stăpânul să cînte, dar el nu cînta. Satul rămase în urmă. Rămâi cu bine, sătucule! Înaintea lor tălăzuiau munții. La revedere, stepă, până la primăvara viitoare! Înaintea lor tălăzuiau munții.

VI

Se apropia miezul nopții. Bătrânul cal n-avea puteri să pornească mai departe. Până aici, până la viroagă, a mai mers el cu chiu cu vai, cum a mers, oprindu-se de zeci de ori, dar acum nu mai era în stare să urce coasta. Bătrânul Tanabai își dădea seama că nu mai poate cere calului nimic. Floare-galbenă sufla tare - într-un chip jalnic, gemea ca un om. Când vrei să se lase jos, Tanabai nu-l mai opri.

Buiestrașul zăcea pe pământul rece și gemea într-una, clătinându-și capul ba într-o parte, ba în alta. Îi era frig, tremura din tot trupul. Tanabai își scoase șuba și i-o întinse pe spinare.

— Ce-i, ți-i rău? Rău de tot? Ai înghețat, Floare-galbenă. Și doar nu înghețai niciodată.

Tanabai mai îndrugă ceva, dar buiestrașul nu-l mai auzea. Inima îi bătea acum în cap, undeva la rădăcina lui, îi zvâcnea asurzitor, când împiedicându-se, când înecându-se: tum-tap, tum, tum, tum-tap, tum... de parcă herghelia cuprinsă de groază ar fi fugit de urmăritorii gata s-o ajungă.

Luna răsări de după nori, plutind în ceață sus, deasupra întregului pământ. O stea căzu fără zgomot și se stinse.

— Tu stai culcat aici, că eu mă duc să rup niște scaieți, spuse bătrânul.

Tanabai se tot învârti îndelung adunând buruieni uscate, vechi de un an. Până să strângă un braț, își zdreli mâinile în ghimpi. Se mai duse o dată, coborî în viroagă, luând cu el pentru orice întâmplare neprevăzută și cuțitul, și găsi aici câteva tufe de cătină. Se bucură la gândul că o să-i ajungă pentru un foc în lege.

Lui Floare-galbenă îi fusese totdeauna frică de câte-un foc ce se învâlvora prin apropiere. Acum, însă, nu se mai temea, căci îl învăluiră căldura și fumul. Tanabai ședea tăcut pe sac, arunca în jar vreascuri de cătină amestecate cu lujere de buruieni și privea la jocul flăcărilor încălzindu-și mâinile. Din când în când se scula, îndrepta șuba aruncată pe cal și se aciua iar lângă foc.

Floare-galbenă se dezmoști, i se potoli tremurul, dar în ochi îi stăruia o ceață galbenă, ceva îi apăsa pieptul, îl strângea și-l împiedica să răsuflă. Văpaia ba scădea, ba se întetea de vânt. Bătrânul, care-i ședea în față, vechiul lui stăpân, ba pierdea, ba se iveau din nou. Buiestrașului în delir i se părea că ei gonesc ca vântul într-o noapte de vijelie, prin stepă, că el nechează, ridicându-se pe picioarele dinapoi, că își caută herghelia și nu o găsește. Se-aprind și se sting flăcărui albe.

Ba e lumină, ba e întuneric, ba e lumină, ba e iar întuneric...

VII

Trecu iarna, se duse pentru un timp ca să arate ciobanilor că nu e chiar așa de greu de trăit pe lume. Aveau să vină zile calde, vitele aveau să se îngrășe, se va găsi lapte și carne din belșug, sărbătorile se vor organiza alergări, vor fi și zile de lucru - fătarea, tunsul, îngrijirea animalelor tinere, pribegia în căutarea pășunilor, mânarea vitelor la combinatul de carne. Și printre toate acestea, se va depăna viața fiecăruia - dragoste și despărțiri, nașteri și morți, mândrie pentru succesele copiilor și amărăciune la primirea de pe la internate a unor vești puțin îmbucurătoare: ar fi învățat poate mai bine dacă era aici, sub ochii noștri... Câte și câte or să mai fie, că, oricum, griji sunt totdeauna berechet, dar amarul și necazurile din iarnă au să fie pentru un timp negreșit date uitării... Pieirea animalelor din pricina foametei, mortalitatea, zilele cu polei, iurtele găurite și coșarele reci au să rămână până la anul viitor în centralizatoare și dări de seamă. Pe urmă o să răbufnească din nou iarna - va veni pe o cămilă albă, va da ochii cu ciobanul oriunde s-ar afla el, în munți sau stepă, și-i va arăta năravul. O să-și aducă el aminte atunci de tot ce, pentru o vreme, uitase. Și în veacul al douăzecilea iarna se poartă tot ca în străvechile vremuri.

Așa se petrecură lucrurile și atunci. Turme și herghelii jigărite coborâră din munți și se răspândiră prin stepă. Apucaseră primăvara. Ieșiseră din cumplita iarnă.

În primăvara aceea Floare-galbenă se vântura prin herghelie ca un adevărat armăsar. Tanabai îl înșeau acum destul de rar, îl cruța, și-apoi nici nu se cădea să-l poarte mai des - se apropia vremea împerecherii.

Floare-galbenă trezea mari nădejdi că va fi un armăsar de soi. Îi supraveghea pe mânzișorii micuți ca un adevărat tată. Când vreo iapă de prăsilă scăpa din vedere mânzul, buiestrașul se repezea numaidecât pe-aproape de el și nu-l lăsa să cadă în vreo râpă sau să se depărteze de herghelie și să se rătăcească. Și mai avea un mare merit Floare-galbenă: nu-i plăcea ca herghelia să fie fără rost întărâtată; dacă se întâmpla așa ceva, îndemna numaidecât caii să plece cât mai departe.

În iarna acelui an avură loc în colhoz câteva schimbări. Veni un președinte nou. Cioro dete în primire treburile colhozului și se internă la spitalul raional. Starea inimii era din cale afară de proastă. Tanabai se tot pregătea să meargă să-și vadă prietenul, dar parcă putea să scape? Ciobanul e ca o mamă cu mai mulți copii - veșnic plin de griji, mai cu seamă iarna și primăvara. Dobitocul nu-i mașină: nu întorci întrerupătorul și pleci. Așa că atunci Tanabai nu se putu duce la spitalul raionului. Nu avea pe nimeni să-i țină locul. Herghelegiu de schimb era socotită nevastă-sa - trebuia doar să-și câștige într-un fel existența: chiar dacă ziua-muncă era plătită puțin, totuși pentru două zile-muncă puteai să capeți mai mult decât pentru una singură.

Geaidar însă avea copil mic. Cam ce schimb putea fi o femeie cu un copil în brațe? Fu nevoie să se descurce zi și noapte, singur. Cât timp Tanabai se tot pregătea de drum, căutând să cadă la o înțelegere cu vecinii ca să-l înlocuiască, veni vestea că Cioro ieșise din spital și se întorsese în sat. Atunci stete de vorbă cu nevastă-sa și hotărârea să treacă mai târziu pe la Cioro, când s-or întoarce din munți.

Cum coborâra în vale, abia sălășluiți în noul loc, se întâmplă ceea ce și acum Tanabai nu-și poate aminti cu cugetul împăcat...

Faima unui buiestraș e ca o sabie cu două tăișuri. Cu cât se răspândește mai mult și umple tot raionul, cu atât atrage privirile poftitoare ale conducerii.

În ziua aceea Tanabai scoase dis-de-dimineată caii la pășune, iar mai apoi se întorsese acasă să ia ceva în gură. Stătea cu fetița așezată pe genunchi, bea ceai și vorbea cu nevastă-sa despre tot felul de treburi de-ale casei. Trebuia să meargă la internat la feciorul său și totodată la piață, la gară, să cumpere acolo de la vechituri câte ceva de-ale îmbrăcămînții pentru copii și nevastă.

— Atunci, Geaidar, o să pun șeaua pe buiestraș, spuse Tanabai, sorbind din ceașcă. Altminteri n-aș avea vreme să mă și-ntorc. Merg pentru cea din urmă oară cu el și nu-l mai ating.

— Fă cum vrei, doar știi mai bine ca mine, se învoi ea.

Tocmai atunci se auzi afară tropot de cai; cineva se apropia de casă.

— Ia vezi, o rugă pe nevastă-sa. Cine-o fi?

Femeia ieși și se întoarse, spunând că era Ibrahim, administratorul fermei, însoțit de cineva din sat.

Tanabai se sculă fără chef, ieși din iurtă cu fetița în brațe. Ce-i drept, nu prea îl avea la inimă pe Ibrahim, administratorul fermei pentru creșterea cailor, totuși musafirul trebuia întâmpinat cum se cuvine. Tanabai însuși nu-și dădea bine seama de ce nu-l prea înghițea pe Ibrahim. Părea un om binevoitor, nu ca alții, și totuși avea în el ceva care te făcea să fii cu ochii în patru. Mai cu seamă că de lucrat nu lucra nimic, ținea din când în când evidența, se ocupa de niște socoteli și atât. Adevărată muncă de creștere a cailor la fermă nu se făcea; fiecare herghelegiu era cam lăsat de capul său. La adunările de partid Tanabai tot vorbise nu o dată despre asta, toată lumea era de aceeași părere, până și Ibrahim era de acord, îi mulțumea chiar pentru critică, dar nu se schimba nimic. Noroc că herghelegiilor se nimeriseră conștiincioși. Cioro însuși îi alesese.

Dându-se jos din șa, Ibraim își desfăcu prietenos brațele.

— *Assalom-aleikum*⁸, *ba-ai*.

Tuturor herghelegiilor le spunea *bai*.

— *Aleikum-assalom*!⁹ răspunse rezervat Tanabai, strângând mâinile celor sosiți.

— Ce mai faceți? Sănătoși, voinici? Cum sunt caii, Tanake, cum o duci dumneata?

Ibraim turna întrebările sale obișnuite, și obrajii lui grăsuți schițau un zâmbet la fel de obișnuit.

— În regulă!

— Slavă Domnului! Dumitale nici nu-ți port de grijă.

— Pofțiți în iurtă.

Geaidar întinse pentru musafiri o bucată de pâslă mare, nouă, iar peste ea, un așternut din blăni de capră, polog anume pentru a sta mai odihnitor pe podea. Și spre gazdă își îndreptă luarea-aminte Ibraim.

— Bună ziua, Geaidar-*baibice*¹⁰. Cum o duceți cu sănătatea? Îngrijiți bine de *baiul* dumneavoastră?

— Bună ziua, pofțiți, luați loc aici.

Se așezară cu toții.

— Toarnă niște cumis, o rugă Tanabai pe nevastă-sa.

Băură cumis, vorbiră de una, de alta.

— Acum lucrul cel mai sigur este creșterea animalelor. Aici măcar vara ai lapte, carne, spunea Ibraim, pe când la cultura plantelor de câmp sau mai știu eu la care alte lucrări, nu te-alegi cu nimic. Așa că e mai bine acum să te ții de herghelii și de turme. Nu-i așa, Geaidar-*baibice*?

Geaidar dete din cap, iar Tanabai nu spuse nimic. Știa el toate astea și nu auzea pentru întâia oară astfel de vorbe de la Ibraim, care nu scăpa niciodată prilejul să arate, mai pe ocolite, că situația de crescător de animale trebuia prețuită. Tanabai ar fi vrut să spună că nu prea iese nimic bun când oamenii se agață de locșoarele caldețe, unde

⁸ Pace ție! (Formulă de salut).

⁹ Și ție pace!.

¹⁰ Termen de respect cu care cineva se adresează unei femei.

găsești lapte și carne. Dar cum stau ceilalți? Până când au să tot muncească oamenii pe nimic? Așa fusese oare înainte de război? O familie își ducea acasă câte două, trei căruțe de grâu. Iar acum ce se întâmplă? Aleargă care încotro cu sacii goi, să găsească ce-or putea. Ei fac pâinea și tot ei stau fără pâine. Se poate așa ceva? N-o duci mult numai cu ședințe și cu făgăduieli. Tocmai de asta nu mai ținuse inima lui Cioro, că afară de vorbe frumoase nu le mai putea da nimic oamenilor pentru munca lor.

Dar n-ar fi fost de nici un folos să dea glas tuturor acestor gânduri care îi chinuiau sufletul. De altfel Tanabai nici nu vroia acum să lungească vorba. Ar fi trebuit să se descotorosească de ei, să încalece pe buiestraș, să meargă pe la treburi, ca să se întoarcă mai devreme. Ce i-o fi adus? Nici să-i întrebe însă nu-i venea la îndemână.

— Nu știu de ce, da nu te recunosc, frate, vorbi Tanabai către tovarășul de drum al lui Ibraim, un djighit tânăr și tăcut. N-ai fi cumva băiatul răposatului Abalak?

— Da, Tanake, sunt fiul lui.

— O, cum trece timpul. Ai venit să vezi herghelia? Îți place?

— Păi, nu, noi...

— A venit cu mine, îl întrerupse Ibraim. Am venit cu o treabă, o să vorbim despre asta mai târziu. Cumisul dumneavoastră Geaidar-*baibice*, este de-a dreptul nemaipomenit. Și ce miros plăcut are. Mai turnați-mi o ceașcă.

Vorbiră iarăși de una, de alta. Tanabai simțea că nu era a bine, dar nu-i trecea de loc prin minte ce anume putea să-l fi adus la el pe Ibraim. În cele din urmă, Ibraim scoase din buzunar o hârtie.

— Tanake, noi am venit la dumneata cu o trebușoară. Uite, chiar cu hârtia asta. Citește-o.

Tanabai o citi în gând, silabisind, o tot citi și nu-și credea ochilor. Pe hârtie stătea scris cu litere mari, lăbărtate:

„Dispoziție.

Herghelegiului Bakasov.

Buiestrașul Gulsarî să fie trimis la grajd, pentru călărie.

Președ. col-lui (semnătura ilizibilă). 5 martie 1950.”

Uluit de întorsătura atât de neașteptată a lucrurilor, Tanabai împături tăcut hârtia în patru, o vârî în buzunarul de la piept al tunicii și rămase îndelung nemișcat, cu ochii în pământ. Simțea o răcoare neplăcută sub lingurică. La drept vorbind, nu era nimic neașteptat în toată chestia asta. De aceea doar creștea el caii, ca să-i împartă mai târziu altora pentru muncă, pentru călărie. Câți cai nu trimisese el la brigăzi în acești ani! Dar să-l dea pe Gulsarî! Asta era peste puterile lui. Și atunci începu să se gândească înfrigurat cum să-și scape buiestrașul. Trebuia să chibzuiască bine, să le aibă pe toate în vedere. Era nevoie să se stăpânească. Ibraim începea să-și piardă răbdarea.

— Doar pentru trebșoara asta am venit pe la dumneata, Tanake, lămuri dânsul cu băgare de seamă.

— Bine, Ibraim, vorbi Tanabai, uitându-se liniștit la el. Trebșoara asta nu fuge nicăieri, poate să mai aștepte. Să mai bem niște cumis, să mai discutăm.

— A, de bună seamă, dumneata doar ești om cu judecată, Tanake.

„Cu judecată! Vezi să nu-ți cred eu vorbele de vulpoi șiret!” se înfurie în sinea lui Tanabai.

Și iar prinseră a vorbi lucruri lipsite de însemnătate. Acum nu mai avea de ce să se grăbească.

Așa fu întâia ciocnire dintre Tanabai și noul președinte al colhozului. Mai deslușit, nu cu el personal, ci cu semnătura lui neciteață. Încă nu dăduse ochii cu președintele cel nou. Se găsea la iernat în munți, când venise el în locul lui Cioro. Se spunea că ar fi un om aspru, că fusese cândva ștab mare. Încă de la întâia adunare atrase luarea-aminte că va pedepsi cu asprime pe cei

nepăsători, iar pentru neîndeplinirea minimului de zile-muncă amenințase cu tribunalul. Arătase că toate necazurile se datorau faptului că la ei colhozurile erau mici, că de-acum încolo vor fi comasate. În curând situația trebuia să se îndrepte, lucru pentru care și fusese trimis aici, și el își propunea ca sarcină de căpetenie să conducă gospodăria după toate regulile agrotehnicii și zootehniei avansate. Pentru aceasta însă toți erau datori să învețe la cercurile agrotehnice și zootehnice.

Într-adevăr, învățătura fusese pusă la punct; se atârnară planșe pe pereți, începură conferințele. Dacă ciobanii adormeau la aceste conferințe, îi privea doar pe ei...

— Tanake, e timpul să ne pregătim de plecare, vorbi în cele din urmă Ibraim, privind pânditor la Tanabai.

Începu apoi să-și tragă carâmbii căzuți ai cizmelor, să scuture și să-și potrivească pe cap *tebeteiul* garnisit cu blană de vulpe.

— Uite ce e, administratore, spune-i din partea mea președintelui așa: eu pe Gulsarî nu-l dau. El e aici armăsarul hergheliei. El e cu monta iepelor de prăsilă.

— Lasă, Tanake, noi o să-ți dăm în loc cinci armăsari. Nici o iapă de prăsilă n-o să rămână fără armăsar. Parcă asta e o problemă? se miră Ibraim.

Era cât se poate de mulțumit, totul mergea bine și deodată... Ehei, dacă n-ar fi avut de-a face cu Tanabai, ci cu oricare altul, ar fi isprăvit în două vorbe discuția. Tanabai era însă Tanabai! El doar nici pe fratele său nu-l cruțase; or, asta nu-i lucru de șagă. Aici se cerea să umble cu duhul blândeții.

— N-am nevoie de cei cinci armăsari ai dumitale!

Tanabai își șterse fruntea plină de sudoare și, după ce tăcu un timp, se hotărî să vorbească fără înconjur.

— Ce, președintele dumitale nu are cai de călărie? Au rămas grajdurile pustii? De ce i-a căsunat tocmai pe Gulsarî?

— Păi, cum, Tanake? Președintele-i doar conducătorul nostru; lui, va să zică, i se cade cinstea și respectul. Merge omul la raion, și la el vine lume. Președintele este în văzul lumii, la vedere, ca să zic așa...

— Ce, ca să zic așa? Dacă merge cu alt cal, n-o să-l mai recunoască nimeni de președinte? Sau dacă-i la vedere, atunci musai trebuie să călărească pe buiestraș?

— Musai, nemusai, dar parcă așa-i cuviincios. Uite, dumneata, bunăoară, Tanake, ai fost doar soldat, pe front. Spune-mi, dumneata umblai cu mașină mică, iar generalul dumitale cu camionul? Nu, de bună seamă. Generalului i se cade ceea ce este al generalului, iar soldatului ceea ce-i al soldatului. Nu-i la mintea oricui?

— Aici e cu totul altceva, obiectă cu șovăială Tanabai.

De ce altceva era vorba, el nu desluși. De altfel, nici n-ar fi putut să lămurească. Simțind că lațul din jurul buiestrașului se strânge tot mai tare, spuse furios:

— Nu-l dau și pace! Iar dacă nu-s pe placul cuiva - scoateți-mă de la herghelie. Mă duc la fierărie. Ciocanul n-o să mi-l puteți lua din mână!

— Ce rost are, Tanake? Noi te respectăm, te prețuim. Iar dumneata te porți ca un copil. Ți stă oare bine așa?

Ibraim se răsuci în loc. Pesemne i se-nfundase. Doar el singur făgăduise, el insuflase ideea, singur se pusese la dispoziție, iar tipul ăsta încăpățânat îi răsturna acum toate socotelile

Ibraim oftă din greu și se întoarse spre Geaidar:

— Judecați și dumneavoastră, Geaidar-*baibice*, ce mare grozăvie e un cal acolo, chiar dacă e buiestraș? În herghelie sunt cai buni cu duiumul; alege pe care-l vrei. A venit omul, a fost trimis...

— Da dumneata, ce-ți dai atâta osteneală? Întrebă Geaidar.

Ibraim rămase încurcat la vorbele femeii și-și desfăcu larg brațele:

— Păi, cum altfel? Disciplina. Mi s-a dat poruncă, eu sunt un biet slujbaş. Doar nu pentru mine îl cer. Eu merg și cu măgarul, la nevoie. Uite, întrebați-l pe fiul lui Abalak; pe dânsul l-au trimis să-l aducă pe buiestraș.

Acesta dădu din cap în semn de încuviințare.

— Nu-i frumos, urmă Ibraim. Ni l-au trimis pe președinte, el e musafirul nostru, iar noi nu găsim în tot satul să-i dăm un cal ca lumea. O să afle și alții; ce-or să spună? Unde s-a mai văzut așa ceva la kirghizi?

— Tocmai bine, vorbi Tanabai - las' să afle satul. Eu mă duc la Cioro. Să judece dânsul.

— Dumneata crezi că Cioro o să spună să-l ții? S-a vorbit și cu el. O să-l supui numai la neplăceri. E ca un fel de sabotaj. Nu-l recunoaștem adică pe președintele cel nou, mergem la cel vechi să ne plângem. Și Cioro e un om bolnav. La ce bun să-i strici legăturile cu președintele? Cioro o să fie organizator de partid, o să aibă de-a face cu el. De ce să încurcăm treburile...

Când veni vorba de Cioro, Tanabai tăcu. Tăcură cu toții. Geaidar oftă din greu.

— Dă-l, spuse ea bărbatului, nu-i ține pe oameni.

— Iată o povață înțeleaptă; asta trebuia s-o spuneți mai demult. Vă mulțumesc, Geaidar-*baibice*.

Nu degeaba Ibraim nu mai prididise cu mulțumirile. Nu trecu mult timp după aceea și ajunse din administrator de fermă, locțiitor al președintelui pentru problemele creșterii animalelor...

Tanabai ședea în șa, cu ochii în pământ, și, fără să privească, vedea totul. Văzu cum fusese prins Gulsarî și cum îi puseră un nou căpăstru, că pe-al său Tanabai nu l-ar fi dat în ruptul capului. Văzu cum Gulsarî nu voia să plece de la herghelie, cum se smucea în timp ce-l ducea de frâu feciorul lui Abalak, văzu cum Ibraim, cu zvâcnituri repezi din umăr, îl tot plesnea cu biciușca, apropiindu-se de el, călare, când dintr-o parte, când din alta. Văzu ochii

buiestraşului, privirea lor tulburată, nedumerită, care nu pricepea - unde şi de ce-l luau aceşti oameni necunoscuţi de la iepele de prăsilă, de la mânji, şi de la stăpânul său, văzu cum ieşeau aburi din gura lui larg deschisă, când necheza. Îi văzu coama, spinarea, crupele, urmele biciuştii pe spate şi pe coaste, îi văzu toată făptura, până şi castana, mica umflătură de la piciorul drept din faţă, ceva mai sus de chişită, îi văzu mersul, urmele copitelor. Văzu totul până la ultimul fir din părul şarg, galben-deschis, văzu totul şi, muşcându-şi buza, suferi în tăcere. Când îşi ridică omul fruntea, cei care-l luaseră pe Gulsarî se făcuseră nevăzuţi după deal. Tanabai scoase un strigăt şi-şi îndemnă calul în urma lor.

— Stai, să nu îndrăzneşti!

Geaidar ieşise în fugă din iurtă.

În plină goană fu luminat deodată de o bănuială îngrozitoare - pentru nopţile acelea nevastă-sa se răzbuna acum pe buiestraş. Întoarse brusc calul, croindu-l cu biciul, şi-l mână îndărăt. Opri lângă iurtă, sări jos şi se repezi înfiorător, cu chipul schimonosit, galben, spre nevastă-sa.

— Tu, de ce? De ce-ai zis: dă-l? şopti el, privind-o ţintă.

— Potoleşte-te. Lasă mâinile, îl domoli ea, liniştită ca totdeauna. Ascultă-mi vorbele. Oare Gulsarî e calul tău? Chiar al tău, personal? Ce ai tu, să fie oare numai al tău? Totul ce-i aici, e al colhozului. Cu asta trăim. Şi buiestraşul e tot al colhozului. Iar preşedintele e stăpânul colhozului. Cum zice el, aşa se face. Că degeaba te gândeşti la povestea aceea. Dacă vrei poţi să te duci şi-acum. Du-te! Ea e mai bună ca mine, mai frumoasă, mai tânără. E o femeie de treabă. Şi eu puteam să rămân văduvă, dar tu te-ai întors. Cât te-am mai aşteptat! Da să nu punem asta la socoteală. Ai trei copii. Ce te faci cu ei? Ce le spui pe urmă? Ce-or să zică ei? Ce-o să le spun eu? Hotărăşte singur...

Tanabai plecă în stepă. Îşi făcu de lucru la herghelie până seara târziu, tot neputând să se liniştească. Herghelia

rămăsese orfană. Și sufletul îi rămase orfan. I-l luase buiestrașul cu dânsul. Toate le luase cu el. Nimic nu mai era cum fusese înainte. Și soarele era altul, și cerul, și parcă și el însuși.

Se întoarse acasă pe întuneric. Intră fără o vorbă în iurtă, negru la chip. Fetitele dormeau. În vatră ardea focul. Nevastă-sa îi turnă apă să se spele pe mâini. Îi aduse cina.

— Nu vreau, refuză Tanabai. Pe urmă spuse: Ia *temir-komuzul* și cântă „Bocetul cămillei”.

Geaidar luă *temir-komuzul*, îl duse la buze, atinse cu degetul struna subțire de oțel, suflă peste ea, apoi trase aer în piept, și răsună vechea muzică a nomazilor. Cântecul cămillei, care își pierduse micul ei pui alb. Aleargă de multe zile prin ținutul pustiu. Îl caută, își strigă într-una copilul. E mâhnită, că nu-l va mai duce după ea în ceas de seară pe muchea râpei, în ceas de dimineață peste șesuri, că n-or mai struji împreună din mers crengile de frunze, că n-or să mai umble peste nisipurile mișcătoare, că n-or să mai hoinărească pe câmpul împrăvărat; o mistuie durerea că n-o să-l mai hrănească ea cu laptele-i alb... *Unde ești tu, puiule cu ochii negri? Răspunde! Îmi curge lapte din țâță, din țâța-mi prea plină se prelinge pe picioare. Unde ești? Răspunde! Îmi curge lapte din țâță, din țâța-mi prea plină. Lapte alb...*

Frumos mai cânta Geaidar la *temir-komuz*! Cândva, demult, o îndrăgise numai pentru asta; era doar o copilă pe-atunci.

Tanabai asculta cu capul plecat, și iarăși, fără a o privi, vedea totul. Mâinile ei asprite de munca atâtor ani pe arșită și frig. Părul încărunțit și încrețiturile, care-și făcuseră loc pe gât, în jurul gurii, în jurul ochilor. După zbârciturile acelea puteai să întrevezi întreaga tinerețe apusă, fetișcana oacheșă cu cosițele căzându-i pe umeri, și el - tânăr-tinerel pe vremea aceea, și apropierea lor de atunci. El știa că dânsa nu-l putea observa acum. Era cufundată în muzica ei, în gândurile ei. Și mai vedea în

ceasul acela jumătate din necazurile și suferințele lui răsfărânte într-însa. Geaidar le purta totdeauna în inima sa.

... Aleargă cămila de multe zile, îl caută, îl strigă pe puiul ei. Unde ești, tu, puiule cu ochii negri? Îmi curge laptele din tâță, din tâța-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești tu? Răspunde! Îmi curge laptele din tâță, din tâța-mi prea plină. Lapte alb...

Iar fetițele dormeau, își făceau somnul îmbrățișate. Dincolo de iurtă se așternea stepa, uriașă, neagră în întunericul de nepătruns al nopții.

În ceasul acela Floare-galbenă se vânzolea în grajd, nu-i lăsa pe grăjdari să doarmă. Nimerise pentru întâia oară în grajd, în închisoarea pentru cai.

VIII

Mare fu bucuria lui Tanabai, când într-o dimineață, se pomeni cu buiestrașul în herghelie, cu un capăt doar din frânghia căpăstrului, și cu tărnița pe el.

— Gulsarî, Gulsarî, bun venit!

Tanabai se repezi glonț spre dânsul și-l văzu de aproape cu un frâu străin, înșeuat cu șa străină, mare cât toate zilele, cu scări grele. Dar, ceea ce-l revoltă cu deosebire era perna luxoasă de catifea așezată deasupra șeii, ca și când ar fi călărit pe cal nu un bărbat, ci o muiere cu șezutul mare.

— Ptiu! scuipă Tanabai de mânie.

Dete să prindă calul, să arunce de pe el tot dichisul ăsta fără nici un chichirez, dar Floare-galbenă îi scăpă din mâini. Buiestrașului nu-i ardea de dânsul acum. El dădea târcoale iepelor. Îi era atât de mare dorul de ele, încât nu-l mai băga în seamă pe stăpânul de altădată.

„Va să zică, a șters-o totuși, a rupt frâul. Brava! Eh, hui, petrece, petrece! Fie și-așa, am să închid un ochi”, gândi Tanabai și hotărî că ar trebui să lase herghelia să alerge în voie. Să se simtă și Floare-galbenă ca acasă până or veni după dânsul urmăritorii.

— *Kait-kait-kait!* strigă Tanabai, se ridică în șa și, vânturând *ukrukul*, mână herghelia departe.

Se urniră întâi iepele de prăsilă, chemându-și mânjii; apoi porniră, zburdând, și iepele tinere. Vântul le flutura coamele. Pământul înverzit râdea în bătaia soarelui. Floare-galbenă se cutremură, se îndreptă, porni țanțoș. Ieși în fruntea hergheliei, îi făcu vânt noului armăsar, îl goni la coada hergheliei, iar el, grozăvinduse în fața iepelor, începu să fornăie, să joace și prinse a da ocol

stavei când dintr-o parte, când din alta. Îl amețea și-l răscolea adierea ce venea dinspre herghelie: mirosul laptelui de iapă, mirosul mânjilor, mirosul vântului cu iz de pelin. Puțin îi păsa că purta pe el o șa fără nici un chichirez cu o pernă de catifea, de să tot râzi de ea, că scările grele ale șeii îl tot loveau peste coaste. Uitase că nu mai departe decât aseară stătuse priponit la raion la conovățul mare, mușcându-și zăbalele și ferindu-se de camioanele care treceau huruind pe lângă el. Uitase cum stătuse apoi în băltoacă lângă o crâsmă împutită și cum stăpânul cel nou ieșise împreună cu cei care îi ținuseră tovărășie la băutură, duhnind toți de la o poștă; cum se smiorcăia noul stăpân, în timp ce-l încăleca, și cum mai râgâia. Uitase cum organizaseră pe drum o alergare prostească prin noroi, cum îl dusesse pe noul stăpân într-o goană nebună și cum acesta se zgâlțâia în șa, clătinându-se ca un sac, iar pe urmă începuse să smucească de zăbale și să-l lovească în cap cu biciușca.

Uitase totul buiestrașul, totul: îl amețea și-l răscolea adierea ce venea dinspre herghelie: mirosul laptelui de iapă, mirosul mânjilor, mirosul vântului cu iz de pelin... Buiestrașul alerga, alerga după pofta inimii, fără să bănuiască de fel că urmăritorii se și porniseră în goană după el.

Tanabai întoarse caii la vechiul lor loc; aici sosiră doi grăjdari din *ail* și-l luară pe Floare-galbenă de la herghelie.

Totuși în curând el se ivi din nou. De astă dată fără căpăstru și fără șa. Scosese cine știe cum frâul de pe cap și fugise noaptea din grajd. Tanabai râse la început, dar apoi amuți și, după ce se gândise un timp, aruncă arcanul pe gâtul buiestrașului. Singur îl prinse, singur îi puse frâul și pornise el însuși să-l ducă în *ail*, rugându-l pe un herghelegiu tânăr de la tabăra vecină să măie buiestrașul de la spate. La jumătatea drumului întâlniră grăjdarii, care veneau după fugar. Dându-li-l în seamă pe Floare-galbenă, Tanabai bombăni la ei:

— Ce faceți voi acolo? V-ați adunat niște ciungi, nu sunteți în stare să aveți grijă de calul președintelui! Legați-l mai acătării!

Când însă buiestrașul veni pentru a treia oară, Tanabai se înfurie de-a binelea:

— Ce-i cu tine, nătângule?! Ce naiba te tot mână încoace? Nătâng ai fost, nătâng ai rămas, îl ocăra el, alergând cu arcanul după buiestraș.

Și-l duse iar îndărăt, sfădindu-se din nou cu grăjdarii.

Gulsarî însă nici gând să se cumințească, venea în goană ori de câte ori avea prilejul. Li se făcuse lehamite de el grăjdariilor, îi era lehamite și lui Tanabai.

...În ziua aceea Tanabai adormi târziu, fiindcă târziu se întorsese de la pășune. Adusese herghelia mai aproape de iurtă, pentru orice întâmplare neprevăzută și adormise - somn frământat, greu. Se istovise rău de tot peste zi. Visă ceva ciudat - ba că era la război, ba că era, undeva, la un măcel. Sângele gâlgâia peste tot, și mâinile îi erau pline de-un sânge lipicios. Își spunea chiar prin somn: nu-i a bine când visezi sânge. Vroia să-și spele mâinile undeva. Oamenii însă îl împingeau de colo-colo, râdeau de dânsul, țipau - și el nici nu înțelegea măcar cine anume erau: „Tanabai, în sânge îți speli mâinile, în sânge. Aici nu e apă, Tanabai, aici peste tot e numai sânge: Ha-ha, ho-ho, hi-hi! ...”

— Tanabai, Tanabai! îl zgâlțâi de umăr nevastă-sa. Trezește-te!

— A, ce-i?

— Ascultă, s-a întâmplat ceva în herghelie. Se bat armăsarii. Pesemne că iar a venit Gulsarî.

— Fire-ar el afurisit să fie! N-ai tu un pic de liniște!

Tanabai se îmbracă în grabă, apucă arcanul și alergă spre vâlcea, de unde veneau nechezaturi ca la o încăierare. Se luminase de ziuă.

Se apropie de viroagă și-l văzu pe Gulsarî. Dar ce mai e și asta? Buiestrașul sare, cu picioarele împiedicate, două

câte două, cu lanțuri de fier. Fiarele îi zdrăngăne la glezne, el se-nvârte, se ridică în două picioare, geme, nechează. Iar clăpăugul ăsta, armăsarul hergheliei, îl lovește și-l mușcă de unde vrea.

— Al naibii să fii tu de fiară!

Tanabai se repezi ca o vijelie și-l croi pe clăpăug așa de vârtos, că rupse arcanul. Îl alungă de lângă Gulsarî. Și-l podidiră lacrimile. Ce-au făcut ei cu tine, ai? Cum de le-a dat prin cap să te ferece! Și de ce-ai mai venit aici, dobitoc nenorocit?...

Cum de-a putut să bată atâta cale, peste râu, peste șanțuri și movile? Și totuși a venit. Sărind, legat în lanțuri, a ajuns până la herghelie. De bună seamă, o fi ținut toată noaptea, o fi mers câtu-i noptica de lungă. Singur, în clănțănitul de fiare, ca un ocnaș evadat.

„Halal!” făcu în gând Tanabai, clătănând din cap. Începu să-l mângâie pe buiestraș, își apropie obrazul de buzele lui. Floare-galbenă își mișca buzele, îl gâdila, închidea ochii pe jumătate.

— Și-acum ce ne facem, ai? Mai bine te-ai fi lăsat păgubaș de toate astea, Gulsarî. Să știi că ai s-o pățești! Ești un nătărău, un prostuț. Nimic nu pricepi...

Tanabai îl cercetă pe buiestraș din ochi. Juliturile căpătate în timpul încăierării au să se vindece, nici vorbă. Dar picioarele erau tare roase de lanțuri. Coroanele copitelor sângerău. Căptușeala de pâslă a cătușelor putrezise, mâncată de molii. Când calul sărise prin apă, căptușeala se desprinsese și căzuse, dezgolind fierul. Și uite așa îi însângerase picioarele. „Numai Ibraim a fost acela care a scormonit și a făcut rost de fiare de la bătrâni. E fără doar și poate lucrătura lui”, gândea cu mânie Tanabai. Și a mai cui oare? Lanțurile erau niște cătușe vechi, de când lumea. Fiecare din ele avea o broască specială, și fără cheie nu puteau fi deschise. Pe vremuri se puneau celor mai buni cai la picioare, ca hoții de cai să nu-i poată mâna de pe pășune. Legăturile obișnuite din

frânghie puteau fi lesne tăiate cu cuțitul și, gata treaba, pe când dacă aveau lanțuri, nu puteai să duci calul. Dar asta se întâmpla cu ani în urmă, acum lanțurile erau o raritate. Cine știe care bătrân le-o fi păstrat drept amintire a vremurilor demult apuse. Și uite că se și găsisse, de bună seamă, cineva să-i sufle despre asta lui Ibraim. Îl ferecaseră pe buiestraș, ca să nu poată pleca mai departe de izlazul *ailului*. Totuși el se avântase...

Îi scoaseră lanțurile cu toții, cu întreaga familie. Geaidar îl ținea de căpăstru, îi acoperea buiestrașului ochii, copilele se jucau prin apropiere, iar Tanabai, după ce-și adusese cutia plină cu scule, se făcu learcă de sudoare, căznindu-se să potrivească un șperaclu la broască. Îi fu de folos îndemânarea căpătată la fierărie, găfâi îndelung, trebălu mult, se zdreli la mâini, dar până la urmă găsi totuși un mijloc și desfăcu fiarele.

Azvrli lanțurile cât colo, să nu le mai vadă în ochi. Unse cu o alifie rănila ce sângerau de pe picioarele buiestrașului, și Geaidar îl duse la conovăț. Fetița mai mare o luă în cârcă pe cea mică, și plecară cu toții spre casă.

Rămase numai Tanabai, care ostenise și acum ședea și răsufla din greu. După un timp își strânse sculele și porni, ridicând în drum și lanțurile de jos. Trebuia să le înapoieze, că altminteri, mai știi, o să trebuiască să dea socoteală. Cercetând lanțurile acoperite cu rugină, se minună de meșteșugul maistrului. Totul era făcut cu multă migală, cu iscusință. Lucru bun, durat de vechii fierari kirghizi. Da, acum se pierduse meseria asta, fusese pentru totdeauna dată uitării. Azi nu mai era nevoie de lanțuri. Păcat însă că se pierduseră și alte minunate îndeletniciri. Ce podoabe, ce obiecte știau meșterii să facă din argint, din alamă, din lemn, din piele! Și parcă n-aveau nici preț prea mare toate aceste lucruri, dar cât erau de frumoase! Fiecare obiect putea fi socotit într-un fel, unic. Acum nu se mai află asemenea minunății. Azi se toarnă toate din aluminiu în

serie: câni, cești, linguri, cercei și lighene - unde mergi, dai de unul și același material. Te-apucă și plictiseala. Meșteri șelari rămăseseră de asemenea puțini, să-i numeri pe degete. Dar ce șei se pricepeau ei să facă! Fiece tarniță își avea povestea sa: cine, când, pentru cine a făcut-o și cum a fost răsplătit meșterul pentru truda sa. N-o să treacă mult, probabil, și toți se vor folosi de mașini, ca acolo, în Europa. Toți cu automobile de aceeași construcție, de le deosebești doar după număr. Și uităm de priceperea străbunilor! Am pus pentru totdeauna o lespede peste vechiul nostru meșteșug manual, și doar în mâinile omului stau și sufletul, și ochii lui...

Din când în când Tanabai se pomenea frământat de asemenea gânduri. Se adâncea în chibzuiri despre meșteșugurile populare, se revolta și nu știa pe cine să-nvinovățească de pierderea lor. Își amintea că în tinerețe fusese el însuși unul din groparii de acest fel ai lucrurilor vechi. Într-o zi chiar luase cuvântul la o adunare comsomolistă, propunând desființarea iurtelor. Auzise de undeva că iurta trebuie să dispară, că iurta e o locuință prerevoluționară. „Jos iurta! Ajunge cât am trăit după vechile obiceiuri.”

Și „deschiaburiră” iurta. Se apucară să clădească doar case, iar iurtele prinseră să fie dărâmate. Pâsla o tăiară pentru nevoi de tot felul, lemnul fu întrebuințat pentru garduri, la țarcuri de vite și chiar la încălzit...

Mai târziu însă se văzu că e de neînchipuit creșterea animalelor în sistem nomad, fără iurte. De fiecare dată se mira Tanabai cum de putuse atunci susține așa ceva, cum fusese în stare să defaime iurta, sălaș față de care nu se scornise deocamdată nimic mai bun pentru viața de nomad. Cum de fusese cu puțință să nu vadă în iurtă o descoperire uluitoare a poporului său, în care fiecă detaliu, chiar și cel mai mic, era desăvârșit și verificat de experiența seculară a atâtor generații?

Acum stătea într-o iurtă găurită, afumată, cea care-i rămăsese de la bătrânul Torgai. Iurta avea mulți ani și dacă se mai ținea încă în picioare, prin cine știe ce minune, faptul se datora numai și numai îndelungatei răbdări a Geaidarei. Zile întregi stătea și cârpea, dregea iurta, de-o aducea să arate a locuință. După o săptămână, două numai, pâsla prăpădită se destrăma iar, se căscău din nou găuri, sufla vântul, cădea zăpada, se scurgea ploaia. Și iar se apuca biata femeie să dreagă, și tot astfel, la nesfârșit.

— Până când o să ne tot chinuim așa? se plângea ea. Uită-te și tu, asta nu mai e pâslă, ci pulbere, curge ca nisipul. Da ce-a ajuns *kereghe-uuk*¹¹-ul? Ți-i și rușine să te uiți la el. Măcar de-ai izbuti să capeți niște pâslă nouă. Ești sau nu ești tu stăpânul casei? Ar trebui doar odată și odată să trăim și noi ca oamenii...

La început Tanabai căutase s-o liniștească, îi făgăduise să vorbească la colhoz. Când însă aminti în treacăt în *ail* că ar avea nevoie să-și facă o iurtă nouă, se pomeni că bătrânii meșteri muriseră de mult, iar tineretul habar n-avea cum se înjgheabă o iurtă. Nici pâslă nu se găsea la colhoz.

— Bine, dați-mi atunci lână, că ne facem singuri pâslă, ceru Tanabai.

— Ce lână! i se răspunse. Ce-i cu tine, ai căzut din lună? Toată lâna merge la vânzare, după plan, în gospodărie nu e voie să rămână nici un gram...

Și-i oferiră în schimb o pânză de cort.

Geaidar refuză răspicat:

— Mai bine stai într-o iurtă găurită, decât într-un cort.

Între timp, mulți crescători de vite fură nevoiți să se mute în corturi. Dar ce locuință mai putea fi asta? Nici tu loc să te scoli în picioare, nici să te așezi, nici să aprinzi focul. Vara e o zăpușeală de nu poți să stai; iarna nu poți să ții un câine, de-atâta frig. N-ai unde-ți așeza lucrurile, n-ai loc de bucătărie. N-ai nici cum s-o împodobești cumva,

¹¹ Scheletul de lemn, demontabil, al iurtei.

să fie mai frumos. Iar dacă mai vin și musafiri, nici nu știi unde să-i înghesui.

— Nu, nu! se împotrivi Geaidar. Tu fă cum vrei, dar eu nu mă duc să stau în cort. Cortul e bun doar pentru burlaci, da și asta pentru o vreme; dar noi avem familie, avem copii. Trebuie să-i speli, să-i crești; nu, nu mă duc.

O dată, Tanabai îl întâlnește în acele zile pe Cioro și-i povestește totul, de-a fir a păr.

— Cum de se poate întâmpla una ca asta, președinte?

Cioro clătină cu mâhnire din cap:

— Amândoi ar fi trebuit să ne gândim la asta din timp. La fel și conducătorii noștri, acolo, sus. Că acum ce facem? Scriem scrisori și nu știm ce-or să zică. Se spune că lâna-i o materie primă de mare preț, dar mereu deficitară. Merge la export. E nerațional, zice-se, să fie consumată pentru nevoile economice interne.

După aceasta Tanabai nu mai scoase o vorbă. Va să zică, el însuși era, în parte, vinovat. Și în tăcere își bătea joc de propria sa neghiobie: „Nerațional! Ha-ha-ha! Nerațional!”

Multă vreme nu-i mai ieși din minte vorba asta aspră - „nerațional”.

Așa că trăiau în iurta veche, peticită și răspeticită, pentru repararea căreia era nevoie de lâna cea mai obișnuită. Iar lâna asta, pentru că veni vorba, o tundeau cu tonele de la turmele de oi ale colhozului...

Tanabai se apropie de iurta sa cu lanțurile în mâini. Iurta i se păru atât de sărăcăcioasă, îl apucă o furie atât de aprigă împotriva tuturor - și a sa, și împotriva lanțurilor acestora ce însângeraseră picioarele buiestrașului, încât scrâșni din dinți. Taman acum, când era foc de supărat, se arătară, colac peste pupăză, grăjdarii veniți în grabă după Floare-galbenă.

— Luați-l, le strigă Tanabai.

Și buzele începură să-i tremure de mânie.

— Iar lanțurile astea să i le dați președintelui și să-i spuneți: dacă mai cutează o dată să-l ferece pe buiestraș, o să-i sparg capul cu lanțurile astea. Așa să-i spuneți!...

De prisos aruncase aceste vorbe. Mult, tare mult aveau să-l coste!

Niciodată nu-i rămăsese neplătit faptul că se aprindea ușor și obișnuia să spună lucrurilor pe nume...

IX

Era o zi senină, însorită. Primăvara mijeia ochii la soare, se încrețea cu frunziș nou, aburea pe arături și se avânta cu iarba pe toate cărările, de-a dreptul de sub picioare.

Lângă grajd ștreqărimea juca țurca. Un băiețandru dezghețat aruncă în sus bețișorul și-i face vânt în lungul drumului, hăt, departe. Începe apoi să măsoare cu bățul pe pământ distanța - unu, doi, trei... șapte... zece... cincisprezece... Arbitrii cusurgii merg alături grămadă, urmărindu-l să nu umble cu matrapazlâcuri. Douăzeci și doi.

— Au fost șaptezeci și opt, acum îs douăzeci și doi, numără băiețandrul și, făcând socoteala, strigă nemaiputând de bucurie: O sută! Am o sută!

— Ura-a, o sută! îl acompaniază ceilalți.

Va să zică, a nimerit-o la țanc. Nici mai mult, nici mai puțin. Acum cel care a pierdut trebuie să „duruie”. Biruitorul merge la gropiță, și de acolo aruncă din nou bețișorul. Caută să-l azvârle cât mai departe. Fug apoi cu toții acolo unde a căzut țurca; de acolo o mai aruncă o dată și tot așa de trei ori. Învinsul este gata să izbucnească în lacrimi, atât de departe o să trebuiască să duruie! Dar legea jocului e neîndurătoare. „Ce stai, dă-i drumu’, duruie!” „Duruitorul” trage adânc aer în piept și aleargă, repetând într-una:

Akbai, Kokbai.

N-alunga viței-n plai.

De-i alungi, nu-i mai ajungi,

Și-o să ai un mare bai - du-u-u-u-u...

Îi vâjâie capul, dar el duruie într-una. Totuși nu, nu ajunge până la gropiță. Trebuie să meargă îndărăt și s-o ia de la capăt. Nici de astă dată nu-l ținură puterile. Învingătorul nu mai poate de bucurie. Dacă nu te țin bojocii, du-mă atunci în cârcă! El se urcă pe spatele „duruitoarei”, iar acesta îl cară, ca un măgar.

— Hai înainte, dă-i drumu' mai repede! Îl îndemnă cu picioarele călărețului. Băieți, uitați-vă, ăsta e Gulsarî al meu. Ia te uită cum merge în buiestru...

Între timp, Floare-galbenă stătea închis în grajd. Îi era urât. Cine știe de ce astăzi nici nu-l înșeuă, nici de mâncare nu-i dădură și nici nu-l adăpară de dimineață, îl lăsară acolo, uitat. Grajdul era de mult pustiu, trăsurile se răspândiseră, se răspândiseră și călăreții, numai Floare-galbenă stătea singur în boxă...

Grăjdarii strâng bălegarul. Copiii fac gălăgie afară. Ce-ar mai zbura el acum la herghelii, în stepă! I se năzare șesul întins, zărește parcă hoinărind acolo, în voie, hergheliile. Deasupra lor trec în zbor găștele sure, fâlfâie din aripi, cheamă după ele...

Floare-galbenă se smucește, încercând să rupă legătura. Nu, e cu neputință: fusese zdravăn cetluit cu două lanțuri. Poate că-l vor auzi ai lui? Își înalță capul spre fereastra de sub acoperiș și, călcând când pe un picior, când pe altul pe podină, nechează răsunător și prelung: „Unde sunte-ești?... ”

— Stai locului, drace, ți-ajunge cât ai zbierat! se repezi spre el un grăjdar, amenințându-l cu lopata.

Și, adresându-se cuiva de afară, strigă:

— Să-l scot?

— Scoate-l! i se răspunse din curte.

Și iată că doi grăjdari scot buiestrașul în curte. Uf, ce lumină puternică! Și ce aer! Nările subțiri ale calului fremătară, adulmecând și trăgând în piept aerul îmbătător al primăverii. Miroase amărui a frunze, se simte iz de lut

jilav. Sângele îi joacă în tot trupul. Ce-ar mai lua-o la fugă acum. Floare-galbenă sări ușor.

— Stai! Stai! îl întâmpinară mai multe glasuri deodată.

De ce s-or fi adunat astăzi atât de mulți oameni în jurul său? Cu mânecile suflecate, cu brațe vânjoase, păroase. Unul dintre ei, îmbrăcat cu un halat cenușiu, scoate pe-o cârpă albă niște obiecte lucioase de metal. Ele sclipesc atât de puternic în lumina soarelui, că pe buiestraș îl dor ochii. Alți bărbați stau cu funiile pregătite în mâini. O, și stăpânul cel nou e aici! Stă cu un aer de seamă, crăcănându-și picioarele groase și scurte, îmbrăcate în niște pantaloni de călărie peste măsură de largi. Sprâncenele îi sunt încruntate, ca și la toți ceilalți. Numai mânecile nu i-s suflecate. O mână e proptită în șold, cu cealaltă învârte un nasture de la tunică. Ieri duhnise iarăși din el mirosul acela greu.

— Ei, ce stați, începeți! Să începem, Giorokul Aldanovici? se adresează Ibraim către președinte.

Acesta încuviințează din cap în tăcere.

— Dați-i drumu'! se agită Ibraim și își atârnă repede în cuiul de la poarta grajdului *tebeteiul* din blană de vulpe. Căciula îi alunecă și cade în bălegar. Ibraim o scutură cu scârbă și o atârnă din nou în cui. Dumneavoastră. Giorokul Aldanovici, ar fi bine să vă dați puțin la o parte, spune el între timp, că, cine știe, te pomenști că vă atinge cu copita. Calul e o creatură fără minte. Oricând te poți aștepta la vreun bucluc.

Pielea buiestrașului tremură, simțind pe grumaz arcanul din fire de păr. Îl înțeapă. Arcanul fu legat cu un nod alunecător pe piept, capătul lui l-au scos pe spate. Ce-or fi având de gând? De ce-or duce acum arcanul spre piciorul din spate, la gleznă? Acum, iată, îi leagă picioarele. Floare-galbenă începe să-și piardă răbdarea, sforăie, privește pieziș. Ce rost au toate astea?

— Mai repede! îi zorește Ibraim și, pe neașteptate, țipă în falset: Răsturnați-l!

Două perechi de mâini vânjoase și păroase trag smucit arcanul spre ele. Floare-galbenă cade ca secerat la pământ - bu-uf! Soarele se rostogolește, pământul se cutremură de căzătura lui. Ce-i asta? De ce stă el culcat pe-o parte? De ce s-or fi lungit așa de ciudat chipurile oamenilor în sus, de ce s-or fi ridicat copacii spre cer? De ce zace el într-o întinsoare așa neplăcută la pământ? Nu. Așa nu se mai poate.

Floare-galbenă clătină din cap, se-avântă din tot trupul. Arcanele se înfipseră în el ca niște fiare fierbinți, aducându-i picioarele sub burtă. Buiestrașul se smuci, se încordă, își ridică deznădăjduit piciorul din spate rămas slobod. Arcanul se întinse, începu să pârâie.

— Strângeți, apasă, ține! se repezi Ibraim.

Toți se aruncară asupra calului, îl apăsară cu genunchii.

— Strânge, apasă-i capul de pământ! Leagă! Trage! Așa. Mai repede. Mai repede. Mai apucă de-aici o dată. Trage, încă o dată, încă. Așa e bine. Acum agață aici, leagă cu un nod! țipă fără încetare Ibraim.

Arcanul înfășură tot mai strâns picioarele buiestrașului, până când fură adunate într-un nod strâns. Floare-galbenă începu să geamă, să gâfâie, tot încercând să scape din această strânsoare de moarte a arcanului, să-i arunce pe cei ce se urcaseră pe gâtul și pe capul lui. Ei însă îl apăsau din nou cu genunchii. Trupul asudat al buiestrașului fu scuturat de fieri, picioarele îi amortiră. Și el se dete bătut.

— Uf. În sfârșit!

— Grozavă putere are!

— Acum s-a isprăvit! Nici cu tractorul nu l-ai mai mișca!

Atunci stăpânul cel nou se repezi la buiestrașul răsturnat, se lăsă pe vine lângă capul lui, duhni spre el același miros greu de basamac de ieri și zâmbi cu fâțișă ură și cu o mină de triumf, ca și cum i-ar fi stat în față nu un cal, ci un om, dușmanul său înverșunat.

Ibraim, pe care-l trecuseră toate sudorile, se ghemui lângă președinte, ștergându-și fața cu batista. Stând așa,

unul lângă celălalt, își aprinseră țigările în așteptarea celor ce trebuiau să urmeze.

În spatele curții ștregarii jucau ținca:

*Akbai, Kokbai,
N-alunga viței-n plai.
De-i alungi - nu-i mai ajungi,
Și-o să ai un mare bai - du-u-u-u-u!...*

Soarele lumina la fel de puternic. Floare-galbenă văzu pentru cea din urmă oară stepa întinsă, văzu cum hoinăresc acolo în voie hergheliile. Deasupra lor trec în zbor găștele sure, fâlfâie din aripi, cheamă după ele... Muștele îi acoperă botul. N-ai cum le goni.

— Începem, Giorokul Aldanovici? întrebă din nou Ibraim.

Celălalt dete din cap în tăcere. Ibraim se ridică în picioare.

Prinseră iar să se miște cu toții, să apese cu genunchii și cu piepturile trupul buiestrașului legat fedeleș. Îi ținură și mai tare capul lipit de pământ. Măinile cuiva începură să cotrobăie pe la vintre.

Ștregarii se cățărară pe gard, ca niște vrăbii.

— Uitați-vă, băieți, uitați-vă ce fac.

— Îi curăță copitele buiestrașului.

— Prea le știi pe toate. Copitele! Nu e vorba de copite.

— Hei, ce căutați aici, ia ștergeți-o! îi amenință Ibraim cu pumnul. Duceți-vă la joacă. N-aveți ce căuta aici.

Copiii își dădură drumul jos de pe gard.

Se făcu liniște.

Floare-galbenă se chircise din pricina ghionturilor și a atingerii cu ceva rece. Stăpânul cel nou ședea pe vine în fața lui, privea și aștepta ceva. Deodată, o durere ascuțită îi aprinse niște stele în ochi. Ah! Pâlpâi o flacără roșie puternică, și deodată totul se întunecă, se făcu negru-negru...

Când se isprăvi lucrul, Floare-galbenă zăcea încă legat. Așa trebuia, ca să se oprească sângele.

— Asta a fost, Giorokul Aldanovici, totul e în ordine, spuse Ibraim, frecându-și mâinile. Acum n-o să mai fugă nicăieri. Gata, îi ajunge. Și nu-l luați în seamă pe Tanabai. Să nu vă pese de el. Așa a fost el de când lumea. Nu l-a cruțat nici pe fratele său, l-a deschiaburit, l-a trimis în Siberia. Cui, credeți, că-i vrea el binele...

Ibraim, mulțumit, își luă din cui *tebetelul* din blană de vulpe, îl scutură, îl netezi și-l puse în capul asudat.

Copiii alergau mereu cu țurca:

*Akbai Kokbai,
N-alunga viței-n plai.
De-i alungi - nu-i mai ajungi,
Și-o să ai un mare bai - du-u-u-u!...*

— Aha, n-ai ajuns, pune spinarea jos. Di, Gulsarî, înainte!
Ura-a, ăsta-i Gulsarî al meu!

Era o zi senină, însorită...

X

E noapte. Noapte târzie. Un om bătrân și-un cal bătrân. Arde un foc pe marginea viroagei. Flăcările urcă și coboară în bătaia vântului...

Pământul tare, înghețat, îi înțepenește de frig coastele buiestrașului. Ceafa îi e apăsată de-o povară de plumb, capul a ostenit să se mai clatine ba în sus, ba în jos, ca atunci, când sărea, ferecat în lanțuri. Și tot ca atunci, Floare-galbenă nu poate să-și ia avânt, nu poate să rupă fiarele. Ar vrea să miște slobod picioarele, să-i ardă copitele de alergătură. Ar vrea să zboare deasupra pământului, să răsuflă din tot pieptul, ar vrea să ajungă cât mai repede, în goană, până la pășune. Ar vrea să necheze din răspuțeri, chemând herghelia, să alerge ielele și mânjii împreună cu el prin întinsa stepă cu pelin, dar nu poate, nu-l lasă lanțurile. Singur, în zvon de obezi, ca un ocnaș evadat, merge, sare pas cu pas, pas cu pas. E pustiu, întuneric, singurătate. Pe cer luna licărește în bătaia vântului. Ea se ivește în fața ochilor când el sare și-și înalță capul, și cade ca un bolovan când buiestrașul își lasă capul în jos.

Înainte de el totul se aprinde și se stinge; acu e lumină, acu e întuneric, acu e lumină, acu e întuneric... Ochii au ostenit să mai privească.

Lanțurile zângănesc, îi freacă picioarele până la sânge. Un salt, încă un salt și încă unul. E întuneric, pustiu. Lung e umbletu-n lanțuri! Cât de greu e mersul în lanțuri!

Focul arde la marginea viroagei. Pământul înghețat, tare, îi înțepenește de frig coastele buiestrașului...

XI

Peste două săptămâni urmau să pornească iar pe căile nomade, din nou în munți. Pentru toată toamna și iarna, până la primăvara viitoare. Dacă ar fi numai să te muți dintr-o casă în alta și câtă bătaie de cap ai avea! De unde se adună atâtea catrafuse? Poate că de aceea kirghizii spun uneori vorba veche: dacă te socotești prea sărac - cearcă de te mută dintr-un loc în altul.

Ar fi trebuit să înceapă de pe acum pregătirile pentru viața nomadă, ar fi trebuit să facă o sumedenie de treburi, de tot felul, să meargă la moară, la târg, la cizmar, la băiatul lor la internat... Tanabai însă umbla ca o curcă plouată. Neveste-si îi părea tare ciudată purtarea lui în acele zile. În zori se grăbește, n-apuci să schimbi o vorbă măcar cu el, fuge la herghelie. La prânz se întoarce posomorât, mânios. Și parcă ar tot aștepta ceva, tot timpul e cu ochii în patru.

— Ce-i cu tine? îl întreba mereu Geaidar.

El tăcea într-una, dar o dată îi răspunse:

— Am visat zilele astea un vis urât.

— Asta o spui ca să scapi de mine?

— Nu, spun adevărul. Nu-mi mai iese din cap visul acela.

— Am ajuns s-o văd și pe-asta. Oare n-ai fost tu capul celor fără Dumnezeu din *ail*? Nu pe tine te-au blestemat toate babele? Îmbătrânești, Tanabai, asta e, te-nvârți pe lângă herghelie, și nici nu-ți pasă că mâine-poimâine plecăm. Parcă pot eu singură să prididesc cu copiii? Măcar să te fi dus să-l vezi pe Cioro. Oamenii cumsecade se duc să-i vadă pe cei bolnavi înainte de a pleca pe drumurile vieții nomade.

— Nu e nici o grabă, răspunse pe ocolite Tanabai, oi merge pe urmă.

— Când, pe urmă? Ce-i cu tine, ți-e teamă să mergi în *ail*? Să mergem mâine împreună. Luăm copiii și mergem. Și eu am treabă acolo, trebuie să mă duc.

A doua zi, după ce se înțeleseră cu un tânăr din vecini să aibă grijă de herghelie, plecară cu toată familia călare pe cai. Geaidar, cu fetița cea mică, Tanabai, cu copila mai mărișoară. Îi luară pe copii așezându-i în fața șeilor.

Treceau pe ulițele satului, dădeau ziua bună celor întâlniți în cale și cunoscuților, când deodată, în dreptul fierăriei, Tanabai opri pe neașteptate calul.

— Stai, spuse nevaste-si.

Se dete jos din șa și mută copila mai mărișoară pe spinarea calului femeii.

— Ce-i? Unde te duci?

— Vin îndată, Geaidar. Tu mergi înainte. Spune-i lui Cioro că sosesc și eu numaidecât. Am o treabă urgentă la birou, că se închide la amiază pentru masă. Trebuie să trec și pe la fierărie. Să fac rost de potcoave și de caiele pentru pribegia noastră.

— Da e nu știu cum, să mergem așa, câte unul.

— Nu-i nimic, nu-i nimic. Ia-o înainte tu. Eu nu zăbovesc.

Tanabai nu trecu nici pe la birou, nici pe la fierărie. Se duse de-a dreptul la grajdul de cai.

Descălecând, fără să cheme pe nimeni, intră în grajd. Cât timp ochii se obișnuiau cu întunericul din grajd, își simți gura uscată. Grajdul era pustiu și liniștit, toți caii plecați. Uitându-se de jur-împrejur, Tanabai răsuflă ușurat. Ieși prin ușa laterală în curtea grajdului, să vadă vreun grăjdar. Și aici dădu peste ceva, de care se temuse în toate aceste zile din urmă.

— Știam eu, ticăloșii! spuse el cu glas sugrumat, strângându-și pumnii.

Floare-galbenă tânjea sub șopron, cu coada bandajată, legată cu o sfoară de grumaz. Între picioarele din spate,

crăcănate, se vedea întunecată o umflătură uriașă, de mărimea unui urcior, tare și inflamată. Calul stătea nemișcat, lăsându-și trist capul în iesle. Tanabai prinse a geme, mușcându-și buzele, dete să se apropie de buiestraș, dar nu îndrăzni. Îl cuprinse groaza. Groaza de acest grajd pustiu, de curtea aceasta pustie și de buiestrașul singuratic și jugănit. El se întoarse și se depărtă fără să scoată o vorbă. Nu se mai putea îndrepta nimic.

Seara, când se întoarseră acasă la iurta lor, Tanabai îi spuse cu mâhnire nevaste-si:

— S-a împlinit visul meu.

— Ce s-a întâmplat?

— Acolo, în ospete, n-am cutezat să-ți spun. Gulsarî n-o să mai vină. Știi tu ce-au făcut cu el? L-au jugănit, nemernicii!

— Știu. Tocmai de aceea te-am și târât în sat. Te temeai să afli asta? De ce să te temi? Doar nu ești copil! Parcă acum, întâi, se jugănesc caii? Asta așa-i de când e lumea și așa o să fie înainte. Cine nu știe doar?

La aceasta Tanabai nu răspunse. Rosti numai:

— Oricum, mi se pare că președintele nostru cel nou e un om rău. Mi-o spune inima.

— Lasă asta, Tanabai, i-o-ntoarse Geaidar. Dacă l-au castrat pe buiestrașul tău, gata - președintele e om rău. De ce așa? E un om nou venit pe meleagurile noastre. Are o gospodărie mare, grea. Uite că și Cioro zice că acum o să se lămurească lucrurile cu colhozurile, o să primim ajutor. Întocmesc niște planuri. Iar tu judeci totul pripit, prea de vreme. Noi doar, stând aici, multe nu le știm...

După cină, Tanabai plecă la herghelie și rămase acolo până noaptea târziu. Se ocăra singur, se silea să uite totul, dar ceea ce văzuse la grajd nu-i mai ieșea din cap. Și se gândea, ocolind herghelia, învărtindu-se prin stepă: „Poate că într-adevăr n-ar trebui să gândești așa despre un om? E o prostie, de bună seamă. Asta, pesemne, pentru că îmbătrânesc, pentru că în tot anu' mân herghelia, nu văd

nimic, nu știu nimic. Dar până când o să fie viața așa de grea?... Dacă ascuți cuvântările - parcă totul merge bine. Înțeleg - să zicem că eu mă-nșel. Să dea Dumnezeu să mă înșel. Dar socot că și alții gândesc așa... ”

Tanabai se învârtea prin stepă, chibzuia, nu găsea răspuns la atâtea îndoieli. Își aduse aminte cum puseseră ei cândva temelia colhozului, cum făgăduiseră lumii o viață fericită, ce visuri își făcuseră toți. Și cum luptaseră pentru visurile acelea. Răsturnaseră totul, dezrădăcinaseră tot ce era vechi. Nimic de zis, la început n-au trăit rău. Ar fi trăit și mai bine, dacă nu venea războiul ăsta blestemat. Dar acum? Câți ani au trecut de la război, dar tot cârpim gospodăria, ca pe o iurtă veche. O acoperi într-un loc, se face gaură în altul. Din ce pricină? Din ce pricină colhozul parcă nu-i al tău, ca atunci, ci parcă-i străin? Atunci când hotăra ceva adunarea colhoznicilor, hotărârea era lege. Știa cu toții că singuri hotărâseră și că hotărârea trebuia s-o ducă la îndeplinire. Acum adunarea nu era decât prilej de vorbe goale. Nimănui nu-i păsa de tine. Colhozul parcă n-ar fi fost cârmuit de colhoznicii înșiși, ci de cineva din afară. De parcă din afară s-ar fi văzut mai bine ce este de făcut, cum să se lucreze mai bine, cum să se conducă gospodăria. Succes și învârtesc gospodăria când într-un fel, când într-altul, dar până la urmă vezi că nu iese nimic. Ți-e și frică să dai ochii cu oamenii; te pomenești că tentreabă: ia fă bine, că doar ești om de partid, când am început colhozul, zbierai cât te ținea gura, mai abitir ca toți, ia să ne lămurești, cum de se întâmplă toate astea? Ce le-ar putea spune? Măcar de i-ar aduna și le-ar povesti ce și cum. Ar întreba cine are ceva pe suflet, ce gânduri îl frământă, ce griji are. Dar nu, împuterniciți vin de la raion, și ei sunt, nu știu cum, altfel parcă, nu ca înainte. Altădată, când venea în mijlocul oamenilor câte-un împuternicit, era de toți înțeles. Acum însă intră, strigă la președinte în birou, iar cu sovietul sătesc nici nu stă de vorbă. Ia cuvântul la adunarea de partid, dar mai mult despre

situația internațională, ca și când situația din colhoz n-ar avea nici o însemnătate. Munciți, îndepliniți planul, și cu asta, basta...

Tanabai își aminti cum venea pe-aici unul, nu demult, și tot vorbea despre nu știu ce nouă teorie despre limbă. Când Tanabai încercă să aducă vorba despre felul de trai al colhozului, împuternicitul se uită la el pieziș: ideile dumitale, zice, sunt dubioase. N-a fost de acord cu Tanabai. Cum de se întâmplă toate astea?

„Las' că se scoală odată Cioro din pat, hotărî Tanabai, și-l silesc să spună pe șleau tot ce are pe suflet. Și eu am să-mi descarc sufletul. Dacă greșesc cumva, să-mi arate greșeala, dar dacă nu?... Cum rămâne atunci? Nu-nu, n-ar trebui să se întâmple așa. De bună seamă că eu greșesc. Dar cine-s eu? Un simplu herghelegiu, un păstor. Acolo însă sunt oameni înțelepți...”

Tanabai se întoarse în iurtă și multă vreme nu izbuti să doarmă. Își tot bătea capul: unde-o fi buba? Și iarăși nu găsea răspuns.

Cu Cioro însă nu izbuti până la urmă să stea de vorbă pe îndelete. Înainte de a pleca în pribegie cu vitele nu-și mai văzuse capul de treburi.

Și iarăși se porni la drum tabăra de nomazi în munți pentru toată vara, pentru toată toamna și iarna, până la primăvara viitoare. Și iar porniră cirezile, hergheliile, turmele de-a lungul râului, prin luncă. Caravane de samare. Glasuri de tot felul stăruiau în aer, licăriră în culori pestrițe basmalele și rochiile femeilor, fetele începură să cânte despre despărțire...

Tanabai își mâna herghelia prin lunca cea mare, peste dealurile de lângă sat. La marginea *ailului* stătea ca și altă dată casa, curtea, în care el se abătea cu buiestrașul. Simți o durere la inimă. Acum nu mai era pentru el nici femeia, nici buiestrașul Gulsarî. Totul rămăsese în trecut, zburaseră anii aceia ca un cârd de găște sure primăvara...

... Aleargă cămila de multe zile, îl caută, îl strigă pe puiul ei. Unde ești tu, puiule cu ochii negri? Răspunde! Îmi curge laptele din tâță, din tâța-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești tu? Răspunde! Îmi curge laptele din tâță, din tâța-mi prea plină. Lapte alb...

XII

În toamna acelui an, soarta lui Tanabai Bakasov se schimbaseră pe neașteptate.

Întorcându-se de după trecătoare, el se opri într-un ținut din fața munților, la imășurile de toamnă, cu gândul să plece în curând cu hergheliile pentru iernat în locuri de munte adăpostite.

Tocmai într-una din acele zile sosi un curier de la colhoz.

— M-a trimis Cioro, spuse el lui Tanabai. Te vestește ca mâine să mergeți în sat, iar de acolo o să plecați la o consfătuire la raion.

A doua zi Tanabai intră în biroul colhozului. Cioro era acolo, în camera organizatorului de partid. Arăta mult mai bine decât în primăvară, cu toate că se vedea după vinețiul buzelor și după slăbiciunea lui că boala tot mai zăcea în el. Era viov, foarte ocupat, lumea îl înconjura din toate părțile. Tanabai se bucură pentru bunul său prieten. Va să zică înviase, se apucase iar de lucru.

Când rămaseră în cele din urmă singuri, Cioro se uită la Tanabai, își atinse cu palma obrajii subțiri, aspri și-i zâmbi:

— Da tu, Tanabai, nu mai îmbătrânești, ai rămas neschimbat. De când nu ne-am mai văzut, tocmai din primăvară, nu? Cumisul și aerul munților înseamnă mare lucru... Eu însă slăbesc încetul cu încetul. Pe semne a venit timpul...

După ce tăcuse un timp, Cioro începu să vorbească despre lucruri mai concrete:

— Uite ce e, Tanabai. Știu că o să zici - dă-i omului un deget, că el îți ia toată mina. Din nou, să faci după cum te-o îndemna inima. Măine mergem la consfătuirea crescătorilor de animale. În domeniul zootehniei situația

este foarte proastă, mai ales la sectorul creșterea oilor, și, cu deosebire, la noi în colhoz. E de-a dreptul o situație deznădăjduită. Comitetul raional ni s-a adresat cu chemarea: comuniștii și comsomoliștii să meargă în sectoarele rămase în urmă, la turmele de oi. Vină-ne în ajutor! Ne-ai sprijinit atunci cu hergheliile; îți mulțumim! Dă-ne și acum o mână de ajutor! Ia în primire o turmă de oi, treci la ciobani.

— Prea ești pripit, Cioro.

Tanabai tăcu. „Cu caii m-am obișnuit, gândi el. Cu oile însă o să-mi fie cam urât! Și-apoi, unde au să ajungă toate astea?”

— Nu te silesc, Tanabai, spuse iarăși Cioro. Dar nu-i nimic de făcut, e o sarcină de partid. Nu te necăji. Când s-o nimeri să mi-o amintești prietenește: am să plătesc pentru totul, odată!...

— Atunci să știi că, odată și odată, tot am să-ți amintesc, dar n-o să te bucuri! râse Tanabai, fără să bănuiască de fel că nu era departe vremea când avea să-i aducă aminte lui Cioro de toate... Cât despre turma de oi trebuie să mă mai gândesc, să stau de vorbă cu nevasta...

— Bine, gândește-te. Dar până mâine dimineată să hotărăști; mâine trebuie să raportăm în fața consfătuirii. Cu Geaidar te sfătuiești mai târziu, îi lămurești totul pe urmă. Și-apoi, la o adică o să vin și eu să-i spun ce și cum. Dânsa e o femeie înțeleaptă, o să priceapă. De nu era cu tine, de mult îți frângeai tu gâtul cine știe pe unde, glumi Cioro. Cum o mai duce ea? Dar copiii?

Și ei începură să vorbească despre familiile lor, despre boli, despre una, despre alta. Lui Tanabai îi tot stătea pe limbă să înceapă acum acea mare discuție cu Cioro, dar prinseră să vină crescătorii de vite, chemați din munți, și-apoi și Cioro însuși se grăbea, se uita din când în când la ceas.

— Va să zică, așa. Calul ți-l predai la grajd. S-a hotărât să mergem toți împreună cu mașina de dimineată. Doar am

căpătat o mașină. În curând o să mai primim una. O să trăim strașnic! Eu o să plec acum, s-a dat poruncă să fiu la șapte la comitetul raional. Președintele a și sosit acolo. Cred c-am s-ajung și eu până diseară cu buiestrașul, el nu fuge mai rău ca mașina.

— Cum, tu mergi cu Gulsari? se miră Tanabai. I-a mai scăzut din preț va să zică, președintele...

— Ce să spun? I-a scăzut ori nu, habar n-am, dar mi l-a dat mie. Să vezi ce nenorocire - Cioro își desfăcu larg mâinile, râzând. Nu știu de ce, Gulsari a prins o pică grozavă pe președinte. E pur și simplu de necrezut. Se face ca o fiară, nu-l lasă să se apropie de el. Au încercat în fel și chip, și cu binele, și cu răul. Pentru nimic în lume! Să-l omoare, și tot nu vrea. Da eu merg, umblă bine; l-ai învățat strașnic. Știi, uneori, așa, mă apucă inima, mă doare; dar cum încălesc pe buiestraș și o ia din loc, durerea dispare ca luată cu mâna. Numai pentru asta și-s gata să lucrez toată viața ca organizator de partid, că mă înzdrăvenește el! râdea Cioro.

Tanabai nu râdea.

— Nici eu nu-l iubesc, rosti el.

— Pe cine? întrebă Cioro, ștergându-și ochii înlăcrimați de râs.

— Pe președinte.

Cioro deveni serios.

— Și de ce nu-l iubești?

— Nu știu. Cred că-i un netrebnic, un păcătos și, pe deasupra-i și rău.

— Ei, poftim, e greu să-ți intre cineva în voie. Pe mine m-ai învinuit toată viața de moliciune, pe ăsta, de asemenea, după cum aflu, nu-l iubești... Nu știu. N-am ieșit de prea mult timp la lucru. Nu m-am dumirit încă.

Tăcură amândoi. Ceea ce-ar fi vrut Tanabai să-i povestească pe-ndelete lui Cioro, despre punerea în obezi a lui Gulsari, despre jugănirea lui, i se păru acum nelalocul său, neconvingător. Și, ca să nu lungească pauza, Tanabai

începu să vorbească despre ceea ce-l bucurase în convorbirea avută, ca despre o noutate strașnică.

— E foarte bine că ne-au dat o mașină. Va să zică, și la colhozuri o să fie mașini acum. Trebuie, trebuie. Era și timpul. Îți aduci aminte, înainte de război, primisem cea dintâi autocamionetă. S-a ținut un miting în toată puterea cuvântului. Cum s-ar fi putut altfel? Era doar mașina noastră, a colhozului! Tu chiar ai luat cuvântul, stând pe platformă: „Iată, tovarăși, roadele socialismului!” Pe urmă au luat-o și pe aceea pe front...

Da, am trăit și o asemenea vreme... Nemaipomenită vreme, ca răsăritul soarelui. Și ce însemnătate are mașina! Când se întoarseră de la construcția canalului Ciuiski și aduseră eu ei cele dintâi patefoane, ce s-a mai întins atunci *ailul* la cântecul nou! Era pe la sfârșitul verii. În fiecare seară se strângeau cu mic cu mare pe la cei care aveau patefoane, le scoteau pe uliță, și-ascultau împreună, ascultau la nesfârșit placa despre muncitoarea frunțășă cu basma frumoasă. „Hei, frunțășo cu basma frumoasă, ce-ar fi să-mi faci un ceai!...” Erau și acestea pentru ei roade ale socialismului...

— Iar noi, îți aduci aminte, Cioro, după miting ne-am înghesuit în autocamionetă, ticsiți ca sardelele! - își amintea, însuflețindu-se, Tanabai. Eu stăteam lângă cabină cu steagul roșu, ca de sărbătoare. Și-am plecat așa, fără nici o treabă, la gară, iar de acolo, de-a lungul căii ferate, la o altă gară, în Kazahstan. Am băut bere în parc. Și tot drumul, și la dus, și la întors, am cântat cântece. Din gighiții aceia puțini au mai rămas, au pierit mai toți în război. Da... Și noaptea, auzi, nici noaptea n-am lăsat din mâini steagul acela roșu. Cine l-ar fi văzut noaptea? Eu totuși l-am ținut, nu l-am lăsat din mâini... Era steagul meu. Și cântam mereu, am și răgușit chiar, îmi amintesc... Acum de ce nu mai cântăm, Cioro?

— Îmbătrânim, Tanabai, acum nu ne mai stă bine, nu știu cum...

— Da nu vorbesc de asta, noi ne-am cântat cântecul. Dar tineretul? Uite, din când în când, mă duc pe la fiul meu la internat. Cum învață el acolo și ce-o să iasă dintr-însul? Încă de pe acum știe să intre în voia șefilor. Tu, cică, tată, adă mai des cumis pentru directorul școlii. Și de ce? Că învață binișor... Da să-i auzi cum cântă. În copilărie am fost argat la Efremov din Aleksandrovka și într-o zi, de paști, stăpânul m-a dus la biserică. Așa și băieții noștri se urcă toți pe scenă, în poziție de drepti, cu fețele împietrite, și cântă ca-ntr-o biserică rusă. Și mereu unul și-același cântec... Nu-mi place mie asta. Și, îndeobște, acum sunt multe lucruri pe care nu le pot pricepe; ar fi trebuit să stăm noi de vorbă... Am cam rămas în urma vieții, am început să nu le înțeleg pe toate.

— Bine, Tanabai. Altă dată, cândva, o să stăm de vorbă, o să găsim timp.

Cioro începu să-și strângă hârtiile, să le vâre în portharta lui.

— Numai să nu pui totul la inimă. Eu, de pildă, cred, cred cu tărie: oricât de greu ar fi, tot ne vom ridica, o să mai trăim bine, așa cum am visat odinioară... spunea el, în timp ce pleca.

În prag se întoarse, aducându-și aminte:

— Ascultă, Tanabai, am trecut odată pe ulița voastră, casa ți s-a păraginit. Nu ai de loc grijă de ea. Ești mereu plecat în munți, iar casa-i fără gospodar. În timpul războiului, Geaidar singură, fără tine, și tot o întreținea mai bine. Mai du-te și tu pe-acolo s-o vezi. Să spui ce-o să ai nevoie, în primăvară o să te ajutăm cumva cu reparațiile. Samansur al meu a fost vara în vacanță și tot nu l-a răbdat inima. A luat coasa: „Mă duc, zice, să cosesc bălăriile din curtea lui Tanake. Tencuiala s-a surpat, geamurile sunt sparte. Vrăbiile umblă de colo până colo, prin camere, ca pe aria de treierat”.

— În ce privește casa, tu ai dreptate. Și-i mulțumesc lui Samansur. Cum învață el acolo?

— E acum în anul doi. Învăță destul de bine, cred eu. Uite, tu zici că tineretul e nu știu cum, iar eu judec după fiul meu, parcă nu-i așa rău tineretul de azi. Văd după ceea ce povestește el; au băieți de nădejde acolo la institut. Desigur, asta o să se vadă mai târziu. Crește un tineret cu carte, o să se gândească la toate ce-l privesc de-acum încolo, o să aibă grijă.

Cioro se îndreptă spre grajd, iar Tanabai plecă să-și vadă casa. Se învârti prin ogradă. Sub picioare trosneau buruienile uscate, prăfoase, cosite vara de student, feciorul lui Cioro. Lui Tanabai îi era rușine că acum casa stă așa fără nici o supraveghere. Alți crescători de animale lăsau rude acasă sau dădeau gospodăriile în seama unor oameni de încredere. El însă avea două surori, care locuiau în alte sate, cu fratele său Kulubai nu trăia în bună înțelegere, iar Geaidar n-avea de fel rude mai apropiate. De aceea și casa lor rămăsese în paragină, părăsită. Și acum iar avea să lucreze la creșterea animalelor în sistem nomad, de astă dată ca păstor. Tanabai mai șovăia încă, dar știa că Cioro tot va izbuti să-l convingă. Nu era el în stare să-și refuze prietenul; se va învoi, ca totdeauna.

Dis-de-dimineată plecară din sat cu mașina și luară drumul centrului raional. Noul camion GAZ de trei tone plăcu tuturor. „Mergem ca niște țari!” glumeau crescătorii de vite. Se bucura și Tanabai, de mult nu mai avusese prilejul să umble cu mașina, tocmai de pe vremea războiului. Pe atunci se întâmplase să străbată drumurile Slovaciei și Austriei pe două studebackere americane. Erau niște camioane puternice, cu trei osii. „Uite d-astea s-avem și noi”, cugetase pe-atunci Tanabai. Mai cu seamă pentru transportarea cerealelor de prin locurile cu obcini. Astea nu se mai împotmolesc nicăieri. Se termină războiul, o să avem și noi. După victorie au să fie de toate!...” nădăjduise el.

Pe platforma deschisă, în bătaia vântului, vorba nu prea se lega. Cei mai mulți continuară să tacă, până când Tanabai aminti tinerilor:

— Ia mai cântați ceva, măi băieți. Ce vă uitați la noi, bătrânii? Cântați, noi o să vă ascultăm.

Tineretul începu să cânte. În primele clipe cântarea nu mergea prea bine, dar pe urmă se porni mai cu avânt. Călătoria era acum destul de veselă. „Uite-așa e bine, gândea Tanabai. E mai acătării. Dar cel mai grozav e că, în sfârșit, ne mai strângem la un loc. O să ne vorbească, se înțelege, o să ne spună ce și cum, ce-i de făcut cu colhozul. Șefii văd mai bine. Noi abia știm ce-i sub nasul nostru, mai departe, ioc. Ei o să ne-ndrume, se vede, și-atunci o să ne-apucăm de lucru mai alt fel”...

La centrul raional era zgomot, lume multă. Mașini, căruțe, o mulțime de oameni călări umpluse toată piața din fața clubului. Nelipsiți erau vânzătorii de frigărui din carne de berbec și vânzătorii de ceai. Scoteau fum, aburi, chemau oamenii proaspăt sosiți.

Cioro era acolo și-i aștepta.

— Dați-vă jos mai repede și să mergem. Ocupați-vă locurile. Începe curând. Tanabai, unde te duci?

— Vin îndată, aruncă din mers Tanabai, strecurându-se prin mulțimea de cai de călărie.

Încă din mașină îl zărise pe Floare-galbenă al său și acum se ducea la dânsul. Nu-l mai văzuse din primăvară.

Buiestrașul stătea cu șaua pe el în mijlocul altor cai, deosebindu-se prin culoarea șargă, de-un galben-deschis, prin șoldurile late, puternice și prin capul uscățiv cu bot coroiat și ochii negri.

— Bun găsit, Gulsarî, să trăiești! șoptea Tanabai, făcându-și drum spre el. Ei, cum o mai duci?

Buiestrașul întoarse pieziș globul ochiului, îl recunoscuse pe vechiul stăpân, se schimbă de pe un picior pe altul și începu să fornăie.

— Da tu, Gulsarî, arăți bine, nimic de zis. Ia te uită cum te-ai lățit în piept. Alergi, va să zică, mult. Rău ți-a fost atunci, nu-i așa? Știu... Noroc că ai căzut pe mâini bune. Poartă-te frumos și totul o să fie în regulă, spunea Tanabai, pipăind în desagă și dând de niște resturi de ovăz. Va să zică, Cioro nu-l ținea nici aici flămând. Ei, tu stai cuminte, că eu mă duc.

La intrare în club, pe pereți, se vedeau pânze mari cu inscripții: „Comuniști - înainte!”, „Comsomolul este avangarda tineretului sovietic!”

Veneau valuri de lume, revărsându-se în foaier și în sala de festivități. La ușă Tanabai fu întâmpinat de Cioro și de președintele colhozului, Aldanov.

— Tanabai, să ne dăm nițel la o parte, vorbi Aldanov. Noi te-am notat, uite carnetelul tău. Trebuie să iei cuvântul. Tu ești membru de partid, cel mai bun herghelegiu de la noi.

— Da despre ce să vorbesc?

— Spune că tu, în calitatea ta de comunist, ai hotărât să treci într-un sector rămas în urmă. Ca păstor la o turmă de oi de prăsilă.

— Și atâta tot?

— Cum, atâta tot? Vorbești despre angajamentele tale. Mă angajez, adică în fața partidului și a poporului să obțin și să cresc câte o sută zece miei de la fiecare o sută de oi fătătoare și să tund de fiecare cap de oaie câte trei kilograme de lână.

— Bine, dar cum să vorbesc eu, dacă n-am văzut niciodată o turmă de oi?

— Asta-i bună, mare lucru! O s-o iei în primire și o s-o vezi.

Cioro îndulci convorbirea:

— O să-ți alegi oile care ți-or plăcea. Să nu ai grijă. Da, și să mai spui că o să iei în grija ta doi tineri ciobani comsomoliști.

— Pe cine?

Oamenii se îmbrânceau. Cioro se uită în tabele.

— Pe Bolotbekov Eşim şi pe Zarlikov Bektai.

— Dar eu n-am stat de vorbă cu ei; o să se învoiască la asta?

— Iar vii cu ale tale! se revoltă preşedintele. Ciudat om mai eşti. Trebuie neapărat să stai de vorbă cu ei? Nu-i totuna? N-au unde să se piardă, noi ți i-am repartizat; e lucru hotărât.

— Dacă-i lucru hotărât, atunci ce rost mai are discuția cu mine?

Tanabai dete să plece.

— Stai, îl reţinu Cicro. Ți-ai întipărit totul în minte?

— Mi-am întipărit, mi-am întipărit, aruncă din mers, în ciudat, Tanabai...

XIII

Consfătuirea se sfârși spre seară. Centrul raional rămase pustiu, oamenii plecaseră care încotro: în munți, la turmele de oi și la cirezile de vaci, la ferme, în *ailuri* și sate.

Tanabai porni împreună cu ceilalți în camion peste dealul Aleksandrovski, peste platoul din stepă. Se întunecase, vântul bătea cu putere. Era toamna. Tanabai își găsi un locșor într-un colț al platformei, își ascunse fața în gulerul ridicat și se cufundă în gânduri. Iată deci terminată și consfătuirea. În ceea ce-l privea, nu spusese nimic vrednic de luat în seamă, în schimb îi ascultase pe ceilalți vorbitori. Va să zică, mai trebuia încă multă muncă depusă pentru ca totul să meargă strună. Doar bine vorbise cel cu ochelari, secretarul comitetului regional: „Nimeni nu ne-a pregătit drumuri bătătorite, trebuie să ni le croim singuri”. Îți stă mintea în loc, am mers, încă din anii treizeci, dar cum? Ba în sus, ba în jos, ba în urcuș, ba în coborâș... Și după cum se vede, colhozul nu-i o treabă de rând. Lui însuși îi ieșiseră peri albi, își risipise toată tinerețea, văzuse câte și mai câte, făcuse câte și mai câte, spusese nu o dată și prostii și totul i se părea, în cele din urmă, gata, oricum, răzbiseră, dar tot nu se vedea sfârșitul greutăților...

Ce să-i faci, dacă trebuie să muncească, o să muncească. Pe bună dreptate spunea secretarul: viața nu curge lin de la sine, cum gândiseră ei cândva, după război. Atât timp cât mai ești în viață, ea trebuie veșnic împinsă cu umărul... Numai că de fiecare dată ea se întorcea în așa fel cu colțurile ei ascuțite că toți umerii erau numai bătăături. Și n-ar fi nimic, să fie numai bătăăturile. Măcar de-ai simți în suflet mulțumirea pentru tot ceea ce faci, pentru ceea ce

fac alții și dacă din truda aceasta ar încolți fericirea... Cum o să-i meargă acum cu turma de oi? Ce-o să zică Geaidar? Nici nu apucase să treacă pe la magazin, să ia niște bomboane pentru fetițe. De făgăduit, făgăduise. E ușor de zis, câte o sută zece miei la o sută de oi și câte trei kilograme de lână pe cap de oaie. Fiecare miel trebuie doar să se nască și să se deprindă să trăiască, asta n-ar fi nimic, dar mai avea de înfruntat ploaia, vântul. frigul. Iar lâna? Ia un fir de lână - nici nu-l vezi cu ochiul, de-l sufli, nici nu-l simți. Atunci de unde să iei kilogramele? Of, kilogramele acestea sunt aur curat. Iar unii, pesemne, nici nu știu cum se dobândesc...

Da, Cioro îl făcuse să-și piardă cumpătul, îl încurcase... „Ia cuvântul, zise el, însă numai pe scurt, despre angajamentele tale. Să nu spui nimic altceva. Nu te sfătuiesc.” Iar Tanabai îl ascultase întocmai. Urcase la tribună, se fâstâcise și nu arătase nimic din ceea ce-i stătea pe suflet. Spusese bombănit ceva despre angajamentele sale și se dete jos. Îi era și rușine acum să-și mai amintească de asta. Cioro însă era mulțumit. De ce oare se făcuse el atât de cuminte? Din pricina bolii oare, ori pentru că acum nu mai era omul cel mai de vază din colhoz? De ce-o fi trebuit să-i atragă atenția chiar lui, lui Tanabai, mai înainte de a lua cuvântul? Nu, ceva se petrecuse în el, se schimbase ceva. Pentru că, după cum se vede, toată viața lui o întinsese ca președinte de colhoz, toată viața lui îl săpunise conducerea. Învățase, după cât se pare, să umble cu șiretlicuri...

„Ei bine, prietene, stai că-ți aduc eu aminte într-o bună zi, între patru ochi...” gândea Tanabai, înfășurându-se cât mai strâns cu cojocul. Era frig, vânt, până acasă mai avea cale lungă. Ce l-o fi așteptând acolo?...

Cioro plecase cu buiestrașul. Mergea de unul singur, nu stătuse să mai aștepte alți tovarăși de drum. Vroia să ajungă mai repede acasă. Îl cam durea inima. Lăsa calul să

meargă în voie. Calul stătuse toată ziua și acum mergea cu pasul larg, apăsător, de buiestraș. Pecetluia cu copitele drumul serii, ca o mașină bine întoarsă. Din tot ceea ce avusese cândva, îi rămăsese numai această patimă, a alergării. În rest, totul murise în el. Îl omorâseră ca să nu știe decât de șă și de drum. Numai în goană simțea Floaregalbenă că trăiește. Gonea conștiincios, neostenit, de parcă ar fi putut să ajungă din urmă ceea ce îi fusese răpit de oameni. Alerga și nu ajungea niciodată.

Mergând pe drum în bătaia vântului, Cioro se simți ceva mai bine. Durerea de la inimă se ogoise. În general, era mulțumit de consfătuire, îi plăcuse foarte mult cuvântarea secretarului comitetului regional, despre care auzise vorbindu-se atâtea, dar pe care îl văzuse acum pentru întâia oară. Cu toate acestea organizatorul de partid nu era chiar în apele lui. Ceva îi apăsa cugetul. Îi vrusese doar binele lui Tanabai. Se pricepea doar foarte bine cum merg lucrurile cu consfăturile astea, cu ședințele și cu adunările. Știa despre ce și unde ar trebui să vorbească și despre ce n-ar fi nimerit să sufle un cuvânt. Era Stan Pățitul. Tanabai însă, deși îl ascultase, nu vroise să înțeleagă toate astea. După consfătuire nu schimbase o vorbă cu el. Se așezase în mașină, se întorsese cu spatele. Era supărat. Ehei, Tanabai, Tanabai! Ești un naiv, viața nu te-a învățat încă nimic. Nu știi și nu observi nimic. Cum erai în tinerețe, așa ai rămas. Tu ai tot retezat-o scurt. Dar vremurile nu mai sunt aceleași. Acum mai important ca orice e cum să spui, în fața cui, iar vorbele să sune în spiritul vremii, ca la toți ceilalți, fără să se deosebească, fără să se poticnească, să fie totul fără complicații, ca din carte. Atunci toate ar fi la locul lor. Că dacă te-ar fi lăsat omul, Tanabai, să faci după pofta inimii tale, apoi ai fi călcat în străchini, și-ai fi fost tras la răspundere. „Cum vă ocupați de educația membrilor organizației voastre? Ce fel de disciplină e asta? Ce e cu debandada asta?” Ehei, Tanabai, Tanabai...

XIV

Tot noaptea ceea care-i apucase pe cei doi pe drum. Un om bătrân și-un cal bătrân. Arde focul pe marginea viroagei. Tanabai se ridică în picioare, îndreaptă, pentru a câta oară? șuba aruncată peste Floare-galbenă aflat pe moarte, și apoi se așează din nou la căpătâiul lui. Prefiră prin minte toată viața sa. Ani, ani, ani, asemenea goanei buiestrașului... Dar ce se întâmplase atunci, în anul acela, în toamna aceea târzie, în iarna aceea timpurie, când el era cioban cu turma lui de oi?

XV

Toată luna octombrie fusese în munți uscată și aurie. Plouase la început doar vreo două zile, se înstăpânise apoi frigul, se așternuse ceața. Pe urmă, într-o noapte, vântul împrăștiase norii, risipise vremea rea, și dimineața, ieșind din iurtă, Tanabai era cât pe-aci să dea înapoi de mirare - munții pășiră spre el cu zăpadă proaspătă pe culmi. Ce frumoși erau munții cu zăpada asta. Stăteau în înaltul cerului cu strălucirea lor fără cusur, nepătați, limpezi în lumină și umbră, parcă abia zămisliți de Dumnezeu. Acolo unde zăcea zăpada asta începea nemărginirea albastră. Iar în adâncul ei, în albăstreala fără de hotar începea depărtarea, ce poate fi doar închipuită, a universului. Tanabai se zgribuli de atâta belșug de lumină și prospețime, și simți deodată că-i e urât. Își aduse aminte din nou de dânsa, cea la care mergea cu Gulsarî. Dacă i-ar fi fost la îndemână Floare-galbenă, ar fi încălecat și, chiuind de încântare și de bucurie, i s-ar fi înfățișat ei, ca neaua asta albă, în întâile clipe ale dimineții...

Știa însă că acesta nu e decât un vis... Ce să-i faci, jumătate din viață trece cu visurile, poate că tocmai de aceea și viața e atât de dulce. Poate că tocmai de aceea e atât de scumpă, că nu se împlinesc toate, toate la câte visezi. El se uita la munți și la cer și se gândea: nu e de crezut că toți oamenii pot fi deopotrivă de fericiți. Fiecare își are soarta sa. Fiecare soartă își are bucuriile și necazurile sale, precum lumina și întunericul se petrec în același timp, pe același munte. Tocmai prin aceasta e și atât de plină viața... „Iar dânsa, pesemne, nici nu mai așteaptă. Poate și-o fi amintit doar, văzând zăpada proaspătă în munți...”

Omul îmbătrânește, dar sufletul nu vrea să se dea bătut; când și când se deșteaptă, se face auzit.

Tanabai puse șaua pe cal, deschise stâna, strigă în iurtă către nevastă-sa:

— Geaidar, eu mă duc cu oile. Până isprăvești tu treaba, mă și întorc.

Turma de oi ieși cu pași mărunți și repezi, se revărsă într-un șuvoi de spinări și de capete, urcând povârnișul. Ciobanii vecini își scoteau și ei oile. Ici, acolo, peste costișe, peste vâlcele, peste viroage porniră turmele de oi să adune străvechiul prinos al pământului, iarba. Pâlcuri de oi de-un alb cenușiu rățăceau pe covorul din ierburi de tot felul, de culoare roșcată și închis-cenușie, a munților în plină toamnă.

Deocamdată toate stăteau în liniște și pace. Turma lui Tanabai se nimerise destul de bună, numai oi după al doilea și al treilea fătat. O jumătate de mie de capete. O jumătate de mie de griji. După fătat o să se facă de două ori și ceva mai multe. Până la fătare însă, până la vremurile de grea cumpănă ale ciobanilor, mai era destul timp.

Cu oile ai mai multă liniște, nici vorbă, decât cu hergheliile, totuși Tanabai nu se deprinsese dintr-o dată cu ele. Cu totul altceva erau caii. Dar creșterea cailor își pierduse, cică, din însemnătate. Sosise vremea mașinilor. Caii, va să zică, nu mai sunt rentabili. Acum pe locul cel mai de seamă stă creșterea oilor - lână, carne, piei de oaie. Această limpede socoteală îl cam supără pe Tanabai, cu toate că își dădea seama că, la mijloc, era adevăr și dreptate.

O herghelie bună cu un armăsar bun poate fi, din când în când, lăsată singură un timp, pentru o jumătate de zi, sau chiar și mai mult, ca să pleci și să-ți vezi de alte treburi. Cu oile însă nu-i chip. Ziua trebuie să umbli tot timpul cu ele, noaptea - să le păzești. Afară de cioban, pe lângă turmă, e nevoie și de-un ajutor de cioban, dar pe

acesta nu i-l dădeau. Și-atunci urma să muncești de dimineată până seară, fără schimb, fără odihnă. Geaidar era trecută ca paznic de noapte. Peste zi, doar rareori putea să aibă grijă cu fetele de turma de oi. Până la miezul nopții nevasta umbla cu arma în mână pe lângă stână, dar pe urmă, tot el trebuia să le păzească. Iar Ibraim, acum mai-mare peste tot sectorul de creștere a animalelor din colhoz, găsea câte-o pricină pentru toate.

— Bine, da de unde să fac rost de ajutor de cioban, Tanake? spunea el cu un aer jalnic. Doar dumneata ești un om înțelept. Toți cei tineri învață la școală. Iar cei care nus la învățătură nici nu vor să audă de oi, pleacă la oraș, la calea ferată și chiar la mină sau cine știe unde. Nu mă taie capul ce-i de făcut. Dumneata ai o singură turmă de oi, și tot te vâicărești. Dar eu? Eu am pe cap tot sectorul zootehnic. O să ajung la tribunal. Nu trebuia, nu trebuia să primesc munca asta! Încearcă s-o faci cu unii ca Bektai, pe care-l ai dumneata în grijă. Tu, zice, asigură-mi radio, cinematograf, ziare, iurtă nouă și fă așa ca magazinul să vină la mine în fiecare săptămână. Dacă nu, atunci plec încotro m-or duce ochii. Ar fi bine, Tanake, să mai stai de vorbă cu el, să-l lămurești!...

Ibraim nu mințea. Acum îi părea și lui rău că se cocoțase atât de sus. Spusese adevărul și în ce-l privea pe Bektai. Tanabai își găsea timp, deși cu greu, și uneori se abătea pe la comsomoliștii pe care-i avea în grijă. Eșim Bolotbekov era un flăcău cu care te puteai înțelege, cu toate că nu prea era dezghețat. Bektai însă putea fi socotit un tânăr frumos, bine făcut, numai că în ochii lui negri, sașii, se citea răutatea. Pe Tanabai îl întâmpina cu un aer morocănos, spunându-i:

— Tu, Tanake, nu te sfârâma așa în bucăți. Mai bine să stai cu copiii tăi. Că și fără tine am destui controlori pe cap, îmi ajunge.

— Și ce, o să-ți fie mai rău?

— Mai rău sau nu, dar oameni ca tine mie nu-mi plac. Prea ați făcut pe dracul ghem. Într-una - ura, ura! O viață omenească nici voi n-ați văzut, nici pe noi nu ne-ați lăsat să trăim.

— Tu, băiete, nu-ți prea da drumul, strecură printre dinți Tanabai, abia stăpânindu-se. Și nu mă arăta cu degetul. Asta nu e treaba ta. Am făcut pe dracul ghem noi, nu tu. Și nu ne pare rău. Pentru voi ne-am sfărâmat și ne-am zbatut. Dacă n-am fi făcut așa, aș fi văzut eu cum ai fi vorbit tu acuma. Nu numai de cinema sau de ziare, da nici numele nu ți l-ai mai fi știut. Ai fi avut un nume, unul singur, din trei litere - *kul* - rob!...

Tanabai nu-l avea la inimă pe Bektai, deși undeva în adâncul sufletului îl respecta pentru sinceritatea lui. În el se pierdea orice tărie de caracter. Era tare amărât Tanabai, vedea că soarta îl împinge pe Bektai pe-o altă cale... Mai târziu, când drumurile li se despărțiră și se întâlniră, întâmplător, în oraș, el nu-i spuse nimic, dar nici nu stătu să-l asculte.

*

Iarna aceea timpurie...

Iarna aceea venise repede pe cămila sa cumplită, albă ca neaua și începuse a-i hărțui pe ciobani pentru ușurința cu care o dăduseră uitării.

Toată luna octombrie fusese uscată și aurie. În noiembrie însă iarna se dezlănțui, deodată, din plin.

Tanabai adusesese seara oile, le lăsase în ocol și totul era parcă în bună rânduială. Pe la miezul nopții însă îl trezi nevastă-sa:

— Scoală-te, Tanabai, au înghețat și oasele-n mine. Ninge.

Avea mâinile reci, și mirosea toată a zăpadă jilavă. Și pușca era udă și rece.

Afară era noapte albicioasă. Cădea o ninsoare deasă. Oile stăteau neliniștite în ocol, dădeau din cap neobișnuite cu o vreme ca aceea, behăiau, scuturau zăpada de pe ele, iar aceasta cădea într-una. „Așteptați, că mai avem multe de tras și eu, și voi, gândi Tanabai, petrecându-și mai strâns, una pe alta, poalele cojocului. Cam devreme, prea devreme ai poftit pe la noi, iarnă. Spre bine oare ori spre rău? Poate că, până la urmă, te mai moi și tu. Nu? Măcar de te-ai cărăbăni pe la vremea prăsitului. Asta ar fi toată rugămintea noastră. Până atunci însă, vezi-ți de treabă. Ai tot dreptul și poți să nu întrebi pe nimeni...”

Iarna nou-născută tăcea, robotea tăcută, grăbită, pe întuneric, pentru ca spre dimineață toți să ofteze mirându-se, să înceapă a umbla de colo-colo, să alerge.

Munții se arătau în noapte deocamdată ca niște uriașe mormane întunecate. Puțin le păsa lor de iarnă! Lasă-i pe ciobani să umble cu turmele lor. Munții cum au stat, au să stea și de-acum încolo.

Începu acea iarnă de neuitat, dar deocamdată nimeni nu știa încă ce coace ea.

Se așternuse o zăpadă groasă, peste câteva zile mai ninsese iarăși, apoi iarăși și iarăși, și, în cele din urmă, îi alungă pe ciobani de prin taberele lor de toamnă. Turmele începură să se răspândească în toate părțile, să se ascundă prin trecători, prin locurile mai ferite, mai puțin înzăpezite. Se puse în mișcare acea străveche măiestrie a ciobanilor de a găsi pentru turme nutreț acolo unde alții s-ar fi lăsat păgubași și ar fi zis că afară de omăt nu-i nimic pe acolo. Tocmai de aceea erau ei ciobani... Uneori vine câte un șef, se uită ce se uită, pune întrebări, făgăduiește o mulțime de lucruri, ca apoi s-o ia din loc, repejor. Ciobanul însă rămâne iarăși să facă singur față iernii.

Tanabai tot vroia să scape cumva să meargă la colhoz, să afle ce gândesc cei de acolo în legătură cu pregătirea fătării, dacă se făcuse totul, dacă se prevăzuse totul. Da de unde! N-avea timp nici să răsuflă. Geaidar plecă o dată la

feciorul lor la internat, dar nu zăbovi mult: știa că fără dânsa e foarte greu. Tanabai păscu atunci turma împreună cu fetele. Pe cea mică o așeză în fața sa în șa, o înveli cât mai bine în șubă în așa fel, încât îi era cald și bine, iar cea mare, îngheța - ședea în spate, după tatăl său. Chiar și focul din vatră ardea altfel, mai rece parcă.

Ce bucurie fusese a doua zi, când se întoarse mama acasă! Copiii i se aruncară de gât, de-a trebuit să-i desprindă apoi cu sila. O-o, nu - tatăl este, de bună seamă, tată, dar fără mamă parcă și el se cam încurcă.

Și-așa trecea timpul. Iarna se nimerise cu toane - ba te încolțea, ba se înmuia; de vreo două ori fusese și viscol, apoi se domolea, se topea. Tocmai asta îl neliniștea pe Tanabai. Bine-ar fi dacă prăsirea s-ar nimeri într-un răstimp mai cald, dar dacă nu, ce va fi atunci?

Între timp burțile oilor se făceau tot mai grele. La unele, la cele cu fătul mai mare sau cu gemeni, începuseră chiar să atârne. Oile fătătoare pășeau greoi, cu băgare de seamă, slăbiseră mult, erau costelive toate. Șira spinării le ieșea mult în afară. De altfel nici nu era de mirare, rodul creștea în pântec, se umplea de miezul trupului mamei, iar aici trebuia să scoți de sub zăpadă fiecă firuleț de iarbă. Ciobanul ar fi trebuit să împartă oilor un prisos de hrană dimineata, și seara, să aducă nutreț în munți, dar în hambarele colhozului bătea vântul, totul fusese măturat. Afară de rezervele pentru însămânțări și de ovăzul pentru caii aflați la lucru, nu mai găseai nimic

În fiecare dimineată, scoțând turma din ocol, Tanabai cerceta fătătoarele, le pipăia pântecul, ugerul. Cumpănea și își spunea că dacă totul o să meargă bine, atunci o să-și îndeplinească angajamentul în ce privește mieii, dar cu lâna nu, n-o să iasă. Lâna creștea anevoie iarna, iar la unele oi, dimpotrivă, se rărea, începea să cadă; ar fi trebuit, nici vorbă, să le hrănească mai bine. Tanabai se încrunta, se supăra, dar nu putea să facă nimic. Se blestema cu vorbele cele mai grele pentru că îl ascultase

pe Cioro. Făgăduise prea multe atunci. Vorbise de la tribună. Eu, spusese dânsul, fruntașul în muncă cutare și cutare, îmi dau cuvântul în fața partidului și a patriei! Măcar asta de n-ar fi spus-o! Ce rost au aici partidul și patria! E vorba doar de o muncă gospodărească obișnuită. Și totuși, nu... Așa a hotărât! De ce oare la tot pasul, fie că trebuie, fie că nu, aruncăm aceste vorbe?...

Ce să-i faci, el însuși era vinovat. Nu chibzuse mai bine. Începuse să trăiască după îndemnurile date de alții. Nu-i păsa de aceia, se vor descurca ei, dar de Cioro îi părea rău. Nu-i mergea de loc bine. O zi e sănătos, două, bolnav. Toată viața se zbate, lămurește, încurajează, da ce rost are? Acum începe să fie prevăzător, își alege spusele. Dacă-i bolnav, poate ar fi mai bine să iasă la pensie, la odihnă...

Iarna își urma drumul, când trezind nădejdi, când tulburându-i pe ciobani. În turma lui Tanabai se prăpădiră, din lipsă de hrană, două oi; slăbiseră din cale-afară. Și la ciobanii cei tineri, aflați în grija lui Tanabai, pieriră, de asemenea, câteva oi. Nici fără asta nu se poate. Să pierzi zece oi fătătoare într-o iarnă e un lucru obișnuit. Hopul cel mare era mai încolo, la apropierea primăverii.

Pe neașteptate vremea începu să se încălzească. Ugerele oilor prinseră deodată a se împlini. Te uitai la ele cât erau de slabe și de prăpădite, abia-și târau burțile, dar sfârcurile se înroșeau, se umflau nu cu zilele, ci cu ceasurile. Din ce oare? De unde se ivește atâta putere? Mersese vestea că la unii fătaseră chiar câteva oi. Se vede că fusese o scăpare din vedere la împerechere. Și acesta era întâiul semnal. După o săptămână, două, mieii or să prindă să curgă ca perele coapte din pom. Doar să apuci să-i iei în primire. Atunci o să înceapă lupta cea mare și grea a ciobanilor! Ciobanul o să tremure pentru fiecare mieluț și o să-și blesteme ziua în care va fi plecat după turmă. Iar bucuria îi va fi fără de margini, dacă va păstra

teafăr tineretul ovin, dacă mieii s-or pune pe picioare și-și vor arăta cozile în fața iernii.

Numai de-ar ieși așa și nu altminteri, numai de-ar fi așa! Pentru ca să n-ai nici o pricină, pe urmă să-ți ferești privirile în fața oamenilor...

De la colhoz fură trimise îngrijitoare pentru turmele de oi cu miei, în cea mai mare parte țărânci împovărate de ani și femei fără copii, care putuseră fi scoase din sat, să dea o mână de ajutor cât va ține fătutul. Și pentru turma lui Tanabai fuseseră îndrumate două îngrijitoare. Veniră cu paturile lor, cu cortul și cu toate catrafusele. Era mai multă voieșie acum. Îngrijitoarele ar fi trebuit să fie cel puțin șapte la număr. Ibrahim îi încredință că vor fi toate, când se vor muta turmele la stațiunea de fătare, în Valea Celor Cinci Copaci, că acum, cică, ajung și astea.

Turmele se urniră din loc, începură să se lase mai la vale, în locurile deluroase din fața munților, la bazele de fătare. Tanabai îl rugă pe Eșim Bolotbekov să ajute femeilor să ajungă la locul hotărât și să se statornicească acolo până când o să aducă turma. Le pornise de dimineață - o caravană întreagă, iar el adună oile și le îngădui să meargă la pas ușurel, ca să nu le fie greu fătătoarelor la naștere. Urma apoi să mai facă de două ori același drum în Valea Celor Cinci Copaci, să le ajute și tinerilor de sub oblăduirea sa.

Oile înaintau încet-încet - și nici nu le puteai grăbi. Până și câinele își pierdu răbdarea și, de urât, alerga pe margini să mai adulmece câte ceva, să cutreiere.

Soarele se apropia de asfințit, dar mai încălzea puțin. Cu cât turmele coborau mai jos, în părțile submontane, cu atât era mai cald. În locurile bătute de soare iarba dădea colț.

Pe drum fu nevoit să mai zăbovească puțin - fătă întâia oaie. N-ar fi trebuit să se întâmple asta, se amăra Tanabai, suflând aer cald în urechile și nările noului născut. Sorocul

fătării începea doar peste o săptămână, nu mai devreme. Și când colo, poftim!

Te pomenești că vor începe să fete pe drum! Cercetă alte câteva - nu, parcă nu se vedea nici un semn. Se liniște, iar apoi chiar se înveseli. Ce-or să se bucure fetițele văzând primul miel. Întâiul născut ți-i totdeauna drag. Mai cu seamă că mielului se dovedi a fi frumușel. Alb, cu gene negre și copite negre. Turma avea câteva oi cu lână semifină și tocmai una din ele fătase. De obicei, acestea dau naștere la miei zdraveni cu blănița mărișoară, nu ca oile cu lână fină, ale căror miei se nasc aproape golași.

— Ei, dacă te-ai grăbit așa, atunci privește și tu cum arată lumea cea mare, vorbea Tanabai stând în fața mielului. Și să ne-aduci fericire! Să ne aduci mulți ca tine! Să fie atâția, ca să nu rămână loc nici cât să calci cu piciorul, atâția, ca de glasurile voastre să ne țiuie urechile. Și să ne trăiască toți, ca unul! El ridică mielul deasupra capului. Privește-l, ocrotitor al oilor, iată-l, cel dintâi, ajută-ne!

De jur împrejur stăteau munții și ei tăceau.

Tanabai ascunse mieluțul sub cojoc și porni din nou la drum, mânând oile. Oaia care fătase alerga pe urmele lui, se frământa, behăia.

— Să mergem, să mergem! rosti întorcându-se spre ea Tanabai. E aici el, nu se prăpădește nicăieri.

Sub șubă mielul se uscă, se încălzi.

Tanabai aduse spre seară turma la bază.

Sosise toată lumea, o dâră de fum ieșea din iurtă. În jurul ei trebăluiau îngrijitoarele. Așadar, o scoaseră la capăt cu mutarea. Eșim nu se zărea. Ei, da, dusesese de bună seamă cămila de samar, ca a doua zi să se mute și el. Totul era în bună rânduială.

Ceea ce văzu însă Tanabai puțin mai târziu, îl zgudui ca tunetul din senin. Nu se așteptase la nimic bun, dar ca să vadă coșara pentru prăsilă stând cu acoperișul de stof putrezit și-n multe locuri prăbușit, cu găuri în pereți, fără

ferestre, fără uși, ca să vadă cum suflă vântul prin ea în lung și-n lat - nu, la asta chiar că nu se așteptase. În jurul așezării aproape nu mai era zăpadă, dar în coșară zăceau nămeți.

Stâna, clădită cândva din piatră, zăcea și ea în ruine. Tanabai se necăji așa de rău, că nici nu aruncă ochii să vadă cum se bucurau fetițele la vederea mielului. Li-l dete pe mâini și se duse să cerceteze toate din preajmă. Oriunde mergea - peste tot se lăfăia aceeași rea gospodărire, cum nu se mai pomenise pe lume. Probabil că starea de părăsire dăinuia încă de la război. Primăvara, o scoteau la capăt, cum se nimerea, cu chiu, cu vai, cu fătutul oilor, plecau, lăsând de izbeliște, pradă ploilor și vânturilor, stână și tot. Pe acoperișul șopronului se zărea o jalnică grămadă de fân putred, aplecată pe-o parte, zăceau pale de paie risipite. Acesta era tot nutrețul și așternutul pentru miei și pentru oile fătătoare, pe lângă cei doi saci nu prea plini cu făină de orz și lada cu sare, așezați într-un colț. Tot în colț se găseau aruncate câteva felinare cu geamurile sparte, un bidon ruginit pentru gaz, două lopeti și o furcă cu colții știrbiți. Îți venea să torni gaz peste toate, să le dai foc, să le ia toți dracii și să pleci încotro ai zări cu ochii...

Tanabai umbla, poticnindu-se de mormanele înghețate de gunoi din anul trecut și de zăpadă înaltă și nu știa ce să spună. Nu afla cuvinte. Repeta doar, ca scos din minți: „Da cum se poate una ca asta?... Da cum se poate una ca asta? Da cum se poate una ca asta?...”

Pe urmă ieși repede din stână și se apucă să pună șaua pe cal. În timp ce-l înșeua, îi tremurau mâinile. O să alerge numaidecât acolo, o să-i ridice pe toți în picioare, fie și-n plină noapte și o să facă, nici el nu știe bine ce! O să-l ia de gât pe acest Ibraim, pe acest președinte Aldanov și pe Cioro! Să nu se aștepte la crutare din partea lui! De vreme ce ei se poartă așa cu el, să nu se aștepte la bine din partea lui! Gata, s-a isprăvit!...

— Ia stai puțin! apucă Geaidar să prindă dârlogii. Încotro? Să nu îndrăznești! Descalecă, ascultă-mă, când îți spun.

Da de unde! Încearcă să-l oprești pe Tanabai.

— Dă drumu'! Dă drumu'! urla el, smulgând dârlogii, dând buzna peste nevastă și biciuind calul. Dă drumu' îți zic! O să-i omor! O să-i omor! O să-i omor!

— Nu-ți dau drumu'! Trebuie să omori pe cineva? Omoară-mă pe mine.

Auzind gălăgie, îngrijitoarele săriră în ajutorul lui Geaidar, veniră în fugă și fetițele care se puseră pe plâns.

— Tată! Tată! Oprește-te!

Tanabai se potoli, dar tot mai vroia să plece.

— Nu mă ține, tu nu vezi oare ce se întâmplă aci? Oare nu vezi; uite oile cu mieii. Unde o să-i ținem mâine, unde-i acoperișul? Unde-i nutrețul? O să piară toate. Cine o să răspundă? Dă-mi drumu'!

— Stai, omule, stai un pic. Bine, să zicem că te duci, o să tipi la ei, o să faci scandal. Și ce-o să iasă din asta, ce folos? Dacă până acum n-au făcut nimic, înseamnă că nu au mijloace pentru asta. Dacă ar fi avut cu ce, crezi că n-ar fi clădit colhozul o stână nouă?

— Da acoperișul puteau să-l dreagă! Da ușile unde-s? Geamurile unde-s? Totul e dărâmat, în coșară e zăpadă, gunoiul n-a mai fost cărat de vreo zece ani! Și uită-te, pentru cât timp o să ajungă fânul ăsta putred? Da poți să dai la miei un fân ca ăsta? Și așternut pentru ei de unde o să luăm? Să crape mieii în noroi, nu-i așa? Tu ce crezi, așa e? Dă-te la o parte!

— Ajunge, Tanabai, vino-ți în fire! Crezi tu că ești cel mai vrednic? Cum e la toți ceilalți, așa e și la noi. Și lumea te socotește drept bărbat! îl muștra nevastă-sa. Gândește-te mai bine ce se poate face, cât nu-i încă prea târziu. Nu te uita la ei, dă-i încolo! Noi avem de răspuns și noi trebuie să le facem pe toate. Uite, am zărit în drumul către vâlcea niște tufe de măcieș des, țepos, e drept - o să-l tăiem, o să

astupăm găurile, pe deasupra o să tencuim cu bălegar. Pentru așternut va trebui să cosim niște scaieți. Cumva, cu greu, da o să facem noi față, dacă nu ne-o împiedica vremea...

Îngrijitoarele începură și ele să-l liniștească pe Tanabai. El coborî, lunecând din șa, nebăgând în seamă muierile, și se duse în iurtă. Ședea cu capul plecat, amărât, ca după o boală grea.

Toți ai casei umblau tăcuți. Le era teamă să vorbească. Geaidar scoase de pe tăciunii de tizic ceainicul, făcu o infuzie mai tare, aduse cu urciorul apă și-i dete bărbatului să se spele pe mâini. Întinse o față de masă curată, scoase cine știe de unde chiar și niște bomboane, puse în farfurie cocoloașe galbene de unt topit. Pofti pe îngrijitoare și se așezară să bea ceai. Of, ce ți-i și cu muierile astea? Își beau ceaiul din ceștile lor fără toartă, vorbesc vrute și nevrute, de parcă ar fi în musafirlâc. Tanabai tăcea, iar după ceai ieși și începu să așeze la loc pietrele prăvălite ale stânei. Era de lucru aici până peste cap. Trebuia totuși făcut câte ceva numaidecât, spre a putea pune oile la adăpost pentru la noapte. Ieșiră și femeile și se apucară și ele de cărat piatră. Până și fetițele se căzneau să aducă pietrele mai aproape.

— Fugiți acasă, le spuse tatăl lor.

Îi era rușine. Căra pietrele, fără să ridice ochii. Avea dreptate Cioro când spunea: dacă n-ar fi fost Geaidar, și-ar fi frânt gâtul de mult Tanabai ...

XVI

A doua zi, Tanabai plecă să ajute la mutarea tinerilor aflați sub răspunderea sa, iar după aceea munci toată săptămâna fără preget. Nu-și amintea să i se mai fi întâmplat să aibă atât de trebăluit, doar poate pe front, când lucrau ziua și noaptea la organizarea apărării. Acolo însă muncise cu întreg regimentul, cu divizia, cu armata. Aici era doar singur, cu nevasta și cu una dintre îngrijitoare. Cealaltă păștea oile prin apropiere.

Treaba cea mai grea era curățirea stânei de gunoi și retezarea măcieșilor. Tufele erau dese, pline de țepi. Tanabai își rupse cizmele, își prăpădi de tot mantaua soldătească - atârnavu pe el numai zdrențe. Măceșii tăiați, erau legați cu sfori și târați la stână pentru că nu puteau fi nici încărcați pe cai, nici purtați pe spate, plini de ghimpi cum erau. Tanabai drăcuia de mama focului; văii i se spunea a Celor Cinci Copaci, dar din ei nu mai găseai nici măcar cinci buturugi. Încovoiați de tot, cu fruntea-n pământ, learcă de sudoare, ei cărau măcieșii aceștia afurisiți, de ajunseră să-și croiască drum grăpat până la stână. Lui Tanabai îi era milă de femei, dar nu putea să facă nimic. Munceau de altfel cu frica-n sân. Timpul le era măsurat, trebuiau să se uite și la cer, cum e? Dacă se pornește ninsoarea, atunci toate astea nu au nici un rost. Și o tot pune pe fetița cea mare să dea câte-o fugă până la turmă, să afle dacă nu începuse cumva fătarea.

Cu gunoiul era și mai greu. Era atât de mult, că nu l-ar fi putut scoate nici într-o jumătate de an. Atunci când gunoiul de oaie uscat, bătorit, stă sub un acoperiș bun, este chiar o plăcere să lucrezi la el. Stratul tăiat se desprinde în bucăți legate, întregi. E așezat apoi să se

usuce în stive mari. Jăraticul tizicului de oaie e frumos și curat ca aurul. Cu el se încălzesc ciobanii în zilele de ger mare ale iernii. Dacă gunoiul a stat însă în ploaie ori în zăpadă, cum era aici, nimic nu-i mai anevoios decât să lucrezi cu el. E o muncă de ocnaș. Și nici timpul nu aștepta. Noaptea, aprinzând felinarele care scoteau fum, ei cărau într-una cu targa acest noroi rece, lipicios, greu ca plumbul. Era a doua noapte de când lucrau fără să răsufle.

În curtea din dosul stânei se strânsese un morman uriaș, dar în coșară mai rămăsese un capăt neînceput. Se grăbeau să curețe măcar un colț al stânei pentru mieii pe care îi așteptau. Dar ce însemna un colț, când toată această stână mare era neîncăpătoare pentru a adăposti toate oile ce urmau să fete și toată prăsila lor! Doar în fiecare zi aveau să vină câte douăzeci, treizeci de miei! „Ce-o să fie?” - numai la asta se gândea Tanabai, încărcând gunoiul pe targă, scoțându-l afară, apoi întorcându-se iar, și așa la nesfârșit, până la miezul nopții, până-n zori, îi venea să verse. Mâinile îi amortiră. Colac peste pupăză vântul stingea mereu felinarele. Bine cel puțin că îngrijitoarele nu se văicăreau, lucrau cot la cot cu Tanabai și cu Geaidar.

Trecu o zi, apoi încă una și încă una. Iar ei cărau și cărau gunoiul, astupau găurile din pereți și acoperiș. Într-o noapte, ieșind cu targa din coșară, Tanabai auzi cum prinse să behăie subțire un mieluț în ocol și cum oaia care-l fătase îi răspunse behăind și ea, dând din picioare. „A început!” se gândi el, simțind cum îi sare inima din loc.

— Ai auzit? se întoarse Tanabai spre nevastă-sa.

Lăsară targa cu gunoi cât ai clipi, la picioare, apucară amândoi felinarele și fugiră în ocol.

Felinarele începură a cotrobăi, clipind cu o lumină șovăielnică, printre oile turmei. Unde-o fi? Iată-l colo, în colț! Oaia care fătase linge acum trupușorul micuț, tremurător al noului-născut. Geaidar puse mieluțul în poală. Ce bine că veniseră la timp, altminteri ar fi înghețat

în ocol. Descoperiră atunci că alături mai fătase o oaie. Aceasta aduse pe lume doi gemeni. Pe ei îi luă Tanabai în poala mantalei de ploaie. Alte cinci, șase oi zăceau în chinurile facerii și gemeau înăbușit. Va să zică, începuse! Spre dimineață vor naște și acestea. Chemară îngrijitoarele. Începură să scoată din ocol oile care fătaseră, ca să le adăpostească în colțul coșarei, care, de bine, de rău, fusese curățat.

Tanabai așternu paie lângă perete, culcă mieii ce gustaseră pentru întâia oară corasla mamelor, și-i acoperi cu un sac. Era frig. Adunase tot aici și oile fătătoare. Apoi, căzu pe gânduri, mușcându-și buzele. Ce rost avea să mai stea pe gânduri? Nu-i rămânea decât să nădăjduiască un singur lucru - că poate totul se va isprăvi într-un fel cu bine. Câte treburi, câte griji... Măcar de-ar fi fost paie ca lumea, dar erau puține și nu ajungeau. Desigur că Ibraim va găsi o lămurire care să pară îndreptățită. O să spună: ia încearcă să aduci paie pe drumurile desfundate în munți!

Eh, ce-o fi, o fi! Plecă, aduse un borcan cu cerneală subțiată cu apă. Unui miel îi desenă pe spate un doi, iar pe spatele gemenilor zugrăvi câte un trei. Tot așa însemnă și oile mame. Altfel mai târziu încearcă să te lămurești, când vor forfoti aici cu sutele. Era aproape, venea vremea de grea cumpănă a ciobanilor!

Și începu dintr-o dată, crunt, ca atunci când ești în apărare și n-ai cu ce să-l respingi pe dușman, iar tancurile vin peste tine. Tu stai în tranșee și nu pleci, pentru că nu ai unde pleca. Îți rămâne una din două - ori să rezisti, printr-o minune, în încăierare, ori să mori.

Tanabai stătea dimineața pe un colnic înainte de a mâna turma la păscut și privea liniștit în jur, de parcă ar fi vrut să-și dea mai bine seama de pozițiile sale. Șubredă și de două parale i se păru apărarea lui. El însă trebuia să rămână pe loc. N-avea unde să plece. O mică văiușă șerpuitoare cu un pârâiaș secătuit își făcea loc printre coline, după care se ridicau dealuri mai înalte, iar după

acestea, culmi și mai înălțate, acoperite cu zăpadă. Peste povârnișurile albe se vedeau stane de piatră negricioase, golașe, iar acolo, pe lanțurile ferecate în gheață ale munților, domnea iarna. Era aproape, la o azvârlitură de băț. Nu-i trebuia decât să se scuture ușurel, să dea jos norii, și vâlceaua s-ar cufunda în negură, de n-ar mai găsi-o nimeni.

Cerul era cenușiu, acoperit parcă de apă tulbure. Vântul sufla de jos, din vale. Peste tot în jur era pustiu. Munți, pretutindeni munți. Îți îngheța sufletul de neliniște. Iar în stâna în ruine behăiau acum mieii. Chiar adineauri scosese rădăcină din turmă alte zece capete de oi ajunse la sorocul fătăturii și le lăsară să fete.

Turma plecă încetișor să-și caute nutrețul atât de sărac. Și acolo, la pășune, trebuia să fii acum cu ochii în patru. Se întâmpla că vreo oaie să nu dea nici un semn că are să nască repede. Apoi - dintr-o dată se întindea după câte-o tufă și gata, se și slobozea. Dacă nu băgai bine de seamă, mielul răcea pe pământul jilav, și atunci nu mai avea sorți să trăiască.

Dar Tanabai zăbovi prea mult pe colnic. Făcând un gest că-i e lehamite de toate, pași repede spre stână. Acolo mai avea de lucru până peste cap, trebuia să apuce să mai dreagă câte ceva.

Veni apoi Ibraim, aduse făină, fir-ar să fie el, cu ochii lui nerușinați... Da de unde, cică, să vă iau palate? Așa cum au fost coșarele colhozului, așa și sunt. Altele nu-s. Încă n-am ajuns în comunism.

Tanabai abia se stăpâni să nu sară la el cu pumnii.

— Ce rost au aici glumele tale? Eu vorbesc despre treburi serioase, eu la asta mă gândesc. Eu o să trebuiască să răspund.

— Dar eu, crezi dumneata, eu nu mă gândesc? Dumneata răspunzi de o turmă acolo, de una singură, iar eu de toate, de dumneata, de toți ceilalți, de tot sectorul zootehnic. Crezi dumneata că mie mi-i ușor!

Și deodată, spre uimirea lui Tanabai, acest descurcăreț și șmecher începu să plângă, vârându-și fața în palme, și bâiguind printre lacrimi:

— O să ajung la tribunal! La tribunal! Nu poți să găsești nicăieri nimic. Oamenii nu vor să meargă să lucreze nici măcar ca îngrijitori pentru un răstimp. Ucideți-mă, sfâșiați-mă, nu pot să fac nimic mai mult. Și să nu așteptați nimic de la mine. Nu trebuia, nu trebuia să primesc eu munca asta...

Și cu astea zise, plecă, lăsându-l pe lesne crezătorul Tanabai tulburat peste măsură. Nici nu-l mai văzură pe acolo de atunci.

Fătaseră deocamdată prima sută de oi. În turmele lui Eșim și Bektai, care se aflau ceva mai sus pe firul văii, fătatul nici nu începuse încă, dar Tanabai își dădea seama de pe acum că se apropia o catastrofă. Toți câți erau acolo - trei oameni vârstnici, fără a o socoti pe bătrâna îngrijitoare, care acum păștea tot timpul turma, și copila cea mai mărișoară în vârstă de șase ani, abia de mai pridideau să ia în primire mieii, să-i șteargă, și să-i așeze lângă mamele lor, să-i încălzească cu ce puteau, să scoată gunoiul, să aducă vreascuri pentru așternut. Și de pe acum se auzeau strigătele de foame ale mieilor, nu le ajungea laptele, oile care fătaseră erau stoarse de puteri și n-aveau ce să le dea de mâncare. Dar ce-i aștepta de acum încolo?

Prinseră să curgă rotocol, ca-n vârtej zilele și nopțile știute numai de ciobani, se năpustea marea încercare a prăsiliei, când n-ai vreme nici să răsuflă, nici să-ți îndrepti spinarea.

Iar ieri, ce-i mai speriasse vremea! Deodată se lăsă un frig aprig, norii veniră neguroși, începu să cadă zăpadă aspră ca mazăricea. Totul se înecă în negură, se lăsă întuneric...

Curând însă norii se risipiră și începu să se încălzească. Veni în văzduh miros de primăvară, de umezeală. „Dar-ar

Dumnezeu, poate vine primăvara. Numai de-ar veni odată cum trebuie, de-a binelea, că altminteri nu poate fi nimic mai rău dacă începe să se clatine ba încolo, ba înapoi” - își zicea în gând Tanabai, scoțând cu furca o dată cu paiele placenta alburie a prășilei.

Și primăvara veni, numai că nu așa cum o aștepta Tanabai. Se înfățișă deodată noaptea - cu ploaie, ceață și lapoviță. Se prăvăli cu toată umezeala și răceala ei peste stână, peste iurtă, peste ocol, peste tot ceea ce era în jur. Se umflă în pâraie și băltoace pe pământul înghețat, gloduros. Se strecură prin acoperișul putred, roase pereții și porni să potopească stâna, să-i răzbească pe locatari cu un tremur până în măduva oaselor. Pe toți îi puse pe picioare. Mieii se strânseseră grămadă în apă, oile fătătoare zbierau, fătând de-a-n-picioarele. Primăvara boteza pe apucate pe noii-născuți, cu apă rece.

Oamenii în mantale de ploaie prinseră să se pună-n mișcare. Tanabai începu să alerge de colo până colo. Cizmele lui mari umblau în întuneric prin băltoace, prin mîzga de gunoi, ca niște fiare hăituite. Poalele mantalei lui de ploaie fâlfâiau asemenea aripilor unei păsări rănite. Răsufală zgomotos, își strigă lui însuși și altora:

— Adă ranga mai repede! Lopata! Aruncă gunoiul aici! Puneți stavilă în fața apei!

Trebuia măcar să abată într-o parte șuvoaiele de apă care năvăleau în coșară. Spărgea pământul înghețat, scobește șanțuri.

— Luminează! Luminează aici! Ce stai și te uiți!

Iar noaptea pogora cu ceață. Ninge și plouă în același timp. Și nu puteai să faci nimic ca să oprești toate astea.

Tanabai alergă în iurtă. Aprinse lampa. Și aici picura de peste tot. Dar nu așa ca în coșară. Cei mici dormeau și plapuma lor se uda. Tanabai cuprinse în brațe copiii cu așternut cu tot, îi mută într-un colț, făcând cât mai mult loc liber în iurtă. Aruncă deasupra lor o bucată mare de pâslă

peste plapumă, ca să nu o ude de sus, și, repezindu-se afară, strigă la femeile din coșară:

— Aduceți mieii în iurtă! și fugi și el într-acolo.

Dar câți puteai să adăpostești într-o iurtă? Câteva zeci, nu mai mult. Și ce să faci cu ceilalți? Of, de i-ar scăpa măcar pe aceia pe care poate să-i scape...

Veni și dimineăta. Țăriile cerului nu se mai deșertau odată, ploaia fără încetare. Se potolea puțin, apoi din nou se pornea: ploaie, ninsoare, ploaie, ninsoare...

Iurta e plină, mieii nu mai încap. Zbiară fără oprire. Duhoare, miros greu. Toate lucrurile din iurtă stau adunate la un loc, grămadă, acoperite cu o foaie de cort, iar ei s-au mutat cu toții în cortul îngrijitoarelor. Copiii îngheață, plâng.

Au venit zilele grele ale ciobanului. El își blestemă soarta. Îi suduie pe toți și pe toate. Nu doarme, nu mănâncă, se zbate, luptă cu cele din urmă puteri printre oile ude din cap până-n picioare, printre mieii rebegiți. Iar moartea cu coasa ei îi seceră de pe-acum în stâna cotropită de apă. Nu-i prea greu să se înfățișeze aici, poate să intre pe unde vrea. Prin acoperișul putred, prin ferestrele fără geamuri, prin golul lăsat pentru ușă, neastupat. Așa că ea se ivește nepoftită și se apucă să secere mieii și oile fătătoare vlăguite. Ciobanul scoate micile leșuri vineții, mai multe deodată, îngrămădindu-le în dosul stânei.

Afară, în ocol, sub ploaie și zăpadă stau oile burtoase, gata să fete. Azi, mâine trebuie să le vină sorocul. Ploaia le biciuiește, câte-un spasm le înțepenește fălcile. Lâna le atârnă udă, flocoasă, în smocuri...

Oile nu mai vor să iasă la pășune. Ce pășunat mai e și ăsta, pe un asemenea frig și umezeală. Bătrâna îngrijitoare acoperită pe cap cu un sac le mână, dar ele fug îndărăt, de parcă aici le-ar fi fost pregătit raiul. Femeia plânge, le adună, le mână din nou, iar ele aleargă iar îndărăt. Tanabai vine în fugă mânios. Ar trebui să le bată cu cața,

dar nu se poate, sunt doar gata să fete. Mai cheamă ajutoare, și toți laolaltă mână cu anevoie turma la pășunat.

Din ziua în care începu marea urgie, Tanabai pierdu socoteala timpului, socoteala prăsilii care se prăpădise sub ochii lui. Veneau mai mulți gemeni, câte doi și chiar câte trei. Și toată această bogăție se prăpădea. Toată truda se ducea pe apa sâmbetei. Mieii veneau pe lume și în aceeași zi piereau în noroi și în mîzga gunoiului. Cei care rămâneau în viață tușeau, horcăiau, erau chinuiți de pântecăraie și se murdăreau unii pe alții. Oile care își pierdeau puii zbierau, alergau, se înghesuiau, le călcau în picioare pe acelea care zăceau în chinurile facerii. În toate acestea era ceva împotriva firii, ceva monstruos. Oh, cât de mult ar fi vrut Tanabai ca fătutul să mai zăbovească măcar puțin! Ar fi vrut să le strige acestor oi neroade: „Opriți-vă! Nu mai fătați! Opriți-vă!”

Ele însă, oile grele, parcă s-ar fi vorbit, fătau una după alta, una după alta, una după alta!...

Și atunci în sufletul lui se isca o furie neagră, înfricoșătoare. Se stârnea, învăluindu-i ochii într-un întuneric adânc, al urii față de tot ceea ce se săvârșește aici, față de această stână putredă, față de oi, față de sine însuși, față de propria lui viață, față de toate cele pentru care el se zbătea aici ca peștele pe uscat.

Fu cuprins de-un fel de tâmpire. I se făcea rău din pricina gândurilor sale, le alunga cât mai departe, dar ele nu-l slăbeau, i se vârau în suflet, îi pătrundeau adânc în cap: „La ce bun toate astea? Cine are nevoie de toate astea? Ce rost are să creștem oi, dacă nu suntem în stare să le păzim de moarte? Cine-i vinovat de asta? Cine? Răspunde, cine? Tu și alții de-alde tine, niște palavragii. Voi, care spuneți: vom face, vom dreg, vom ridica, vom ajunge, vom întrece, ne dăm cuvântul. Frumos vorbim! Poftim acum de ridică mieii prăpădiți, scoate-i afară. Târăște-o pe oaia aceea care a pierit în băltoacă. Arată-te cât de grozav îmi ești...”

Mai cu seamă noaptea, lipăind prin noroi și prin urina oilor, Tanabai simțea cum i se taie răsuflarea din pricina gândurilor tulburătoare, amare. O, nopțile acelea nedormite din vremea fătătului! Sub picioare-ți clefăie noroiul gunoiului ud, de sus te picură. Vântul umblă hai-hui prin stână, ca pe câmp, stinge felinarele. Tanabai merge pe pipăite, se poticnește, umblă în patru labe, ca să nu calce în picioare noii-născuți, găsește în sfârșit felinarul, îl aprinde și la lumina lui își vede mâinile mari, umflate, mânjite de gunoi și de sânge.

De mult nu se mai văzuse în oglindă. Nu știa că albise, că îmbătrânise cu mulți ani. Și că de-acum - bătrân îi va fi numele. Dar nu de asta, nu de dânsul îi păsa lui. N-avea timp să mănânce și să se spele. Nici sieși, nici altora nu le dădea răgaz o clipă. Văzând că lucrurile merg către o catastrofă deplină, o urcă pe îngrijitoarea mai tânără pe cal și-i spuse:

— Gonește, caută-l pe Cioro. Și spune-i să vină neîntârziat. Dacă nu vine, să-i lași vorbă: să nu se mai ivească în ochii mei!

Spre seară ea se întoarse îndărăt, alunecă din șa, vânătoare toată, udă până la oase:

— Dânsul e bolnav, Tanake. Zace în pat; dar a zis că peste o zi, două, mort, copt, tot o să poată să vie.

— Veni-i-ar boala de hac! sudui Tanabai.

Geaidar vroise să-i facă numaidecât observație, dar nu îndrăzni, nu era momentul potrivit.

A treia zi vremea se mai îmbună, se limpezi. Norii se târără fără voie, în munți se ridică ceața. Vântul se mai potoli. Era însă prea târziu. Oile fătătoare slăbiseră în aceste zile atât de mult, încât ți-era și groază să te uiți la ele. Stăteau niște slăbiciuni cu burțile umflate pe piciorușele subțiri. Ce fel de oi fătătoare-mame or mai fi și astea! Iar cele care fătaseră, și mieii ce se mai aflau încă în viață, oare mulți dintre ei vor putea s-o ducă până la vară și să se mai întremeze cu iarba verde? Mai devreme sau

mai târziu boala tot avea să-i dea gata, dar dacă nu, nici mare scofală n-avea să fie de pe urma lor; nici tu lână, nici tu carne...

Abia se însenină vremea, că veni altă belea - stratul de apă topită începea să amortească, să înghețe. Avea să fie polei. Pe la amiază însă gerul mai slăbi. Tanabai se bucură: poate că vor izbuti să mai scape câte ceva. Din nou se apucară de lucru: lopeți, furci, targa. Nu se îndeletniciră însă mult cu asta. Mai trebuiau hrăniți sugacii orfani, dați la mamele rămase fără pui. Acestea nu se lăsau, nu-i primeau pe alții. Mieii își vârau botișoarele, cereau lapte. Apucau cu boturile lor reci degetele, le sugeau. Dacă-i alungai - sugeau poalele murdare ale mantalelor de ploaie. Vroiau să mănânce. Alergau în urma ta într-un cârd plângăreț.

Să te jălui în gura mare, să te sfâșii în bucăți, nu alta. Cât le poți cere acestor femei și micuței tale copile? Abia se mai țineau pe picioare. De atâtea zile mantalele lor de ploaie nu se mai uscară. Tanabai nu le spunea nimic. Doar o singură dată nu se putu stăpâni. Bătrâna îngrijitoare tocmai adusese turma în ocol pe la amiază și vroia să-i dea o mână de ajutor lui Tanabai. El ieși în grabă să vadă cum era turma. Aruncase o privire, și simți că-l apucă năduful: oile stăteau și își mâncau una alteia lâna. Asta însemna că turma era amenințată să piară de foame. Se repezi afară, se năpusti asupra femeii:

— Ce-i cu tine, bătrâno! Nu vezi? De ce taci? Să piei de aici! Mână turma. Și să nu cumva să le lași să se oprească. Să nu le lași să-și roadă lâna. Să umble. Să nu stea în loc o clipă. Altminteri te omor!

Mai veni însă și o altă năpastă; una din oile cu doi gemeni începu să se lepede de mieii săi. Îi împungea cu cornițele, nu-i lăsa pe lângă ea, îi lovea cu picioarele. Mieii însă se vârau, cădeau, plângeau. Asta se întâmplă când începe să stăpânească neîndurătoarea lege a autoconservării. Oaia care a făcut se ferește atunci să-și

alăpteze sugacii, ca să scape ea însăși cu viață, pentru că organismul său nu mai e în stare să-i hrănească pe alții. Fenomenul acesta e tot atât de molipsitor ca și o boală.

E destul ca o singură oaie să dea o astfel de pildă, că după aceasta toate o urmează. Tanabai se sperie rău de tot. Ajutat de fiică-sa, el alungă oaia sălbăticită împreună cu mieii ei în curte, spre țarc, și aici începură s-o silească să-și alăpteze puii. La început Tanabai însuși ținea oaia, iar fiică-sa așeza mieii. Oaia însă se sucea, se învârtea, căuta să se smulgă. Fetița nu izbutise de fel să apropie mieii.

— Tată, ei nu pot să sugă.

— Pot, numai că tu ești neîndemânatică.

— Nu tată, uită-te și matale, cad.

Fata era gata să izbucnească în plâns.

— Ia ține, am să încerc eu!

Dar ce putere să aibă o fetiță, acolo! Abia potrivea mieii la uger, abia începură să sugă, și oaia se smuci - o doborî pe fetiță din picioare și fugi. Tanabai își pierdu răbdarea. Îi arse o palmă fetiței. Nu-și bătuse niciodată copiii, dar de data asta își ieșise din fire. Copila începu să se smiorcăie, iar Tanabai o luă din loc. Lăsă totul baltă și o luă din loc.

Umblă un timp, se întoarce, neștiind cum să-i ceară iertare fetiței, dar ea singură sosi în fugă:

— Tată, i-a primit. Eu cu mama am așezat mieii. Nu-i mai alungă.

— Foarte bine, copila mea. Ești o fată de ispravă.

Și dintr-o dată simți cum i se ia o piatră de pe inimă.

Parcă nu mai era așa de rău totul. Poate că o să mai izbutească să păstreze ce-a mai rămas. Ia te uită, și vremea se îndreaptă! Te pomenesti că vine într-adevăr primăvara și s-or isprăvi zilele negre ale ciobanului. Tanabai se înhămă din nou la lucru. La lucru, la lucru, la lucru - numai așa, numai în asta-i scăparea...

Veni socotitorul, un flăcăiandru călare. În sfârșit. Întrebă ce și cum. Tanabai ar fi vrut să-l trimeată la mama dracului. Dar ce poți să ceri de la un puști ca ăsta?

— Da unde ai fost până acum?
— Cum unde? Pe la turme. Nu prididesc, că sunt singur.
— Cum e la alții?
— Nu-i mai bine. Astea trei zile au secerat o mulțime de miei.

— Ce zic ciobanii?
— Ce să zică? Înjură! Alții nici nu vor să stea de vorbă. Bektai, de pildă, m-a dat afară din curte. Umblă încrunțat, e foc și pară, nu te poți apropia de el.

— Da-a-a. Nici eu n-am avut o clipă de răgaz ca să mă reped până la dânsul. Da poate scap și mă duc pe-acolo. Ei, da tu?

— Eu, ce? Eu țin socoteala.
— Da vreun ajutor o să căpătăm?

— O să căpătați. Cioro, spune lumea, a ieșit din spital. A trimis un șir de care cu fân, cu paie, a luat tot ce se afla în grajd - lasă, zice, mai bine să piară caii. Dar, spune lumea, convoiul s-o fi înfundat pe undeva; uite ce drumuri rele sunt.

— Drumurile! Dar până ieri unde le-a fost mintea? La noi veșnic e așa. Și convoiul ăsta cu ce schimbă lucrurile? Las' că pun eu mâna pe ei! amenință Tanabai. Să nu mă întrebi nimic. Du-te singur și vezi, socotește, scrie. Mie mi-i totuna!

Și, întrerupând convorbirea, plecă la coșară să ia în primire mieii noi-născuți. În ziua aceea fătaseră încă vreo cincisprezece oi.

Tanabai umbla, aduna prășila, când, deodată, îl văzu pe socotitor că-i întinde o bucată de hârtie:

— Semnați procesul verbal.

Semnă, fără să se uite, actul de constatare a pierderii animalelor. Apăsă așa de tare, încât se rupse vârful creionului.

— La revedere, Tanake. Să transmit ceva? Spuneți.

— N-am ce să spun.

Apoi totuși îl opri pe flăcăiandru:

— Treci pe la Bektai. Lasă-i vorbă: mâine către prânz fac cumva să ajung la el.

În zadar se neliniștea Tanabai, Bektai i-o luase înainte. Veni el însuși, și cum veni...

În noaptea aceea vântul începuse să sufle din nou, cădea zăpada, e drept, nu prea deasă, dar spre dimineață cernuse atâta, încât albise pământul. Ninsese și peste oile din ocol, care toată noaptea stătuseră în picioare. Acum nu se mai întindeau pe jos. Se strângeau grămadă și stăteau așa nemișcate și nepăsătoare la tot ce era în jur. Prea de mult pierise orice urmă de nutreț, prea se îndelungase lupta dintre primăvară și iarnă.

În coșară stăruia frigul. Fulgii de zăpadă cădeau prin acoperișul găurit de ploi, se învârtelau la lumina palidă a felinarelor și se lăsau lin în jos, pe oile și pe mieii rebegiți de frig. Tanabai se înghesuia mereu printre oi, își vedea de treaba lui, ca un soldat dintr-o echipă căruia i-ar fi fost încredințată misiunea să-i înmormânteze pe cei căzuți pe câmpul de luptă după o mare bătălie. Se deprinsese cu gândurile lui apăsătoare, răzvrătirea se prefăcuse într-o tăcută înverșunare. Aceasta îi stătea în suflet ca un par și nu-l lăsa să se îndoiaie. Umbla într-una, lipăind cu cizmele prin mazăgă, își îndeplinea îndatoririle și prefira mereu în minte în aceste ceasuri de noapte frânturi din viața sa de altădată.

Cândva, pe-atunci doar un copilandru, alerga cu oile, era ajutor de cioban. Păștea turma unei rubedenii împreună cu fratele său, Kulubai. După ce trecuse anul își deteră seama că lucraseră numai pentru mâncare. Stăpânul îi trăsese pe sfoară. Nici măcar nu vroise să stea de vorbă cu ei. Așa că trebuiră să plece, cu opincile rupte în picioare, cu traistele lor prăpădite în spinare, cu mâinile goale. Plecând, Tanabai îl amenințase pe stăpân: „Am să-ți cer socoteală pentru asta, când am să cresc mare”. Kulubai însă nu spusese nimic. Era cu vreo cinci ani mai în vârstă. Știa el că nu-l sperii cu atâta pe stăpân. Altceva e să ajungi tu

stăpân, să-ți agonisești niște vite, să ai pământul tău. „Când am să fiu gospodar, n-o să-l nedreptățesc niciodată pe lucrător”, spunea el pe atunci. Cu asta se și despărțiseră în anul acela. Kulubai se năimise cioban la alt stăpân, iar Tanabai plecase la Aleksandrovka, să argătească la un colonist rus, pe nume Efremov. Țăranul acesta nu era prea bogat, avea o pereche de boi, una de cai și o bucată de pământ arabil. Semăna cereale. Grâul îl căra la moara cu valțuri din orașelul Aulie-Ata. Muncea el însuși din zori și până-n noapte Tanabai umbla la el mai mult cu boii și cu caii. Deși destul de aspru, era totuși un om drept. Plătea ceea ce i se cuvenea argatului. Sărăcimea kirghiză de atunci, veșnic despuiată de rubedenii și consăteni, socotea că e mai bine să se tocmească la stăpânii ruși. Tanabai învățase să vorbească rusește, umblase de câteva ori cu cărăușia în orașelul acela Aulie-Ata, văzuse puținel lumea. Între timp, izbucnise revoluția. Și atunci toate se învălmășiseră. Venise timpul Tanabailor.

Tanabai se întoarse în *ail*. Începu o altă viață. Ea îl cuprinse, îl purtă, amestindul. Totul îi veni dintr-o dată: pământ, libertate, drepturi. Fu ales în comitetul de argați. În anii aceia se legă prietenia dintre el și Cioro. Acela era om cu știință de carte, îi învăța pe tineri să scrie litere, să buchisească slove. Tanabai avea mare nevoie să știe carte, oricum, era în comitetul de argați. Se înscrise într-o celulă comsomolistă. Și aici fu împreună cu Cioro. Și în partid intrară împreună. Totul mergea din plin, săracimea răzbea la lumină. Când începuse colectivizarea, Tanabai se aprinsese din tot sufletul pentru acțiunea aceasta. Cine, dacă nu el, avea să lupte pentru viața cea nouă a țăranilor, pentru ca totul să fie al obștii: pământ, vite, muncă, visuri. Jos cu chiaburii! Începuse vremea cea aspră, zbuciumată. Ziua era mereu în șa, noaptea - la ședințe și adunări. Se întocmeau listele de chiaburi. *Băii, mulla*¹²-lele, și tot soiul de alți bogătani erau înlăturați ca buruienile de pe ogor.

¹² Mulla - slujitor al cultului la musulmani.

Câmpul trebuia curățat, ca să se poată ridica noile mlădițe. În lista deschiaburirii se pomeni și Kulubai. Cam spre vremea aceea, cât timp Tanabai alergase în galop de colo până colo, cât timp luase parte la mitinguri și la ședințe, fratele lui apucase să se căpătuiască. Se însurase cu o vădană, începuse să-i meargă bine gospodăria. Vite avea: oi, o vacă, o pereche de cai, o iapă cu lapte și cu mânz. Își făcuse rost de plug, grapă și de toate celelalte. Pe vremea secerișului tocmea argați. Nu se putea spune că ajunsese bogătaș, dar nici sărac nu era. Trăia strașnic, muncea strașnic.

La ședința sovietului sătesc, când veni rândul lui Kulubai, Cioro spuse:

— Hai acum, tovarăși, să ne gândim. Să-l deschiaburim ori nu. Oamenii ca de-alde Kulubai ar fi buni și în colhoz. Doar din rândul săracilor se trage. Nu s-a ținut de agitații dușmănoase.

Începură să vorbească în fel și chip. Unii erau pentru, alții, contra. Rămase să-și spună cuvântul Tanabai. Acesta sedea bosumflat și întunecat ca un corb. Cu toate că era frate vitreg, totuși îi era frate. Trebuia să pășească împotriva fratelui său. Trăiau pașnic, deși se vedeau rar. Fiecare era prins eu treburile sale. Să zică: nu-l atingeți, dar atunci cum o să fie cu alții; la fiecare se putea găsi câte-un apărător, vreo rubedenie. Să zică: hotărâți voi, o să se creadă că dă bir cu fugiții.

Oamenii așteptau să audă ce va spune el. Tocmai pentru că așteptau, înverșunarea într-însul creștea.

— Tu, Cioro, totdeauna faci așa! vorbi el în sfârșit, sculându-se în picioare. Prin ziare scrie despre oamenii ăia de carte, *entelectuali*, sau cum le mai zice. Și tu ești *entelectual*. Tu veșnic te îndoiești, te temi să nu se întâmple cumva ceva. Da de ce stai la îndoială? Dacă e pe listă, înseamnă că e chiabur! Și nu i se cuvine nici o crutare! Pentru Puterea sovietică eu unul nu-l cruț nici pe

tatăl meu bun. Nu trebuie să ți-neți seama că e fratele meu. Dacă nu-l deschiaburiți voi, am s-o fac singur.

Kulubai veni la el a doua zi. Tanabai îl întâmpină rece, nu-i întinse mâna.

— Pentru ce să fiu trecut în rând cu chiaburii? N-am fost noi oare amândoi argați? Nu pe noi doi, pe mine și pe tine, ne-au alungat de la curte *baii*?

— Asta nu mai are acum însemnătate. Tu singur ai ajuns *bai*.

— Ce fel de *bai* sunt eu? Tot ce am cu munca mea a fost agonisit. Și nu-mi pare rău. Luați tot. Da de ce să mă faceți chiabur pe mine? Teme-te de Dumnezeu, Tanabai.

— Mi-i totuna. Tu ești clasa dușmănoasă. Și noi trebuie să te lichidăm ca să construim colhozul. Tu ne stai în cale, și noi trebuie să te măturăm din drum...

Aceasta a fost cea din urmă discuție a lor. Sunt douăzeci de ani de când n-au mai schimbat un cuvânt. Câte vorbe, câte bârfeli s-au mai vânturat prin *ail* când fusese Kulubai luat de-acasă și deportat în Siberia.

Multe și felurite palavre! Scorniră chiar vorba că atunci când Kulubai era dus din *ail* sub escorta a doi milițieni călări, el ar fi mers cu capul în jos, fără a se uita în urmă și fără a-și lua rămas bun de la nimeni. Când ieșiseră din *ail* și-o apucaseră pe drumul ce ducea printre lanuri, el s-ar fi repezit în grâul tânăr, cea dintâi semănătură de toamnă a colhozului, și-ar fi început, cică să-l smulgă cu rădăcină cu tot, să-l calce în picioare și să-l strivească, înverșunat ca o fiară căzută în capcană. Însoțitorii lui, cică, abia o scosese la capăt cu el și-l duseseră mai departe. Zice-se că, în timp ce pleca, a plâns amarnic și l-ar fi blestemat pe Tanabai.

Tanabai nu prea pleca urechea la toate astea. „Trăncăneala vrăjmașilor - vor să-mi facă zile fripte cu asta. Pe naiba, să creadă ei că mă las înduioșat!” își tot spunea, încurajându-se.

Cu puțin mai înainte de seceriș, în timp ce dădea o raită în jurul lanurilor și se desfăta privind-le - în anul acela se nimerise o recoltă de toată frumusețea, spicele parcă se luaseră la întrecere, care de care mai mândru - dădu de palma de loc din lanul unde Kulubai s-ar fi zbătut cică în deznădejde, ar fi călcat și smuls fragedele firișoare. De jur împrejur grâul se înălța ca un zid, în timp ce aici, în locul cu pricina, parcă se încăieraseră niște tauri, totul era prăpădit, prăvălit, uscat și năpădit de lobodă. De cum văzu asta, Tanabai opri calul.

— Ah, nemernicul! șopti el, clocotind de mânie. Ai ridicat mâna și-ai lovit în pâinea colhozului. Va să zică, ai fost, într-adevăr, un chiabur. Un chiabur, și nimic alta...

Multă vreme stătu locului așa călare, tăcut și întunecat, cu un gând apăsător stăruindu-i în privire, apoi întoarse calul și plecă, fără să mai arunce ochii îndărăt. După aceea a tot ocolit timp îndelung locul acela nenorocit, ferindu-se de departe de el, până când strânsesă grâul, până când și miriștea se făcu una cu pământul sub copitele vitelor.

Puțini erau cei care îi luaseră apărarea lui Tanabai. Cei mai mulți îl condamnau: „Să te ferească Dumnezeu de-un frate ca ăsta. Mai bine să fii fără neamuri, singur pe lume!” Alții i-o spuneau verde în față. Da, sincer vorbind, oamenii se îndepărtară atunci de el. Nu o făceau fățiș, dar când i se puse la vot candidatura, începură să se abțină. În felul acesta, încetul cu încetul, fusese scos din activ. Totuși căuta să-și dovedească nevinovăția prin faptul că chiaburii dădeau foc colhozurilor, trăgeau cu armele, dar mai cu seamă prin aceea că oamenii din colhoz începuseră să trăiască mai din belșug, treburile mergeau din an în an tot mai bine. Începuse cu totul altă viață. Nu, nu fusese în zadar tot ce se petrecuse atunci.

Tanabai își aducea aminte de întâmplările trecute până la cele mai mici amănunte. De parcă toată viața îi rămăsese acolo, în perioada aceea uimitoare, atunci când colhozurile prindeau cheag. Din nou își aminti de cântecele

acelei vremi despre „frunțașă cu basma roșie”, își aminti de cel dintâi camion de o tonă și jumătate al colhozului și de noaptea aceea când stătuse lângă cabina mașinii cu steagul roșu.

Tanabai hoinărea noaptea prin stână, își făcea slujba amară și prefira prin minte amarnice gânduri. Atunci de ce totul pârâie acum din toate încheieturile? Poate că greșiseră, poate că apucaseră pe alt drum? Nu, n-ar fi trebuit să se întâmple așa, n-ar fi trebuit! Calea fusese cea bună. Și totuși ce s-a întâmplat? O încurcătură? Se abătuseră de la țelurile lor? Când și cum s-a petrecut asta? Uite că acum sunt și întreceri, s-au luat angajamente, dar după asta nimănui nu-i mai pasă de nimic, nu te mai întreabă cum o duci aici, ce mai e cu tine. Altă dată se găsea o tablă neagră, un panou de onoare, în fiecare zi erau atâtea discuții, atâtea întrebări: cine-i pe panoul de onoare, cine-i pe tabla neagră. Lucrul acesta se vedea important pentru oameni. Acum toate astea ar fi cică trecute, învechite. Dar ce venise în schimb? Vorbe goale, făgăduieli. Când însă e la o adică, atunci nu iese nimic. De ce-i așa? Pe cine să dai vina pentru toate astea?

De atâtea gânduri deznădăjduite, fără ieșire, Tanabai osteni. Îl cuprindea nepăsarea, îndobitocirea. Muncea fără spor și fără chef. Îl durea capul. Îl pălea somnul. Vedea cum îngrijitoarea cea tânără se proptise de perete. Vedea cum i se lipeau ochii ei înroșiți, cum se lupta ea cu picoteala, cum începea să alunece încet, și cum se așeză apoi pe pământ și adormi, lăsându-și capul să-i cadă pe genunchi. Nu se osteni s-o trezească. Se lipi și el de perete, prinse să se lase încet în jos, și nu se mai putu împotrivi toropelii, poverii grele ce i se prăvălise pe umeri și-l apăsa, îl încovoia neconținut, neconținut...

Se trezi izbit de un strigăt înăbușit, de un bufnet înfundat, ca și cum s-ar fi prăbușit ceva. Oile stârnite de spaimă îl călcau pe picioare. Tanabai sări în sus nepricepând ce se întâmplase. Se lumina de ziuă.

— Tanabai, Tanabai, ajută-mă, îl chema nevastă-sa.

Îngrijitoarele fugiră spre partea de unde venea strigătul, iar Tanabai se luă după ele. Se uită și o văzu pe Geaidar cum zăcea la pământ, strivită de căpriorul haizașului căzut. Un capăt al acoperișului se desprinsese din peretele spălat de ploaie și căpriorul se prăvălise sub greutatea lemnului putred. Somnul îi trecu dintr-o dată, ca luat cu mâna.

— Geaidar! strigă el și, vârându-și umărul sub căprior, îl ridică dintr-o opintire.

Geaidar ieși târându-se și o ținu tot într-un geamăt. Femeile prinseră să bocească, să o pipăie. Împingându-le la o parte, nepricepând nimic de spaimă, Tanabai începu a cotrobăi cu mâinile tremurătoare sub flaneaua neveste-si:

— Ce-i cu tine? Ce s-a întâmplat?

— Of, șalele! șalele mele!

— Te-ai lovit? Ia puneți mâna! Femeile se apropiară. El își dezbracă într-o clipă mantaua de ploaie, o așeză pe Geaidar pe manta și o scoaseră afară.

În cort o cercetară pe îndelete. Cât se vedea, pe dinafară părea să nu aibă nimic. Totuși lovitura fusese strașnică. Femeia nu putea să facă nici o mișcare.

Geaidar izbucni într-un hohot de plâns.

— Ce ne-om face? I-atâta zor acuma, iar eu... Ce-o să vă faceți voi acum?

„O Doamne! îi trecu prin cap lui Tanabai. În loc să se bucure că a rămas în viață, ea... Ducă-se la toți dracii munca asta! Numai tu să fii teafără, sărmana de tine...”

El începu s-o mângâie pe cap.

— Ce tot vorbești, Geaidar, liniștește-te! Doar tu să te vezi pe picioare. Că ce-o mai fi, e floare la ureche. O scoatem noi la capăt...

Venindu-și abia acum în fire, prinseră cu toții, pe întrecute s-o îndemne și s-o liniștească pe Geaidar. Asta parcă o mai ușură. Zâmbi printre lacrimi.

— Bine, bine. Numai să nu vă supărați că s-a întâmplat așa. N-o să zac mult. Peste vreo două zile mă scol, o să vedeți.

Femeile se apucară să-i pregătească patul și să aprindă focul, iar Tanabai se duse înapoi la coșară și parcă nu-și credea ochilor că nenorocirea trecuse pe alături și nu se oprise la ei.

Se descoperea o dimineată albă, într-o mare de zăpadă nouă, pufoasă. În coșară Tanabai dete de o oaie strivită de un căprior. Adineaori nici n-o zărise. Mielul își tot vâra botșorul în ugerul oii moarte. Tanabai se îngrozi și mai avan la vederea lui, încercând în același timp o bucurie fără margini la gândul că nevastă-sa scăpase cu viață. Luă cu el mielul rămas orfan și plecă să caute o altă mamă pentru dânsul. Pe urmă, în timp ce puneă o proptea sub căpriori, sprijinind cu un stâlp peretele, își tot făcea planul să se ducă să vadă cum se mai simte nevastă-sa.

Ieșind afară, văzu nu departe o turmă de oi, care își târau încet picioarele prin zăpadă. Un cioban străin le mâna spre el. Ce turmă o fi asta? De ce-o fi îndrumat-o înapoi? S-or amesteca oile, se poate una ca asta? Tanabai ieși înainte să-l înștiințeze pe ciudatul cioban că se rătăcise prin locurile altora.

Venind mai aproape, văzu că turma e mânată de Bektai.

— Hei, Bektai, tu ești?..

Celălalt nu răspunse. Îndemna în tăcere turma spre el, lovea cu cața oile pe spinare.

„Cam ce l-o fi apucat să îmblătească așa oile grele!” se înverșună Tanabai.

— De unde vii? Și încotro o apuci? Noroc, frate!

— Vin de unde nu mai sunt și-o apuc? Vezi bine singur!

Bektai se apropia de el, încins strâns cu o sfoară, cu mânușile vârâte la piept pe sub mantaua de ploaie.

Ținând cața la spate, se opri la câțiva pași, dar nu dete binețe. Scui pă plin de răutate și strivi cu aceeași răutate scui patul în zăpadă. Ridică în sus capul. Era negricios,

întunecat, năpădit de barbă, care parcă era lipită pe obrazul tânăr, frumos. Ochii lui ageri, ca de răs, priveau cu ură și ațâtare pe sub sprâncene. Mai scuipă o dată, apucă smucit cața cu mâna cealaltă, și o vântură arătând spre turmă:

— Ia-o! Dacă vrei, numără, dacă nu, nu număra. Trei sute optzeci și cinci de capete!

— Da de ce?

— Plec.

— Cum așa, plec? Unde?

— Unde-o fi.

— Și ce amestec am eu aici?

— Acela că tu ești cu răspunderea asupra mea.

— Ei, și ce? Stai, stai puțin, încotro ai pornit-o? Încotro?

Abia acum pricepu Tanabai ce-și pusese în cap ciobanul pe care-l luase în grija sa. Simți că se înăbușă, că-l cuprinde fierbințeala sângelui, ce-i năvălise în cap.

— Bine, da cum așa? rosti el încurcat.

— Uite așa. Mie îmi ajunge. M-am săturat. Sunt sătul până peste cap de viața asta.

— Da tu îți dai seama ce vorbești? Măine - poimăine începe și la tine fătarea! Cum se poate să faci una ca asta?

— Se poate. Dacă se poate să se poarte cu noi așa, atunci și pentru noi se poate. Rămâi cu bine!

Bektai învârti cața deasupra capului, o azvârli cu toată puterea și se depărtă.

Tanabai rămase fără grai, ținut locului. Numai găsea nimic de spus. Celălalt păsea apăsător, fără a întoarce capul.

— Schimbă-ți gândul, Bektai!

Tanabai alergă după el.

— Nu se poate așa. Socotește și tu, ce faci? Auzi!

— Lasă-mă în pace!

Bektai se întoarse brusc.

— Mai bine gândește-te tu. Vreau și eu să trăiesc, așa cum trăiește lumea. Eu nu-s cu nimic mai rău decât alții. Pot și eu să lucrez la oraș, să capăt salariu. Pentru ce trebuie

să mă prăpădesc pe aici împreună cu oile astea? Fără nutreț, fără coșară, fără iurtă deasupra capului. Slăbește-mă! Du-te singur și fă pe dracu ghem și înoată în gunoi. Uită-te la tine să vezi cu cine aduci. Ai să crapi aici în curând. Și tot nu-ți ajunge. Mai lansezi chemări la întrecere. Vrei să-i tragi și pe alții după tine. Nici nu te gânde! Mie mi-ajunge!

Și Bektai porni, călcând zăpada albă, nepătată, cu atâta putere, încât urmele lui se înnegreau numaidecât, umplându-se cu apă...

— Bektai, ascultă-mă pe mine! îl ajunse din urmă Tanabai. Am să-ți deslușesc totul!

— Deslușește altora. Caută-ți alți proști!

— Oprește-te, Bektai. Să stăm de vorbă.

Celălalt se depărta, nevrând să asculte.

— O să fii dat în judecată!

— Mai bine la judecată, decât așa! răspunse tăios Bektai și nu se mai întoarse.

— Ești un dezertor!

Bektai pășea înainte.

— Pe front de-alde tine erau împușcați!

Bektai pășea înainte.

— Stai, îți zic!

Tanabai îl apucă de mânecă.

Celălalt își trase mâna și porni mai departe.

— N-o să-ți îngădui, nu ai dreptul!

Tanabai îl smuci de umăr și deodată colinele albe din jur prinseră să se legene în ochii lui, apoi pălră în negură. Lovitura neașteptată sub bărbie îl doborâse din picioare.

Când își ridică încet capul amețit, Bektai pierise după deal.

În urma lui se întindea șirul pustiu al urmelor întunecate.

— E pierdut flăcăul, e pierdut, gemu Tanabai, ridicându-se în patru labe.

Se sculă în picioare. Mâinile îi erau mânjite de noroi și zăpadă.

Își veni în fire. Adună turma lui Bektai și, abătut, o mână spre a lui.

XVII

Doi călăreți ieșeau din sat, îndreptându-se spre munți. Unul călărea un cal șarg, celălalt, unul murg. Cozile cailor erau legate cu noduri strânse; calea dinaintea lor se vestea lungă. Noroiul amestecat cu zăpadă clefăia, se împrăștia sub copite în stropi și bulgări.

Floare-galbenă păsea cu mersu-i dârz, strunit sub dârlogii bine întinși. Se săturase buiestrașul să tot stea cât zăcuse stăpânul său acasă bolnav. Acum însă nu acesta îl călărea, ci un necunoscut îmbrăcat cu o haină de piele și cu o manta de ploaie din foaie de cort trasă peste haină și descheiată. Din veșmintele lui ieșea un miros de vopsea și de cauciuc. Cioro mergea alături, pe alt cal. Se mai întâmpla și asta - îl împrumuta uneori câte unui tovarăș de-al său, venit de la raion. La drept vorbind, lui Floare-galbenă îi era totuna cine îl călărea. Din ziua când fusese luat de la herghelie, de la fostul său stăpân, multă lume îl încălecaser. Tot soiul de oameni - și buni, și răi. Unii plăcuți în șa, alții supărători. Căzuse și pe mâinile unor călăreți ce aveau chef să-l gonească nebunește. Uf, că tare erau smintiți când i se urcau pe spinare! Câte unul dintre aceștia avea obiceiul să-l pornească în goană mare și deodată îl oprea din dârlogi în loc, îl ridica în două picioare, apoi iar îl avânta în trap, și iar îl strunea locului trăgând tare de dârlogi. Nici omul nu știe ce prostii face, numai să-l vadă toți că era călare pe buiestraș. Acum Floare-galbenă se obișnuise cu orice. Un singur lucru nu-i era pe plac: să stea în grajd, să lânzezească. În el tot mai fremăta patima lui veche - să alerge, să alerge și iar să alerge. Îi era totuna pe cine-l ducea în spate. Călărețul era acela căruia nu-i putea fi totuna pe ce cal merge. Dacă

buiestrașul era adus la scară, însemna că omul era respectat, temut. Floare-galbenă se simțea puternic și frumos. Călărețul stătea liniștit pe el și cu nădejde.

De astă dată pe buiestraș mergea procurorul raional Seghizbaev, trimis la colhoz ca împuternicit. Era însoțit de organizatorul de partid al colhozului, de asemenea semn că i se acorda respect. Organizatorul tace, se teme pesemne: lucrurile stăteau prost cu prăsila oilor. Ba chiar foarte prost. Dacă-i așa, las' să tacă. Las' să se teamă. N-are rost să se bage în vorbă cu fleacuri; gradele inferioare trebuie să dovedească o anumită sfială față de cele superioare. Altminteri, n-ar mai fi nici o rânduială. Mai sunt și o seamă care se poartă simplu, fără etichetă cu cei din subordinea lor, ca pe urmă să se aleagă cu asemenea bobârnace din partea celor de jos, că le merg fulgii, nu alta, ca dintr-o pernă veche. Puterea e un lucru mare, de răspundere, nu-i de nasul oricui.

Cu asemenea gânduri călătorea Seghizbaev, legănându-se în șa în ritmul mersului lui Gulsarî, și nu s-ar putea spune că era într-o proastă dispoziție, deși se ducea să facă o anchetă la ciobani și știa că acolo avea să vadă puține lucruri plăcute. Iarna se încăierase cu primăvara, nici una nu se lăsa mai prejos, și din încăierarea aceasta sufereau cel mai mult oile, piereau mieii nou-născuți, se prăpădeau oile slăbite, și nu se putea face nimic. Doar în fiecă an se întâmpla la fel. Și toată lumea știa de asta. De vreme însă ce-l trimiseseră pe el ca împuternicit, însemna că el avea să tragă pe cineva la răspundere. Undeva în străfundurile întunecate ale sufletului său el mai știa că procentul ridicat al mortalității vitelor din raion îi convenea chiar de minune. La urma urmelor, doar n-avea să răspundă el, procuror raional și numai simplu membru în biroul comitetului raional, de situația lucrurilor din sectorul zootehnic.

De fapt, prim-secretarul, el ar fi trebuit să poarte răspunderea. Dar oricum, omul e încă nou, nu-i de multă

vreme în raion, va fi greu ca el să tragă ponoasele. În ceea ce-l privea, dânsul, Seghizbaev, o să vadă. Cât despre cei de sus, o să-și dea seama și ei, dacă nu cumva greșiseră trimitând ca secretar pe cineva din altă parte. Seghizbaev se supăraseră rău, când se întâmplase asta; nu se putea împăca cu gândul că fusese ocolit. Funcționa de mult aici ca procuror; nu o dată dovedise, pare-se, de ce este în stare. Dar nu-i nimic, avea prieteni, o să-l sprijine la nevoie. Era timpul, da, era timpul să treacă în munca de partid, prea stătuse mult în fotoliul de procuror... Buiestrașul însă e strașnic, se leagănă ca o corabie, nu-l sperie nici noroiul, nici câmpul plin de apă. Calul organizatorului de partid era tot numai spumă, dar buiestrașul abia începuse să se umezească...

Cioro se gândea între timp la ale sale. Arăta foarte rău. Gălbeneala se revărsase pe fața-i suptă, ochii îi căzuseră în orbite. De atâția ani se chinuia cu inima, și cu cât trecea vremea, cu atât se simțea din ce în ce mai rău. Gândurile îi erau de asemeni grele, apăsătoare. Da, Tanabai se dovedise a fi avut dreptate. Președintele strigă, face gălăgie, dar din toate astea nu iese nimic acătării. Stă mai mult pe la raion, totdeauna are nu știu ce interese pe acolo. Ar fi trebuit să pună la adunarea de partid problema situației lui, dar de la raion i se spusese să mai aștepte. Ce să aștepti? Se vorbește că Aldanov ar vrea el însuși să plece, poate tocmai de aceea? Mai bine ar fi s-o și întindă. Și el, Cioro, ar face mai bine să se retragă; era și timpul. Ce folos mai aducea? Veșnic bolnav. Samansur, venit acasă în vacanță, îl sfătuia și el același lucru. De plecat, mă rog, se poate, dar conștiința? Samansur e băiat istet, acum își dă seama de toate mai bine decât tatăl său. Îi tot spune cum trebuie condusă agricultura. Li se dă o bună învățătură, cu timpul poate că așa o să și fie, cum îi învață profesorii, dar până să facă treaba asta o să mai treacă multă apă pe râu, și tatăl, pe cât se vede, o să-și dea obștescul sfârșit până atunci. Iar de durerea și de

supărarea sa nu poate să fugă nicăieri. De tine însuți n-ai cum să fugi, să te ascunzi. Și ce-o să spună lumea? Făgăduise în dreapta și stânga, îi îmbărbătase pe toți, vârase colhozul în datorii până peste cap, iar el să plece tocmai acum - să se odihnească? Nu, n-ar avea liniște și nici n-o să aibă; mai bine să stea până la capăt. O să i se vină în ajutor; nici așa nu poate să mai țină mult. Numai de-ar fi mai repede. Și de-ar sosi cu adevărat oameni ca lumea, nu așa, în chipul unuia ca ăsta. O să vă judecăm, cică, pentru dezorganizare! Bine, judecă, n-ai decât! Dar cu o sentință nu îndrepti lucrurile. Merge bosumflat, de parcă acolo, în munți, ar fi numai criminali, iar el e singurul care luptă pentru colhoz... Și doar puțin îi pasă de toate, de fapt, se preface numai. Dar ia încearcă să-i spui asta.

XVIII

Munții înalți înotau într-o ceață cenușie. Uitați de soare, se zăreau întunecați și mohorâți acolo sus, ca niște uriași supărați, jigniți. Primăvara era bolnavă. Umezeală, întunecime peste tot.

Tanabai o ducea anevoie în stâna lui. Era frig cumplit, aer greu. Fătau mai multe oi deodată, și n-aveai unde duce mieii. Îți venea să urli, nu alta. Tărăboi mare, behăituri, înghesuială. Toți vor să mănânce, toți vor să bea și mor ca muștele. Colac peste pupăză, nevastă-sa zace cu șalele stâlcite. A dat ea să se scoale, dar nu s-a putut îndrepta. Lasă așa, ce-o fi, o fi. Acum, hotărât, nu mai aveau nici o putere.

Lui Tanabai nu-i ieșea din cap Bektai; simțea că-l înăbușă o furie neputincioasă împotriva lui. Nu pentru că ar fi plecat, altfel, cale bătută, și nici pentru că-și părăsise turma, lepădând-o cum își leapădă cucul ouăle în cuib străin; la urma urmei, o să-i trimită pe cineva, o să-i ia oile lui, ci pentru că nu știuse să-i răspundă lui Bektai în așa fel să-i fi crăpat de rușine pielea cea groasă, în așa chip, să nu se mai bucure că mai trăiește pe lume. Un puști! Un mucos! Iar el, Tanabai, comunist vechi, care-și dăduse toată viața pentru colhoz, nu găsisse cuvintele cu care să-i răspundă așa cum merita. Aruncase cața lui de cioban și plecase, mucosul. Se putuse gândi vreodată Tanabai că se va întâmpla una ca asta? Își putuse cândva închipui că se va găsi cineva, care să râdă de cauza lui cea scumpă?

„Ajunge!” se stăpânea el, dar peste un minut-două se întorcea iar la aceleași gânduri.

Tocmai atunci făcă încă o oaie, făcu doi gemeni, miei drăgălași. Bine, dar unde să-i pună? Ugerul oii era gol, și

nici nu era de mirare, de unde să aibă lapte? Va să zică, o să piară și ăștia! E nenorocire, nenorocire! Ceva mai încolo descoperi alții, morți chiar, înțepeniți. Tanabai adună leșurile lor micuțe și dădu să-i scoată. În prag tocmai se ivi fetița lui, gâfâind.

— Tată, vin șefii la noi.

— Las' să vină, bombăni Tanabai. Tu du-te, vezi de maică-ta.

Ieșind din coșar, Tanabai zări doi călăreți. „O, Gulsarî! se bucură el. O strună veche îi răsună în piept. De când nu ne-am mai văzut! Ia te uită, cum merge, tot așa e!” Unul din cei doi era Cioro. Pe celălalt, cu haină de piele, care mergea pe buiestraș, nu-l recunoscuse. Trebuie să fie cineva de la raion.

„Iacă așa, veniți, veniți. În sfârșit!” gândi el cu o bucurie răutăcioasă. Aici ar fi fost un prilej să se jeluiască, să-și plângă ursita, dar nu, el nu va începe să se smiorcăie. Lasă-i pe ei să se rușineze, lasă-i pe dâșii să roșească. Păi, se poate așa?! Îl aruncaseră în foc, iar acum se înfățișează...

Nu stătu să-i aștepte ca să se apropie, se duse după colțul coșarei și azvârli la grămadă mieii morți. Se înapoie fără grabă.

Cei doi intraseră în curte. Căii răsuflau din greu. Cioro arăta jalnic, cu o mină de vinovăție. Știa că avea să dea socoteală în fața unui prieten. Celălalt, călare pe buiestraș, cu o înfățișare mânioasă, amenințătoare, nici nu spuse bună ziua. Își ieși, numaidecât din fire.

— Bătaie de joc! Peste tot e așa! Privește ce se întâmplă aici - făcea el revoltat, adresându-se lui Cioro. Pe urmă se întoarse către Tanabai: Ce-nseamnă asta, tovarășe, și arată cu capul în spre partea în care Tanabai dusesese sugacii morți, ești cioban-comunist, iar mieii se prăpădesc?

— Păi ei, pesemne, nu știu că eu sunt comunist, îl înțepă cu vorba Tanabai, și deodată parcă se rupse în el un arc, și sufletul rămase pe dată pustiu, nepăsător și amar.

— Cum adică?

Seghizbaev se făcu roșu. Și amuți o clipă.

— Ți-ai luat angajament socialist? Își reveni el în cele din urmă, smucind de dârlogi, ca să bage frica în Tanabai.

— Mi-am luat.

— Și ce se spune în angajament?

— Nu-mi aduc aminte.

— Tocmai de aceea pier mieii la tine!

Seghizbaev arătă cu codiriștea biciuștii din nou în aceeași parte și se ridică în scară, însuflețindu-se la gândul că are puțința să-l învețe minte pe acest cioban obraznic. Mai întâi însă se repezi asupra lui Cioro:

— Dumneata unde te uiți, unde ești? Oamenii nu-și cunosc angajamentele. Dau planul peste cap, prăpădesc vitele! Dumneata cu ce te ocupi aici? Cum faceți educația comuniștilor voștri? Ce fel de comunist e el? Eu pe dumneata te întreb!

Cioro tăcea, cu capul plecat. Frământa în palme dârlogii frâului.

— Așa cum sunt, răspunse liniștit în locul lui Tanabai.

— Aia e, așa cum ești. Și ești un sabotor! Tu distrugi bunul colhozului! Tu ești dușmanul poporului! Locul tău e la închisoare, nu în partid! Îți bați joc de întreceri.

— Îhî, la închisoare mi-i locul, la închisoare, întări Tanabai la fel de calm.

Buzele însă începură să i se zbată, râzând în accesul de furie ce-l zguduia, stârnit de ocară, de amărăciune, de tot ceea ce-i umpluse cu vârf și îndesat, paharul răbdării.

— Ei! își aținti el privirea asupra lui Seghizbaev, străduindu-se să-și potolească tremurul buzelor. Ce mai ai de zis?

— De ce vorbești așa, Tanabai? interveni Cioro. Ce rost are? Lămurește totul, limpede!

— Ia te uită! Va să zică, și ție trebuie să-ți lămuresc? Tu de ce ai venit aici, Cioro? strigă Tanabai. De ce ai venit, te întreb? Ca să-mi spui că pier mieii la mine? Asta o știu și

eu! Ca să-mi spui că stau până în gât în rahat? Asta o știu și eu! Că am fost toată viața un prost, că am făcut pe dracu-n patru pentru binele colhozului? Asta o știu și eu!...

— Tanabai! Tanabai! Vino-ți în fire!

Alb la față, Cioro sări din șa.

— La o parte! îl împinse Tanabai. Puțin îmi pasă de angajamentele mele, puțin îmi pasă de toată viața mea! Pleacă! Locul meu e la închisoare! De ce l-ai adus pe ciocoiul ăsta nou în haină de piele? Ca să-și bată joc de mine? Ca să mă arunce în închisoare? Ia încearcă, ticălosule, să mă arunci în închisoare pe mine!

Tanabai se repezi să apuce ceva în mână, luă furca proptită de perete și se năpusti cu ea asupra lui Seghizbaev.

— Cară-te de aici, ticălosule! Ieși afară!

Și, fără să-și dea câtuși de puțin seama de ceea ce face, învârti furca în fața sa.

Seghizbaev, care o sfeclise rău de tot, cârmea brusc, fără rost, buiestrașul când într-o parte, când în alta. Furca izbea drept în cap calul buimăcit, sărea înapoi zbârnâind, și-i cădea iar peste cap. În furia sa Tanabai nu-și dădea seama de ce capul lui Floare-galbenă se smucea spasmodic, de ce zăbalele îi sfâșie atât de tare botul roșu, fierbinte, de ce se zbat așa de zăpăciți și de înfiorători ochii calului ieșiți din orbite.

— Pleacă de-aici, Gulsarî! Lasă-mă să-l ating pe ciocoiul ăsta în haină de piele! zbiera Tanabai, dând una după alta lovituri peste capul nevinovat al buiestrașului.

Îngrijitoarea cea tânără, care se apropiase între timp, se prinse de brațele lui, încercând să-i smulgă furca din mâini, dar el o trânti la pământ. Între timp, Cioro apucase să sară în șa.

— Înapoi! Să fugim! Vă omoară!

Cioro se repezi, postându-se între el și Seghizbaev.

Tanabai ridică furca asupra lui, dar cei doi călăreți îndemnară caii să iasă cât mai repede din curte. Câinele îi

urmărea lătrând, agățându-se când de scările șeilor, când de cozile cailor.

Tanabai alerga pe urmele lor, poticnindu-se, apuca din fugă bulgării de lut, azvârlea cu ei în urma fugarilor și nu conținea să strige:

— La închisoare e locul meu! La închisoare! Afară! Cărați-vă de-aici! La închisoare e locul meu! La închisoare!

În cele din urmă se întoarse tot bombănind, gâfâind: „La închisoare e locul meu, la închisoare!” Pe lângă el pășea câinele, mândru, cu simțământul datoriei îndeplinite. El aștepta încuviințarea și lauda stăpânului, dar acesta nu-l lua în seamă. În întâmpinarea lor șchiopăta, sprijinindu-se în cârjă, Geaidar, albă ca varul, cu ochii plini de spaimă.

— Ce-ai făcut, omule? Ce-ai făcut?

— Degeaba.

— Ce, degeaba? Firește că degeaba!

— Degeaba l-am bătut pe buiestraș.

— Dar tu ți-ai pierdut mințile oare? Știi tu ce-ai făcut?

— Știu. Eu sunt sabotor. Eu sunt dușman al poporului, rosti el, luptându-se cu gâfâiala care-l chinuia, apoi amuți și, strângându-și fața în palme, îndoindu-și spatele, începu să plângă zgomotos.

— liniștește-te, liniștește-te, îl ruga nevastă-sa, plângând împreună cu el.

El însă plângea, plângea mereu, clătinându-se într-o parte și alta.

Geaidar nu-l mai văzuse niciodată plângând...

XIX

Biroul comitetului raional de partid se întruni în ședință la trei zile după această cu totul neobișnuită întâmplare.

Tanabai Bakasov ședea în sala de primire și aștepta să fie chemat în cabinet, unde se discuta despre dânsul. Multe mai gândise el în zilele acestea, și totuși încă nu putea să-și dea seama dacă e sau nu vinovat. Înțelegea că săvârșise o abatere gravă, că ridicase mâna asupra unui reprezentant al autorității, dar de-ar fi fost vorba numai despre asta, lucrurile încă ar fi fost simple. Era pregătit să primească orice pedeapsă pentru purtarea sa nesăbuită. El însă, lăsându-se pradă furiei, spulberase în cele patru vânturi întreaga sa durere, toată suferința sa pentru colhoz, spurcase toate nelinıştile și gândurile sale. Cine o să-i dea crezare acum? Cine o să-l priceapă acum? „Dar poate că totuși mă vor înțelege? se aprindea în el câte-o rază de speranță. O să le spun despre toate cele: despre iarna de acum, despre coșară și iurtă, despre lipsa de nutrețuri, despre nopțile mele de veghe, despre Bektai... Las' să judece ei. Oare se putea gospodări așa?” Și acum nu-i mai părea rău că se întâmplase astfel. „Las' să mă pedepsească pe mine, chibzuia el, în schimb, altora poate o să le fie mai bine, mai ușor. Poate că după asta or să-și întoarcă privirea asupra ciobanilor, asupra vieții noastre, asupra necazurilor noastre.” După un minut însă, amintindu-și toate cele petrecute, cădea din nou pradă deznădejzii și își strângea împietrit pumnii între genunchi, zicându-și cu îndărătnicie: „Nu, nu sunt vinovat de nimic, nu!” Pe urmă îl cuprindeau din nou îndoielile...

Tot aici, în sala de așteptare, ședea din pricini neștiute și Ibrahim. „Da ăsta ce mai caută pe-aci. A venit în zbor ca o

pasăre de pradă, care simte un stârv” - își spunea înfuriat Tanabai, întorcându-se cu spatele la el. Acesta tăcea mîlc, ofta, privind, din când în când, capul lăsat în jos al ciobanului.

„De ce-or fi tărăgănind atât? se întreba Tanabai, sucindu-se pe scaun. Ce-așteaptă? Dacă trebuie să lovească, atunci s-o facă!” Acolo, de partea cealaltă a ușii, se pare că toți erau de față. Cel din urmă intrase în cabinet Cioro, acum câteva minute. Tanabai îl recunoscuse după firele de păr de cal lipite de carâmbii cizmelor. Era părul gălbui al buiestrașului șarg. „Se vede că se grăbise tare. Gulsari e tot înspumat”, gândi el, dar nu-și înălță capul. Cizmele cu pete de sudoare și fire de păr de cal pe carâmb, după ce se foiră, nehotărâte, în loc, lângă Tanabai, pieriră în dosul ușii.

Se scurse mult timp, până când din cabinet își scoase capul secretara:

— Intrați, tovarășe Bakasov!

Tanabai tresări, se ridică în picioare, asurzit de bătăile inimii și intră în cabinet în zgomotul acestor bubuituri neîntrerupte în urechi. Pe ochi i se așternuse o ceață. Aproape că nu deslușea chipurile oamenilor care ședea acolo.

— Luați loc!

Prim-secretarul comitetului raional, Kașkataev, îi arătă scaunul de la capătul mesei lungi.

Tanabai se așează, își puse pe genunchi mâinile ce-i atârnavu greu, așteptă să i se ia ceața de pe ochi. Apoi se uită de-a lungul mesei. Pe partea dreaptă a primului secretar ședea Seghizbaev, cu fața înfumurată. Plin de ură față de acest om, Tanabai se încordă într-atât, că pâcla care îi stăruise pe ochi, se risipi dintr-o dată. Chipurile tuturor persoanelor așezate la masă i se arătară limpezi și vii. Cel mai întunecat dintre toate, de-un roșu-închis, era chipul lui Seghizbaev, iar cel mai palid, lipsit cu totul, de vlagă, părea chipul lui Cioro. El ședea chiar la marginea

mesei, cel mai aproape de Tanabai. Mâinile lui slabe tremurau când și când pe pânza verde a mesei. Președintele colhozului, Aldanov, care era așezat în fața lui Cioro, pufnea zgomotos, a mânie, privind încruntat în toate părțile. El nu-și ascundea atitudinea față de cazul pe care aveau să-l discute. Alții, pesemne, mai așteptau. În sfârșit, primul secretar ridică fruntea din hârtiile din mapă.

— Să trecem la dosarul personal al comunistului Bakasov, spuse el, rostind apăsător fiecare cuvânt.

— Da, dacă se mai poate spune așa, a comunistului, spuse răutăcios cineva, zâmbind.

„Sunt porniți! observă în sinea sa Tanabai. Să nu te aștepți la îndurare de la ei. Da de ce să aștept eu îndurare? Ce-s eu, criminal?”

El nu știa că în rezolvarea problemei lui se vor ciocni două părți potrivnice, fiecare pregătită să folosească în felul său această nefericită întâmplare. O parte, în persoana lui Seghizbaev și a susținătorilor săi, vroia să încerce puterea de rezistență a noului secretar, să-și dea seama dacă, cel puțin pentru început, ar putea măcar să-l țină din scurt. Cealaltă parte, în persoana lui Kaşkataev însuși care ghicise că Seghizbaev îi țintea locul, chibzuia cum să facă în așa fel, încât nici să nu piardă în ochii celorlalți, nici să nu încordeze relațiile cu acești oameni primejdioși.

Secretarul comitetului raional dădea citire raportului lui Seghizbaev. În raport erau descrise amănunțit toate încălcările legii săvârșite prin spusele și faptele lui Tanabai Bakasov, cioban al colhozului „Pietrele albe”. În raport nu era nimic ce-ar fi putut fi tăgăduit de Tanabai, dar tonul lui, chipul în care erau înfățișate învinuirile ce i se puneau în cârcă, îl aduseră la deznădejde. Asudase, dându-și seama că este cu totul neputincios în fața acestei hârtii hidoase. Raportul lui Seghizbaev se dovedi a fi cu mult mai înfricoșător decât el însuși. Împotriva raportului nu poți să te arunci cu furca în mâini. Tot ceea ce avusese de gând să

spună Tanabai în apărarea sa se prăvăli într-o clipită, se prefăcu în niște jalnice plângeri ale unui cioban cu privire la greutățile sale obișnuite. Nu era el oare un neghiob? Ce valoare puteau să mai aibă dezvinovățirile lui în fața acestei cumplite hârtii! Cu cine-și pusese el în cap să lupte?

— Tovarășe Bakasov, recunoști faptele arătate în raportul tovarășului Seghizbaev, membru al biroului? întrebă Kaşkataev, când isprăvi de citit raportul.

— Da, răspunse sec Tanabai.

Toți tăceau. Se părea că hârtia aceasta vârase spaima în fiecare din cei de față. Aldanov măsură mulțumit, cu o privire provocatoare, pe cei așezați la masă, parcă ar fi zis: vedeți cam ce se întâmplă.

— Tovarăși membri ai biroului, dacă-mi îngăduiți, am să lămuresc fondul chestiunii, vorbi cu hotărâre Seghizbaev. Aș vrea, din capul locului, să previn pe unii tovarăși asupra eventualei posibilități de a califica faptele comunistului Bakasov, pur și simplu, drept un act de huliganism. Dacă ar fi fost vorba de așa ceva, atunci, vă rog să mă credeți, n-aș fi ridicat problema în discuția biroului: cu huliganii avem noi alte mijloace de luptă. Și nu e vorba, firește, de faptul că, personal, am fost jignit. În spatele meu stă biroul comitetului raional de partid, în spatele meu, în cazul de față, dacă vreți, stă întreg partidul, și eu nu pot să îngădui ca prestigiul lui să fie batjocorit. Dar lucrul cel mai important e că toate astea arată neglijarea muncii noastre de educație politică în rândurile comuniștilor și ale celor fără de partid, vădesc lipsurile serioase din activitatea ideologică a comitetului raional. Noi toți va trebui să răspundem pentru mentalitatea unor comuniști de rând, cum este Bakasov. Va trebui să mai descoperim: este el singur așa cum este, sau mai are și tovarăși de idei? Ce vrea să însemne spusa lui: „Ciocoi nou în haină de piele!” Să lăsăm la o parte haina. După Bakasov însă reiese că eu, om sovietic, împruternicit al partidului, aș fi un ciocoi nou,

un boier adică, un asupritor al poporului! Așa va să zică. Vă dați seama ce înseamnă asta, ce se ascunde îndărătul acestor cuvinte? Cred că orice comentarii sunt aici de prisos... Acum, despre un alt aspect al chestiunii: aproape deznădăjduit de situația extrem de proastă a creșterii animalelor de la colhozul „Pietrele albe”, eu - drept răspuns la cuvintele revoltătoare ale lui Bakasov, care, chipurile, își uitase angajamentele luate - l-am numit sabotor, dușman al poporului și am spus că locul lui nu este în partid, ci în închisoare. Recunosc, l-am jignit și așa fi fost gata să-mi cer scuze în fața lui. Acum însă m-am convins că așa și este. Și nu-mi retrag cuvintele, ci afirm că Bakasov este un element periculos, cu atitudini ostile...

Prin câte nu trecuse Tanabai, făcuse și războiul tot, din prima până în ultima zi, dar niciodată nu bănuise că inima lui putea să strige atât de tare cum striga acum. Cu acest strigăt, care răsună în urechile lui ca o canonadă neconținută, inima lui cădea, se înălța, se cățara, se prăbușea din nou și iar încerca să se ridice, dar gloanțele o nimereau în plin. „Doamne, bubuia în capul lui Tanabai, unde s-a risipit tot ceea ce a fost cândva rostul vieții mele, rostul întregii mele munci? Uite până unde am ajuns, am devenit dușman al poporului! Și eu, care sufeream pentru nu știu ce coșară, pentru mieii ăștia murdăriți de pântecăraie, pentru ușuraticul de Bektai. Cui îi trebuie asta!...”

— Voi aminti încă o dată concluziile raportului meu, continuă Seghizbaev, așezând cuvintele într-o ordine riguroasă. Bakasov urăște regimul nostru, urăște colhozul, urăște întrecerile socialiste, calcă în picioare toate acestea, urăște toată viața noastră. Aceasta a declarat-o el absolut fățiș în prezența organizatorului de partid al colhozului, a tovarășului Saiakov. În acțiunile lui există de asemenea prezente elemente constitutive ale unui delict de drept comun, atentat asupra unui reprezentant al puterii aflat în exercițiul funcțiunii. Vă rog să mă înțelegeți cum trebuie,

eu cer ca Bakasov să fie tras la răspundere, să fie trimis în judecată, în așa fel, încât la ieșirea de aici să fie pus sub stare de arest. Fondul delictului său se încadrează întru totul în articolul cincizeci și opt. Iar de rămânerea lui Bakasov în rândurile partidului, după părerea mea, nici vorbă nu poate fi!...

Seghizbaev știa că ceruse prea mult, el însă conta pe raționamentul că, în cazul când biroul nu va considera necesar să-l trimită în judecată pe Tanabai Bakasov, excluderea lui din partid va fi, totuși, în orice caz, asigurată. Această cerere Kaşkataev nu va mai putea să nu o sprijine, și atunci poziția sa, a lui Seghizbaev, se va întări și mai mult.

— Tovarășe Bakasov, ce ne poți spune despre fapta dumitale? Întrebă Kaşkataev, acum înciudat.

— Nimic. S-a spus totul, răspunse Tanabai. Înseamnă că eu am fost și rămân un sabotor, un dușman al poporului. Atunci ce rost ar mai avea să se știe ce gândesc eu? Judecați dumneavoastră singuri, dumneavoastră vedeți mai bine...

— Dumneata te consideri un comunist cinstit?

— Acu nu se mai poate dovedi asta.

— Dar dumneata îți recunoști vina?

— Nu.

— Adică, te consideri mai deștept decât toți?

— Nu, dimpotrivă, mai prost ca toți.

— Dați-mi voie, am să spun eu.

De la locul său se ridică în picioare un tânăr cu insignă de comsomolist pe piept. El era cel mai tânăr dintre cei de față, plăpând, cu fața îngustă, având încă o mină strengărească.

Tanabai îl observă abia acum pentru întâia oară. „Arde-o, băiețăș, nu cruța, spuse el în sinea sa. Am fost și eu cândva la fel ca tine, și nu cruțam...”

Și, ca într-o străfulgerare ce străbate departe norii, el văzu locul din lanul de grâu, lângă drum, unde Kulubai

smulsese și călcase în picioare firicelele plăpânde. Zări această imagine cât se poate de limpede, totul îi apăruse dintr-o dată în minte, și el se cutremură și din piept i se ridică un strigăt mut.

Glasul lui Kaşkateev îl dezmetici:

— Vorbește, Kerimbekov, făcu spre el Kaşkateev.

— Eu nu aprob fapta tovarășului Bakasov. Socotesc că dânsului trebuie să i se aplice o sancțiune corespunzătoare pe linie de partid. Dar nu sunt de acord nici cu tovarășul Seghizbaev.

Kerimbekov își stăpânea în glas tremurul pricinuit de emoție.

— Mai mult decât atât, consider că trebuie pus în discuție și însuși tovarășul Seghizbaev...

— Asta-i bună! îl întrerupse cineva. Astea sunt rânduielile pe la voi, pe la comsomol, nu?

— Rânduielile sunt aceleași la toți, răspunse Kerimbekov, tulburându-se și mai mult și roșind.

El se poticni în mijlocul frazei, alegându-și cuvintele și biruindu-și stinghereala și deodată, parcă într-un fel de deznădejde, începu să vorbească tăios și usturător:

— Cu ce drept l-ați jignit pe un colhoznic, pe un cioban, pe un vechi comunist? Ia încercați să mă numiți pe mine dușman al poporului... Dumneavoastră explicați aceasta prin faptul că erați extrem de deprimat de situația în care se afla sectorul zootehnic în colhoz, dar dumneavoastră nu credeți că ciobanul era deprimat nu mai puțin decât dumneavoastră? Când ați fost la dânsul, v-ați interesat cum trăiește el, cum îi merg treburile? De ce s-o fi prăpădit tineretul ovin? Nu. Judecând după raportul dumneavoastră chiar, v-ați apucat nici una, nici două să-l ponegriți. Nu este pentru nimeni o taină cât de greu se desfășoară campania fătărilor în colhoz. Eu deseori mă aflu pe teren, și mi-i rușine, mă simt prost în fața comsomoliștilor mei ciobani pentru că noi le cerem multe, dar ajutor practic nu le acordăm. Ați văzut ce coșare există în colhozuri? Dar

care e situația nutrețurilor? Eu singur sunt fiu de cioban și știu ce înseamnă asta, să-ți moară mieii. La institut am fost învățați într-un fel, iar pe teren totul se face ca pe vremuri. Te doare inima când vezi toate astea!...

— Tovarășe Kerimbekov, îl întrerupse Seghizbaev. Nu încerca să ne înduioșezi! Sentimentul este o noțiune elastică. Fapte, fapte ne trebuie, nu sentimente.

— Iertați-mă, dar aici nu este procesul unui criminal de drept comun, ci analiza tovarășească a cazului unui tovarăș al nostru de partid, continuă Kerimbekov. Se hotărăște soarta unui comunist. Așa că, hai să ne gândim, de ce-o fi procedat în felul acesta tovarășul Bakasov. Faptele lui, se înțelege, trebuie condamnate, dar cum de s-a întâmplat că unul din cei mai buni crescători de animale ai colhozului, cum era socotit Bakasov, a ajuns la o asemenea viață?

— Ia loc, spuse nemulțumit Kaşkataev. Dumneata ne depărtezi de miezul problemei, tovarășe Kerimbekov. După părerea mea, aici este clar pentru toată lumea, absolut clar, un lucru: comunistul Bakasov a săvârșit o abatere extrem de gravă. Cum se poate admite una ca asta? Unde s-a mai pomenit așa ceva? Noi nu vom îngădui nimănui să sară cu furca asupra împuterniciților noștri, noi nu vom da voie nimănui să știrbească autoritatea lucrătorilor noștri. Dumneata, tovarășe Kerimbekov, ar fi mai bine să te gândești cum să pui treburile pe roate în comsomol, decât să te ocupi de discuții seci despre inimă și sentimente. Sentimentele sunt sentimente, iar faptele, fapte. Ceea ce și-a îngăduit Bakasov trebuie, într-adevăr, să ne sporească atenția și, de bună seamă, el nu mai are ce căuta în partid. Tovarășe Saiakov, dumneata, ca organizator de partid al colhozului, recunoști toată povestea asta? îl întrebă el pe Cioro.

— Da, recunosc, rosti Cioro palid, ridicându-se încet în picioare. Aș vrea însă să lămuresc...

— Ce să lămuiești?

— În primul rând, aş ruga ca Bakasov să fie discutat la noi, în organizaţia noastră de partid.

— Asta nu-i neapărat necesar. Îi vei informa pe urmă pe membrii organizaţiei de partid despre hotărârea biroului comitetului raional. Ce mai este?

— Aş vrea să lămuresc...

— Ce să lămureşti, tovarăşe Saiakov? Manifestarea antipartinică a lui Bakasov e vădită. Nu mai ai ce să explici aici. Şi dumneata de asemeni porţi răspunderea. Şi o să te sancţionăm pentru dezorganizarea activităţii de educare a comuniştilor. De ce ai încercat să-l convingi pe tovarăşul Seghizbaev să nu pună chestiunea în discuţia biroului? Ai vrut s-o muşamalizezi? E revoltător! Stai jos!

Începură dezbaterile. Directorul S.M.T. şi redactorul-şef al ziarului raional îl sprijiniră pe Kerimbekov. Un timp chiar se păru că ei vor izbuti să-l apere pe Tanabai. Acesta însă, abătut şi tulburat, nu mai asculta pe nimeni. El se tot întreba: „Unde se spulberase tot ceea ce era viaţa mea? Pentru că aici după cât se pare, nimănui nu-i pasă de tot ce se-ntâmplă acolo la noi, de turmele noastre de oi, de cirezile noastre de vite. Ce prost am fost! Mi-am risipit toată viaţa pentru colhoz, pentru oi şi miei. Acum însă asta nu intră la socoteală. Acum sunt periculos. Ei, să vă ia naiba! Faceţi cu mine ce vreţi! Dacă din asta o să fie mai bine, n-o să-mi pară rău! Haideţi, daţi-mă pe uşă afară. Mie mi-i totuna, croiţi-mă, nu mă cruţaţi...”

Luă cuvântul Aldanov, preşedintele colhozului. După expresia feţei şi după gesturile preşedintelui, Tanabai vedea că el hulea pe cineva, dar pe cine anume, asta nu mai ajungea la conştiinţa lui, până când auzi cuvintele: „Lanţuri, buiestraşul Gulsarî...”

— ...Şi ce credeţi dumneavoastră? se revolta Aldanov. El a ameninţat pe faţă că-mi va sparge capul numai pentru faptul că am fost nevoiţi să punem piedică la picioarele unui cal. Tovarăşe Kaşkataev, tovarăşi membri ai biroului, eu vă rog, în calitate de preşedinte al colhozului, să ne

scăpați de Bakasov. Locul lui este într-adevăr la închisoare. El îi urăște pe toți lucrătorii de la conducere. Tovarășe Kaşkataev, afară așteaptă martori, care pot să confirme amenințările lui Bakasov la adresa mea. S-ar putea să-i invităm, ce părere aveți?

— Nu, nu este nevoie, făcu Kaşkataev, încruntându-se a silă. Ne-ajunge și atât. Luați loc.

Pe urmă trecură să voteze.

— S-a făcut o propunere: tovarășul Bakasov să fie exclus din rândurile membrilor de partid. Cine este pentru?

— Un moment, tovarășe Kaşkataev, se ridică din nou brusc Kerimbekov. Tovarăși membri ai biroului, oare nu vom săvârși o greșeală de neiertat? Există o altă propunere, să ne mărginim la o muștrare aspră cu înscierea ei în dosarul personal al lui Bakasov și totodată să pronunțăm o muștrare membrului din birou Seghizbaev pentru că l-a jignit pe comunistul Bakasov în demnitatea sa de comunist și de om, pentru metoda inadmisibilă de lucru a lui Seghizbaev în calitatea sa de delegat al comitetului raional.

— Demagogie! strigă Seghizbaev.

— Tovarăși, liniștiți-vă, interveni Kaşkataev. Dumneavoastră vă găsiți la biroul comitetului raional, și nu acasă la dumneavoastră, vă rog să respectați disciplina.

Acum totul depindea de el, de primul secretar al comitetului raional. Și el dădu lucrurilor întorsătura pe care conta Seghizbaev.

— Eu nu găsesc necesar ca Bakasov să fie tras la răspundere pe cale penală, spuse el, dar, firește, el nu mai are ce căuta în partid. Aici tovarășul Seghizbaev are perfectă dreptate. Să trecem la vot. Cine este pentru excluderea lui Bakasov?

Biroul era format din șapte persoane. Trei ridicară mâinile pentru excludere, alți trei, contra. Rămânea însuși Kaşkataev. Zăbovind puțin, el ridică mâna „pentru”! Tanabai nu vedea nimic din toate acestea. El află despre

hotărârea soartei sale când auzi cum Kaşkataev se adresa secretarei:

— Treceți în procesul-verbal: Prin hotărârea biroului comitetului raional, tovarășul Bakasov Tanabai este exclus din rândul membrilor de partid.

„S-a isprăvit!” spuse Tanabai în sinea sa, încremenind.

— Eu însă insist să i se dea un avertisment lui Seghizbaev, nu se lăsă Kerimbekov.

Propunerea aceasta putea să nu fie pusă la vot, însă Kaşkataev hotărî că totuși trebuie s-o pună. Și în aceasta era de asemenea un tâlc.

— Cine este pentru propunerea tovarășului Kerimbekov? Vă rog să ridicați mâinile!

Din nou, trei, la trei. Și din nou Kaşkataev ridică mâna al patrulea și în felul acesta îl scăpă pe Seghizbaev de muștrare. „Numai că, va pricepe el oare, va prețui el acest serviciu pe care i-l fac? Cine știe... E perfid, șiret”.

Oamenii se foiră pe scaunele lor, ca și când s-ar fi pregătit să plece. Tanabai își spuse că acum totul se terminase, se ridică în picioare și, în tăcere, fără să se uite la nimeni, se îndreptă spre ușă.

— Bakasov, încotro? îl opri Kaşkataev. Lasă aici carnetul de partid.

— Să-l las?

Abia acum înțelese Tanabai tot ceea ce se întâmplase.

— Da. Pune-l pe masă! Acum nu mai ești membru de partid și nu ai dreptul să-l porți cu dumneata.

Tanabai se apucă să scoată carnetul de membru de partid. Se foi îndelung în liniștea ce se așternuse. Se găsea acolo, adânc, sub flanelă, sub haină, într-o punguliță de piele, cusută de mâinile lui Geaidar; Tanabai purta pungulița aceasta legată cu o curelușă petrecută pe după umăr. În cele din urmă, o trase afară, scoase carnetul de partid încălzit la piept, și-l puse așa cald, pătruns de mirosul trupului său, pe masa rece, lustruită a lui Kaşkataev. Tanabai se zgribuli, i se făcuse frig. Și, din nou,

fără să se uite la nimeni, începu să vâre pungulița înapoi sub haină, pregătindu-se să plece.

— Tovarășe Bakasov, se auzi din spate, dindărătul mesei, glasul plin de compătimire și simpatie al lui Kerimbekov. Dumneata personal, ce spui? Doar dumneata aproape nici nu ți-ai arătat părerea. Poate ți-a fost greu, nu? Noi avem încă nădejdea că pentru dumneata ușa nu va fi închisă pentru a reveni, că mai devreme sau mai târziu tot o să te poți întoarce în partid. Așa că, vorbește, care ți-i gândul acum?

Tanabai se îndreptă cu un simțământ de durere și de rușine pentru sine, spre acest tânăr, care se străduia în fel și chip să ușureze cumva nenorocirea căzută pe umerii lui.

— La ce bun? rosti el cu amărăciune. Aici nu poți să-i dovedești cu vorba pe toți. Doar un singur lucru am să spun, că nu-s vinovat cu nimic, chiar dacă am ridicat mâna, chiar dacă am fost slobod la gură. N-am să fiu în stare să vă lămuresc. Așadar, cam asta-i tot.

Se lăsă o liniște apăsătoare.

— Hm. Va să zică, te superi pe partid, nu? spuse înciudat Kaškataev. Asta-i bună, tovarășe. Partidul te îndrumă pe calea cea bună, te-a scăpat de tribunal, iar dumneata mai ești nemulțumit, te superi! Va să zică, ești cu adevărat nevrednic de titlul de membru de partid. Și mă îndoiesc că ușa partidului va mai fi deschisă pentru dumneata!

Tanabai ieși de la comitetul raional cu o față senină. Chiar prea senină. Și acest lucru era rău. Fusesse o zi caldă, însorită; acum se apropia înserarea. Oamenii se grăbeau, care pe jos, care în căruță să alerge după treburile lor. În mica piață de lângă club zburdau niște copii. Lui Tanabai îi era însă silă să se uite la ceva, îi era scârbă și de el însuși. Trebuie să plece de aici cât mai repede în munți, acasă, cât timp nu fusese lovit de vreun alt necaz.

La conovăț, alături de calul său, stătea legat Floaregalbenă. Mare, lung și puternic, el trecu de pe un picior pe altul, când se apropie Tanabai și se uită la el liniștit și

încrezător cu ochii lui negri. Uitase buiestrașul cum îi burdușise Tanabai cu furca peste cap. De aceea era doar cal, să uite.

— Uită, Gulsarî, nu te supăra pe mine, îi șopti Tanabai buiestrașului. Află că am o mare supărare. O foarte mare supărare.

Și suspină, gata să plângă, îmbrățișând de gât calul, dar se stăpâni; nu izbucni în lacrimi, rușinându-se de trecători.

Încălecă pe calul său și plecă spre casă.

Cioro îl ajunse din urmă după urcușul de la Aleksandrovka. De îndată ce auzi din spate bocănitul cunoscut al buiestrașului în fugă, Tanabai își strânse buzele în semn de supărare, se bosumflă. Nu întoarse capul. Durerea pentru soarta sa îi înnora sufletul, îi întuneca ochii. Cioro, cel de acum, era pentru el cu totul altfel decât se arătase, cândva, înainte. Până și azi, fusese destul ca secretarul Kaşkateev să ridice glasul, că el se și așează supus la locul său, ca un școlar muștruluit. Și ce va fi mai departe? Oamenii au încredere într-însul, iar el se teme să spună adevărul. Se păzește, își alege cuvintele. Cine-l învățase asta? De la el, Tanabai, ce-ai putea cere, e un om înapoiat, un simplu truditor și atât, pe când Cioro e doar om cu carte, pe toate le știe, toată viața se aflase la conducere. E oare cu puțință ca Cioro să nu vadă că lucrurile nu stau așa cum le înfățișează alde Seghizbaev și Kaşkateev? Că vorbele lor sunt frumoase pe dinafară, dar pe dinăuntru, mincinoase și goale? Pe cine și-a găsit el să înșele, și pentru ce?

Tanabai nu întoarse capul nici când Cioro îl ajunse din urmă și-o apucă chiar pe-alături de el, strunindu-și buiestrașul înfierbântat.

— Eu, Tanabai, mă gândeam că o să mergem împreună, spuse el, trăgându-și răsuflarea. M-am uitat în stânga și-n dreapta, da tu nu mai erai...

— Ce vrei? i-o trânti Tanabai, tot fără a se uita la el. Vezi-ți de drumul tău.

— Haide să stăm de vorbă. Nu-ntoarce spatele, Tanabai. Să stăm de vorbă ca doi prieteni, ca doi comuniști, începui Cioro și se opri la jumătatea cuvântului.

— Eu nu-ți sunt prieten și, cu atât mai mult, nu mai sunt comunist. De altfel, nici tu nu mai ești de mult comunist. Te prefaci doar că ești...

— Tu vorbești serios? Întrebă Cioro cu glasul stins.

— Firește că serios. Încă n-am învățat să-mi aleg vorbele. Tot așa, nu știu ce anume, unde și cum să vorbesc. Ei, rămâi cu bine. Tu mergi înainte, iar eu o iau la stânga. Tanabai cârmi calul din mers și, fără a întoarce capul, fără a-și privi măcar o dată prietenul în față, o apucă peste câmp, de-a dreptul în munți.

El nu văzu cum fața lui Cioro se albise, ca la un om aflat pe patul de moarte, cum dăduse să-l oprească, întinzând mâna. Nu văzu cum se schimonosise apoi de durere, cum se apucase de piept, și cum se prăbușise peste coama calului, trăgând aerul cu gura larg deschisă.

— Mi-i rău, șoptea Cioro, chircindu-se din pricina durerii cumplite de la inimă. Of, mi-e rău! horcăi el, învinețindu-se și înăbușindu-se. Hai acasă, mai repede, Gulsarî! Mai repede, acasă!

Buiestrașul îl purta în goană spre sat prin stepa întunecoasă, pustie; vocea omului îl speria pe cal, răzbătea în glas ceva groaznic, înfiorător. Floare-galbenă își lipi urechile de cap, fornăind spăimântat, în plină goană. Iar omul din șa se chinuia de moarte, se chircea, agățându-se convulsiv cu mâinile și cu dinții de coama calului. Frâul se bălăbănea, atârând slobod pe grumazul lui Floare-galbenă, care se avânta în galop.

XX

La ceasul acela târziu de noapte, când Tanabai mai era în drum spre munți, pe ulițele *ailului* trecea în goană un om călare, stârnind lătratul clinilor speriați.

— Hei, e cineva acasă? Ieșiți afară! îi chema el pe gospodari. Mergeți la adunarea de partid, la birou.

— Da ce s-a întâmplat? De ce așa în grabă?

— Nu știu, răspundea curierul. Cioro vă cheamă. A zis să mergeți mai repede.

Cioro însuși ședea, în vremea asta, la birou. Răzimându-și umărul de masă, îndoit, înecându-se, el își strângea pieptul cu palma, pe sub cămașă. Gemea de durere, își mușca buzele. O sudoare rece îi îmbroboni fața înverzită, ochii i se înfundară în orbite, părând niște gropi întunecate. Din când în când, cădea în nesimțire, și din nou i se năzărea că buiestrașul îl poartă în goană prin stepa cufundată în beznă, că el vrea să-l strige pe Tanabai, iar acesta, aruncând la despărțire vorbe înfierbântate, ca niște tăciuni aprinși, nici nu-și întoarce capul. Vorbele lui Tanabai îi ard inima, îi ard sufletul...

Organizatorul de partid fusese adus aici purtat pe brațe de la grajd, după ce stătuse un timp acolo, întins pe fân. Grăjdarii vruseseră să-l ducă acasă, el însă se împotrivise. Trimisese un om să-i cheme pe membrii de partid și acum îi aștepta dintr-o clipă în alta.

Aprinzând lampa și lăsându-l pe Cioro singur, femeia de serviciu trebăluia pe lângă sobă în odaia din față, arunca din când în când câte-o privire pe ușa întredeschisă, ofta și dădea din cap.

Cioro îi aștepta pe oameni; iar timpul se scurgea strop cu strop. În fiecare clipă picăturile grele, amare, secătuiau

vremea ce-i fusese hărăzită la naștere și al cărei preț îl înțelegea abia acum, după ce trăise o viață destul de lungă. Nu-și scrutase vreodată zilele și anii ce-i fuseseră sorociți, nu apucase să-și întoarcă privirea spre trecut și vedea acum că întreaga viață îi alunecase în zbor numai în muncă și griji. Nu ieșise totul cum ar fi vrut, nu izbutise totul în viață așa cum visase cândva. Se străduise, se zbatuse, dar pe ici, pe colo dăduse și înapoi, ca să ocolească tot ceea ce era spinos, să nu-i fie prea anevoioasă calea. Și totuși, nu ocolise spinii. Îl strângea cu ușa acea putere cu care se ferise să se ciocnească; iar acum nu mai avea unde da înapoi; calea se isprăvea. Ah, dacă și-ar fi dat seama mai devreme, dacă s-ar fi silit mai de timpuriu să privească drept în ochii vieții...

Iar timpul trecea, se scurgea în picături amare, răsunătoare. Cât de mult zăboveau oamenii, ce mult trebuia să-i aștepte!

„Numai de-aș apuca, se gândea îngrozit Cioro. Numai de-aș apuca să le spun!” Cu un horcăit fără zgomot, cu un strigăt deznădăjduit el ținea în loc viața, ce-l părăsea, își făcea singur curaj, se pregătea pentru cea din urmă luptă. „O să istorisesc totul. Așa cum a fost. Cum s-a desfășurat ședința biroului, cum l-au exclus pe Tanabai din partid. Las’ să știe: eu nu sunt de acord cu această hotărâre a comitetului raional. Las’ să știe: eu nu sunt de acord cu excluderea lui Tanabai. O să le spun toate, tot ce gândesc despre Aldanov. Las’ să-l asculte, apoi, după mine, și pe el. Las’ să hotărască ei, comuniștii. Și despre mine am să spun tot, să știe totul despre mine. O să spun despre colhozul nostru, despre oamenii de la noi... Numai de-aș apuca, de-ar veni odată, mai repede, mai repede...”

Cea dintâi veni în fugă soția sa cu doctoriile. Se sperie, începu să bocească, să plângă amar.

— Apoi ești tu oare în toate mințile? Oare nu te-ai mai săturat odată de adunările astea? Haide acasă. Uită-te la tine! Doamne, Dumnezeu, gândește-te măcar la tine!

Cioro nu stătu s-o asculte. Se descotorosi de ea, bându-și doctoriile. Dinții îi clănțăneau pe buza paharului, apa se prelingea pe piept.

— Nu-i nimic, mi-e mai bine acum, rosti el încercând să respire mai egal. Tu așteaptă-mă dincolo, mă duci pe urmă acasă. Nu te teme, du-te.

Atunci când, în sfârșit, se auziră din uliță pașii oamenilor, Cioro se îndreptă răzimat de masă, înăbuși în el durerea, își adună toate puterile, ca să îndeplinească ceea ce socotea că este ultima sa datorie.

— Ce s-a mai întâmplat? Ce-i cu tine, Cioro? îl întrebau oamenii.

— Nu-i nimic. Vă spun îndată, să vină și ceilalți, răspundea el.

Iar timpul se scurgea în picături amare, răsunătoare.

Când se strânseseră toți comuniștii, organizatorul de partid Cioro se ridică în picioare la masă, își scoase căciula din cap și declară adunarea deschisă.

XXI

Tanabai ajunse noaptea târziu acasă. Geaidar ieși în curte cu felinarul în mână. Îl așteptase se tot uitase în noapte, de-i ieșiseră ochii din cap. Chiar de la cea dintâi căutătură, ea înțelese ce mare necaz i se întâmplase bărbatului său. Tăcut, el scoase căpăstrul de pe cal, îl deșeuă, în timp ce ea îi lumina. Nu-i spuse nevaste-si nici o vorbă. „Măcar de s-ar fi îmbătat la raion, poate că i-ar fi fost mai ușor!” gândi ea, iar el tăcea mereu, și tăcerea lui avea ceva înspăimântător. Și ea, care se pregătise să-i facă o bucurie, să-i spună că fuseseră aduse niscaiva nutrețuri, paie, făină de orz, și se făcuse ceva mai cald, că mieii fuseseră scoși la păscut, începuseră să pască firele de iarbă mai subțirele.

— Au luat turma lui Bektai. Au trimis un cioban nou, rupse ea tăcerea.

— Să-l ia dracu' pe Bektai cu turma lui, cu ciobanul tău...

— Ești obosit?

— De ce să fiu obosit? M-au dat afară din partid!

— Da vorbește mai încet, o să-audă îngrijitoarele.

— De ce mai încet? De ce s-ascund? M-au dat afară, ca pe cel din urmă câine. Asta-i! Așa îmi trebuie! Și ție așa-ți trebuie! Ba poate nici nu-i de ajuns atât! Ei, ce stai? Ce te uiți?

— Du-te de te odihnește.

— Știu eu asta și fără tine.

Tanabai intră în coșară. Cercetă oile. Apoi dădu o raită prin stână, umblă și pe acolo pe întuneric și se întoarce din nou în coșară. Nu-și găsea locul. Nu vru să mănânce și nici să lege vorbă cu nimeni. Se trânti pe paiele descărcate

într-un colț și zăcu nemișcat acolo. Viața, grijile, neliniștile, toate își pierdură orice rost. Nu mai vroia nimic. Nu mai vroia să trăiască, nu mai vroia să gândească, nu mai vroia să vadă nimic în jur.

Se tot întorcea de pe-o parte pe alta, cu plan să adoarmă, să uite și să fugă de toate, dar ți-ai găsit! Unde să fugi de tine însuși? Își aduse aminte din nou cum plecase Bektai, lăsând după el urme negre pe zăpada albă, cum nu găsisese atunci nimic să-i spună drept răspuns, îi trecu prin minte chipul în care urlase Seghizbaev, șezând pe buiestraș, cum îl ponegrise cu vorbele cele mai urâte, cum îl amenințase să-l arunce în închisoare, cum se înfățișase el, Tanabai, la ședința biroului comitetului raional ca sabotor și dușman al poporului. Și cu acestea se sfârșea totul, toată viața lui. Și din nou îi venea să pună mâna pe furcă și să se năpustească cu un strigăt, să fugă în noapte, să urle din băierile inimii ca să-l audă lumea întreagă, până se va prăbuși undeva în vreo râpă și își va frânge gâtul.

Adormind, el se gândea că mai bine ar fi să moară, decât să trăiască așa. Da, da, ar fi mai bine să moară!...

Se trezi cu capul greu. Câteva minute nu putu să priceapă unde se află și ce e cu el. Alături tușeau tare oile, behăiau mieii. Va să zică, se afla în coșară. Afară se crăpa de ziuă. De ce s-a mai trezit? La ce bun? Mai bine ar fi fost să nu se mai trezească de loc! Să moară, doar atât îi mai rămăsese; trebuia să-și facă seama...

...Apoi bău apă din râu cu palmele făcute căuș. Apă rece, ca gheața, apă cu o pojghiță subțire de gheață sfărâmicioasă. Apa se scurgea cu zgomot printre degetele-i tremurătoare, iar el se apleca și lua din nou și bea, stropindu-se. Răsuflă adânc, își veni în fire de-a binelea și abia atunci își dădea seama de toată neghiobia acestui gând năstrușnic cu sinuciderea, de toată prostia acestei răfuiei cu sine însuși. Cum se poate să te lipsești de viață care îi e

o singură dată hărăzită omului! Ar merita oare de-alde Seghizbaev una ca asta? Nu! Tanabai o să mai trăiască, o să mai urnească munții din loc!...

Întorcându-se la stână, el ascunse pe nevăzute arma, cartușiera și toată ziua aceea munci cu mare sârguință. Ar fi vrut să fie mai duios cu nevastă-sa, cu fetele, cu îngrijitoarele, dar se stăpânea, ca femeile să nu bănuiască nimic. Acestea însă își vedeau de treabă ca de obicei, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit, ca și când totul ar fi fost în regulă. Tanabai le era recunoscător pentru asta, tăcea din gură și lucra. Se duse la păscut cu oile, ajută la mânatul turmei acasă.

Spre seară vremea se strică. Avea să vină ori ploaie, ori ninsoare. Munții din jur se încetoșară, cerul se posomorâse, învăluit de nori. Trebuia să se gândească iar cum să apere mieii de frig. Trebuia să curețe iarăși coșara, să aștearnă paie, ca să nu înceapă din nou boleşnița. Tanabai se încrunta, dar se căznea să uite tot ce-a fost și să nu se piardă cu firea.

Se întunecase de-a binelea, când în curte se ivi un călăreț venit din sat. Îl întâmpină Geaidar. Călărețul și femeia schimbară câteva vorbe. Tanabai lucra în vremea aceasta în coșară.

— Ieși oleacă afară, îl chemă nevasta. A venit un om la tine.

După felul cum îl chemase, simți că se întâmplase ceva rău.

Ieși afară. Dădu binețe. Omul era un cioban de la câșlăria vecină.

— Tu ești, Aitbai? Descalecă. De unde vii?

— Din sat. Am fost acolo cu treburi. M-au rugat să-ți trimit vorbă că Cioro e greu bolnav. Au zis ca să vii.

„Iarăși Cioro ăsta!” Jignirea stinsă se aprinse din nou. Nu vroia să-l vadă.

— Da ce-s eu, doctor? El e totdeauna bolnav. Am aici și fără dânsul griji până peste cap. Uite că se strică vremea.

— Ei, treaba ta, Tanabai, te duci ori nu te duci, asta tu o știi. Eu ți-am spus ce m-au rugat. Rămâi cu bine! E timpul să plec, acuși se lasă noaptea.

Aitbai porni calul, dar după câțiva pași îl struni.

— Totuși, Tanake, mai gândește-te. Lui nu-i e bine. L-au chemat și pe băiatul său de la învățătură. S-au dus să-l întâmpine la gară.

— Îți mulțumesc că ai venit. Da eu nu mă duc.

— O să mergă, spuse Geaidar, rușinată. Nu-ți fă griji, o să mergă.

Tanabai nu mai zise nimic, dar când Aitbai ieși din curte, se întoarse către nevastă-sa, spunându-i cu răutate:

— Să te lași de obiceiul ăsta ce-l ai de a răspunde în locul meu. Știu eu singur ce am de făcut. Dacă am zis că nu mă duc, înseamnă că nu mă duc.

— Gândește-te, Tanabai, ce vorbești.

— N-am de ce să mă gândesc. Ajunge. M-am gândit atâta că m-au dat afară din partid. Nu mai am pe nimeni. Și de m-oi îmbolnăvi, să nu vină nimeni să mă vadă. Crăp și singur!

El dete din mână cu supărare și plecă în coșară.

Povara de pe inimă rămase însă tot așa de apăsătoare ca până atunci. Moșind mieii, cărându-i și așezându-i în vreun colț, răstindu-se la oile ce zbierau, împingându-le la o parte pentru a-și face drum, el drăcuia și bombănea:

— De-ar fi plecat mai demult, n-ar fi suferit atâta. De-o viață bolește, geme, se-apucă de inimă, da nu se dă jos din șa. Uită-te, ce mai șef mare peste mine! Nici nu vreau să te mai văd după povestea asta. Te superi sau nu te superi, mie mi-i totuna. Și eu sunt supărat. Da nimănui nu-i pasă...

Afară era noapte. Începu să ningă încetișor și de jur împrejur era o liniște atât de vie, că puteai auzi și foșnetul fulgilor de zăpadă, rari, ce se lăsau jos.

Tanabai nu dete prin iurtă, ocolea orice vorbă cu nevastă-sa, dar nici ea nu venea. „Ei și, n-ai decât să stai pe unde ești, gândi el. Da pe mine n-ai să mă poți sili să mă

duc. Acum puțin îmi pasă de orice. Eu și cu Cioro suntem doi străini. El își are drumul lui, eu îl am pe-al meu. Am fost noi prieteni, dar acum e altceva. Și dacă eu îi sunt prieten, atunci, unde mi-a fost el până acum? Nu, acum puțin îmi pasă de orice...”

Geaidar veni totuși până la urmă. Îi aduse mantaua de ploaie, cizmele noi, chimirul, mănușile, căciula pe care și-o punea când pleca de-acasă.

— Îmbracă-te, spuse ea.

— Degeaba stăruie. Nu plec nicăieri.

— Nu pierde vremea. Poate să se întâmple ceva, că pe urmă o să-ți pară rău toată viața.

— N-o să-mi pară rău de nimic. Și n-o să i se întâmple nimic. O să zacă și o să-i treacă. Nu e pentru întâia oară.

— Tanabai, eu nu te-am rugat nimic, niciodată. Acum însă te rog. Lasă-n seama mea supărarea ta, lasă-n seama mea durerea ta. Du-te! Fii om!

— Nu, Tanabai dete din cap cu îndărătnicie. Nu mă duc. Acum puțin îmi pasă de orice. Tu te gândești la bunacuiință, la nu știu ce îndatoriri. Ce-o să zică lumea? Numai că eu nu mai vreau să știu de nimic acum.

— Ia seama, Tanabai. Până una-alta, mă duc să văd de foc, ca nu cumva să cadă niște cărbuni pe pâslă.

Plecă, lăsându-i hainele, dar el nu se urni din loc. Ședea într-un colț, nu putea să se birui pe sine, nu putea uita vorbele ce i le spusese lui Cioro. Și acum, poftim: „Bună ziua, m-am înfățișat să te vizitez. Cum o duci, mă rog, cu sănătatea? Poate ai nevoie de una, de alta?” Nu, n-o să fie el în stare să facă una ca asta; așa ceva nu intră în obiceiul lui.

După un timp, Geaidar se întoarse:

— Încă nu te-ai îmbrăcat?

— Nu mă bate la cap. Am zis: nu mă duc...

— Scoală-te! strigă ea, deodată, cu mânie.

Și el, spre mirarea sa, se ridică în picioare ca la un ordin, ca un soldat. Ea făcu un pas spre dânsul, privind în

lumina slabă a felinarului cu ochii plini de suferință și de revoltă.

— Dacă nu ești bărbat, dacă nu ești om, dacă ești doar o muiere smiorcăită, atunci o să merg eu în locul tău, iar tu rămâi, văicărește-te! O să plec chiar acum. Du-te și pune șaua pe cal, fără zăbavă!

Și el, ascultând-o, plecă să înșeueze calul. În curte ningea mărunț. Întunericul părea că se rotește în jur într-un carusel fără zgomot, încet, ca apa într-un vârtej adânc. Munții nu se zăreau, era beznă. „Ce belea, adevărată belea! Cum să meargă ea acum în plină noapte? se gândea Tanabai, punând șaua prin întuneric. Și n-ai cum s-o faci să-și schimbe gândul. Nu. N-o să se lase! Poți s-o omori, și tot nu se lasă. Da dacă răătăcește drumul? Las' că ea singură e de vină...”

Bărbatul înșeua calul, și simțea tot mai mult că-i e rușine: „Sunt o fiară, nimic alta decât o fiară, un animal. Am înnebunit de supărare. Îmi scot necazul în văzul tuturor; ian uitați-vă cât de nenorocit sunt, cât mi-e de rău. Și pe nevastă-mea am făcut-o să-și iasă din fire. Ea însă ce vină are? De ce-o chinuiesc? N-o să am parte de bine. Sunt un netrebnic. O fiară, și atât.”

Tanabai începu să șovăie. Nu era ușor să-și retragă cuvintele. Se întoarse îmbufnat, cu capul în jos.

— L-ai înșeuat?

— Da.

— Atunci, pregătește-te!

Și Geaidar îi întinse mantaua de ploaie.

Tanabai începu să se îmbrace în tăcere, bucurându-se că nevasta făcuse întâiul pas spre împăcare. Și totuși pentru a-și mai da aere, se încăpățână:

— Ce-ar fi să merg de dimineată?

— Nu, pleacă acum! O să fie târziu.

Noaptea se învârtejea prin munți ca o apă învolburată. Fulgii mari ai celei din urmă ninsori de primăvară se așterneau lin și domol. Tanabai mergea singur printre

povârnișurile întunecate la chemarea unui prieten, pe care el singur și-l îndepărtase. Zăpada i se lipea pe cap, pe umeri, pe barbă și pe mâini. Tanabai ședea nemișcat în șa, fără a-și scutura fulgii. Așa îi era mai ușor să se gândească. Se gândea la Cioro, la tot ceea ce îi legase de ani de zile, când omul acesta îl învață carte, când se înscriseră în comsomol¹³, iar mai târziu și în partid. Își aduse aminte cum lucraseră ei umăr la umăr la construcția canalului și cum Cioro fusese cel dintâi care-i adusesese ziarul cu nota și cu fotografia, cel dintâi care-l felicitase, îi strânsese mâna.

Sufletul învățat al lui Tanabai se înmuia, se topea înduioșat, și începu să-l cuprindă un simțământ apăsător de neliniște: „Cum s-o fi simțit el oare? Dar dacă într-adevăr îi era foarte rău? Altminteri de ce l-o fi chemat pe băiat de la învățătură? O fi vrând să-i spună ceva? Să se sfătuiască?...”

Se lumina de ziuă. Zăpada se cernea la fel de rotitoare. Tanabai zori calul, îl îndemnă la trap. Nu mai e așa mult, uite, după colinele acelea, în vale, e *ailul*. Cum i-o fi oare lui Cioro? De-ar ajunge mai repede!

Și deodată în liniștea nestingherită a dimineții ajunse până la el un glas tulbure, îndepărtat, venind dinspre sat. Răbufnise strigătul cuiva și se frânse, amuți. Tanabai opri calul, întoarse urechea spre partea de unde bătea vântul. Nu, nu se auzise nimic. Pesemne i se păruse.

Calul îl scoase pe Tanabai în vârful colinei. Jos, la picioarele lui printre livezile albe, înzăpezite, printre grădinile golașe se răsfirau ulițele *ailului*, încă pustii la ceasul acela dintâi al dimineții. Nici pomeneală de lume. Numai lângă o curte se îmbulzea o grămadă de oameni, iar lângă copaci stăteau caii înșeuăți. Aceasta era curtea lui Cioro. De ce s-o fi strâns acolo atâta gloată? Ce s-o fi întâmplat? Te pomenești că...

¹³ Comsomol (Комсомол) este o abreviere silabică a denumirii în limba rusă a „Uniunii Tineretului Comunist” - Коммунистический Союз Молодёжи. Organizația a fost fondată pe 29 octombrie 1918.

Ridicându-se în scările șei, Tanabai înghiți cu un zvâcnet o gură de aer rece, înțepător și încremeni, ca numaidecât după aceea să facă vânt calului în jos pe drum. „Nu se poate una ca asta! Cum așa? Nu se poate!” Își simțea inima atât de grea, ca și când el ar fi fost vinovat de ceea ce se întâmplase, pesemne, acolo. Cioro, singurul său prieten, îl rugase să vină la cea din urmă întâlnire dinaintea despărțirii pe veci, iar el se împotrivise, se încăpățănase, își ținuse și mai înverșunat supărarea. Cum s-ar mai fi putut numi atunci după o asemenea faptă? De ce nu l-o fi scuipat nevastă-sa între ochi? Ce putea fi pe lume mai de înțeles și mai vrednic de cinste decât cea din urmă rugămintă a omului aflat pe patul de moarte?

În fața lui Tanabai se ivi din nou acel drum în stepă, unde-l ajunsese din urmă Cioro călare pe buiestraș. Ce-i răspunsese el atunci? Putea să-și ierte oare vreodată această purtare?

Ca într-un delir, Tanabai mergea pe ulița înzăpezită, încovoiindu-se sub povara vinovăției și a rușinii sale, și deodată zări în față, dincolo de curtea lui Cioro, o ceată mare de oameni călări. Ei se apropiau într-un grup tăcut și, pe neașteptate, începură toți o dată, într-un glas, să bocească, legănându-se în șei:

— *Oibai, baurîmai! Oibaiai, baurîm!*¹⁴

„Au venit kazahii”, ghici Tanabai și își dete seama că nu mai era nimic de făcut. Kazahii vecini, sosiți de partea cealaltă a râului, îl jeleau pe Cioro ca pe-un frate, ca pe-un megieș, ca pe-un om apropiat și cunoscut în tot ținutul. „Vă mulțumesc, fraților, gândi Tanabai în clipa aceea, în numele strămoșilor și al părinților voștri, sunteți împreună cu noi și la necazuri și la dureri, sunteți împreună cu noi la nunți și la alergări. Plângeți acum, plângeți împreună cu noi!”

¹⁴ Strigăt îndurerat, jelire a mortului.

Și el însuși, urmându-i, făcu să răsunе satul cufundat în liniștea dimineții de strigătul sfâșietor, plin de adâncă mâhnire:

— Cioro-o-o! Cioro-o-o! Cioro-o-o-o!

Mergea la trap pe cal, lăsându-se din șa ba pe partea stângă, ba pe partea dreaptă, și-l bocea pe prietenul său plecat din lumea aceasta.

Iată și curtea, iată-l lângă casă pe Floare-galbenă acoperit cu ipingea de doliu. Fulgii de zăpadă cad pe el și se tolesc. A rămas buiestrașul fără de stăpân. Zilele acestea avea să stea șaua goală.

Tanabai se apleacă pe coama calului său, se ridică și cade iar. De jur împrejur, fețe de oameni abia deslușite, ca într-o ceață, plânsete. El nici nu auzi când spuse cineva:

— Dați-l pe Tanabai jos din șa. Duceți-l la feciorul lui Cioro.

Câteva perechi de mâini se întinseră spre el, îl ajutară să coboare de pe cal, îl duseră ținându-l de brațe prin mulțime.

— Iartă-mă, Cioro, iartă-mă! plângea Tanabai.

În curte, cu fața spre peretele casei, stătea feciorul lui Cioro, studentul Samansur. El se întoarse spre Tanabai cu ochii în lacrimi, și se îmbrățișară, plângând.

— Nu mai este tatăl tău, nu mai este Cioro, iartă-mă! plângea cu hohote Tanabai, înecându-se.

Pe urmă cineva îi despărți. Și atunci Tanabai o văzu alături de el printre alte femei, pe ea, pe Biubiugean. Se uita la dânsul și plângea cu lacrimi în tăcere. Tanabai începu să bocească și mai tare.

Plângea pentru toate, pentru tot ce pierduse, pentru Cioro, pentru vina lui față de dânsul, pentru faptul că nu putuse să-și retragă acele vorbe ce i le aruncase la întoarcere. Plângea pentru ea, pentru femeia care stătea acum alături, ca o străină, pentru acea dragoste, pentru acea noapte vijelioasă, pentru faptul că ea rămânea de-acum singură și pentru că, sărmana, începea să

îmbătrânească. Plângea pentru Floare-galbenă al său, aflat acum în ipingea de doliu, pentru supărările și durerile ce-l frământau, plângea pentru tot ceea ce nu fusese încă jeliu.

— Iartă-mă, Cioro, iartă-mă! repeta el. Și cu aceste vorbe parcă i-ar fi cerut iertare și ei, femeii.

Ar fi vrut ca ea să se apropie și să-l mângâie, să-i șteargă lacrimile, dar ea nu se apropie. Stătea și plângea.

Alții încercau să-i aducă ușurare:

— Ajunge, Tanabai. Cu lacrimile nu ajuți la nimic, liniștește-te.

Vorbele acestea îl amărau și-l îndurerau și mai mult.

XXII

Îl înmormântară pe Cioro după-amiază. Discul tulbure al soarelui abia se străvedea printre straturile spălăcite de nori neclintiți. În văzduh mai pluteau încă fulgi de zăpadă ușori, jilavi. Pe câmpul alb se întindea ca un râu negru tăcut procesiunea funerară. Râul acesta părea să fi izvorât pe neașteptate și parcă își săpa albia acum pentru întâia oară. În față, pe o mașină cu obloanele date jos, era dus răposatul Cioro, înfășurat strâns și de mai multe ori într-o pânză albă de înmormântare. Alături de el ședea soția lui, copiii, rudele. Toți ceilalți pășeau în urmă călare pe cai. Doi inși mergeau după camion pe jos: Samansur, feciorul lui Cioro, și Tanabai, care ducea de dârlogi calul prietenului mort, pe buiestrașul Floare-galbenă, cu șaua goală.

Drumul, care trecea de vatra satului, era acoperit de zăpadă moale, neted așternută. Ca o fâșie lată, bătând în negru, săpată de copitele cailor, acest drum mergea și el pas cu pas pe urmele convoiului. Parcă ar fi însemnat ultima cale a lui Cioro. Drumul ducea pe o colină, la cimitir. Și aici el se sfârșea pentru Cioro, de astă dată fără de întoarcere.

Tanabai ducea de dârlogi pe buiestraș și-i vorbea în gând: „Uite, Floare-galbenă, că l-am pierdut și eu, și tu pe Cioro al nostru. Nu mai trăiește el, s-a prăpădit... De ce nu m-ai strigat atunci, de ce nu m-ai oprit? Nu-ți dete Dumnezeu grai. Iar eu, măcar că-s om, m-am arătat mai rău decât tine, care ești numai cal. L-am părăsit pe prietenul meu în drum, n-am întors capul, nu mi-am luat seama. L-am omorât pe Cioro, l-am omorât cu vorbele mele...”

Tot drumul până la cimitir, Tanabai îi ceru iertare lui Cioro. Chiar și pe mormânt, coborând în groapă împreună cu Samansur, el îi spunea lui Cioro, așezându-i trupul în culcușul veșnic al pământului:

— Iartă-mă Cioro. Rămâi cu bine. Mă auzi, Cioro, iartă-mă!...

Pământul cădea în groapă aruncat cu palmele, apoi începu să curgă șuvoaie din toate părțile, azvârlit acum cu lopețile. Lutul umplu groapa și crescú într-o movilă pe colină.

— Iartă-mă, Cioro!...

După parastas Samansur îl chemă pe Tanabai deoparte:

— Tanake, am o treabă cu dumneata; trebuie să stăm de vorbă.

Și ei porniră prin curte, părăsind oamenii, samovarele ce dădeau în clocote și focurile aprinse. Ieșiră în dosul curții, în grădină. Pășiră de-a lungul crestei *aríkului*, se opriră după grădina de legume, lângă un copac doborât. Se așezară pe el. Tăcură un timp, fiecare gândindu-se la ale sale. „Așa e viața, cugeta Tanabai, îl știam pe Samansur băiat, da acum uite ce mare s-a făcut. Durerea l-a făcut bărbat în toată firea. Acum el e în locul lui Cioro. Acum eu și el suntem deopotrivă. Așa și trebuie. Feciorii iau locul părinților. Feciorii duc neamul mai departe, duc fapta mai departe. Să dea Dumnezeu să ajungă tot așa cum era și tatăl său. Și să meargă mai departe, să se ridice mai sus decât noi cu mintea și cu priceperea, să-și făurească fericirea sa și fericirea altora. Tocmai de aceea suntem noi părinți, tocmai de aceea dăm naștere feciorilor cu nădejdea că ei vor fi mai buni ca noi. Aici e miezul lucrurilor.”

— Tu, Samansur, ești cel mai mare în familie, îi spuse Tanabai, mângâindu-și bătrânește barba. Tu ești acum în locul lui Cioro, și eu sunt gata să te-ascult pe tine, cum îl ascultam pe Cioro însuși.

— Trebuie să-ți aduc la cunoștință, Tanake, însărcinarea tatălui meu, rosti Samansur.

Tanabai tresări, prinzând limpede în vorba fiului glasul și felul de a pronunța al tatălui, și pentru întâia oară își dădea seama că el semăna foarte mult cu părintele său, cu acel Cioro tânăr, pe care fiul nu-l cunoscuse, dar pe care Tanabai îl apucase și-l ținea minte. Oare nu de aceea se spune că un om nu moare atâta timp cât mai trăiesc cei care l-au cunoscut?

— Te ascult, fiul meu.

— Eu l-am mai apucat pe tata în viață, Tanake. Am izbutit să vin aseară cu un ceas înainte de sfârșitul lui. Și-a păstrat cunoștința până la cea din urmă suflare. Iar pe matală, Tanake, te-a așteptat tare mult. Tot întreba: „Unde-i Tanabai? N-a venit?” Noi îl linișteam mereu că dumneata te afli pe drum, că vii dintr-o clipă în alta. Se vede că vroia să-ți spună ceva. Și n-a mai apucat.

— Da, Samansur, da. Noi trebuia să ne vedem. Trebuia, neapărat trebuia. Toată viața n-o să-mi iert asta. Eu sunt vinovat. Eu sunt acela care n-am mai prins să-l văd.

— Așa că m-a rugat pe mine să-ți vorbesc. Fiule, a zis el, spune-i lui Tanake că-i cer iertare, spune-i să nu pună supărarea la inimă și să ducă el singur carnetul meu de partid la comitetul raional. A zis chiar așa: Tanabai să predea chiar cu mâna lui carnetul meu, să nu uiți să-i spui asta. Pe urmă a căzut în nesimțire. S-a chinuit. Și, în timp ce-și da sufletul, căta mereu cu privirea în jur, parcă așteptând pe cineva. Și a plâns, dar spusele lui nu se mai puteau desluși.

Tanabai nu răspunse nimic. Suspinând amarnic, își prefira barba. Așadar, plecase Cioro. Dusesese cu el jumătate din Tanabai, luase o parte din viața lui.

— Îți mulțumesc, Samansur, pentru vorbele tale. Și tatălui tău îi mulțumesc, rosti în cele din urmă Tanabai, stăpânindu-se. Un singur lucru mă tulbură. Tu știi că am fost înlăturat din partid?

— Știu.

— Atunci cum pot eu, ca unul dat afară din partid, să duc la comitetul raional carnetul de partid al lui Cioro? Eu n-aș avea dreptul să fac asta.

— Nu știu, Tanake. Hotărăște dumneata singur. Eu trebuie să îndeplinesc cea din urmă dorință a tatălui meu. Și o să te rog pe matale să faci așa cum a vrut-o dânsul, când ne-a părăsit.

— Dacă s-ar fi putut, m-aș fi bucurat și eu din toată inima. Da' mi s-a întâmplat o nenorocire așa de mare. N-ar fi mai bine, Samansur, dacă l-ai duce tu însuși?

— Nu, n-ar fi mai bine. Tata știa ce cerea. Dacă dânsul a avut încredere în dumneata, de ce n-ar trebui să am și eu? Să spui acolo, la comitetul raional, că aceasta a fost dorința tatălui meu, Cioro Saiakov.

Dis-de-dimineată, încă pe întuneric, Tanabai porni din *ail*. Floare-galbenă, minunatul buiestraș Floare-galbenă, calul de nădejde la necazuri și bucurii, alerga sub șa, sfărâmând cu copitele bulgării înghețați pe făgașul drumului. De astă dată îl ducea pe Tanabai, care mergea din însărcinarea deosebită a răposatului prieten, a comunistului Cioro Saiakov.

În fața lui, deasupra marginilor nevăzute ale pământului, se crăpa încet de ziuă. În pântecul zorilor se năștea o nouă zi. Ea creștea acolo, în mijlocul ceții vinete...

Buiestrașul alerga spre partea unde se iveau zorii, spre steaua singuratecă și luminoasă care încă nu se stinsese pe bolta cerului. Singur pe drumul pustiu și răsunător, el fugea cu pasul mărunț, tropăitor al umbletului său iute în buiestru. De mult nu mai avusese Tanabai prilejul să plece călare pe el. Fuga lui Floare-galbenă era ca și odinioară, năvalnică și statornică. Vântul sufla călărețului drept în față și unduia coama buiestrașului. Strașnic era Floare-galbenă, un cal încă în plină putere.

Tot timpul chibzuia Tanabai, se pierdu în felurite presupuneri, întrebându-se de ce tocmai lui, lui Tanabai, îndepărtat din partid, îi încredințase Cioro înainte de moarte sarcina de a-i duce la comitetul raional carnetul său de membru de partid? Ce vroise el? Se gândise poate să-l încerce? Vroise în felul ăsta să-și arate refuzul de a fi de acord cu excluderea lui Tanabai din partid? Acum, în privința asta, n-o să se mai poată afla niciodată nimic, n-o să se mai poată cerceta niciodată acest lucru. El n-o să mai spună nimănui niciodată nimic. Da, sunt astfel de cuvinte înfiorătoare: „Niciodată, nimic!” Mai departe nu mai sunt cuvinte, se opresc aici...

Și iarăși îl năpădiră tot soiul de gânduri, din nou prinse viață tot ceea ce-ar fi vrut să dea uitării, tot ce-ar fi dorit să smulgă din el o dată pentru totdeauna. Nu, se vede că încă nu se isprăvisese totul. Cu el, la el este încă ultima dorință a lui Cioro. Are să vină cu carnetul lui de partid și-o să spună despre el, despre Cioro, totul așa cum a fost, va povesti ce-a însemnat Cioro pentru oameni, ce-a însemnat pentru el. Și despre dânsul va vorbi, pentru că Cioro și cu el au fost doar la fel cum îs degetele de la aceeași mână.

Las' să afle ce soi de oameni au fost ei atunci, în tinerețe, ce viață au trăit. Și, poate, vor pricepe că nu merita el, Tanabai, să fie despărțit de Cioro nici în timpul vieții, nici după aceea. Numai de i-ar da ascultare, numai de i-ar da ascultare!

Tanabai se și văzu intrând în cabinetul secretarului comitetului raional, punându-i pe masă carnetul de membru de partid al lui Cioro și povestindu-i totul. O să-și recunoască vina, o să-și ceară iertare, numai să-l primească înapoi în partid, fără de care el nu poate trăi ca lumea, fără de care el nu se poate închipui.

Dar dacă o să-l întrebe cumva: ce drept are el, care a fost exclus, să aducă un document de partid? „Tu n-ar fi trebuit să te atingi de carnetul de partid al unui comunist, n-ar fi trebuit să te apuci de o treabă ca asta. Și fără tine s-

ar fi găsit alții s-o facă.” Bine, dar aceasta fusese doar ultima dorință, dinaintea morții, a lui Cioro! Așa lăsase el vorbă în fața tuturor, cu limbă de moarte. Lucrul acesta l-ar putea întări fiul lui, Samansur. „Ei și ce, câte nu poate să zică un muribund, un om care aiurează, care și-a pierdut cunoștința?” Atunci ce-o să răspundă el?

În acest timp Floare-galbenă alerga pe drumul răsunător, întărit de îngheț, și, după ce străbătuse stepa, ieșea spre coborâșul de la Aleksandrovka. Buiestrașul îl aduse pe Tanabai repede în oraș. Nici nu băgă de seamă când sosiră.

Abia începea ziua de muncă, și Tanabai ajunsese la centrul raional. Fără a se mai opri în alte locuri, el mână buiestrașul drept la comitetul raional, îl legă la conovăț, se scutură de praf și intră cu inima bătându-i puternic de emoție. Ce îi vor spune? Cum îl vor primi? Prin coridoare era pustiu. Nu apucase să vină încă lume de prin sate.

Tanabai intră în sala de primire a lui Kaşkataev.

— Bună ziua, spuse el secretarei.

— Bună ziua!

— Tovarășul Kaşkataev e în birou?

— Da.

— Am venit la dumnealui. Sunt cioban de la colhozul „Pietrele albe”. Numele meu e Bakasov, începu el.

— Vă cunosc, cum să nu, îi zâmbi ea.

— Așadar, spuneți-i că organizatorul nostru de partid, Cioro Saiakov, a murit și pe patul de moarte m-a rugat să-i aduc carnetul de partid aici la comitetul raional. Așa că am venit.

— Bine. Așteptați o clipă.

Secretara nu rămase chiar atât de mult în biroul lui Kaşkataev, dar Tanabai se frământă destul, nu-și mai găsea locul, așteptând-o.

— Tovarășul Kaşkataev e ocupat, îi puse ea, trăgând bine ușa în urma ei. V-a rugat să predați carnetul lui

Saiakov la secția de evidență a membrilor. Este acolo, în dreapta, pe coridor.

„Secția de evidență... în dreapta, pe coridor”. Ce-o fi asta? nu pricepea Tanabai. Pe urmă, dintr-o dată, înțelese totul și, numaidecât se pierdu cu firea. Cum se putea una ca asta? Oare să fie totul atât de simplu? Și el, care credea...

— Eu aș mai avea ceva de vorbit cu dumnealui. Vă rog, duceți-vă și-i spuneți. Am de discutat cu dumnealui ceva important.

Secretara intră cu șovăială în cabinet și întorcându-se, îi spuse din nou:

— Este foarte ocupat. Apoi adăugă de la ea cu înțelegere și compătimire. Doar discuția dumneavoastră cu dumnealui s-a terminat. Și adăugă și mai încet: N-o să vă primească. Mai bine e să plecați.

Tanabai o porni pe coridor, făcu la dreapta. Dădu de inscripția: „Secția de evidență.” O ușă cu o fereastră. Bătu. Fereștră se deschise.

— Ce doriți dumneavoastră?

— Am adus un carnet de partid, să vi-l predau. A murit organizatorul nostru de partid, Cioro Saiakov. Colhozul „Pietrele albe”.

Responsabila cu evidența așteptă cu răbdare până când Tanabai scoase de sub haină pungulița de piele legată de o curelușă, unde încă nu demult purtase propriul său carnet de partid și în care adusesese de data asta carnetul de partid al lui Cioro. Întinse carnețelul pe fereștră: „Adio, Cioro!”

Se uită la dânsa, cum scria în registru numărul carnetului de partid, numele, prenumele, numele tatălui lui Cioro, anul intrării în partid, ultima amintire despre el. Apoi îi dădu să semneze.

— Asta-i tot? întrebă Tanabai.

— Tot.

— La revedere.

— La revedere.

Ferăstruica se închise.

Tanabai ieși în stradă. Începu să dezlege frâul buiestrașului.

— Asta-i, Floare-galbenă, spuse el calului. Asta-i tot.

Și neobositul buiestraș îl duse îndărăt, în *ail*. Marea stepă împrimăvărată alerga din față, o dată cu vântul, sub tropotul bubuitor al copitelor. Numai în fuga calului se potolea, se stingea durerea lui Tanabai.

În aceeași seară Tanabai se întoarse acasă în munți.

Nevastă-sa îl întâmpină în tăcere. Luă calul de dârlogi, îl ajută pe bărbatul său să descalece, sprijinindu-l de braț. Tanabai se întoarse spre ea, o îmbrățișă, se lipi cu fața de umărul ei. Ea îl îmbrățișă de asemenea, plângând.

— Îl înmormântarăm pe Cioro! Nu mai e Cioro, Geaidar. Nu mai e prietenul meu! spunea Tanabai și dădu încă o dată drum slobod lacrimilor.

Se așează pe urmă, tăcut, pe piatra de lângă iurtă. Vroia să rămână singur, să privească răsăritul lunii, care se ridica încet de după vârfulurile zimțate ale lanțului de munți albi, acoperiți de zăpadă. În iurtă nevastă-sa își adormi copiii. Se auzea cum trosnea, din când în când, focul, în vatră. Apoi începu să cante, arzându-l la inimă, struna puternică a *temir-komuzu*-lui. Parcă era vântul vuind neliniștitor, parcă era un bărbat gonind peste câmp în plânset și cântec de jale, iar în jur totul era mut, totul tăcea, ținându-și răsuflarea, totul păstra o tăcere deplină, și doar un glas singuratic părea că aleargă plin de amărăciune și tristețe. Alerga parcă și nu știa cum să-și ascundă suferința, cum să se mângâie în mijlocul acestei tăceri și pustietăți. Și nimeni nu răspundea. Glasul plângea și se asculta singur. Tanabai își dete seama că nevastă-sa cânta anume pentru el: „Cântecul bătrânului vânător”...

...În străvechi vremuri, un bătrân avea un fecior, vânător tânăr și curajos, de-i mersese vestea. Chiar tatăl său îl

învăţase meşteşugul destul de greu al vânătorii. Şi iată că feciorul îşi întrecu tatăl.

Greş nu dădea niciodată. De glonţul lui bine ţintit şi aducător de moarte nu scăpa nici o vieţuitoare. Nimicise tot vânatul din munţii dimprejurul sălaşului său. Nu cruţa nici sălbăticiunile cu rod în pânţec, nici măcar puii mici. Doborâse tot neamul de capre şi ţapi, ce aveau ca mamă pe Capra-Sură. Nu mai rămăseseră decât Capra- Sură şi bătrânul Țap-Sur. Şi s-a rugat capra de tânărul vânător să-l cruţe pe bătrânul Țap, să nu-l ucidă, ca să-i meargă, vezi, neamul mai departe. Dar vânătorul nu-i dădu ascultare şi, cu o lovitură bine chibzuită, îl răpuse pe uriaşul Țap-Sur, care se şi prăvăli de pe stâncă. Atunci, Capra-Sură prinse a boci, se-ntoarse spre vânător şi-i spuse: „Trage în inima mea. Iacă, nici nu mă clintesc. Însă n-o să mă nimereşti - şi asta o să fie cea din urmă împuşcătură a ta!” Dar tânărul vânător râse de vorbele bătrânei Capre-Sure, înnebunite de durere. O luă la ochi, detunătura a bubuit şi, Capra-Sură, minune, nu se prăbuşi. Glonţul îi zdrelise doar puţin piciorul din faţă. Vânătorul încremeni - nu i se mai întâmplase niciodată. „Asta a fost, se întoarse spre dânsul Capra-Sură. Iar acum, cearcă şi prinde-mă, așa şchioapă cum sunt!” Tânărul vânător îi răspunse râzând: „Bine, ia-o din loc. Dar de te-ajung, să nu te-aştepti la îndurare. Te înjunghii, bătrâno, ca pe-o lăudăroasă plină de rapăn!”

Capra-Sură o întinse la fugă, şchiopătând, vânătorul se repezi după dânsa. Goana asta s-a lungit multe zile şi multe nopţi când pe stânci, când peste văi şi dealuri, când peste zăpezi şi pietre. Nu, Capra-Sură pas să se dea bătută. Vânătorul îşi azvârlise de mult puşca, hainele îi curgeau numai zdrenţe. Nici nu băgase de seamă când şi cum se-ntâmplase că-l scosese Capra-Sură pe nişte stânci necălcate de picior omenesc. De-aici nu aflai drum nici în sus, nici în jos, nu puteai coborî, nici sări. Pe acest loc îl părăsi Capra-Sură şi-l blestemă: „N-ai să pleci în veci din acest ţinut şi nimeni n-o să te poată scăpa. Să plângă şi

tatăl tău după tine, așa cum îmi plâng eu copilașii, neamul meu, care s-a prăpădit. Să se vaiete și tatăl tău singur-singurel printre munții de piatră, singur-singurel printre munții reci, cum mă vaiet eu, bătrâna Capră-Sură, eu, care am dat naștere neamului căpresc. Blestemat fii, Karagul, blestemat..." Capra-Sură o luă la fugă, ținând-o într-un plâns - din stâncă în stâncă, din creastă în creastă.

Tânărul vânător rămase pe-o coastă de munte la o înălțime amețitoare. Se găsea pe-un prag îngust de stâncă, era cu fața lipită de piatră. Se temea să se uite în jur - n-avea cum să facă un pas în sus sau în jos, la dreapta ori la stânga. Nu vedeai nici cer, nici pământ.

În vremea asta bătrânul său tată îl căuta îngrijorat, pretutindeni. Cutreierase de zor toți munții. Și atunci când găsi pe-o potecă pușca ce-o aruncase fiul său, își dădu seama că i se întâmplase o nenorocire. Începu să alerge prin trecători stâncoase, prin întunecate strâmtori. „Karagul, unde ești tu, Karagul, spune?” Drept răspuns, cu hohot de piatră vuiau munții stâncoși, îi întorceau chiar vorbele sale: „...Unde ești tu, Karagul, spune?...”

„Aici mă aflu, tată!” - răzbi deodată până la bietul părinte glasul fiului de undeva din înalturi. Bătrânul își aruncă în sus privirea și-și zări feciorul, cocoțat ca un pui de corb pe marginea prăpastiei, înfipt pe stânca înaltă, necălcată de picior omenesc. Stătea cu spatele la lume și nici nu-și putea întoarce capul.

— Cum de-ai ajuns tocmai acolo, bietul meu fecioraș? rosti tatăl cu inima cât un purice.

— Nu mă-ntreba, tată, răspunse băiatul. Stau aici pedepsit. M-a adus nu știu cum până sus bătrâna Capră-Sură și mi-a aruncat un blestem cumplit. Stau de-un car de vreme, nu văd nici soare, nici cer, nici pământ. Nici chipul tău nu-l văd, tătuță. Fie-ți milă de mine, omoară-mă, rogu-te, și ușurează-mi chinul. Ucide-mă și îngroapă-mă!

Ce putea face tatăl? Plângea, umbla încoace și încolo, iar fiul său îl tot ruga: „Să mă ucizi mai repede. Trage, tătuță!

Ai milă de mine, trage!" Trecu toată ziua, se apropia seara și tatăl tot nu se putea hotărî. Dar mai înainte de apusul soarelui ochi și trase. Sparse pușca de pietre și cântă multă vreme, îndoit peste rămășițele feciorului, jalnicul cântec de rămas-bun.

Te-am ucis eu, fiu al meu, Karagul.

Rămas-am singur pe lume, fiu al meu, Karagul.

Pedepsitu-m-a soarta, fiu al meu, Karagul.

Osânditu-m-a soarta, fiu al meu, Karagul.

Pentru ce te-am învățat, fiu al meu, Karagul,

Meșteșugul de vânător, fiu al meu, Karagul!

Pentru ce-ai nimicit, fiu al meu, Karagul,

Orice vânat și orice vietate, fiu al meu, Karagul!

Pentru ce-ai răpus, fiu al meu, Karagul,

Ceea ce s-a ivit să trăiască și să se înmulțească, fiu al meu, Karagul,

Rămas-am singur pe lume, fiu al meu, Karagul,

Nimeni nu-mi va răspunde, fiu al meu, Karagul,

Cu plâns la plânsul meu, fiu al meu, Karagul,

Te-am ucis eu, fiu al meu, Karagul,

Cu mâinile mele te-am ucis, fiu al meu, Karagul...

...Tanabai ședea lângă iurtă, asculta străvechiul bocet kirghiz, privea cum ieșea luna încet deasupra munților tăcuți și înnegurați, cum rămânea plutind deasupra creștelor cu vârfuri ascuțite, ninse, deasupra stâncilor împietrite în îngrămădirea lor. Și din nou îl ruga pe răposatul său prieten să-l ierte.

Iar în iurtă Geaidar tot cânta la *temir-komuz* bocetul după marele vânător Karagul:

Te-am ucis eu, fiu al meu, Karagul,

Rămas-am singur pe lume, fiu al meu, Karagul...

XXIII

Se apropia revărsatul zorilor. Șezând lângă foc, la căpătâiul buiestrașului aflat pe moarte, bătrânul Tanabai își aducea aminte și ceea ce se întâmplase mai apoi.

Nimeni nu știa că în acele zile el se dusesse în orașul regional. Fusesse cea din urmă încercare a lui. Ar fi vrut să-l vadă pe secretarul comitetului regional, a cărui cuvântare o ascultase la o consfătuire de la raion și să-i istorisească despre toate necazurile sale. Avea credința că omul acesta ar fi putut să-l înțeleagă și să-l ajute. Și Cioro îi vorbise frumos despre el și alții îl lăudaseră. Tanabai află însă că secretarul fusese mutat în altă regiune abia când veni la comitetul regional.

— N-ați auzit oare de asta?

— Nu!

— Bine, dacă aveți o chestiune foarte importantă, am să vă anunț la noul nostru secretar, poate că vă primește dânsul, fu de părere femeia de la secretariat.

— Nu, mulțumesc, refuză Tanabai. Eu vroiam numai așa, într-o chestiune personală. Doar l-am cunoscut și dânsul m-a cunoscut. Altminteri nu l-aș fi stingherit. Iertați-mă. La revedere!

Ieși din sala de așteptare cu capul plecat, având încredințarea că îl știa bine pe secretarul acela și că și dânsul îl cunoștea pe el, pe ciobanul Tanabai Bakasov. Și de ce nu? S-ar fi putut doar să se cunoască și să se respecte unul pe altul; de asta nu se îndoia. Tocmai de aceea îi și vorbise astfel secretarei.

Tanabai mergea pe stradă, îndreptându-se spre stația de autobuz. Lângă un chioșc cu bere doi muncitori încărcau într-un camion niște butoaie de bere, goale. Unul stătea pe

platforma mașinii. Cel care împingea de-a rostogolul un butoi spre lucrătorul de sus, întoarse întâmplător capul spre Tanabai, care tocmai trecea pe lângă dânsul, și încremeni, se schimbă la față. Era Bektai. Ținând butoiul pe podină, se uita țintă, dușmănos, cu ochii lui înguști ca de râs la Tanabai și aștepta să audă ce-o să spună.

— Ei, ce naiba faci acolo, ai adormit? îi aruncă înciudat lui Bektai celălalt, care stătea în mașină.

Butoiul era gata să se rostogolească la vale, iar Bektai, căutând să-l țină în loc, se aplecase sub povara lui și se uita țintă la Tanabai. Acesta însă nu-i dăde binețe. „Va să zică, aici erai. Ian te uită! Frumos! Nimic de zis! Te-ai aranjat într-o afacere cu bere, gândi Tanabai și, fără a mai zăbovi, porni mai departe. Se prăpădește flăcăul, nu? gândi el apoi, încetinindu-și pașii. Ar fi putut să ajungă om; poate că ar trebui să stau de vorbă cu el?” Vru să se întoarcă, i se făcuse milă de Bektai. Era gata să-i ierte totul, numai de l-ar îndupleca să se răzgândească. Cu toate acestea, nu dăde urmare pornirii. Înțelese că dacă Bektai aflase cumva despre îndepărtarea lui din partid, discuția n-avea să aibă nici un rezultat. Tanabai n-ar fi vrut să-i dea acestui flăcău rău de gură temei să-și bată joc de el, de soarta sa, de cauza căreia el îi rămăsese credincios. Și își văzu de drum. Plecă din oraș cu o mașină de ocazie și tot timpul se gândi la Bektai. Își aduse aminte cum stătea el, îndoit sub greutatea butoiului, gata să se rostogolească, cum se uita la dânsul țintă și pânditor.

Mai târziu, când Bektai fusese judecat, Tanabai spuse la judecată doar atât, că Bektai părăsise turma și plecase. Mai mult nu suflase o vorbă. Tare ar fi vrut ca Bektai să-și dea la urma urmelor seama că n-avusese dreptate, și să se căiască. Dar după toate, părea că nici nu se gândea la așa ceva.

— După ce-ți ispășești pedeapsa, să vii la mine. O să stăm de vorbă și-o să vedem ce-i de făcut mai departe, îi spuse Tanabai flăcăului.

Acesta nu răspunse și nici nu ridică ochii. Tanabai se depărtă. După excluderea din partid, ajunsese nesigur pe el, se simțea vinovat în fața tuturor. Parcă își pierduse cumpătul. Niciodată în viață nu se gândise că i se va întâmpla una ca asta. Nu-i scotea nimeni ochii, și totuși el se ferea de oameni, ocolea discuțiile, mai mult tăcea.

XXIV

Buiestrașul Floare-galbenă ședea nemișcat lângă foc, cu capul întins pe pământ. Viața îl părăsea încetul cu încetul. În gâtul calului clocotea ceva, hârâia, ochii i se lărgeau și se stingeau, fără a mai clipi la flacără, picioarele lungite ca niște bețe, se făceau ca lemnul.

Tanabai își luă rămas bun de la buiestrașul său, îi spuse cele din urmă cuvinte: „Ai fost un cal de ispravă, Gulsarî. Ai fost prietenul meu, Floare-galbenă. Tu duci cu tine cei mai frumoși ani ai mei, Floare-galbenă. N-am să te uit niciodată, Floare-galbenă. Și acum chiar, în fața ta, îmi chem în minte toate amintirile despre tine. Pentru că tu mori, cal minunat al meu, Floare-galbenă. Cândva ne-om vedea împreună pe lumea cealaltă. Numai că acolo eu n-am să mai aud tropotul copitelor tale. Că doar acolo nu-s drumuri, acolo nu-i pământ, acolo nu-i iarbă, acolo nu-i viață. Dar cât timp am să trăiesc, tu n-ai să mori, pentru că eu n-am să te uit. O să-mi aduc aminte de tine, Floare-galbenă. Ropotul copitelor tale o să răsunе în auzu-mi ca un cântec drag...”

Așa gândea bătrânul Tanabai și era întristat că zilele și anii trecuseră într-un zbor aprig, ca și fuga lui Floare-galbenă. Abia acum i se părea că ei îmbătrâniseră parcă prea repede. Poate că era încă prea devreme pentru Tanabai să se socotească bătrân. Omul însă nu se trece atât de bătrânețe, pentru că i se duc anii, cât de gândul că e bătrân, că timpul lui s-a sfârșit, că i-a rămas doar să-și numere săptămânile.

Și acum, în noaptea aceasta, când buiestrașul își dădea ultima suflare, Tanabai, cercetând pas cu pas, atent, drumul vieții lăsat în urmă, simțea o părere de rău că se

dăduse atât de repede pradă bătrâneții, că nu se hotărâse din prima clipă să urmeze sfatul acelui om, care, după cum își putuse da seama, nu uitase de dânsul, care singur îl găsisese și singur venise la el.

Aceasta se petrecu la vreo șapte ani după ce fusese îndepărtat din partid. Tanabai lucra pe atunci ca paznic al domeniilor colhoznice de la trecătoarea Sarîgouskoe, locuind acolo într-o căsuță cu bătrâna sa Geaidar. Fetele plecaseră la școală, iar apoi se măritaseră. După ce absolvise o școală medie tehnică, fiul său se statornicise cu serviciul la raion și era și el acum om cu familie.

Într-o zi de vară, Tanabai cosea niște iarbă pe malul râului. Era o zi tocmai bună de cosit fânul, călduroasă și luminoasă. În trecătoare domnea liniștea. Doar greierii târâiau. Cu cămașa scoasă din pantalonii albi, bătrânești, foarte largi, Tanabai păsea în urma coasei șuierătoare, culca iarba în brazde înfoiate, ca niște coame în șir. Muncea cu drag. Nici nu băgase de seamă când în apropiere se opri un mic „GAZ”, când se dădură jos din mașină doi inși și se îndreptară spre el.

— Noroc bun, Tanake. Spor la treabă! auzi el un glas în spatele său.

Se întoarse și-l văzu pe Ibraim. Acesta era la fel de sprinten ca și înainte, bucălat, cu un început de burtă.

— Iată că te-am găsit, Tanake, zâmbi Ibraim cu gura până la urechi. Chiar tovarășul secretar al comitetului raional a venit personal, a vrut să te vadă.

„Ce vulpoi îmi ești! gânde cu involuntară admirație despre el, Tanabai. În toate timpurile își găsește locul, se aranjează. Ia te uită la el, cum se mai gudură. Ai zice că e cel mai de treabă om din lume. Îi face pe plac oricui, îl servește pe oricine!”

— Ziua bună!

Tanabai le strânse mâinile.

— Nu mă recunoașteți, tăicuță? îl întrebă prietenos tovarășul venit împreună cu Ibraim, fără a-i lăsa din palma sa puternică mâna lui Tanabai.

Tanabai zăbovea cu răspunsul. „Unde l-am mai văzut oare?” se întreba el. În fața lui stătea un bărbat parcă foarte cunoscut și în același timp un om, care, pesemne, se schimbase foarte mult. Era tânăr, voinic, ars de soare, cu privirea deschisă și neșovăitoare, îmbrăcat cu un costum de dril gri, cu pălărie de paie. „E cineva de la oraș”, își zise Tanabai

— Apoi, e tovarășul... dete să spună Ibraim pe șoptite.

— Stai-stai, am să ghicesc eu, îl opri Tanabai și spuse, râzând în sinea sa: Te recunosc, fiul meu. Cum să nu te recunosc! Să trăiești încă o dată! Sunt bucuros că te văd!

Era Kerimbekov. Același secretar de comsomol, care îi luase cu atâta curaj apărarea la comitetul raional, când fusese îndepărtat din partid.

— Ei, dacă m-ai recunoscut, atunci, haide să stăm de vorbă, Tanake. Să mergem să ne plimbăm pe mal. Iar dumneata până atunci ia coasa și cosește aici, îi propuse Kerimbekov lui Ibraim.

Acesta începu numaidecât să se pună-n mișcare cu mult zel, scoțându-și haina:

— Desigur, cu plăcere, tovarășe Kerimbekov.

Tanabai și Kerimbekov porniră prin fâneată, apoi se așezară pe pietrele de lângă râu.

— Dumneata, Tanake, bănuiești pesemne cu ce treabă am venit, deschise vorba Kerimbekov. Mă uit la dumneata și văd că ești la fel de voinic, cosești fânul - înseamnă că, din punct de vedere al sănătății, totul e mulțumitor. Mă bucur de asta.

— Te ascult, fiul meu. Și eu sunt bucuros că te văd.

— Ei bine, Tanake, să fie mai limpede pentru dumneata. Acum, după cum știi, s-au schimbat multe. Atâtea lucruri au început să meargă mai acătării. Vei fi avut prilejul să-ți dai seama de asta ca și mine, mai de aproape.

— Adevărat! Ce-i drept, e drept! Aș putea judeca și după colhozul nostru. A prins parcă altă făină să se macine. Nici nu-mi vine să cred. Am trecut deunăzi pe la Valea Celor Cinci Copaci, unde am avut atâta de pățimit în anul când am fost cioban. Să-i pizmuiești, nu alta. Au făcut o coșară nouă, coșară bună, acoperită cu ardezie, cam pentru vreo cinci sute de capete. Au clădit o casă pentru cioban, va să zică. Iar alături un șopron, un grajd. Cu totul altfel decât a fost. Nu mai vorbesc că și la alte adăposturi de iarnă vezi același lucru. Chiar și în sat lumea își face case. Ori de câte ori mă duc pe-acolo, de fiecă dată văd că s-a mai ridicat câte-o casă. Să dea Dumnezeu să meargă și mai departe tot așa.

— Asta o vrem și noi, Tanake, de asta ne și îngrijim. Nu este încă totul așa cum am vrea. Dar cu timpul o să punem treburile pe roate. Eu însă, uite cu ce chestiune am venit la dumneata. Întoarce-te în partid! O să revizuim cazul dumitale. La ședința de birou, pe care am avut-o, s-a discutat despre dumneata. Vorba ceea, mai bine mai târziu, decât niciodată.

Tanabai tăcea. Se tulburase. Era și bucuros, dar și trist totodată. Își aduse aminte de toate amărăciunile ce le îndurase; jignirea pătrunsese adânc în el și se cuibărise acolo. N-ar fi vrut să scormonească trecutul, n-ar fi vrut să se mai gândească la aceasta.

— Nu știu cum să-ți mulțumesc pentru toate vorbele bune, grăi Tanabai către secretarul comitetului raional. Mulțumesc că nu l-ai dat uitării pe bătrân.

Și după ce se gândi puțin, îi spuse deschis:

— Îs cam trecut acum. Ce folos ar mai putea să aibă partidul de pe urma mea? Ce-aș mai putea face pentru el? Nu mai sunt bun de nimic! Vremea mea s-a dus. Tu nu te supăra. Lasă-mă să mă mai gândesc.

*

Multă vreme Tanabai nu se putu hotărî, tot lăsa pe altă dată; mă duc mâine, mă duc poimâine, iar timpul trecea. Omul se urnea greu.

Într-o zi, se hotărî totuși, puse șaua pe cal, plecă, dar se întoarse de pe la jumătatea drumului. De ce oare? Își dădea singur seama că o făcuse din prostie. Își spunea singur: „Am înnebunit, am dat în mintea copiilor.” Era pe deplin încredințat de toate astea, dar nu putu s-o scoată la capăt cu sine însuși.

O dată, văzu în stepă pulberea stârnită de buiestrașul care alerga. Îl recunoscuse îndată pe Floare-galbenă. Acum îl vedea destul de rar. Buiestrașul tăia cu o fâșie albă, mișcătoare, stepa uscată, de vară. Tanabai privea de departe și se întunecă la chip. Altădată, pulberea de sub copite nu-l ajungea din urmă pe buiestraș. El zbură asemeni unei păsări negre, iuți, lăsând după dânsul o coadă lungă, bulbucitoare, de praf. Acum însă praful năvălea într-una, de-a rostogolul peste buiestraș, ca un nor, învăluindu-l. Floare-galbenă se avânta mereu, se smulgea, dar peste un minut se făcea iar nevăzut în rotocoalele groase ale colbului stârnit de dânsul. Nu, acum buiestrașul nu mai putea să se depărteze, să scape de colb. Va să zică, îmbătrânise de tot, slăbise, se dăduse bătut. „Îți merg prost treburile, Gulsarî”, gândise cu adâncă tristețe Tanabai.

Parcă vedea atunci cum se înăbușea calul în norul de pulbere, cât de greu îi venea să alerge, cât de amarnic se înfuria călărețul și cum îl biciuia fără milă. Vedea aieveau ochii buimăciți ai șargului, simțea cum se străduia din răputeri să scape de rotocoalele de praf și-i era peste puteri. Și cu toate că omul călare nu avea cum să-l audă pe Tanabai, depărtarea era prea mare, Tanabai strigă: „Sta-ai, nu goni așa calul!” și porni în galop să-i taie calea.

Dar nu ajunsese călărețul; se opri îndată. Ar fi fost minunat dacă l-ar fi înțeles omul acela, dar dacă nu? Dacă îi va trânti ca răspuns: „Tu ce te bagi? De unde-ai mai ieșit să

mă înveți pe mine? Cum îmi place, așa merg. Șterge-o, moșneag nătâng!”

Între timp, buiestrașul se tot depărta în goana-i zătăcinită, anevoioasă, ba pierind în colb, ba ivindu-se iarăși. Tanabai se uită multă vreme în urma lui, apoi cârmii calul și porni îndărăt. „Noi alergarăm cât am avut de alergat și acum am isprăvit-o, Floare-galbenă, spunea el. Am îmbătrânit. Cine mai are nevoie acum de noi, doi bătrâni? Nici eu nu mai sunt alergător. Nouă, Gulsarî, nu ne-a mai rămas decât să ne numărăm zilele de pe urmă...”

Peste un an Tanabai îl văzu pe buiestraș înhămat la o cotigă. Și din nou se amărî. Te apuca jalea uitându-te la calul de rasă bătrân, scos din munca-i obișnuită, căruia nu-i mai rămăsese decât să umble într-un jug mâncat de molii și să tragă o cotigă șubredă. Tanabai întoarse capul; nu mai vroia să privească.

Apoi îl mai văzu o dată pe Floare-galbenă. Îl călărea pe uliță un puști de vreo șapte ani, îmbrăcat cu chiloți, într-un maiou zdrențaros. Lovind calul cu călcâiele goale, el ședea pe Gulsarî voios și mândru nevoie-mare că mâna singur calul. Se vedea că băiețașul mergea călare pentru întâia oară și de aceea fusese urcat pe cea mai supusă și mai blândă mârtoagă, cum ajunsese buiestrașul Floare-galbenă de altă dată.

— Moșule, ia uită-te la mine! se lăudă piciul către bătrânul Tanabai. Eu sunt Ceapaev! Acuși o să trec peste apă.

— Bine, bine, treci, o să mă uit! îl încurajă Tanabai.

Trăgând de dârlogi, ștregarul porni curajos prin apă, dar când bietul cal începu să iasă la malul celălalt, puștiul nu se putu ține și căzu în râu.

— Ma-mă-ă! țipă el de spaimă.

Tanabai îl scoase din apă și-l duse lângă cal. Floare-galbenă stătea smerit pe cărare, ținând atârnat, pe rând, când un picior, când altul. „Îl dor picioarele, va să zică e

rău de tot”, își dote seama Tanabai. Aburcă băiețușul pe spinarea bătrânului buiestraș.

— Mergi, și ține-te bine, să nu mai caz!

Floare-galbenă o porni încetișor pe drum.

Și iată, acum, pentru cea din urmă oară, după ce buiestrașul ajunsese din nou în seama lui Tanabai și după ce se părea că acesta îl îngrijise și-l pusese pe picioare, Floare-galbenă îl duse la Aleksandrovka pentru ultima dată și în clipele acestea își dădea suflarea în mijlocul drumului.

Tanabai fusese la fiu și la noră cu prilejul nașterii unui nepot, al doilea copil în familia lor. Le duse în dar un berbec tăiat, un sac cu cartofi, pâine și tot felul de bunătăți - copturi făcute de nevastă-sa. În cele din urmă înțelese de ce Geaidar nu voise să meargă și ea, zicând că e bolnavă. Cu toate că nu împărțășise asta nimănui, ea nu o prea avea la inimă pe noră-sa. Feciorul lor era și așa cam fără personalitate, cam nevolnic, iar nevastă-sa se nimerise amarnică, poruncitoare. Stătea numai acasă și se pricepea să-l joace după pofta inimii. Doar sunt oameni din aceștia, care-s în stare să supere, să jignească pe oricine, numai să se arate ei mai presus, numai să-și facă simțită puterea.

Așa se întâmplase și de astă dată. Tanabai află că fiul său urma să fie promovat în serviciu, dar pe urmă, cine știe de ce, îi luase locul un altul, iar el fusese ocolit. Prilej pentru ea să se repeadă asupra bietului bătrân, care nu avea nici o vină:

— La ce ți-a trebuit să intri în partid, dacă toată viața ți-ai petrecut-o ca cioban și ca herghelegiu?! Până la urmă, nici o scofală, tot te-au dat afară, iar din pricina asta acuma, fiul tău nu are cum să avanseze în serviciu. O să rămână așa o sută de ani, în aceeași funcție. Voi vă duceți traiul acolo în munți, ce vă mai trebuie, că sunteți bătrâni, iar noi aici suferim din cauza voastră.

Și dă-i, și ține-o una și bună..

Tanabai nu era bucuros că venise. Totuși, ca s-o mai potolească într-un fel pe noră-sa, spuse cu șovăială:

— Dacă-i vorba pe-așa, poate că o să cer să mă primească înapoi în partid.

— Că mare nevoie au ei acolo de tine. Vezi să nu te aștepte. Nu pot s-o scoată la capăt fără un ghiuj ca tine! mormăi ea drept răspuns

De nu i-ar fi fost noră, nevasta feciorului său bun, ci o muiere oricare, i-ar fi îngăduit oare Tanabai să vorbească așa cu el? Cu neamurile însă, bune ori rele, n-ai ce face. Bătrânul nu răspunsese nimic, nici nu se apucase să-i lămurească ce anume credea dânsul, că bărbatul său e neînaintat în muncă nu pentru că tatăl lui ar fi fost vinovat cu ceva, ci pentru că el însuși nu făcea două parale și mai dăduse și peste-o nevastă de care un om cumsecade ar fi trebuit să fugă unde-ar vedea cu ochii. Doar nu degeaba umblă vorba în popor: „O nevastă ca lumea îl face potrivit pe-un bărbat prost; bun, pe unul potrivit, iar pe unul într-adevăr bun îl ridică să-i meargă vestea pân-la marginea pământului. Și iarăși n-ar fi vrut bătrânul să-l facă de ocară pe fiul său în fața neveste-si; las' mai bine să creadă că el e cel cu vină.

Tocmai de aceea Tanabai o luă din loc cât putu mai repede. Îi era silă să mai stea la ei.

„Proastă mai ești, o proastă! o ocăra el acum pe noră-sa, șezând lângă foc. De unde apucăturile astea? Nici tu cinste, nici tu respect, nici tu bine pentru altul. Numai la ciupeli vi-i gândul. Pe toți îi judecați după voi. Dar vezi că n-o să fie așa cum vrei tu. Mai e nevoie de mine, o să mai fie nevoie de mine...”

XXV

Se deschideau porțile nevăzute ale soarelui. Munții se ridicau deasupra pământului, stepa din jur se lumina, se lărgea. La marginea viroagei abia mai mocneau căpețelele de tăciuni acum negri-cenușii ai focului stins. Lângă foc stătea un bătrân cu părul alb, cu șuba aruncată pe umeri. Acum nu mai era nevoie să-l acopere cu ea pe buiestraș. Floare-galbenă plecase într-o altă lume, la hergheliile cerești... Tanabai privea la calul căzut și nu-i venea să creadă - ce mai rămăsese din el! Zăcea într-o rână, cu capul dat pe spate din pricina convulsiilor, dezvelind șanțurile mari ce i le săpase frâul. Picioarele lui țepene, cu potcoavele roase pe copitele crăpate, atârnavu cât erau de lungi. De-acum n-or mai călca pe pământ, n-or mai pecetlui drumul cu urme. Da, era timpul acum s-o ia și el din loc. Pentru ultima oară Tanabai se aplecă deasupra calului, îi coborî pe ochi pleoapele reci, luă frâul și, fără a mai întoarce capul, se depărtă.

Mergea prin stepă spre munți. Umbla, urmându-și gândurile fără capăt. Se gândea că, oricum, îmbătrânise, că și zilele lui erau pe sfârșite. N-ar fi vrut să moară ca o pasăre singuratică, rătăcită de stolul său, în zbor iute. Ar fi vrut să se stingă în zbor, în așa fel încât deasupra-i să-i ajungă rotindu-se strigătele de despărțire ale celor cu care crescuse în același cuib, cu care mersese pe același drum.

„O să-i scriu lui Samansur, hotărî Tanabai. Chiar așa am să-i și scriu în scrisoare: îl ții minte pe buiestrașul Floare-galbenă? Trebuie să-l ții minte. Cu el am dus la comitetul raional carnetul de partid al tatălui tău. Tu însuți m-ai trimis să fac drumul acela. Ei bine, mă întorceam astănoapte de la Aleksandrovka și pe drum s-a prăpădit

minunatul meu buiestraș. Toată noaptea am stat lângă el, toată viața mi-am prefirat-o prin gând. Te pomenești că o să mă prăpădesc și eu pe drum, ca buiestrașul Floare-galbenă. Tu trebuie să mă ajuți, fiul meu Samansur, să mă întorc în partid. Nu mi-a mai rămas mult de trăit. Vreau să fiu cel care am fost. După cum îmi dau seama, tatăl tău, Cioro, nu întâmplător a lăsat cu limbă de moarte ca eu anume să-i duc carnetul de partid la comitetul raional. Iar tu ești feciorul lui și tu mă cunoști pe mine, îl știi pe bătrânul Tanabai Bakasov...”

Tanabai mergea prin stepă, cu frâul aruncat peste umăr. Lacrimile îi curgeau pe obraji, umezindu-i barba. El însă nu le ștergea. Erau lacrimi pentru buiestrașul Floare-galbenă. Bătrânul privea printre lacrimi la noua dimineață, la gâsca sălbatecă cenușie, ce zbura iute peste dealuri. Gâsca cenușie se grăbea să ajungă din urmă cârdul.

— Zboară, zboară! șopti Tanabai. Ajunge-i pe ai tăi, cât timp nu ți-au ostenit aripile. Apoi oftă și spuse: Adio, Floare-galbenă!

Bătrânul mergea într-una și-un cântec de demult i se limpezea în urechi:

...Aleargă cămila de multe zile. Îl caută, îl strigă pe puiul ei. Unde ești tu, puiule cu ochii negri? Răspunde! Îmi curge laptele din țâță, din țâța-mi prea plină, se prelinge pe picioare. Unde ești? Răspunde. Îmi curge laptele din țâță, din țâța-mi prea plină. Lapte alb...

Cingiz Aitmatov
GEAMILIA

GEAMILIA

ediția a III-a

În românește de
ILIE CONSTANTIN și GHEORGHE CIOBANU

Iată-mă iar în fața acestui tablou nu prea mare, înrămat modest.

Măine în zori, trebuie să plec spre *ail*. Privesc îndelung și cu luare-aminte tabloul, așteptând parcă să-mi spună un cuvânt cald înainte de a porni la drum.

Nu l-am expus încă niciodată. Mai mult, când vin la mine neamuri din *ail*, mă străduiesc să-l ascund în vreun ungher ferit de priviri; n-are în el nimic rușinos, dar nu poate fi socotit nici pe departe o capodoperă.

E simplu, simplu ca pământul pe care-l înfățișează.

Pe fundalul tabloului - o fâșie din cerul alburui de toamnă. Vântul gonește pufoase pâlcuri de nori peste crestele îndepărtate ale munților. În prim-plan, stepa acoperită cu un covor de pelin roșu-închis și drumul negru, nezbicît încă în urma ploilor căzute de curând. De-a lungul lui se îngrămădesc tufe de colilie uscate și rupte. Pe cărarea desfundată se zăresc urmele a doi drumeți. Pe măsură ce se îndepărtează, urmele sunt tot mai slabe; încă un pas și ai impresia că cei doi vor dispărea dincolo de ramă. Unul din ei... dar să nu anticipez.

Cele ce urmează s-au petrecut în pragul adolescenței mele. Era în al treilea an de război. Pe fronturile îndepărtate, undeva lângă Kursk și Oriol, luptau părinții și frații noștri, iar noi, pe atunci băiețandri de vreo 15 ani, lucram în colhoz. Pe umerii noștri încă firavi duceam acum toată povara muncii de zi cu zi a bărbaților! Ne ajungea greu mai ales în toiul secerișului. Săptămâni întregi nu dădeam pe-acasă; zi și noapte eram pe câmp, la arie ori pe drumul spre gară, unde se transportau grânele.

Într-una din aceste zile dogoritoare, când secerile se încinseseră de atâta zor, întorcându-mă de la gară cu căruța goală, m-am hotărât să trec și pe-acasă.

Chiar lângă vad, pe deal, la capătul uliței, se întind două ogrăzi înconjurată de un zid trainic din chirpici, în jur străjuiesc ploi. Acestea sunt casele noastre. Din timpuri îndepărtate, trăiesc alături cele două familii ale noastre. Eu sunt din Casa Mare. Am doi frați mai mari decât mine, burlaci amândoi; amândoi sunt plecați pe front, și de amar de vreme n-am mai primit nici o veste de la ei.

Tatăl meu, bătrân dulgher, își făcea rugăciunea în zori și pleca la dulgheria colhozului. Se întorcea abia seara târziu.

Acasă nu rămâneau decât mama și sora mea mai mică.

În curtea de alături, sau, cum i se mai spune în *ail*, Casa Mică, locuiesc rudele noastre apropiate. Nu știu dacă străbunii ori stră-străbunii noștri au fost frați buni, dar îi numesc rude apropiate, fiindcă trăiam ca o singură familie.

Rânduiala aceasta s-a statornicit încă din timpul când bunicii noștri nomazi își așezau împreună corturile și pășteau vitele laolaltă. Această tradiție am păstrat-o și noi. Când în *ail* s-a făcut colectivizarea, părinții noștri și-au clădit casele alături. Dar nu numai noi suntem rude, întreaga uliță Aral, care străbate *ailul* în lung, pe porțiunea dintre cele două râuri, este locuită de rude de-ale noastre - toți suntem din același neam.

La puțin timp după colectivizare, stăpânul Casei Mici muri; nevasta acestuia rămase cu doi copii - doi băieți. După un străvechi obicei al pământului, de care atunci încă se ținea seama în *ail*, nu puteam lăsa o văduvă cu doi băieți să se căsătorească cu un străin, și rudele noastre din același neam îl însurară pe tatăl meu cu ea. Așa cerea datoria față de spiritele străbunilor. Tata era doar față de răposatul ruda cea mai apropiată.

Astfel a apărut la noi o a doua familie. Casa Mică era socotită ca fiind o gospodărie aparte, cu ograda sa, cu vitele sale, dar, de fapt, trăiam la un loc.

Casa Mică a dat și ea armatei doi fii. Cel mai în vârstă, Sadîk, a plecat la puțin timp după ce s-a însurat. Primeam scrisori de la ei, dar, ce-i drept, la intervale foarte mari.

În Casa Mică a rămas mama, căreia îi spuneam *kiciapa*, adică mama-mică, și nora ei, nevasta lui Sadîk. Amândouă, din zori și până-n noapte, lucrau la colhoz. Mama-mică era o femeie bună la inimă, blândă la fire și înțelegătoare. La lucru nu rămânea în urma tinerilor, indiferent dacă era vorba de săpatul *arîkului* sau de udatul grădinilor de zarzavat. Într-un cuvânt, mânuia bine *ketmenul*. Parcă răsplătind-o, soarta îi dăduse o noră harnică. Neobosită și pricepută în toate, Geamilia îi semăna mult. Doar firea îi era alta.

O iubeam nespus pe Geamilia. Și ea mă iubea. Eram foarte buni prieteni, dar nu îndrăzneam să ne spunem pe nume. Dacă n-am fi fost din aceeași familie, i-aș fi spus, fără doar și poate, Geamilia: dar așa, fiind nevasta unui frate mai mare, îi ziceam după obicei *gene*, iar ea mie *kicine-bala*, adică băiețaș, cu toate că nu mai eram mic, și diferența de vârstă dintre noi doi era neînsemnată. Așa se obișnuia însă în *ail*. Cumnatele le spun fraților mai mici ai bărbaților lor *kicine-bala* sau *kaini*.

De gospodăria celor două case se îngrijea mama. O ajuta surioara mea, o fetiță nostimă, cu fire de ață împletite în codițe. Niciodată nu voi uita cu câtă râvnă lucra ea în acele zile grele. Păștea mieii și vițeii ambelor gospodarii, aduna vreascuri și bălegar uscat, ca să avem totdeauna ce pune pe foc. Ea, surioara mea cârnă, lumina singurătatea mamei, făcând-o să mai uite gândurile negre legate de frații mei, dispăruți fără veste.

Mamei mele îi datora marea noastră familie înțelegerea și îndestularea din casă. Ea era stăpâna atotputernică a celor două gospodării, apărătoarea și păstrătoarea

căminului nostru. Intrată de foarte tânără în iurta bunicilor noștri nomazi, le-a cinstit apoi amintirea cu sfințenie, conducând familiile cu toată dreptatea. În *ail* era respectată, fiind socotită cea mai vrednică și mai înțeleaptă gospodină. Ea avea grijă de toate. La drept vorbind, locuitorii *ailului* nici nu-l socoteau pe tata capul familiei. Nu o dată îi puteai auzi spunând: „Nu te duce la *ustaka* - astfel sunt numiți la noi, cu respect, meseriașii - el una știe, barda lui și-atât. La ei, mama cea mare e cap la toate. Vorbește cu ea și va fi mai bine.”

Trebuie să spun că eu, deși foarte tânăr, mă amestecam deseori în treburile gospodăriei. Lucrul acesta era cu puțință pentru că frații mei mai mari se aflau plecați pe front. De altfel, mai des în glumă, dar uneori și în serios, mi se spunea *gighitu*¹⁵ celor două familii, apărătorul și susținătorul. Mă mândream cu aceasta, și sentimentul răspunderii nu mă părăsea nici o clipă. Iar mama îmi încuraja manifestările de independență. Dorea să ajung un bun gospodar, dezghețat și isteț, să nu-i semăn tatei, care, cât era ziuica de mare, nu făcea decât să-și vadă de rindea, fără să scoată o vorbă.

Așadar, am oprit căruța lângă casă, la umbra unei sălcii, am lăsat hățurile și m-am îndreptat spre poartă. În curte l-am văzut pe brigadierul Orozmat. Era călare, cu cârja legată de șa, ca întotdeauna. Alături de el stătea mama. Sporovăiau ceva în contradictoriu. Apropiindu-mă, am auzit vocea mamei:

— Asta n-o să se întâmple niciodată! Pentru numele lui Dumnezeu, unde s-a mai văzut ca o femeie să care saci cu căruța! Nu, dragul meu, lasă-mi nora în pace, să muncească precum a muncit și până-acum. Că și așa nu-mi vād capul de griji: nu-i lucru de glumă să vezi de două gospodării! Noroc de copila asta a mea, că-i mai mărișoară acum... Altfel, ce m-aș fi făcut... De o săptămână nu pot să mă-ndrept de șale, de parcă aș fi piuat pâslă. Iar porumbul

¹⁵ *Gighit* - textual, călăreț îndrăzneț și iscusit.

tânjește după apă, cineva trebuie să-l ude, că altminteri se usucă, spunea ea cu aprindere.

În timp ce vorbea, își tot vâră capetele turbanului după gulerul rochiei, gest pe care-l făcea de obicei când era supărată.

— Ce fel de om ești dumneata, spunea, deznădăjduit, Orozmat, legănându-se în șa. Să am amândouă picioarele tefere, și nu ciotul ăsta, nu m-aș fi rugat eu de dumneata. Singur aș fi încărcat sacii în car, cum făceam odinioară, și aș fi mânat caii. Știu că nu-i treabă de femeie, dar de unde să luăm bărbați! De asta ne-am hotărât să le rugăm pe nevestele ostașilor. Dumneata nu vrei să-ți lași nora, iar pe noi ne ocărăsc șefii și ne fac de două parale... Soldații au nevoie de pâine, iar noi nu putem îndeplini planul la timp. Treabă-i asta?

M-am apropiat de ei, târând biciul prin țărână. Când dădu cu ochii de mine, o bucurie nemărginită se așternu pe chipul brigadierului - pesemne l-a luminat un gând.

— Ei, dacă te temi atâta pentru noră, iată-l pe *kaini* al ei, spuse el încântat, arătând spre mine. Seit nu va lăsa pe nimeni să se atingă de ea. Poți fi sigură! Seit al nostru e un flăcău pe cinste! De pe urma băieților ăstora mâncăm și noi. Ei ne scot din încurcătură...

Mama nu l-a lăsat să-și termine vorba.

— Vai, în ce hal ești, băiat fără căpătâi! izbucni ea privindu-mă. Uite cum ți-au crescut lațele! Da las' că nici măcar taică-tu nu-i mai breaz. Uite, nu-și găsește acolo oleacă de timp să te tundă.

— Tocmai bine, lasă-l pe băiat azi să se răsfețe acasă la bătrâni, să se tundă, a continuat Orozmat, cântând cu dibăcie în struna mamei. Seit, rămâi azi acasă, îngrijește bine caii, iar mâine dis-de-dimineată îi vom da Geamiliei o căruță și veți lucra împreună. Bagă de seamă, răspunzi tu pentru ea. Nu-ți face griji, *baibice*, Seit nu va îngădui nimănui s-o jignească. Și dacă-i vorba pe așa, îl trimit cu ei și pe Daniar. Doar îl știți, flăcăul acela liniștit și tăcut, ăla

care s-a întors de pe front. Vor căra toți trei grâne la gară, și nimeni nu va îndrăzni să se lege de nora dumată. Nu-i așa, Seit, tu ce crezi? Vrem s-o punem căruțaș pe Geamilia, iar mama ta se împotrivește. Înduplec-o tu!

Laudele brigadierului și faptul că se sfătuia cu mine ca și cu un om mare mi-au mers la inimă. Și-apoi, mi-am și închipuit cât de bine va fi să mergem la gară împreună cu Geamilia. Cu o figură serioasă, i-am spus mamei:

— N-o să pățească nimic... că doar n-au s-o mănânce lupii...

Și, ca un adevărat căruțaș, am scuipat printre dinți și m-am îndepărtat, târând biciul după mine și legănându-mi umerii.

— Ia te uită! s-a mirat mama și, pentru o clipă, am simțit în glasul ei bucuria, dar imediat, cu voce supărată, a strigat: Îți arăt eu ție lupi... Ce știi tu! Uite ce deștept s-a mai găsit!

— Dar cine altul să știe dacă nu el? E doar *gighitul* a două familii, fala voastră! m-a apărat Orozmat, privind-o îngrijorat pe mama - nu cumva se răzgândește?

Mama însă nu l-a contrazis, doar că s-a întristat deodată, a oftat din greu și a spus:

— El și *gighit!* Nu-i decât un copil care muncește zi și noapte, nici nu dă pe-acasă. *Gighiții* noștri dragi, lumina ochilor noștri, Dumnezeu știe pe unde sunt! S-au pustiit curțile noastre ca niște sălașe de nomazi părăsite.

Mă depărtasem mult, astfel că n-am auzit până la capăt ce spunea mama. Din mers, am lovit colțul casei atât de tare cu biciul, încât s-a ridicat un nor de praf, și nici n-am răspuns surâsului surioarei mele, care frământa tizicul în curte. Grav, m-am dus sub șopron și, așezându-mă cinchit, m-am spălat pe mâini, turnându-mi fără grabă apă din ulcior. Am intrat apoi în casă, am băut o cană de lapte bătut, iar a doua am pus-o pe fereastră și am început să bag dumicați de pâine în ea.

Mama și Orozmat tot mai stăteau în curte, numai că acum nu se mai certau, ci discutau liniștit și încet. Pesemne vorbeau despre frații mei. Mama își ștergea cu mânăca rochiei ochii umflați de lacrimi, dând îngândurată din cap la cuvintele lui Orozmat, care, se vede, o îmbărbăta. Sta cu privirea înnegurată, pironită undeva departe-depart, dincolo de copacii înalți, parcă nădăjduind să-și vadă într-acolo fiii.

Copleșită de jale, părea că se împăcase cu propunerea brigadierului. Iar acesta, bucuros că și-a atins ținta, își lovi calul cu *kamceaua*¹⁶, părăsind curtea în trap întins.

Nici mama, și nici eu nu bănuiam pe atunci cum se vor termina toate acestea.

Nu m-am îndoit o clipă că Geamilia va ști să se descurce cu căruța și cu cei doi cai. Se pricepea la cai, era doar fiică de herghelegiu dintr-un *ail* de munte, Bakair. Sadîk al nostru fusese și el herghelegiu. Se zicea că o dată, într-o primăvară, la alergări de cai, Sadîk n-a reușit s-o prindă pe Geamilia și, nu știu dacă este adevărat sau nu, dar se zvonește că după aceea Sadîk, jignit, ar fi răpit-o. Alții afirmău că s-ar fi luat din dragoste. Oricum a fost, ei n-au trăit împreună decât patru luni. A început războiul, și Sadîk a fost chemat sub arme.

Nu-mi pot explica de ce, poate pentru că de mică Geamilia crescuse pe lângă herghelie și fusese singură la părinți, și fată și băiat, dar în caracterul ei se simțeau trăsături bărbătești, aspre, uneori chiar brutale. Muncea energic și la lucru nu rămânea în urma unui bărbat. Cu vecinele știa să se înțeleagă, dar dacă se lega careva de ea degeaba, nu o lăsa fără răspuns, ba, în unele cazuri, mătura curtea cu cea care se făcea vinovată.

Vecinii nu o dată aveau prilejul să se plângă:

— Ce mai noră aveți! N-a trecut bine pragul casei și gura îi merge ca o moară. Nu tu rușine, nu tu respect!

¹⁶ *Kamcea* - nagaică, bici.

— Las' că-i bine așa! răspundea mama. Norei noastre îi place să spună adevărul în față. Mai bine așa, decât să-l vorbești pe om de rău în spate. Mironosițele voastre sunt ca ouăle clocite: albe și frumoase pe dinafară, iar dacă te uiți ce-i înăuntru, nu știi unde să-ți ascunzi nasul!

Tata și mama-mică nu s-au arătat niciodată aspri sau cicălitori față de Geamilia, cum se cuvine unui socru și unei soacre. O iubeau și se purtau frumos cu ea, dorind un singur lucru: să fie credincioasă lui Dumnezeu și soțului.

Eu îi înțelegeam: cu patru fii plecați în armată, își aflau mângâierea în Geamilia, singura noră din cele două gospodării, și de aceea o prețuiau atât... Dar nu o înțelegeam pe mama. Ea nu era omul care să iubească pur și simplu pe cineva. Avea o fire aspră și autoritară. Trăia după legile sale și nu și le trăda niciodată. În fiecare an, o dată cu venirea primăverii, scotea în curte iurta noastră făcută de tata în tinerețe, pe când era nomad, și o afuma cu ienupăr. Iar pe noi ne-a învățat de mici să iubim munca și să-i respectăm pe cei vârstnici. Cerea de la toți membrii familiei o supunere deplină.

Geamilia, însă, din primele zile ale venirii sale, s-a dovedit a fi altfel de cum trebuie să fie o noră. Ce-i drept, îi respecta pe cei în vârstă, îi asculta, însă nu-și pleca niciodată capul în fața lor. Dar nici nu șușotea cu răutate pe la colțuri pe seama socrilor, cum fac alte neveste tinere. Spunea totdeauna deschis ce gândește și nu se temea să-și exprime părerile. Mama îi ținea deseori parte, era de acord cu ea, dar de fiecare dată își păstra ultimul cuvânt.

Cred că mama vedea în Geamilia, cu felul drept și deschis de a fi al acesteia, omul egal ei, și, în taină, nădăjduia s-o lase cândva în locul său, o stăpână tot atât de autoritară în casă, o *baibice*, care, aidoma ei, să fie o păzitoare de nădejde a căminului.

— Mulțumește-i lui Allah, fata mea, îi spunea mama, că ai intrat într-o familie binecuvântată, cu temelii trainice. Acesta e norocul tău. Fericirea femeii e să aibă copii și să

fie îndestulare în casă. Iar ție, slavă Domnului, îți va rămâne toată agoniseala noastră, a bătrânilor, că doar n-om lua-o cu noi în mormânt. Numai că, o avertiză ea, fericirea stă cu cel care-și păstrează ca ochii din cap cinstea și cuviința. Asta să n-o uiți niciodată și să te păzești!

Unele trăsături ale nurorii o cam uimeau totuși pe soacră; prea era Geamilia veselă, întocmai ca un copil.

Uneori, fără nici o pricină, începea să râdă tare, din toată inima, fericită. Iar când se întorcea de la lucru, nu intra, ci năvălea în curte, sărind peste *arîk* și, așa, deodată, fără nici un motiv anume, se apuca să le sărute și să le îmbrățișeze, ba pe o soacră, ba pe cealaltă.

Și-i mai plăcea Geamiliei să cânte. Veșnic fredona câte ceva, fără a se sfii de cei în vârstă. Toate acestea nu prea se potriveau cu părerile statornice în *ail* despre purtarea pe care trebuie s-o aibă o noră. Dar amândouă soacrele se mângâiau cu gândul că timpul avea s-o astâmpere - în tinerețe toate sunt la fel. Pentru mine însă, Geamilia n-avea seamăn pe lume. Ne simțeam atât de bine împreună, puteam să râdem fără nici o pricină, să ne fugărim prin curte.

Era frumoasă Geamilia! Înaltă, bine făcută, zveltă, cu părul aspru, drept, împletit în două cozi bogate, își lega cu atâta pricepere baticul alb, lăsându-l puțin pe frunte, încât acesta se potrivea de minune cu pielea smeadă și netedă a feței. Când Geamilia râdea, ochii ei negri, migdalați, scânteiau de tinerească ardoare. Iar când începea să cânte cupletele piperate ale *ailului*, în seninul ochilor ei frumoși apărea o sclipire nefeciorelnică.

Vedeam adesea cum *gighiții* și mai ales ostașii întorși de pe front nu-și luau ochii de la ea. Geamiliei îi plăcea să glumească, dar nu-i mai puțin adevărat că îi atingea peste mâini pe cei care întreceau măsura. Și totuși, aceste lucruri mă supărau întotdeauna. Încercam un sentiment de gelozie, pe care-l au frații mai mici față de surorile lor, și

când observam tineri în jurul ei, mă străduiam să-i îndepărtez cu orice preț. Mă zburleam și le aruncam priviri pline de răutate, de parcă aş fi vrut să le spun prin înfățișarea mea: „Ia nu vă mai hliziți atâta! E nevasta fratelui meu și să nu vă închipuiți cumva că n-are cine s-o apere!”

În astfel de situații, cu o dezinvoltură, cu o obrăznicie voită mă amestecam în discuție când era și când nu era cazul, căutând să-i iau în răs pe curtezanii ei, iar când nu reușeam, îmi pierdeam cumpătul și mă zborșeam.

Flăcări se prăpădeau de răs.

— Ia uitați-vă la el! Ea îi e într-adevăr *gene*? Ia uite cât e de hazliu, și noi să nu știm nimic!

Eu mă stăpâneam, dar simțeam că mă trădează roșul urechilor, și ochii mi se umpleau de lacrimi, de jignit ce eram. Geamilia, *gene* a mea, mă înțelegea. Abia stăpânindu-și râsul, lua o înfățișare serioasă.

— Credeați poate că o *gene* se găsește așa, oriunde, pe toate drumurile, le spunea *gighiților*, luându-și un aer semeț. Așa o fi pe la voi, la noi însă, nu! Hai să plecăm, *kaini*, dă-i încolo.

Și, grozăvinduse, Geamilia ridica mândră capul, mișcând provocator din umeri, și pleca împreună cu mine, zâmbind în tăcere.

Citeam în acest zâmbet și bucurie și necaz. Poate că în asemenea clipe își zicea în sinea ei: „Prostuțule mic! Numai să vreau să-mi dau frâu liber, cine m-ar putea opri s-o fac? Toată familia de m-ar pândi, tot zadarnic!” În astfel de ocazii, tăceam vinovat. Da, eram gelos pe Geamilia, o divinizam, mândru de faptul că-mi era *gene*, mândru de frumusețea ei, de firea ei deschisă, independentă, liberă.

Eram cei mai buni prieteni și nu ne ascundeam nimic.

În zilele acelea erau puțini bărbați în *ail*. Folosindu-se de această împrejurare, unii flăcăi se purtau obraznic cu femeile și le priveau cu dispreț: „Ce să-ți pierzi timpul cu

ele? E de ajuns să le faci un semn cu degetul, și oricare vine în trap după tine!”

O dată, la cositul fânului, a început să se lege de Geamilia Osmon, o rudă de-a noastră mai îndepărtată. Era și el dintre acei care credeau că nu le rezistă nici o femeie. Geamilia i-a dat cu dușmănie mâna la o parte și s-a ridicat. Tocmai se odihnea la umbra unui stog.

— Lasă-mă în pace, a spus ea cu obidă în glas și s-a întors. De altminteri, la ce te poți aștepta de la niște armăsari de herghelie ca voi?

Tolănit lângă stog, Osmon își țuguie cu dispreț buzele umede.

— Pisica zice că nu-i bună carnea la care nu poate să ajungă. Știu că al naibii ai mai vrea, dar faci nazuri!

Geamilia s-a întors brusc.

— Ei și? Poate c-aș vrea! Numai că așa ni-i soarta, iar tu râzi ca un nătărău... O sută de ani să fiu singură, da la unu ca tine tot nu m-aș uita. Mi-e chiar silă. Dacă n-ar fi fost războiul, aș fi vrut să văd cine ar mai fi stat de vorbă cu de-alde voi!

— Păi, asta spun și eu, e război și turbezi fără bărbat, s-a hlizit Osmon. Ehe, de-ai fi muierea mea, ai cânta altfel.

Geamilia se smuci spre el, vrând să-i spună ceva, dar, dându-și seama că nu face să-ți bați gura cu unul ca el, s-a lăsat păgubașă. L-a privit lung, cu ură. Apoi a scuipat în lături cu dispreț, și-a ridicat de jos furca și a plecat. Eram în căruță, dincolo de stog. Când m-a văzut, Geamilia s-a întors pe loc și a luat-o în altă parte. A înțeles ce se petrecea în sufletul meu, în ce stare eram. Mi se părea că nu ea, ci eu fusesem jignit atunci, că pe mine mă batjocorise vorba lui Osmon. Cu inima înecată de durere, am început să-i fac reproșuri.

— De ce mai stai de vorbă cu d-ăștia?! Țin-te cât mai departe de ei!

Până seară, Geamilia a rămas posomorâtă. N-a schimbat un cuvânt cu mine și nici n-a răs ca înainte. Când mă

apropiam cu căruța de ea, ca să nu mă lase să-i vorbesc despre cumplita jignire pe care o tănuia în sine, lua în furcă o grămadă mare de fân, în spatele căreia dispărea, întinzându-mi-o toată. O arunca dintr-o smucitură și - numaidecât se îndrepta spre altă căpiță. Căruța se umplea repede. Îndepărtându-mă, o priveam pe furiș: stătea rezemată în furcă, abătută, gândindu-se la ceva, apoi, trezindu-se parcă, se apuca iar de treabă.

După ce-am umplut ultima căruță, Geamilia, uitând din nou de tot ce-i pe lume, își aținti privirile spre asfințit. Acolo, peste râu, undeva la capătul stepei kazahe, vâlvaia soarele unui amurg de vară. Se depărta ușor, se mistuia dincolo de orizont, înroșind cu pălălaia lui norii pufoși și aruncând cele din urmă reflexe peste nemărginirea liliachie a stepei, învăluită pe alocuri în pâcla albăstruie a înserării.

Geamilia privea asfințitul cu o încântare mută, de parcă i-ar fi apărut o vedenie de basm. Fața îi era toată numai gingășie și lumină, și un zâmbet blând de copil îi flutura pe buzele întredeschise.

Ca și cum ar fi răspuns reproșurilor mele nerostite, dar care-mi stăruiau pe buze, Geamilia s-a întors către mine și, cu tonul cu care continui o discuție dinainte începută, mi-a spus:

— Nu te mai gândi la el, *kicine-bala...* Dă-l încolo... Ce, ăsta-i om?

A tăcut, urmărind cu privirea geana soarelui ce se stinge la orizont, a oftat și a continuat gânditoare.

— De unde să știe unul ca Osmon ce are omul pe suflet? Nimeni nu știe asta... și poate că nici nu sunt pe pământ astfel de bărbați...

În timp ce întorceam caii, Geamilia s-a apropiat în fugă de femeile care lucrau lângă noi și îndată am auzit vocile lor răsunătoare și vesele. E greu de spus ce se petrecea cu ea. Poate că se înseninase privind spre soarele în asfințit. Sau, poate, era bucuroasă fiindcă muncise bine. Stăteam în

căruță, cocoțat sus pe fân și o priveam. Își smulsese băsmăluța albă de pe cap și alerga după o prietenă de-a ei, cu brațele larg desfăcute, peste miriștea înnegurată. Vântul îi flutura poalele rochiei și, privind-o, deodată m-a părăsit și pe mine tristețea: „Nu merită palavrele lui Osmon să te gândești la ele!”

— Haida-a... hai! am îndemnat eu cail, atingându-i cu *kamceaua*.

În ziua aceea, așa cum hotărâse și brigadierul, am rămas acasă ca să-l aștept pe tata să mă tundă; până una alta, m-am apucat să-i răspund lui Sadîk la scrisoare. Și în această privință aveam anumite rânduieli ale noastre: frații își trimiteau scrisorile pe numele tatei, poștașul *ailului* le înmâna mamei, iar sarcina de a le citi și de a trimite răspuns îmi revenea mie.

Știam ce scrie Sadîk înainte de a desface plicul. Toate scrisorile sale semănau ca oile în turmă. Începutul suna invariabil astfel: „Vă trimit urările mele de sănătate”, după care urma neapărat: „Trimit această scrisoare prin poștă părinților mei care trăiesc în înfloritul și înmiresmatul Talas: preaiubitului meu tată Giolcinbai...” Apoi veneau la rând mama mea, mama-mică și noi toți, într-o ordine strictă. După aceasta, neapărat, întrebări despre sănătatea și bunăstarea *aksakalilor* neamului, ale rudelor apropiate, și la urmă de tot, parcă în grabă, Sadîk adăuga: „De asemenea, trimit un salut nevestei mele, Geamilia...”

Desigur, când trăiesc părinții și prosperă în *ail aksakalii* și rudele apropiate, a te adresa mai întâi nevestei și mai ales a scrie pe numele ei este nepotrivit, ba chiar lipsit de cuviință. Așa vedea lucrurile nu numai Sadîk, ci oricare bărbat care se respectă. Despre aceasta nu încăpea discuție, așa era obiceiul în *ail*. De altfel, nici nu ne opream asupra acestui lucru și nici nu ne ardea de așa ceva: fiecare scrisoare era un eveniment fericit și așteptat.

Mama mă punea să i-o recitesc de câteva ori, o lua apoi în mâinile ei crăpate cu un gest de pioasă duioșie și ținea hârtia stângaci, ca pe o pasăre gata să-și ia zborul. Mișcându-și greu degetele înțepenite, împăturea în sfârșit scrisoarea în formă de triunghi.

— Ah, dragii mei, vom păstra ca pe un talisman scrisorile voastre! murmura ea, și vocea-i tremura de lacrimi. Iată-l, se interesează cum îi merge tatei, mamei, rudelor... pe unde e fiecare... Nouă ce să ni se întâmple? Suntem doar aici, la noi în *ail*. Dar voi cum o duceți? Trimiteți măcar un cuvânt: trăiesc! - și atâta tot, nu ne trebuie mai mult.

Mama rămânea multă vreme cu ochii pe triunghiul scrisorii, apoi îl ascundea într-un săculeț de piele, unde erau păstrate toate celelalte, și-l încuia în cufăr.

Dacă se întâmpla să fie acasă Geamilia, i se dădea și ei scrisoarea s-o citească.

Observam cum, de fiecare dată când lua scrisoarea în mână, fața i se îmbujora. Citea în gând, cu lăcomie, trecându-și privirea peste rânduri. Dar cu cât se apropia de sfârșit, cu atât umerii îi coborau și focul din obraji se stingea încet-încet. Își încrunta cu încăpățănare sprâncenele și, fără a citi ultimele rânduri, o înapoia mamei, cu indiferența cu care dai înapoi un lucru împrumutat.

Mama, se vede, înțelegea în felul ei purtarea nurorii și căuta s-o încurajeze.

— Ce-i cu tine? se mira ea în timp ce încuia cufărul. În loc să te bucuri, te-ai întristat toată! Doar nu numai al tău a plecat la război! Nu ești numai tu necăjită. Nenorocirea e a tuturor, îndură și tu ca toată lumea, rabdă ca ea. Crezi cumva că alte femei nu tânjesc după bărbații lor, nu le duc dorul?... Du-i dorul, dar nu-l da pe față, ține-l în tine!

Geamilia tăcea. Dar privirea ei încăpățănată și tristă parcă spunea: „Dumneata nu înțelegi nimic, măicuță!”

Scrisoarea lui Sadîk fusese expediată și de data aceasta din Saratov, unde era internat în spital. Scria că, de va da

Dumnezeu, la toamnă se va întoarce acasă... din pricina unei răni. Despre aceasta ne scrisese și înainte și apropiata revedere cu el ne bucura pe toți.

Totuși, în ziua aceea n-am rămas acasă, ci m-am dus la arie. Aici rămâneam de obicei peste noapte. Am dus caii pe un lot de lucernă și i-am împiedicat. Președintele colhozului nu îngăduia să paștem caii în lucernă, dar, ca să-i am bine hrăniți, treceam peste această opreliște. Cunoșteam un locșor ferit, într-o vâlcea. Și-apoi, noaptea nimeni n-avea să mă vadă. De data asta însă, deshamându-i și ducându-i la locul știut, am văzut că cineva mi-o luase înainte, dând drumul în lucernă la patru cai. Asta m-a revoltat. Doar eram stăpânul unei căruțe cu cai, ceea ce-mi dădea dreptul să mă revolt. Fără a sta prea mult pe gânduri, m-am hotărât să-i gonesc undeva mai departe, ca să-l învăț minte pe neobrăzatul care se introdusese în domeniile mele. Dar, deodată, am recunoscut doi cai ai lui Daniar, cel despre care vorbise brigadierul. Amintindu-mi că, începând de a doua zi, urma să transportăm împreună grânele la gară, i-am lăsat caii în pace și m-am întors la arie.

Daniar era acolo. Abia terminase de uns roțile căruței și acum înșuruba șaibele pe osii.

— Danike, caii aceia din vâlcea sunt ai tăi? am întrebat eu.

Daniar întoarse domol capul.

— Doi sunt ai mei

— Dar perechea ailaltă?

— Ceilalți sunt ai... cum îi zice... ai Geamiliei... Ce-ți vine ea?... Ți-e *gene*?

— Da, *gene*.

— Chiar brigadierul i-a lăsat aici și mi-a spus să văd de ei.

Ce bine că nu-i gonisem!

Se lăsase noaptea și vântulețul de seară ce adia dinspre munți se potolise. La arie de asemenea coborâse liniștea.

Daniar își făcu loc lângă mine sub un stog de paie, dar după puțin timp se sculă și plecă spre râu. Se opri în apropiere, deasupra râpei, și rămase așa, cu mâinile la spate și cu capul ușor înclinat într-o parte. Sta cu spatele la mine. Silueta-i lungă, colțuroasă, parcă cioplită în piatră, se contura puternic în lumina blândă a lunii. Părea că ascultă cu încordare șopotul râului mereu mai intens noaptea, pe la praguri, sau poate că prindea unele freamăte ale nopții pe care urechea mea nu le distingeau.

„Iar are de gând să-și petreacă noaptea la râu! Ce om ciudat!” mi-am zis eu zâmbind ironic.

Daniar venise de puțină vreme în *ailul* nostru.

O dată, la coasă, a venit în fugă un băiețel și a spus că în *ail* a sosit un ostaș rănit, dar cine e și al cui nu știa. Ce mai zarvă s-a iscat atunci! Căci așa se întâmpla în *ail*: dacă se întorcea careva de pe front, toți, până la unul, și bătrâni și copii, fugeau grămadă să-l privească, să-i strângă mâna, să-l întrebe de n-a văzut pe careva dintr-ai lor, să asculte noutăți...

S-a produs o larmă neînchipuită, și fiecare s-a pornit pe ghicit: o fi cutare, sau cutare?... Cosașii au alergat să afle despre ce e vorba.

S-a văzut că Daniar era consătean de-al nostru, născut în *ail*. Se povestea că de mic rămăsese orfan și, după ce răătăcise pe la casele altora vreme de vreo trei ani, plecase la kazahi, în stepa Ceakmakă, neamurile sale dinspre partea mamei fiind kazahi. Cum la noi băiatul nu avea rude apropiate care să-l readucă în *ail*, fu curând uitat. Când era întrebat cum a dus-o după ce-a plecat de-acasă, Daniar ocolea răspunsul. Dar se putea înțelege că a sorbit până la fund amarul vieții de orfan. Viața îl mânase pe Daniar cum poartă vântul ciulinii stepei, pe unde vrei și pe unde nu vrei. Multă vreme păscuse oile pe solonețurile din stepa Ceakmakă. Când s-a făcut mai mare, a săpat canale în deșert, a lucrat în noile sovhozuri cultivatoare de bumbac

și, înainte de a pleca în armată, la minele din Angren, aproape de Taşkent.

Reîntoarcerea lui Daniar în *ailul* de baștină a fost întâmpinată cu aprobare. „A rățăcit cât a rățăcit pe meleaguri străine, dar s-a întors! - înseamnă că îi e sortit să bea apă din *arâkul* natal! Și nu și-a uitat nici limba, doar că mai amestecă câteva vorbe din kazahă, dar încolo vorbește curat...”

„*Tulparul*¹⁷ peste nouă mări și nouă țări își recunoaște herghelia. Cine nu-și iubește patria și poporul! Cinste ție că te-ai întors! Și noi ne bucurăm, și spiritele străbunilor tăi. Va da Domnul și-l vom birui pe neamț și vom trăi în pace; tu, ca și alții, îți vei îngheba o familie, se va ridica fumul și din vatra căminului tău!” spuneau bătrânii *aksakali*.

Amintindu-și de strămoșii lui Daniar, ei au stabilit cu precizie din ce neam se trage acesta. Astfel, s-a ivit în *ailul* nostru o „rudă nouă” - Daniar.

Și iată, brigadierul Orozmat a venit la noi la fâneată cu un ostaș înalt, puțin adus de spate, șchiopătând ușor de piciorul stâng. Cu mantaua aruncată peste umăr, pășea repede, străduindu-se să nu rămână în urma iepșoarei buiestre a lui Orozmat. Alături de Daniar, brigadierul, scund și sprinten cum era, aducea cu o becațină de râu, plină de neastâmpăr.

Băieții s-au pornit chiar pe răs.

Daniar, din cauza piciorului - pe atunci încă nevindecat și țeapăn în genunchi - nu era bun de cosaș și a fost dat cu noi, copiii, la cositorile de fân.

Drept să spun, nu prea ne-a plăcut de el. Întâi de toate, nu ne-a mers la suflet felul său de a fi, închis în sine. Vorbea puțin, iar când vorbea, simțeai că gândurile îi sunt în altă parte, că tănuia ceva și nu știai dacă te vede sau nu, deși te privea drept în față, cu ochii săi gânditori și visători.

¹⁷ *Tulpar* - cal năzdrăvan.

— Sărmanul flăcău, se vede că nu-și poate reveni după cele trăite pe front! spuneau oamenii despre el.

Dar, lucru interesant, deși era veșnic îngândurat, Daniar se dovedi a fi ager și priceput la treabă, și, privit din afară, părea om deschis și comunicativ. Poate copilăria grea, de orfan, îl învățase să-și ascundă gândurile și sentimentele, să se poarte atât de rezervat. Și asta era cu putință.

Buzele sale subțiri, cu riduri accentuate în colțuri, erau veșnic strânse, ochii cătau trist, liniștit, și numai arcuirea suplă, mobilă, a sprâncenelor îi însuflețea fața uscățivă, totdeauna obosită.

Uneori, devenea atent, ca și cum ar fi ascultat ceva inaccesibil urechilor celorlalți, și atunci sprâncenele îi zvâcneau în sus, iar în ochi i se citea un extaz de neînțeles. Și mult timp după aceea zâmbea unei bucurii de nimeni știute. Nouă toate acestea ni se păreau stranii. Dar nu numai atât, mai avea și alte ciudățenii. Seara, după ce deshămam caii și ne strângeam lângă sălaș, așteptând ca bucătăreasa să fiarbă mâncarea, Daniar se urca pe *dâmbul de pază*¹⁸ și rămânea acolo până ce se lăsa întunericul.

„Ce-o fi făcând acolo, e pus cumva de pază sau ce-i?” râdeam noi.

Într-o zi, mânat de curiozitate, m-am cățărat și eu sus după Daniar. Parcă nu era nimic deosebit acolo. Jur împrejur se întindea până la poalele munților stepa cufundată în amurgul violaceu. Câmpiile se profilau tulburi, întunecoase, părând că se mistuie încet în liniștea ce pogorâse peste fire.

Daniar nici nu luase în seamă venirea mea. Își cuprinsese un genunchi cu mâinile și ședea așa, scrutând depărtările cu o privire gânditoare, dar plină de lumină. Și iarăși mi s-a părut că ascultă cu încordare sunete străine auzului meu. În răstimpuri ciulea urechile și rămânea

¹⁸ *Dâmb de pază* - la kirghizi, o înălțime de pe care se poate vedea întreaga regiune înconjurătoare. Denumirea a rămas de pe vremea năvălirii nomazilor.

nemișcat cu ochii larg deschiși. Îl apăsa, îl rodea ceva, și mă gândeam că poate chiar în clipa aceea se va ridica și-și va deschide sufletul, nu în fața mea - pe mine nici nu mă vedea - ci în fața cuiva uriaș, necuprins, necunoscut mie.

M-am uitat apoi la el și nu l-am mai recunoscut. Stătea abătut și vlăguit, ca un om care se odihnește după o zi grea de muncă.

Fânețele colhozului nostru sunt împrăștiate în lunca râului Kurkureu. Nu departe de noi, râul se smulge din defileu și gonește la vale, într-un torent nestăvilit, turbat. Revărsarea râurilor de munte are loc tocmai pe vremea cositului. De cu seară apa începe să vină tulbure, înspumată.

La miezul nopții mă trezea zbuciumul puternic al râului. Noaptea adâncă, albastră, își furișea privirea înstelată în sălaș, din când în când un vânt rece răbufnea în rafale, pământul dormea somn greu și numai râul, urlând, părea să înainteze amenințător spre noi. Deși nu ne aflam chiar lângă mal, noaptea aveam impresia că apa se face simțită atât de aproape, încât fără să vreau mă cuprindea frica: dacă deodată mătură totul? Dacă ia sălașul nostru? Tovarășii mei dormeau somnul adânc al cosașilor, eu însă nu puteam să închid ochii și ieșeam la aer.

E frumoasă, dar te și înfioară lunca revărsată a Kurkureului în noapte. Ici-colo, umbrele cailor împiedicați se văd ca niște pete întunecate pe întinderea luncii. Au păscut pe săturate iarba înrourată și acum ațipesc, fornăind arar. Iar alături, îndoind o salcie întâlnită în cale, biciuind-o, năvălind peste mal, Kurkureul își rostogolește surd pietrele, vuind neîncetat, teribil și amenințător. Tenuiori și ți-e frică.

În astfel de nopți, îmi aminteam întotdeauna de Daniar. Obişnuia să doarmă în stoguri, chiar lângă malul râului. Nu-i e frică oare? Cum de nu asurzește de zgomotul râului? Oare doarme sau nu? De ce își petrece noaptea singur la marginea râului? Ce-l atrage acolo? Ciudat om, nu e ca toți

ceilalți; umblă cu capul în nori. Unde o fi acum? Privesc în jur - nu se zărește nimeni. Malurile se pierd în depărtare, cu ridicături ușor înclinate, crestele munților răzbat prin întuneric. Acolo, la izvoarele râului, noaptea e liniștită și înstelată.

Se părea că era timpul ca Daniar să-și facă prieteni în *ail*. Dar el rămânea statornic în singurătatea sa, de parcă noțiunile de prietenie și dușmănie, simpatie și invidie i-ar fi fost străine. Or, în *ail* se impune acel *gighit* care se poate apăra singur și-i poate apăra și pe alții, care e în stare să facă bine, iar uneori rău, care nu rămâne în urma *aksakalilor*, dând tonul la ospete și praznice. Acești *gighiți* au trecere și la femei.

Iar dacă omul, asemeni lui Daniar, se ține deoparte și nu se amestecă în treburile de zi cu zi ale *ailului*, atunci unii pur și simplu nu-l bagă în seamă, iar alții spun cu îngăduință:

— Nimeni nu trage de pe urma lui nici foloase, nici ponoase. Sărmanul, își duce și el zilele de azi pe mâine, ce să-i faci...

De regulă, un astfel de om e luat în derâdere sau privit cu milă. Iar noi, adolescenții, care totdeauna doream să părem mai mari decât eram, pentru a fi pe picior de egalitate cu adevărații *gighiți*, dacă nu în față, măcar între noi râdeam mereu de Daniar. Luam în râs chiar și faptul că își spăla singur cămașa în râu. De cum o spăla, o și îmbrăca, așa udă; nu avea decât una singură.

Dar, lucru de mirare, deși Daniar părea liniștit și inofensiv, noi nu îndrăzneam să-l tratăm ca pe un egal deal nostru. Și nu pentru că era mai în vârstă - mare lucru, trei-patru ani acolo, nu umblam noi cu mânuși în astfel de ocazii și-i luam cu tu pe respectivii - și nici pentru că ar fi fost aspru sau încrezut, ceea ce inspiră adesea ceva asemănător respectului. Nu, era în tăcerea lui posacă ceva inaccesibil și aceasta ne reținea pe noi, altminteri totdeauna dispuși să luăm în batjocură pe oricine.

Poate că un motiv al purtării noastre reținute să fi fost o anumită întâmplare. Eram un băiat foarte curios și nu rareori plictiseam lumea cu întrebările mele, iar a întreba pe cei întorși de pe front despre război era o adevărată pasiune a mea.

Când a apărut Daniar la noi, la cositul fânului, tot căutam prilej potrivit ca să aflu ceva de la noul venit.

Într-o seară, după cină, ne odihneam liniștiți lângă foc.

— Danike, povestește ceva despre război, până ne culcăm, l-am rugat eu.

În primele clipe, Daniar n-a răspuns nimic. A privit îndelung, oarecum supărat, focul, apoi și-a ridicat ochii spre noi.

— Despre război, zici? a întrebat el și, parcă răspunzând propriilor sale gânduri, a continuat surd: Nu! E mai bine să nu știți de război!

După aceasta, s-a răsucit, a luat un pumn de buruieni uscate și, aruncându-le în foc, a început să întetească flacăra, fără a se mai uita la vreunul din noi. N-a mai rostit niciun cuvânt. Dar și din această frază scurtă se văzuse limpede că nu se poate vorbi despre război, așa, oricum, că războiul nu este un basm bun de spus înainte de culcare. Prin valuri de sânge a pătruns războiul în adâncul inimii omenеști și a povesti despre el nu e de loc ușor. Mi-a fost rușine față de mine însumi. Și nu l-am mai întrebat niciodată pe Daniar despre război.

Seara aceea a fost uitată tot atât de repede, pe cât de repede a pierit în *aîl* interesul pentru persoana lui Daniar.

A doua zi dis-de-dimineată, eu și cu Daniar am adus caii la arie. Tot atunci a venit și Geamilia. Văzându-ne, a strigat încă de departe:

— Ei, *kicine-bala*, ia adă încoace caii mei! Dar hamurile unde-s?

Apoi, ca și când ar fi fost căruțaș de când s-a ivit pe lume, a început să examineze căruțele cu un aer

preocupat, încercând cu lovituri de picior dacă bucșele roților sunt bine fixate.

Când Daniar și cu mine ne-am apropiat, înfățișarea noastră i s-a părut caraghioasă. Picioarele lungi și slabe ale lui Daniar se bălăbăneau în cizmele din pânză impermeabilă cu turetcile largi, gata-gata să-i cadă, iar eu mânam calul cu călcâiele bătătorite și negre.

— Ian te uită ce pereche!

Geamilia a dat veselă din cap și, fără a pierde timpul, a început să ne comande:

— Dați-i drumul mai repede, să trecem stepa până nu se lasă arșița!

A apucat caii de frâu, cu mișcări sigure i-a adus lângă căruță și a început să-i înhame. A făcut totul singură, doar o dată m-a rugat să-i arăt cum se pun hățurile la căpăstru. Pe Daniar nici nu-l lua în seamă, ca și cum n-ar fi fost alături.

Hotărârea și încrederea ostentativă a Geamiliei în propriile forțe l-au uimit pesemne pe Daniar. O privea cam dușmănos, și în același timp cu o admirație tăinuită, strângându-și cu strășnicie buzele. Când a ridicat în tăcere sacul cu grăunțe de pe cântar și l-a adus la căruță, Geamilia l-a luat la rost:

— Cum vine asta? Fiecare o să se opintească așa, de unu singur? Nu, bădie, așa nu merge! Ia dă mâna încoace! Ei, *kicine-bala*, ce stai și te uiți, urcă-te în căruță și așază sacii.

Geamilia l-a apucat de mâini pe Daniar și când cu mâinile încleștate au săltat sacul împreună, Daniar, sărmanul, s-a înroșit de tulburare. Apoi, de fiecare dată când aduceau sacii, strângându-și puternic mâinile, în timp ce capetele lor erau atât de aproape, încât mai-mai să se atingă, vedem ce chin era pentru Daniar, cât de încordat își mușca buzele, cum căuta să n-o privească în față pe Geamilia, care glumea cu fata de la cântar, neluându-l câtuși de puțin în seamă.

După ce căruțele au fost încărcate și noi am apucat hățurile, Geamilia, făcând șiret cu ochiul, a râs:

— Hei, tu, cum îți spune, parca Daniar! S-ar zice că ești bărbat, treci înaintea să deschizi calea!

La fel de tăcut, Daniar a smucit căruța din loc. „Of, amărâtule, pe lângă toate mai ești și rușinos!” m-am gândit eu.

Până la gară aveam de făcut cale lungă: vreo douăzeci de kilometri prin stepă, apoi trecerea prin defileu. Singurul lucru bun: de cum o luai din loc, mergeai la vale tot drumul și nu era de fel obositor pentru cai.

Kurkureul, *ailul* nostru, se întinde de-a lungul râului, pe povârnișul Marilor Munți și ajunge tocmai la Munții Negri. Cât ține calea până intri în defileu, vezi mereu ca în palmă *ailul* cu coroanele întunecate ale copacilor.

Reușeam să facem un singur transport pe zi. Plecam dimineața și ajungeam la gară după-amiază.

Soarele dogorea cumplit, iar în gară era o îmbulzeală fără seamăn: trăsură, căruțe cu saci sosite de pe tot întinsul văii, măgăruși și boi împovărați din colhozurile de munte mai îndepărtate. Îi mânau băiețandri și neveste de ostași, negri, cu veșmintele arse de soare, cu picioarele goale zdrelite de pietre și cu buzele crăpate până la sânge de căldură și de praf.

Pe poarta centrului de recepție a grânelor, o placardă mare: „Fiecare spic de grâu, pentru front!” În curte, înghesuială, larmă, îmbulzeală, strigătele căruțașilor. Dincolo de o împrejmuire scundă, manevrează o locomotivă, aruncând rotogoale dese de aburi fierbinți și răspândind miros de zgură. Pe alături trec în viteză trenurile, scoțând un urlat asurzitor. Căscându-și fălcile îmbăloșate, cămilele zbiară mânios și disperat, nevrând să se ridice de jos.

La centrul de recepție, sub un acoperiș de tablă încinsă, se înalță munți de grâne. Sacii trebuie purtați pe o punte de scânduri, sus, chiar sub acoperiș.

Praful, aerul înăbușitor de grâнар îți taie răsuflarea.

— Hei, flăcăule, ia vezi! țipă omul cu ochii înroșiți de nesomn, care primește grâul. Cară sus, sus de tot!

Amenință cu pumnul și dă frâu liber înjurăturilor.

De ce-o fi înjurând? Știm și așa unde să cărăm și vom căra. Aducem aceste grâne pe umerii noștri chiar din câmp, unde le-au crescut și le-au cules bob cu bob femeile, bătrânii și copiii, unde și acum, în toiul muncilor de vară, combainerul se zbate cu o combină epuizată, care și-a trăit de mult traiul, unde spinările femeilor sunt mereu încovoiate asupra secerilor încinse, unde mâinile mici de copil strâng cu grijă fiecare spic căzut.

Și acum simt pe umeri apăsarea sacilor grei pe care i-am purtat. E o muncă pe potriva unor bărbați foarte voinici. Urcam clătinându-mă pe scândurile punții care se îndoiau sub greutatea noastră și strângeam cu dinții încleștați marginea sacului, de teamă să nu-l scap. Mă ustura în gât din cauza prafului, povara îmi apăsa coastele, în fața ochilor vedeam pete roșii ca focul. Și de câte ori, simțind că puterile mă lasă, că sacul îmi alunecă neînduplecat de pe spinare, nu mi-a venit să-l arunc și să mă rostogolesc în jos o dată cu el!

Dar în urmă veneau alții. Purtau și ei saci și erau și ei de vârsta mea. Mai veneau în urma mea și femei, neveste de ostași, care aveau copii ca mine.

Dacă n-ar fi război, cine le-ar fi lăsat să poarte astfel de poveri? Nu, n-aveam dreptul să dau înapoi când femeile făceau o muncă tot atât de grea.

Iat-o pe Geamilia. Merge înaintea mea cu poala rochiei suflecată deasupra genunchilor, și văd cum se încordează mușchii picioarelor ei frumoase, cu pielea smeadă, văd cât de greu își păstrează echilibrul făptura-i suplă, cum se îndoiaie ca un arc sub greutatea sacului. Uneori numai se oprește o clipă, parcă simțind că mă lasă puterile cu fiecare pas.

— Ține-te bine, *kicine-bala*, a mai rămas puțin... mă încurajează ea, dar cu o voce fără vlagă, sugrumată.

După ce descărcăm sacii, la întoarcere, ne întâlneam cu Daniar. Urca pe podeț șchiopătând ușor, cu pas viguros și măsurat, ca totdeauna singur și tăcut. Ajungând în dreptul nostru, arunca Geamiliei o privire tăioasă, întunecată, iar ea, îndreptându-și spinarea ostenită, își potrivea rochia boțită. De fiecare dată el o privea ca și cum atunci ar fi văzut-o pentru întâia oară, în vreme ce Geamilia continua să nu-l bage în seamă.

Devenise un obicei: Geamilia ori râdea de el, ori nu-i dădea nici o atenție, după dispoziție. De pildă, mergeam cu căruța, deodată i se năzărea ceva și-mi striga: „Hei, gonește!”. Chiuind și rotind biciul deasupra capului, mâna caii în galop. Mă țineam după ea. Îl lăsam în urmă pe Daniar, în norii deși de praf care stăruiau apoi multă vreme îndărătul nostru. Cu toate că o făceam în glumă, nu fiecare ar fi putut îndura așa ceva. El însă nu părea să se supere, iar când noi treceam în goană, se uita cu o admirație sumbră la Geamilia, care râdea în hohote, stând în picioare în mijlocul căruței. Întorceam capul. Daniar o urmărea cu ochii și prin norii de praf. Privirea sa avea ceva blajin și atotiertător, dar ghiceam într-însa și o tristețe neînduplecată, ascunsă.

Nici batjocura, nici totala ei indiferență nu l-au scos vreodată din fire pe Daniar. Parc-ar fi jurat cu legământ să îndure totul.

Mi-a părut rău de el la început și i-am spus de câteva ori Geamiliei:

— De ce râzi de dânsul, *gene*, doar e atât de potolit!

— Ia dă-l încolo, a răs ea dând din mână. Mai glumesc și eu, n-o să i se întâmple nimic ursuzului ăstuia!

După aceea, m-am apucat și eu să râd și să glumesc pe seama lui Daniar, nu mai puțin decât Geamilia. Privirile lui insistente, ciudate, începură să mă îngrijoreze. Cum o privea când ea își arunca sacul pe umeri! E drept că în

această larmă și înghesuială, în această viermuială de târg, care domnea în curte, printre oamenii răgușiți, prinși într-o forfotă fără răgaz, Geamilia atrăgea numaidecât atenția prin mișcărilor-i sigure, precise, și prin mersul ușor, de parcă s-ar fi aflat în largul stepei.

Nu puteai să n-o admiri. Ca să ia sacul din căruță, Geamilia își îndrepta trupul, apoi se îndoaia de umăr și își ridica sprinten capul, descoperindu-și gâtul frumos, în timp ce cozile-i albite de soare stăteau gata-gata să atingă pământul. Daniar, ca din întâmplare, se oprea și o însoțea cu privirea până la ușă. Pesemne credea că nu-l vede nimeni, dar eu îi observam orice mișcare. Toate acestea începeau să-mi displacă, ba mai mult - mă simțeam, într-un fel, jignit în sentimentele mele: doar nu-l puteam socoti pe Daniar cu nici un chip demn de Geamilia.

„...Dacă nici el nu-și poate dezlipi ochii de la ea, ce să mai vorbim de ceilalți!” se revolta întreaga mea ființă. Și egoismul copilăresc, de care încă nu mă descotorosisem, stârnea în mine o gelozie aprinsă. În fața străinilor, copiii sunt întotdeauna geloși pe cei apropiați. În locul milei, încercam acum pentru Daniar un sentiment de antipatie, care mă făcea să jubilez când alții râdeau de el.

Totuși, glumele pe care Geamilia și cu mine le făceam pe seama lui s-au terminat într-o zi foarte trist. Printre sacii cu care căram grâul, era unul uriaș, de vreo șapte puduri, făcut din pânză groasă. De obicei, îl ridicam în doi, unul singur nu reușea. O dată, ce ne trece prin minte la arie, să ne batem joc de Daniar. Am așezat sacul în căruța lui, iar deasupra am pus alți saci. Pe urmă, trecând printr-un sat rusesc, Geamilia și cu mine am intrat într-o livadă, am rupt mere și am răs tot drumul. Geamilia arunca cu mere în Daniar. Apoi, ca de obicei, l-am lăsat în urmă, stârnind nori de praf cu căruța noastră. Ne-a ajuns abia dincolo de defileu, la bariera de cale ferată. Bariera era închisă. De aici, am pornit împreună la gară și nu știu cum s-a întâmplat că am uitat cu totul de sacul bucluș. Ne-am

amintit de el tocmai când terminam de descărcat. Geamilia m-a înghiontit ştrengăreşte cu cotul, făcându-mi semn din cap să mă uit la Daniar. Acesta stătea în căruţă şi privea îngrijorat sacul, chibzuind pesemne cum să-l ridice. Apoi, uitându-se în jur, a văzut-o pe Geamilia pufnind în râs şi s-a înroşit tot: a înţeles cum stă povestea.

— Trage-ţi pantalonii, altfel îi pierzi pe la mijlocul drumului! i-a strigat Geamilia.

Daniar ne-a aruncat o privire furioasă şi, cât ai clipi, a târât sacul pe fundul căruţei, ridicându-l apoi pe draghină. După aceea a sărit jos ţinând sacul cu o mână, l-a luat în spate şi a pornit spre podeţ. La început ne-am făcut că nu vedem nimic deosebit în asta, iar alţii chiar că n-au observat nimic: un om cu un sac în spinare - doar toţi mergeau cu saci în spinare. Când însă Daniar s-a apropiat de podul de scânduri, Geamilia l-a ajuns din urmă:

— Lasă sacul, am glumit!

— Pleacă! a spus el răspicat, urcând pe podeţ.

— Ia te uită, îl duce! a spus Geamilia, dezvinovăţindu-se parcă.

Tot mai chicotea încetişor, dar râsu-i suna nefiresc, ca şi cum s-ar fi silit să râdă.

Am observat că Daniar începuse să şchiopăteze mai tare de piciorul rănit. Cum de nu ne gândisem mai înainte la asta? Nici acum nu pot să-mi iert gluma neghioabă de atunci, pe care chiar eu, nărodul de mine, o pusesem la cale.

— Întoarce-te! a strigat Geamilia râzând nervos.

Dar Daniar nu se mai putea întoarce, căci în urma sa urcau alţi oameni.

Nu mai ştiu prea bine ce-a urmat. L-am văzut gârbovindu-se sub povara sacului uriaş, cu capul mult aplecat, muşcându-şi buzele. Mergea încet, mişcând cu băgare de seamă piciorul rănit. Fiecare pas îi pricinuia pesemne o durere atât de mare, încât capul îi tresărea, iar el se oprea locului pentru o clipă. Şi cu cât urca mai sus,

cu atât se clătina mai tare dintr-o parte într-alta sub povara sacului. De frică și rușine, îmi simțeam gâtlejul uscat, înțepenit de groază, simțeam cu toată ființa mea greutatea pe care o ducea el în spinare și durerea de nesuportat din piciorul rănit. Iată că s-a clătinat iarăși, a scuturat din cap, și în fața ochilor mei totul a început să se învârtă, să se întunece, pământul îmi fugea de sub picioare.

Mi-am revenit abia atunci când cineva mi-a strâns mâna atât de puternic, încât îmi trosniră oasele degetelor. Geamilia era de nerecunoscut. Albă ca varul, cu pupilele mărite, cu ochii larg deschiși și cu buzele păstrând încă tremurul râsului de adineauri.

Acum nu numai noi, ci toți cei de față, chiar și responsabilul bazei de recepție, se aflau strânși la marginea podețului. Daniar a mai făcut doi pași, a vrut să-și îndrepte sacul și a început să se lase încet într-un genunchi. Geamilia și-a acoperit fața cu mâinile.

— Aruncă-l, aruncă sacul! a strigat ea.

Dar Daniar, nu știu de ce, n-o făcea, deși ar fi putut să-l răstoarne de mult de pe scânduri, ca să nu cadă peste cei care veneau în urmă. Auzind vocea Geamiliei, s-a ridicat, și-a îndreptat piciorul, a mai făcut un pas și a început iar să se clatine.

— Aruncă-l odată, afurisitule! urlă responsabilul bazei.

— Aruncă-l! strigau oamenii.

Daniar s-a îndreptat însă și de data asta.

— Nu, nu-l va arunca! a șoptit convins cineva.

Și pare-se că toți, și cei care urcau în urma lui pe scânduri, și cei care priveau de jos, și-au dat seama că nu va lăsa sacul din spate, chiar de-ar fi să cadă cu el cu tot. Se făcuse o liniște de mormânt. Numai dincolo de perete, afară, șuiera sacadat o locomotivă.

Daniar, clătînându-se buimac, urca spre acoperișul de tablă, încins, și scândurile podețului se îndoiau sub el. Făcea doi pași, se oprea spre a se cumpăni pe podeț, își

aduna din nou forțele și suia mai departe. Cei care veneau în urma lui căutau să-și potrivească pasul după el și se opreau la rândul lor pentru o clipă. Era chinuitor, erau și ei la capătul puterilor, mersul acesta îi istovea și mai mult, dar nimeni nu-i purta pică lui Daniar, nimeni nu-l ocăra. Ca și cum legați cu o frânghie nevăzută, oamenii își purtau povara pe o cărare lunecoasă și abruptă, unde viața unuia depindea de viața celui de alături. În înțelegerea tăcută și legănarea lor monotonă se deslușea un ritm unic, apăsător. Un pas, încă unul, după Daniar, și încă unul. Cu câtă milă, cu câtă rugă mută îl privea nevasta de ostaș care venea în urma lui, sleită de puteri, strângând din dinți. I se împleticeau picioarele de oboseală, dar ea se ruga pentru el.

Rămăsese puțin: câțiva pași încă, și partea înclinată a podețului va fi rămas în urmă. Dar Daniar se clătină din nou: piciorul rănit nu-l mai asculta. Părea că se va prăbuși în clipa următoare, dacă nu va arunca sacul.

— Fugi, ajută-l din spate! mi-a strigat Geamilia, și, pierdută, a întins mâinile, ca și cum gestul acesta l-ar fi putut ajuta pe Daniar.

M-am repezit în sus. Făcându-mi loc printre oameni și saci, am ajuns la el. M-a privit pe sub cot. Vinele i se umflară pe fruntea întunecată, learcă de sudoare, iar ochii injectați de sânge mă străfulgerau mânioși. Am vrut să apuc de sac.

— Pleacă! a strigat el amenințător, cu glas răgușit, și s-a smucit înainte.

Când Daniar, gâfâind și schiopătând, a coborât în sfârșit, mâinile îi atârnavă ca moarte de-a lungul corpului. Tăcuți, toți s-au dat la o parte, iar responsabilul bazei nu s-a putut stăpâni și a strigat:

— Ai înnebunit, băiete? Ce, eu nu sunt om, nu te-aș fi lăsat să răstorni grâul jos? De ce cari astfel de saci?

— Treaba mea, a răspuns încet Daniar.

A scuipat într-o parte și s-a îndreptat spre căruță. Cât despre noi, nu îndrăzneau să ne ridicăm ochii asupra lui. Ne ardeau obrazii de rușine și ne era și ciudă că Daniar pusese prea mult la inimă gluma noastră prostească.

Toată noaptea am mers tăcuți. Pentru Daniar era ceva firesc. De aceea nu puteam să ne dăm seama dacă era supărat pe noi ori uitase totul. Ne simțeam inima grea, aveam remușcări.

Dimineața, pe când încărcam la arie, Geamilia a luat sacul cu pricina, i-a prins cu piciorul marginea și l-a rupt cu un pârâit răsunător.

— Ține-ți zdreanță! s-a răstit ea la fata de la cântar... care o privea mută de uimire, și i-a zvârlit sacul la picioare. Și spune-i brigadierului să nu ne mai dea saci d-ăștia.

— Dar ce ai? Ce-i cu tine?

— Așa mi-a venit mie!

În ziua următoare, Daniar nu și-a manifestat prin nimic supărarea, era calm și tăcut, numai că șchiopăta mai tare ca de obicei, mai ales când ducea sacii. Se vede că în ajun i se iritase rău rana. Aceasta ne amintea mereu vina pe care o aveam față de el. Totuși, dacă ar fi râs sau ar fi glumit, ne-ar fi venit mai ușor, și ciondăneala noastră s-ar fi dat uitării.

Geamilia căuta și ea să se poarte ca și cum nu se întâmplase nimic deosebit. Deși se ținea la fel de mândră și râdea, mi-am dat seama că toată ziua următoare n-a fost în apele ei.

Ne întorceam târziu de la gară. Daniar mergea înainte. Noaptea era neasemuit de frumoasă. Cine nu cunoaște nopțile de august cu stelele lor îndepărtate și, totuși, apropiate și atât de strălucitoare! Se vede și cea mai mărunță stea. Iată, una dintre ele, cu marginile parcă tivite de promoroacă, toată numai sclipire de raze albastre de gheață, privește cu o uimire naivă pământul, de acolo, din bolta întunecată. Treceam prin defileu și m-am uitat multă vreme la steaua aceea. Caii mergeau în trap întins spre

casă și pietrișul scârțâia sub roți. Vântul aducea din stepă mireasma amăruie a pelinului înflorit, aroma abia simțită de secară coaptă, și toate acestea, îmbinate cu mirosul de catran și cu cel de hamuri pătrunse de sudoare, îți dădeau o ușoară amețală.

De o parte, deasupra drumului, atârnav stânci învăluite în umbra tufelor de măceș, iar de partea cealaltă, jos, în adânc, ascuns în desișul de lozie și plop sălbatici, clocotea învolburatul Kurkureu. Arar, undeva în urmă, se auzea un uruit strident, vestind că peste pod a mai trecut un tren, iar acesta, pierzându-se în depărtare, continua să-și afirme prezența îndelungă vreme prin tăcănitul răsunător al roților.

Era plăcut să mergi pe răcoare, să privești crupele legănate ale cailor, să asculți cântarea nopții de august și să-i respiri miresmele!

Geamilia mergea în fața mea. Aruncase hățurile, privea în jur și cânta ceva încetisor. Înțelegeam că tăcerea noastră o apăsa. Într-o astfel de nopți nu e cu putință să taci, o astfel de noapte îndeamnă la cântec.

Și Geamilia a început să cânte. Cânta poate și pentru că vroia să reînvie spontaneitatea, sinceritatea dinaintea dintre noi și Daniar, pentru că vroia să alunge, poate, sentimentul că era vinovată față de el. Avea un glas puternic, vioi, și cânta cântecele obișnuite ale *ailului*, cam de felul acestora: „Semn ți-oi face cu basmaua de mătase”, sau „Dragul meu e dus departe”. Știa multe cântece și le zicea simplu, cu suflet, de-ți era mai mare dragul s-o asculți. Deodată, s-a oprit din cântat și i-a strigat lui Daniar:

— Ei, Daniar, cântă și tu ceva! *Gighit* ești tu, sau ce?

— Cântă tu, Geamilia, cântă! a răspuns sfios Daniar, strunind caii. Te ascult, sunt numai urechi!

— Da ce crezi, că noi n-avem urechi? Ian te uită la el! Nu vrei, nici nu-i nevoie!

Și Geamilia s-a pus din nou pe cântat.

Cine știe de ce l-o fi rugat să viersuiască? Poate așa, fără motiv, sau ca să lege vorbă cu el. Mai curând ăsta i-a fost planul, deoarece, după un timp, i-a strigat iar:

— Ia spune, Daniar, ai iubit vreodată? și a izbucnit în râs.

Daniar nu i-a răspuns.

A tăcut și Geamilia.

Izbind cu potcoavele puietrelor umede cu sclipiri argintii, caii au încetinit pasul lângă un pârau care întretăia drumul. După ce am trecut vadul, Daniar a dat bici cailor și deodată a început să cânte cu o voce strangulată, care parcă sălta la hopuri:

*Munții mei, o, munți înalți,
Pământ al bunilor și străbunilor mei.*

S-a întrerupt brusc, a tușit, și versurile celelalte le-a cântat cu un glas profund, puțin răgușit:

*Munții mei, o munți înalți
Leagănul meu...*

S-a oprit din nou, parcă speriat de ceva și n-a mai continuat. Mi-am închipuit de îndată cum s-a intimidat.

Dar chiar și în această cântare timidă, întreruptă, era ceva adânc, o emoție puternică, iar vocea o avea frumoasă, aproape să nu-ți vină să crezi că era Daniar.

— Ia te uită! nu m-am mai putut eu stăpâni.

Iar Geamilia a exclamat chiar:

— Unde mi-ai fost până acum? Ia cântă, cântă ca lumea.

În fața noastră se făcuse parcă mai multă lumină: ieșeam din defileu. Dinspre vale se pornise o adiere ușoară. Daniar și-a reluat cântecul. La început tot sfios, nesigur, apoi treptat vocea-i prinse puteri, umplu defileul - îi răspunse ecoul în stâncile îndepărtate.

M-a uimit mai ales pasiunea, focul melodiei. Nu știam să definesc aceasta, și nici acum nu știu; mai precis, nu pot să-mi dau seama dacă numai vocea sau ceva mai important și care ținea de însăși inima omului poate să-i transmită și altuia aceeași emoție și să-i răscolească tainele cele mai adânci ale sufletului?

De-aș putea reda cât de cât cântecul lui Daniar! Cuvintele aproape îi lipseau, dezvăluia fără cuvinte un suflet mare. Nici înainte și nici mai târziu nu mi-a fost dat să aud un cântec ca acela! Melodia nu semăna nici cu cele kirghize, nici cu cele kazahe, dar se împleteau într-însa și accentele unora și ale altora. Muzica lui Daniar luase ce era mai bun în melodiile celor două popoare înrudite, contopind totul într-un fel al său. Într-un cântec unic, fără seamăn.

Era un cântec al munților și al stepelor, aici înălțându-se puternic ca munții Kirghiziei, aici așternându-se larg în depărtări, aidoma stepei kazahe.

Ascultam și nu-mi venea să cred: ăsta-i, va să zică, Daniar? Cine ar fi putut bănuși?

Treceam acum prin stepă, pe un drum moale, bătătorit, și cântecul lui Daniar străbătea întinderea, noi și noi melodii cu o uimitoare suplete veneau să înlocuiască pe cele dinainte. Să zacă oare într-însul atâta bogăție? Ce s-a petrecut cu el? Parcă ar fi așteptat anume această zi și acest ceas.

Și deodată am înțeles toate curiozitățile acestui om, întâmpinate cu uimire și luate în zeflema de către cei din jur - firea sa visătoare, tăcută, înclinarea spre singurătate. Am înțeles de ce stătea seri întregi pe câte un dâmb, de ce rămânea singur peste noapte în preajma râului, de ce asculta cu luare-aminte sunete inaccesibile celorlalți și de ce, uneori, ochii săi ardeau de-o lumină ciudată, iar sprâncenele veșnic încordate zvâcneau în sus. Era un om profund îndrăgostit. Dar nu de o altă ființă omenească. Era o altfel de dragoste, o dragoste profundă de viață, de

pământ. Da, purta această dragoste cu el, în cântecul său, trăia prin ea! Un om nepăsător n-ar fi putut să cânte așa, oricât de frumoasă i-ar fi fost vocea!

Când credeam că s-a stins și ultimul ecou al cântecului, o nouă revărsare a trezit parcă stepa adormită. Mângâiată de ce era de fapt al ei, ea asculta recunoscătoare.

În unduiri largi se legăneau grânele albastre în așteptarea secerișului, și o vagă presimțire a zorilor se furișă peste câmp.

Un pâlc de sălcii bătrâne șușoteau lângă moară, dincolo de râu se stingeau focurile taberelor de câmp. Cineva, fără zgomot, sălta ca o umbră pe cal, pe lângă râu, în direcția *ailului*, când pierind printre livezi, când arătându-se iar.

Vântul aducea dintr-acolo aromă de mere, mireasmă dulce-lăptoasă de porumb dat în spic și o boare caldă de tizic întins la uscat.

Daniar a cântat mult, cu uitare de sine.

Totul în jur amuțise, noaptea de august îl asculta fermecată. Până și caii mergeau cu pas ușor, de parcă se străduiau să nu alunge vraja ce se așternuse peste fire.

Deodată, la cea mai înaltă notă, Daniar s-a oprit din cântat și, slobozind un chiot, a dat bici cailor.

Am crezut că Geamilia va face întocmai și m-am pregătit să-i urmez, dar ea nu s-a mișcat. A rămas în continuare cu capul aplecat pe umăr, ascultând parcă niște sunete ce mai stăruiau undeva în văzduh. Daniar se îndepărtase, iar noi n-am mai scos un cuvânt până în *ail*. Dar, la drept vorbind, își mai aveau oare rost cuvintele? Că-i lucru știut: nu oricând și orice poți reda prin cuvinte...

Din ziua aceea s-a petrecut parcă o schimbare în viața noastră. Eram mereu în așteptarea a ceva frumos și mult dorit. De dimineață, la arie, încărcăm sacii cu grâne în căruțe, îi transportam la gară și ne grăbeam să plecăm pentru a asculta la întoarcere cântecele lui Daniar. Vocea lui mi se furișase în suflet, mă urmărea la fiecare pas. Mă însoțea dimineața când fugeam peste lucerna înrourată să

despiedic caii, iar soarele, răsând, se rostogolea de după munți în întâmpinarea mea. Auzeam această voce în freamătul ploii aurii a grâului aruncat în vânt de către bătrânii vânturători și în cercurile desenate în țării de vreun uliu zburând singuratic. Tot ce auzeam și vedeam mi se părea că era cântecul lui Daniar.

Iar seara, când ne întorceam prin defileu, de fiecare dată mi se părea că mă găsesc într-o altă lume.

Îl ascultam pe Daniar cu ochii închiși și înainte-mi se perindau tablouri uimitor de cunoscute și îndrăgite din anii copilăriei: ba vedeam plutind deasupra iurtelor, sus, în înaltul cerului, unde trec cocorii în zbor, nori nomazi de primăvară de un gingaș albastru-fumuriu; ba îmi apăreau gonind, de răsuna pământul de tropotul copitelor și de nechezat, herghelii mânate spre pășunile de vară, și tinerii armăsari cu coama netunsă și cu fulgere de smoală jucându-le sălbatic în priviri, alergau nebunește în jurul iepelor; ba din înaltul unei stânci se prăvălea o cascadă orbindu-te prin albul înspumat al apei învolburate; ba dincolo de râu, în stepă, soarele se lăsa lin într-o tufă de colilie, urmărit de un călăreț singuratic, gonind ca vântul departe în zare, pe fâșia de foc a orizontului - iată-l, e la doi pași de soare, și se pierde și el în colilie, se topește în lumina amurgului.

Dincolo de râu se desfășoară larg stepa kazahă. A împins în lături munții noștri și se întinde aspră și însingurată...

Dar în vara aceea de neuitat, când a izbucnit războiul, peste necuprinsul ei au scăpărat focuri de tabără, caii de oaste au cernit-o ridicând colbul fierbinte, curieri au brăzdat-o în lung și în lat. Țin minte cum de pe celălalt mal răsuna vocea guturală, de cioban, a unui kazah călare.

— Pe cai, kirghizi, ne-a călcat glia dușmanul! și zbura mai departe, învăluit în vârtejurile de praf și undele de pâclă arzătoare.

Stepa i-a ridicat pe toți în picioare, și în vuiet solemn și aspru au pornit din văi și munți cele dintâi regimente de călăreți de pe la noi. În zăngănitul miilor de scări, mii de *gighiți* călări priveau peste stepă; în față fluturau steaguri roșii, iar în urma colbului stârnit de copitele cailor se lovea de pământ plânsul îndurerat și mândru în același timp al mamelor și soțiilor. „Să vă ajute stepa, să vă ajute duhul viteazului nostru Manas!”

Acolo unde pornea poporul la război, rămâneau potecile amare...

Și toată această lume de frumusețe pământească și de frământare o dezvăluia în fața mea Daniar în cântecul său.

Unde l-o fi învățat, de la cine o fi auzit el toate acestea?

Îmi dădeam seama că astfel își poate iubi pământul natal numai acela care a tânjit după el, care l-a dorit cu dor nostalgic ani îndelungați, numai acela care a suferit pentru dragostea sa.

Ascultându-l, îl vedeam aieva băiețel, rătăcind pe drumurile stepei.

Poate atunci s-a zămislit în sufletul său cântecul despre patrie... Ori poate pe când străbătea verstele de foc ale războiului!

Ascultându-l pe Daniar, îmi venea să mă lipesc de țărână și s-o îmbrățișez ca pe o mamă, numai pentru faptul că un om o poate iubi atât.

Am încercat atunci, pentru prima oară, un sentiment nou, necunoscut, năvalnic, pe care nu-l puteam încă defini, nevoia de a mă exterioriza; simțeam că nu mai pot să văd și să percep lumea numai pentru mine, doream să transmit și altora viziunea mea, gândurile și senzațiile pe care le încercam, să vorbesc oamenilor despre frumusețea pământului nostru natal tot atât de inspirat cum o făcea Daniar. Inima mea se oprea în loc de bucurie și de o teamă nouă în fața necunoscutului. Pe atunci, însă, nu-mi dădeam încă seama că trebuie să iau penelul în mână.

De când mă știu, îmi plăcea să desenez. În copilărie, copiam pozele de prin manuale și colegii spuneau că desenele mele seamănă „leit” cu cele din cărți. Învățătorii mă lăudau pentru desenele pe care le aduceam la gazeta noastră de perete. Apoi a izbucnit războiul, frații mei au plecat pe front, iar eu m-am lăsat de școală și am început să lucrez la colhoz, ca toți cei de vârsta mea. Am uitat de pensulă și de culori și nu credeam că-mi voi mai reaminti vreodată de ele. Dar cântecele lui Daniar mi-au răscolit sufletul.

Umblam ca prin vis; privind lumea cu ochi uimiți, de parcă mă aflam în fața ei pentru întâia oară.

Și cât de mult s-a schimbat deodată Geamilia! Părea că nicicând n-a existat acea tânără veselă, îndrăzneță, limbută. O tristețe luminoasă de primăvară îi umbrea ochii. Cât ținea drumul se gândea cu încăpățănare la ceva. Un zâmbet visător, melancolic, îi înflorea ușor pe buze. Se bucura, se gândea la un lucru frumos, pe care îl știa numai ea. Uneori ridica sacul pe umeri și rămânea așa nemișcată, cuprinsă de o sfilă de neînțeles, ca și cum s-ar fi aflat în fața unui torent vijelios și nu s-ar fi putut hotărî: să înainteze sau ba. De Daniar se ferea, nu-l privea în ochi.

Într-o zi, la arie, Geamilia i-a spus cu o ciudă neputincioasă, chinuită:

— Ai face bine să-ți scoți cămașa aceea, să ți-o spăl!

După ce a spălat-o în râu, a întins-o la uscat și, așezându-se alături, a început s-o netezească încet cu palmele, privindu-i în soare umerii roși, clătinând din cap și netezind-o iar, încet, cu duioșie.

O singură dată a râs Geamilia în acest timp, zgomotos, molipsitor, și ochii i-au lucit ca înainte. Trecuse pe la arie, venind de la lucernă, o ceată zgomotoasă de tinere femei, de fete și *gighiți* - ostași întorși de pe front.

— Ei, voi de colo, doar nu v-ați pus în gând să mâncați numai voi pâinea de grâu! Ospățați-ne, altfel vă aruncăm în râu!

Și *gighiții* ridicau în glumă furcile.

— Nu ne speriem noi de furcile voastre. Prietenele mele oi găsi eu cu ce să le ospățez, iar voi faceți-vă singuri rost! le răspunse Geamilia cu glasul sonor.

— Așa? Atunci vă aruncăm pe toate în apă!

Și pe loc băieții și fetele se încăierară. Râzând, ținând, chiuind, se înghionteau și-și dădeau brânci în apă.

— În apă cu ei, în apă! râdea mai tare decât toți Geamilia, care, isteată și iute, reușea să scape de urmăritori.

Dar, lucru ciudat, *gighiții* o vedeau numai pe ea. Toți se străduiau s-o prindă și s-o strângă în brațe. Iată, trei flăcăi deodată au apucat-o și au ridicat-o deasupra apei.

— Sărută-ne, sau te aruncăm!

— Hai, faceți-i vânt!

Geamilia se zvârcolea, se apăra și râdea, ferindu-și capul, și printre râsete își chema în ajutor prietenele. Dar acestea fugeau încolo și înapoi pe mal să-și scoată băsmăluțele din râu. În hohotele *gighiților*, Geamilia zbură în apă. Leși din râu cu părul ud, despletită, dar și mai frumoasă decât înainte. Rochia de stambă udă i se lipise de trup, scoțându-i în relief șoldurile rotunde și puternice, sâni feciorelnici; dar ea, fără să-i pese de nimic, râdea legănându-se ușor, în timp ce pe fața-i înfierbântată se scurgeau pâraiașe vesele.

— Sărută-ne! n-o slăbeau *gighiții*.

Geamilia îi săruta, dar zbură din nou în apă și din nou râdea, azvârlindu-și pe spate cu o mișcare scurtă șuvițele de păr umede și grele.

La arie toți râdeau de cele puse la cale de tineri. Bătrânii vânturători, aruncând lopețile, își ștergeau lacrimile, și zbârciturile de pe fețele lor înnegrite străluceau de bucurie și tinerețe reînviată pentru o clipă. Am râs și eu din toată inima, uitând de data aceasta zelul cu care o păzeam pe Geamilia de *gighiți*.

Numai Daniar n-a răs. L-am observat întâmplător și am amuțit. Stătea singur-singur la marginea ariei, cu picioarele depărtate. Am avut impresia că era gata să se smulgă de la locul lui, să alerge și s-o scoată pe Geamilia din mâinile *gighiților*. O privea mereu cu ochii triști și plini de admirație, în care se citeau și bucuria, și durerea. Pentru că și fericirea și durerea lui erau în Geamilia, în frumusețea ei. Când *gighiții* o strângeau la piept, silind-o să-i sărute pe fiecare, el lăsa capul în jos și făcea o mișcare de plecare, dar nu pleca.

Între timp, Geamilia îl zărise și ea. Brusc și-a curmat râsul, și și-a lăsat în jos privirile.

— Am răs destul, acum, ajunge! i-a potolit ea pe neașteptate pe tinerii dezlănțuiți.

Unul dintre ei a mai încercat s-o îmbrățișeze.

— Dă-mi pace! l-a îmbrâncit ea și, aruncând o privire vinovată spre Daniar, a fugit în tufiș, să-și stoarcă rochia.

Pentru mine nu erau încă prea clare raporturile dintre ei și, la drept vorbind, mi-era și teamă să mă gândesc la acest lucru. Dar nu știu de ce, nu mă simțeam în apele mele când Geamilia se întrista, după ce tot ea se ferea de Daniar. Era mai bine să fi răs și să fi glumit ca înainte pe seama lui. Dar în același timp mă cuprindea o bucurie de neînțeles pentru ei când ne întorceam noaptea în *ail* și, pe drum, ascultam cântecele lui Daniar...

Cât treceam prin defileu, Geamilia rămânea în căruță, iar când ieșeam în stepă, cobora și mergea pe lângă căruță. Și eu mergeam pe jos. E mai bine așa, să mergi pe drum și să asculți. La început, fiecare se ținea pe lângă căruța lui, dar pas cu pas, fără să observăm, ne apropiam tot mai mult de Daniar.

O forță necunoscută ne atrăgea spre el, voiam să-i privim în întuneric expresia feței și a ochilor; oare într-adevăr el era acela care cânta, ursuzul, însinguratul Daniar?

Și de fiecare dată observam cum Geamilia, zguduită și mișcată profund, întindea încet mâna spre el. Daniar însă n-o vedea, pentru că privea undeva departe, în înalt, și, cu ceafa sprijinită în palme, se legăna într-o parte și în alta. Și mâna Geamiliei se lăsa fără vlagă pe marginea căruței. Atunci, tresărind, își smucea mâna și încremenea în mijlocul drumului. Rămânea așa multă vreme, tristă, uluită, privea pierdută mult timp în urma lui, apoi pornea iar.

Uneori mi se părea că și eu și Geamilia suntem copleșiți de același sentiment, neînțeles de nici unul. Poate era un sentiment de mult ascuns în noi și acum îi venise ceasul să se arate la lumină?

În timpul lucrului, Geamilia mai uita, dar în clipele rare de odihnă pe care le aveam, când întârziem la arie, nu-și afla locul. Își găsea câte o treabă pe lângă vânturători, aruncând în sus, în bătaia vântului, câteva lopeți de grâu, apoi, deodată, zvârlea lopata cât colo și pornea spre una din clăile de paie. Aici se așeza la umbră și, ca să-și alunge urâtul singurătății, mă chema:

— Vino încoace, *kicine-bala*, să mai stăm un pic!

Mă așteptam întotdeauna să spună ceva deosebit, să-și destăinuie greul. Dar nu spunea nimic.

Tăcută, îmi lua capul pe genunchi și, iscodind depărtările, își trecea mâna prin părul meu ȣepos și îmi mângâia fața, delicat, cu degete fierbinți, tremurătoare. Îi priveam de jos chipul umbrat de dor și de o neliniște tulbure, și parcă în ființa ei mă regăseam pe mine.

Era chinuită de ceva, ceva o frământa și se pârguia în sufletul ei, cerând să iasă la iveală. Și-i era frică de aceasta. Se chinuia cumplit: voia și totodată nu voia să-și mărturisească sieși că e îndrăgostită, tot așa cum eu doream și nu doream să-l iubească pe Daniar. La urma urmei, era totuși nora părinților mei și soția fratelui meu.

Astfel de gânduri, însă, mă străfulgerau numai pentru o clipă - le alungam numaidecât. Pentru mine era o

adevărată desfătare să-i văd buzele întredeschise ca la copii, tremurânde, și ochii încețoșați de lacrimi. Cât de frumoasă era, câtă viață era pe chipul ei, ce însuflețire luminoasă și ce patimă i se citea pe față. Pe atunci vedeam toate acestea, dar nu le înțelegeam pe deplin tâcul. Și acum mă întreb adesea: nu este oare iubirea tot inspirație, ca inspirația pictorului, a poetului? Privind-o pe Geamilia, îmi venea să alerg în stepă și să strig în gura mare, întrebând pământul și cerul ce să fac, cum să sting această neliniște, această bucurie de neînțeles din mine? Și, într-o zi, pare-se, am găsit răspunsul.

Ne întorceam ca de obicei de la gară. Se lăsase noaptea. Pe cer roiau stelele, stepa picotea de somn și doar cântecul lui Daniar, călcând tăcerea, răsună și se pierdea în depărtarea umedă, întunecată. Geamilia și cu mine ne țineam aproape de el. Dar nu știu ce se întâmplase cu Daniar de data aceasta. Era atâta însingurare și tristețe duioasă în glasul lui, încât îți simțai ochii plini de lacrimi, lacrimi de simpatie și compasiune pentru el.

Geamilia mergea cu capul plecat, ținându-se de loitra căruței. Iar când vocea lui Daniar începu din nou să urce, Geamilia își lăsă capul pe spate, sări din mers și se așeză lângă el. Ședea ca împietrită, cu mâinile încrucișate pe piept. Mergeam puțin înaintea lor, privindu-i dintr-o parte. Daniar cânta și parcă nu simțea prezența ei. Am văzut-o cum și-a lăsat mâinile fără putere și cum, lipindu-se de Daniar, și-a rezemat capul de umărul lui. Vocea acestuia a tresărit pentru o clipă, ca un trăpaș lovit de bici, și a răsunat cu o nouă putere. Cânta despre dragoste!

Eram zguduit. Îmi părea că dintr-o dată stepa a înflorit, și-a scuturat amărteala, a risipit întunericul, și am văzut în largul ei doi îndrăgostiți. Iar ei nici nu mă observau, de parcă nici nu existam. Mergeam și-i priveam cum, uitând de tot ce e pe lume, se legănau în ritmul cântecului. Nu-i recunoșteam. Era același Daniar, cu cămașa descheiată și ponosită, dar ochii lui ardeau parcă în întuneric. Era ea,

Geamilia mea, stând lipită de el, tăcută și sfioasă, cu genele sclipind de lacrimi. Erau oameni noi, fericiți cum n-au mai fost alții. Oare aceasta nu era fericirea? Toată dragostea sa adâncă pentru pământul natal, care trezea în el această muzică inspirată, Daniar i-o dăruia Geamiliei, cânta pentru ea, o cânta pe ea.

M-a cuprins din nou acea tulburare de neînțeles, pe care mi-o aduceau totdeauna cântecele lui Daniar, și deodată mi-am dat seama limpede ce anume vreau: să-i desenez.

M-au speriat propriile mele gânduri, dar dorința era mai puternică decât teama. Îi voi picta așa cum sunt, fericiți! Da, întocmai așa cum sunt în clipa aceasta. Voi reuși oare? Mi se oprea respirația de frică și de bucurie. Mergeam îmbătat de o dulce uitare. Eram și eu fericit, căci nu bănuiam câte greutatea avea să-mi aducă mai târziu această hotărâre îndrăzneată. Îmi spuneam că pământul trebuie văzut așa cum îl vede Daniar, că voi povesti în culori cântecul său, vor fi și la mine munți, stepă, oameni, ierburi, nori, râuri. „Dar de unde să iau culori? La școală n-or să-mi dea: au și ei nevoie de ele.” Ca și cum culorile erau totul!

Deodată, cântecul lui Daniar s-a întrerupt. Geamilia l-a îmbrățișat pătimaș, apoi s-a smucit, s-a dat înapoi, a încremenit pentru o clipă și a sărit iute din căruță. Daniar a tras nehotărât de hățuri și caii s-au oprit. Geamilia sta cu spatele la el în mijlocul drumului și întorcând brusc capul spusese, abia reținându-și lacrimile:

— Ei, ce te uiți?

După o clipă de tăcere, adăugă aspru:

— Nu te mai uita la mine, vezi-ți de drum, și se duse la căruța ei. Iară tu, ce te holbezi? se năpusti ea asupra mea. Așază-te, ia-ți hăturile! Ah, ce greu mi-e cu voi!

„Ce i-o fi venit, așa, deodată?” mă întrebam eu mânând caii. Dar era lesne de înțeles: îi venea greu pentru că avea un bărbat legitim care se afla undeva, într-un spital din Saratov.

Eu însă refuzam hotărât să mă gândesc la ceva. Eram mânios și pe ei și pe mine, și poate așa fi început s-o urăsc pe Geamilia, dacă așa fi știut că Daniar nu va mai cânta, că niciodată nu voi mai avea prilejul să-i mai aud glasul.

O oboseală de moarte îmi frângea trupul, doream să ajung cât mai repede și să mă trântesc în paie. Crupele cailor în trap se mișcau în întuneric, căruța se hurduca nemilos, hățurile îmi scăpau din mâini.

Ajungând la arie, am scos cu chiu, cu vai hamurile, le-am aruncat sub căruța și m-am prăvălit în prima claie întâlnită în cale. De data aceasta, Daniar a mânat singur caii la păscut.

Dimineața m-am trezit cu lumina bucuriei în suflet îi voi picta pe Daniar și Geamilia. Am închis ochii și am văzut imaginea exactă pe care o voi înfățișa. Nu-mi rămânea decât să iau pensula, culorile și să mă apuc de lucru.

Am alergat spre râu, m-am spălat și apoi am fugit la caii împiedicați. Lucerna rece, înrourată, îmi biciuia picioarele desculțe, îmi înțepa călcâiele crăpate, dar mă simțeam fericit. Fugeam și rețineam din mers ce se petrece în jur. O floare a soarelui, crescută întâmplător pe marginea *arîkului*, își îndrepta fața spre soarele care se iveau din spatele munților. Înconjurată de ierburi lacome, ea nu se lăsa înfrântă. Cu minusculele sale limbi galbene răpea acestora razele dimineții, și le aduna pentru sine, spre a umple coșul îndesat al semințelor. Uite și vadul *arîkului* răscolit de roți. Apa se scurgea în șuvițe subțiri pe urmele lăsate. Uite o insulită liliachie de izmă parfumată, înaltă până la brâu. Alergam pe pământul natal, și deasupra mea se întreceau în zbor rândunelele. Ah, de-așa fi avut culori să redau soarele de dimineață și munții alb-albastrii, lucerna strălucind de rouă și această floare a soarelui singuratică!

Când m-am întors la arie, toată buna mea dispoziție mă părăsi. Am găsit-o pe Geamilia posomorâtă, trasă la față. Avea cearcăne sub ochi și se vedea că nu dormise toată noaptea. Nu mi-a zâmbit și n-a schimbat cu mine o vorbă.

Iar când a apărut brigadierul Orozmat, s-a apropiat de el și, fără a-i da binețe, i-a spus:

— Ia-ți căruța, pune în locul meu pe cine vrei, că eu la gară nu mă mai duc!

— Ce-i cu tine, Geamaltai, a dat strechea-n tine? rosti mirat, cu blândețe, Orozmat.

— Strechea e sub coada vițelilor! Și te rog să nu mă mai întrebi nimic! Am spus: nu vreau să mă mai duc, și pace...

— Vrei, nu vrei, ai să duci grânele și de acu înainte, și Orozmat a lovit cu cârja în pământ. Dacă te-a supărat cineva, spune-mi. Iar de nu - nu te mai prosti! Grânele astea-s pentru front, pentru ostași, e și-al tău acolo!

După care s-a întors brusc și s-a îndepărtat șontăcând cu cârja lui.

Geamilia s-a fâstâcit, s-a roșit toată și, privind spre Daniar, a oftat încet.

Acesta stătea mai la o parte, cu spatele la ea și strângea smucit curelele de la hamuri. Auzise toată convorbirea. Geamilia a mai rămas încă puțin, frământând biciul în mână, apoi a dat cu disperare din mână și s-a dus la căruța ei.

În ziua aceea ne-am întors mai devreme de cum o făceam în mod obișnuit. Daniar îndemna caii mereu. Geamilia, întunecată, nu scotea o vorbă. Și nu-mi venea să cred că înaintea mea se așterne stepa arsă, posomorâtă. Doar ieri fusese cu totul alta, de parcă în basme doar auzisem despre ea. Nu-mi ieșea din cap tabloul acela de fericire care îmi răscolise sufletul. Părea că surprinsesem un crâmpei strălucitor al vieții adevărate.

Mi-am imaginat totul până în cele mai mici detalii și numai asta a fost de ajuns să mă emoționeze.

Nu m-am liniștit până nu mi-am procurat, pe furiș, de la cântar o foaie de hârtie albă, groasă. M-am ascuns după căpițe și, cu inima zvâcnind puternic, am așezat foaia de hârtie pe o lopată de lemn netedă, pe care am pus mâna pe drum, de la vânturători.

— Allah să te binecuvânteze! am murmurat eu, ca tata cândva, când m-a urcat prima oară pe cal, și am atins hârtia cu creionul.

Erau primele încercări stângace. Dar când pe foaie s-a profilat chipul lui Daniar, am uitat de toate. Mi s-a părut deodată că peste albul colii s-a așternut întregul peisaj al stepei din noaptea aceea de august, că aud cântecul lui Daniar, și că îl văd aieva pe el, cu capul dat pe spate și pieptul dezgolit, cu Geamilia lipită de umărul său. Era cu adevărat primul meu desen original: iată căruța, iată-i pe ei amândoi, hăturile aruncate în partea dinainte, crupele cailor legănându-se în întuneric și, mai departe, stepă, stele îndepărtate.

Eram atât de absorbit de desen, încât nu vedeam pe nimeni în jur; mi-am venit în fire numai când deasupra mea a răsunat un glas:

— Ce, ai surzit?

Era Geamilia. Mi-am pierdut cumpătul, m-am făcut roșu la față și n-am mai reușit să ascund hârtia.

— Căruțele stau încărcate, noi te strigăm de o oră și nu dăm de tine... Ce faci aici? Asta ce mai e? a întrebat ea și mi-a luat foaia.

— Hm!

Și Geamilia a ridicat supărată din umeri.

Îmi venea să intru în pământ. Geamilia privi lung-lung desenul și, oprindu-și asupra mea ochii umezi și întristați, spuse deodată încet:

— Dă-mi-l mie, *kicine-bala*... îl voi păstra ca amintire...

Și, împăturind desenul, îl ascunse în sân.

Am pornit la drum și tot nu mă puteam trezi la realitate.

Totul se petrecuse ca în vis. Nu-mi venea să cred că am desenat ceva asemănător cu ceea ce văzusem. Dar undeva, în adâncul sufletului, își făcea loc o bucurie naivă, chiar un sentiment de mândrie, iar visurile - unul mai îndrăzneț decât altul, unul mai ispititor decât altul - mă amețeau.

Voiam să pictez tablouri fără număr, dar în culori, nu cu creionul.

Nu băgasem de seamă că mergeam foarte repede. Aceasta, pentru că Daniar mâna nebunește caii. Geamilia nu rămânea nici ea în urmă. Privea în lături, zâmbind vinovat și duios. Zâmbeam și eu: înseamnă că ea nu mai e supărată pe noi și, dacă îl va ruga, Daniar va începe să cânte iar.

Am ajuns la gară cu caii în spume, și mai devreme ca de obicei. Daniar s-a apucat din mers încă să care saci. De ce se grăbea, ce se petrecea cu el, era greu de înțeles. Când treceau trenurile, se oprea și le petrecea cu o privire lungă, gânditoare. Geamilia privea și ea în aceeași direcție, ca și cum ar fi vrut să-și dea seama la ce gândește Daniar.

— Vino încoace, potcoava asta se mișcă, ajută-mă s-o scot! l-a chemat ea.

După ce Daniar smulse potcoava de pe copita strânsă între genunchi și se îndreptă, Geamilia îi vorbi încet, privindu-l în ochi:

— Spune-mi, nu înțelegi nimic? Sau poate numai eu exist pe lumea asta?...

Daniar, tăcut, îi ocoli privirea.

— Crezi că mie îmi vine ușor? a suspinat Geamilia.

Sprâncenele lui Daniar s-au săltat în sus. A privit-o cu dragoste și tristețe și a spus ceva, dar atât de încet, că n-am auzit nimic. Apoi s-a dus repede la căruță, părând chiar mulțumit de ceva. Mergea și netezea potcoava. Mă uitam la el nedumerit: cu ce au putut să-l liniștească vorbele Geamiliei? Ce îți poate aduce un om dacă spune cu un suspin adânc: „Crezi că mie îmi vine ușor?”

Terminasem de descărcat și voiam să plecăm, când în curte a intrat un ostaș rănit, slab, cu mantaua mototolită și cu un sac în spate. Cu puțin înainte, se oprise un tren în stație.

— Din *ailul* Kurkureu e cineva aici? a strigat el, rotindu-și ochii în toate părțile.

— Eu sunt din Kurkureu! am răspuns, gândindu-mă cine ar putea să fie.

— Al cui ești, frățioare? m-a întrebat ostașul, făcând câțiva pași spre mine, dar în clipa aceea a dat cu ochii de Geamilia și i-a zâmbit, bucuros și mirat totodată.

— Kerim? Tu ești?! a exclamat ea.

— Vai, Geamilia, surioară!

Ostașul s-a dus fuga la ea și i-a strâns cu amândouă mâinile palma.

Era un consătean de-al ei.

— Ce bine! Parcă am știut că te întâlnesc, am venit de-a dreptul aici! Doar cu câteva zile în urmă m-am despărțit de Sadîk... Am stat împreună la spital... Dacă dă Domnul, peste o lună-două se va înapoia și el... Când mi-am luat rămas bun, i-am spus: Scrie-i nevastei, am să-i duc eu scrisoarea... Iat-o... așa cum mi-a dat-o!

Și Kerim îi întinse plicul triumfiu.

Geamilia l-a luat, s-a roșit, apoi s-a făcut palidă, privind cu coada ochiului pe Daniar. El stătea deoparte, singur, lângă căruță, cu picioarele larg depărtate, ca atunci, pe arie, și, cu ochii plini de deznădejde o privea pe Geamilia.

S-au adunat oameni din toate părțile, ostașul și-a găsit rude și cunoștințe, întrebările curgeau puhoi. Geamilia nici n-a apucat să-i mulțumească pentru scrisoare, când pe lângă ea a trecut huruind căruța lui Daniar, care părăsea în goană curtea, sărind peste gropi, stârnind praful drumului.

— A înnebunit sau ce-i cu dânsul?! strigau oamenii în urma lui.

Pe soldat l-au dus undeva, iar Geamilia și cu mine am rămas în mijlocul curții, uitându-ne la norii de praf ce se pierdeau învolburându-se în zare.

— Să plecăm, *gene!* am spus eu.

— Du-te, lasă-mă singură! mi-a răspuns ea cu amărăciune.

Și astfel, pentru prima oară în tot acest timp, ne-am răzlețit unul de altul. Zăpușeala îmi ardea buzele uscate. Pământul ars, crăpat, înfierbântat în timpul zilei, părea că se răcește acum, luând culoarea căruntă a sării. În această pâclă albicioasă, juca în cumpăna apusului soarele, diform, tremurând tulbure. Deasupra orizontului cețos se adunau nori suri, cu pete roș-portocalii. Un vânt uscat venea în rafale, lăsând o pulbere albă pe boturile cailor, agitându-le coamele și plecând mai departe pe dealuri, să scuture măturile de pelin.

„Oare vine ploaia?” m-am întrebat eu?

Ce lipsit de adăpost m-am simțit și ce neliniște m-a cuprins! Am dat bici cailor, care cereau tot timpul să meargă la pas. Dropii slabe fugeau speriate pe picioarele lor lungi, undeva în vale.

Vântul purta pe drum frunze uscate de brusture. Noi n-aveam așa ceva, ele sunt aduse din depărtarea kazahă. Soarele pierise. Jur împrejur - țipenie de om. Numai stepa cu oboseala ei de peste zi.

Când am ajuns la arie, se lăsase întunericul. Liniște deplină, nici o adiere de vânt. L-am strigat pe Daniar.

— A plecat la râu, răspunse paznicul. Căldura e mare, și toți s-au împrăștiat pe la casele lor. Dacă nu adie vântul, n-ai ce face la arie.

Am dus caii la păscut și m-am îndreptat spre râu - știam că Daniar îndrăgise un loc deasupra râpei.

L-am găsit acolo: stătea ghemuit, cu capul plecat și asculta geamătul apei la poalele prăpastiei. Aș fi vrut să mă apropiu de el, să-l îmbrățișez, să-i spun un cuvânt bun. Dar ce-i puteam spune? Am stat puțin în loc și am făcut calea-ntoarsă. Apoi, multă vreme am rămas culcat în paie, privind cerul tulburat de nori și gândindu-mă: „De ce o fi viața atât de încâlcită și greu de înțeles?”

Geamilia tot nu se înapoiase. Pe unde o fi întârziind?

Deși eram frânt de oboseală, somnul nu se lipea de mine. Fulgere îndepărtate se aprindeau deasupra munților, sfâșiind norii.

Încă nu adormisem când s-a întors Daniar. Umbla fără rost pe arie, cercetând mereu în lungul drumului. Apoi s-a trântit pe paie, lângă mine. „O să părăsească *ailul* și o să plece într-aiurea! cugetam eu. Dar unde să se ducă, încotro să se îndrepte, singuratic, fără cămin cum e?” Ca prin somn am auzit un zgomot de căruță care se apropia. Venea pare-se Geamilia!

Nu țin minte cât am dormit și, deodată, am simțit, chiar lângă urechile mele, cum au foșnit paiele sub niște pași ușori, de parcă o aripă umedă mi-ar fi atins încetișor umerii. Am deschis ochii. Era Geamilia. Venise de la râu într-o rochie răcoroasă, stoarsă. S-a oprit, a privit cu grijă în stânga și-n dreapta și s-a așezat lângă Daniar.

— Daniar, am venit... singură am venit, a șoptit ea.

De jur împrejur era liniște. Un fulger lunecă pierzându-se undeva, mut.

— Te-ai supărat? Te-ai supărat rău? Da?

Și din nou liniște. Numai o bucată de pământ surpată din mal a plescăit încet în apă.

— Sunt oare vinovată? Nici tu nu ești vinovat...

În depărtarea munților s-a auzit tunetul. Un fulger a luminat profilul Geamiliei. Ea și-a întors privirile, și în clipa următoare s-a ghemuit la pieptul lui Daniar. Umerii ei tremurau convulsiv în îmbrățișarea mâinilor lui. Așezându-se pe paie, s-a culcat lângă el.

Un vânt fierbinte a prins a goni din stepă, rotind în vârtej mănunchiuri de paie, s-a izbit de iurta de la marginea ariei, zguduind-o din temelii, și s-a rostogolit pe drum în răbufniri scurte, ca un titirez.

În nori s-au aprins din nou focuri sinilii, din nou s-a rupt deasupra noastră cu zgomot uscat trăsnetul. M-a străpuns un fior de teamă și bucurie: venea furtuna, ultima furtună de vară!

— Cum ai putut să crezi că te voi uita pentru el? șoptea fierbinte Geamilia. Nu, nici gând... El nu m-a iubit niciodată. Chiar și salutările mi le trimitea doar la sfârșitul scrisorilor. N-am nevoie de dragostea lui târzie... să zică lumea ce-o vrea... Dragul meu, singuraticul meu, nu te voi da niciodată nimănui! De mult te iubesc. Te-am iubit și te-am așteptat chiar înainte de a te cunoaște, și tu ai venit, ca și cum ai fi știut că te aștept!

Fulgere albăstirii, frângându-se unul după altul, se înfingeau sub malul prăpăstios, în râu.

Începură să cadă, foșnind, pe paieile uscate, picăturile reci, înclinate, ale ploii.

— Geamilia,- draga mea, scumpa mea Geamaltai, o alinta Daniar cu cele mai duioase nume kazahe și kirghize. Întoarce-te, lasă-mă să te privesc în ochi.

Furtuna se dezlănțui.

Pâsla ușoară de pe iurtă începu să se zbată ca o pasăre rănită de moarte. Ploaia biciuită de vânt se năpusti în rafale puternice, sărutând parcă pământul. Încrucișându-se pe cer, răsunau bubuiturile puternice ale tunetului. Fulgerele înfloreau munții în culorile de primăvară ale lălelelor. Vântul vuia mânios în pădure.

Turna cu găleata, iar eu stăteam culcat, ascuns în paie și simțeam cum îmi bate inima sub podul palmei. Eram fericit și aveam senzația pe care o încerci când privești, pentru prima dată după boală, soarele. Și ploaia, și lumina fulgerelor ajungeau la mine, dar eu mă simțeam bine; și am adormit zâmbind, fără să-mi dau seama dacă auzeam șoptele lui Daniar și ale Geamiliei, sau foșnetul paielor sub lovitura ultimelor picături de ploaie.

Toamna se apropia cu pași repezi, în curând aveau să înceapă ploile. În văzduh se simțea de pe acum mirosul umed, tomnatic, al pelinului și al paielor ude. Dar ce ne aștepta în toamnă? La aceasta, nu știu de ce, nici nu mă gândeam.

În toamna aceea, după doi ani de întrerupere, m-am dus din nou la școală. După lecții mergeam deseori la râu și stăteam pe malul abrupt, aproape de locul unde fusese aria, acum pustie și părăsită. Aici, în culori de școlar, am pictat primele mele acuarele. Chiar după noțiunile de atunci îmi dădeam seama că nu-mi reușeau toate încercările.

„Nu sunt bune de nimic culorile! Dacă aș fi avut culori adevărate!...” îmi spuneam eu, deși nu-mi imaginam cum trebuiau să fie acestea.

Abia mult mai târziu mi-a fost dat să văd uleiurile adevărate, în tuburi mici, de plumb.

Dar nu era vorba numai de culori; aveau dreptate pesemne profesorii: ca să știi să pictezi, trebuie să înveți. Eu însă nici în vis nu mă puteam gândi la studii. Cum era să studiez, când mama n-avea nici o veste de la frații mei de pe front și nu m-ar fi lăsat pentru nimic în lume să plec, pe mine, unicul ei fiu, „*ghighitul* și nădejdea celor două familii”? Nici nu îndrăzneam s-aduc vorba despre asta. Iar toamna era parcă dinadins atât de frumoasă, s-o tot pictezi.

Apa rece a Kurkureului scăzuse, pietrele dezgolite la praguri se acoperiseră de un mușchi verde-închis și portocaliu. Lozia se înălța roșie, cu trunchiurile ei gingașe și dezgolite, în aerul rece din cauza înghețurilor timpurii, pe când plopii își păstrau încă frunzele galbene, compacte. Tăbăcite de fum și bătute de ploi, iurtele hergheligiilor se vedeau negre pe iarba ruginie, iar prin deschizăturile de fum se încolăceau alene șuvițe vineții. Armăsarii vânjoși nechezau strident, iepele cutreierau întinderile, și de-acum până la primăvară era greu să le mai ții în herghelii. Vitele, întoarse din munți, umblau în turme pe câmpuri. Copitele bătătoriseră în lung și în lat cărări pe întreg cuprinsul stepei uscate, ruginii.

Curând s-au pornit vânturile de stepă, cerul s-a închis și au început ploile reci, prevestitoare de zăpadă.

O dată s-a întâmplat să fie o zi mai bună și am plecat spre râu, prea îmi lua ochii o tufă roșie de scoruș de munte ce se înălța pe o limbă de nisip. M-am așezat nu departe de vad, printre lozii. Se lăsa amurgul. Deodată, am văzut doi oameni care, judecând după toate aparențele, trecuseră râul prin vad. Erau Daniar și Geamilia. Nu-mi puteam lua ochii de pe chipurile lor aspre, îngrijorate. Cu un sac pe umeri, Daniar păsea repede, iar poalele mantalei descheiate loveau turetcile cizmelor lui scâlciate. Geamilia avea pe cap o broboadă albă, împinsă spre ceafă, și purta rochia ei înflorată, cea mai bună, cu care îi plăcea să se gătească de târg. Pe deasupra îmbrăcase o scurtă de velur vătuită. Într-o mână avea o legăturică, iar cu cealaltă se ținea de cureaua sacului lui Daniar. Mergeau schimbând mereu câte o vorbă.

Iată-i, au trecut pe potecă prin pășune, printre tufe de colilie, și eu îi priveam din urmă neștiind ce să fac. Să-i strig? Dar limba parcă mi se lipise de cerul gurii.

Ultimele raze sângerii ale soarelui au alunecat peste coamele nourașilor suri și repezi, de-a lungul munților, și îndată a început să coboare întunericul. Daniar și Geamilia, fără să-și întoarcă măcar capul, se tot îndepărtau mergând spre halta de cale ferată. De vreo două ori le-am mai zărit capetele prin tufișurile de colilie, apoi au dispărut.

— Geamilia-a-a! am strigat eu din răspuțeri.

— A-a-a! mi-a răspuns singuratic ecoul.

— Geamilia-a-a! am strigat încă o dată și, nemaștiind de mine, am luat-o la goană după ei de-a dreptul prin râu.

Stropi reci ca de gheață îmi biciuiau obrazul, hainele mi se udaseră, dar eu alergam mai departe, fără să mă uit unde calc și, deodată, împiedicându-mă de ceva, m-am prăbușit din mers la pământ.

Stăteam culcat fără să ridic capul, și lacrimile îmi șiroiau pe față. Întunericul parcă mi s-a năruit peste umeri. Vântul suiera încet și trist printre tulpinile mlădioase de colilie.

Repetam numele Geamiliei, înecându-mă în hohote de plâns.

Mă despărțeam de oamenii cei mai dragi și mai apropiați. Și numai acum, culcat pe pământ, am înțeles deodată că o iubeam pe Geamilia. Da, a fost prima mea dragoste, o dragoste de copil.

Am stat mult timp așa, cu fața în mâinile ude de lacrimi.

Mă despărțeam nu numai de Geamilia și Daniar, mă despărțeam de copilărie.

Când am ajuns pe întuneric acasă, în curtea noastră era zarvă mare. Se auzea zăngănit de scări, cineva înșeua caii, iar Osmon, beat, călare pe un cal fără astâmpăr, se grozăvea strigând cât îl ținea gura:

— De mult trebuia să-l alungăm de aici pe câinele ăsta de pripas, corcitura asta! Ne-a făcut tot neamul de rușine, ne-a terfelit cinstea în noroi! Dacă îl prind, îl omor pe loc. Și să mă judece după aceea! N-am să îngădui ca orice vagabond să ne fure muierile! Haide, *gighiți*, sus pe cai! Nu ne scapă el, îl ajungem la gară!

Am înghețat de frică: unde vor să gonească? Dar încredințându-mă că s-au îndreptat pe drumul cel mare spre gară, și nu spre haltă, m-am furișat pe nesimțite în casă și m-am acoperit peste cap cu șuba tatei, ca nimeni să nu-mi vadă lacrimile.

Câte discuții și câte comentarii au urmat în *ail*! Femeile care mai de care o judecau pe Geamilia.

— Proasta! A plecat ea dintr-o casă ca asta!... A călcat norocul în picioare...

— Și cu ce-o fi încântat-o? Că toată averea lui: mantaua ponosită și cizmele găurite!

— Nu tu casă, nu tu vite, un vagabond, doar cu ce e pe el... Nu-i nimic, când își va da seama mândrulița, va fi prea târziu.

— Aia e! Ce, Sadîk nu era un soț bun? Om gospodar, primul *gighit* în *ail*!

— Dar soacra? Nu dă Dumnezeu oricui o soacră ca a ei! Încearcă să găsești o altă *baibice* ca ea! Și-a făcut-o cu mâna ei, proasta, așa, fără nici un rost!

Eram poate singurul om care n-o condamna pe Geamilia, pe fosta mea *gene*. Las' să aibă Daniar o manta veche și cizme găurite, dar știam eu că sufletește e mai bogat decât noi toți. Eram sigur că Geamilia nu va fi nefericită cu el. Numai că mi-era milă de mama. Mi se părea că o dată cu plecarea Geamiliei au părăsit-o și tăria și puterea ei de altădată. Era tristă, trasă la față. Și după cum înțeleg acum, nu se putea nicidecum împăca cu gândul că viața frânge uneori atât de brutal vechile rânduieli.

Un arbore puternic, smuls de furtună, nu se va mai ridica niciodată. Înainte, mama nu ruga pe nimeni să-i bage firul de ață în ac. N-o lăsa mândria. Dar iată că o dată, întorcându-mă de la școală, am găsit-o plângând. Îi tremurau mâinile și nu nimerea urechea acului.

— Bagă-mi ața în ac, m-a rugat ea oftând din greu. Se va prăpădi Geamilia... Eh, și ce gospodină ar fi fost în familie! A plecat, s-a lepădat de noi. De ce ne-o fi lăsat? Era rău la noi?

Îmi venea s-o îmbrățișez, s-o liniștesc, să-i spun ce fel de om era Daniar, dar n-am îndrăznit. Aș fi jignit-o pentru toată viața.

Totuși participarea mea nevinovată la această istorie n-a rămas o taină...

Puțin după aceea s-a întors Sadîk. Suferea, desigur, cu toate că, cherschelit, îi spunea lui Osmon:

— Dacă s-a dus, ducă-se... Va crăpa undeva pe drum. Sunt destule muieri, nu ne plângem noi. Cu păr de aur să fie o muiere, nu-i vrednică nici de cel mai prăpădit, nici de cel din urmă flăcău..

— Așa e! Încuviință Osmon. Îmi pare rău că nu l-am prins atunci. L-aș fi omorât! Și ea trebuia prinsă și legată cu cozile de coada calului! E sigur că au plecat spre răsărit, pe plantațiile de bumbac, sau la kazahi. El e doar

învăţat să umble vagabond... Nu pricep un singur lucru, cum de s-a putut întâmpla una ca asta... Ea, parşiva, le-a potrivit pe toate în felul ăsta... Mamă, mamă, ce i-aş fi...

Auzindu-l cum vorbeşte, abia mă stăpâneam să nu-i spun: „Nu poţi uita cum te-a muştruluit atunci, la cosit. Mişelule!”

Şi iată că într-o zi, pe când stăm acasă şi desenam ceva pentru gazeta de perete a şcolii, iar mama îşi făcea de lucru lângă sobă, Sadîk năvăli ca o furtună în casă. Palid, cu ochii îngustaţi de mânie, se năpusti asupra mea, vârându-mi sub nas o foaie de hârtie.

— Tu ai desenat asta?

Am încremenit. Era primul meu desen. Daniar şi Geamilia m-au privit o clipă, parcă vii.

— Eu!

— Şi ăsta, cine e? a împuns el hârtia cu degetul.

— Daniar!

— Trădătorule! mi-a strigat în faţă Sadîk.

A rupt în bucăţele desenul şi a ieşit trântind uşa cu zgomot.

După o tăcere lungă, apăsătoare, mama m-a întrebat:

— Ai ştiut?

— Da, am ştiut.

Cu câtă mustrare şi uimire s-a uitat atunci la mine, rezemându-se de sobă! Şi când i-am spus că îi voi desena din nou, m-a privit cu amărăciune şi a clătinat neputincioasă din cap. Iar eu mă uitam la bucăţelele de hârtie aruncate pe jos şi o jignire de neîndurat mă sufoca. Lasă-i să mă socotească trădător. Pe cine am trădat? Familia, neamul nostru? Dar n-am trădat adevărul, adevărul vieţii, adevărul acestor doi oameni.

Nu puteam povesti nimănui despre aceasta, nici mama nu m-ar fi înţeles.

Vedeam totul ca prin ceaţă, aveam impresia că bucăţelele de hârtie se învârtesc, se mişcă pe duşumea, ca vii.

Mi s-a întipărit în minte atât de puternic acea clipă în care Daniar și Geamilia m-au privit din desen, încât deodată mi s-a părut că aud cântecul lui Daniar din noaptea aceea neuitată de august.

Mi-am amintit apoi cum au plecat din *ail* și, deodată, am simțit o dorință de nestăvilit de a păși pe drum cu hotărâre și curaj, asemeni lor, pe drumul greu, în căutarea fericirii.

— Am să plec la învățătură. Spune-i și tatei. Vreau să mă fac pictor, am vestit-o ferm pe mama.

Eram incredințat că va începe să plângă și să mă mustre, amintindu-și de frații mei morți în război. Dar, spre mirarea mea, n-a plâns.

A spus doar încet și cu tristețe:

— Du-te... V-au crescut aripile și ați început să zburăți singuri cum vă pricepeți. De unde să știu cât vă veți ridica în înalt? Poate aveți dreptate! Du-te! Pe urmă, cine știe, ai să te răzgândești. Nu e o meserie să desenezi și să pictezi. Învață și ai să afli. Nu-ți uita însă casa...

Din ziua aceea, Casa Mică s-a despărțit de noi. N-a trecut mult, și am plecat la învățătură.

Asta-i toată povestea.

La Academie, unde am fost trimis după absolvirea școlii de pictură, am prezentat ca lucrare de diplomă tabloul la care visasem de mult.

Nu e greu de ghicit că pânza înfățișa pe Daniar cu Geamilia. Cei doi merg pe drumul stepei, drum de toamnă. Înaintea lor, depărtările nemărginite, luminoase...

N-are a face că tabloul meu nu e desăvârșit, măiestria nu vine dintr-o dată. Dar mi-e nespus de drag, e prima mea emoție creatoare, conștientă.

Și astăzi am uneori insuccese, sunt și clipe grele, când îmi pierd încrederea în mine. Atunci mă simt atras de acest tablou scump, de Daniar și Geamilia. Îi privesc îndelung și de fiecare dată stau de vorbă cu ei.

„Unde sunteți acum, ce drumuri străbateți? Sunt multe drumuri noi astăzi în stepa noastră, pe întregul Kazahstan,

până în Altai și Siberia. Mulți oameni destoinici muncesc acolo. Poate și voi v-ați îndreptat spre acele meleaguri.

Te-ai dus, Geamilia mea, prin stepa largă, fără să te uiți înapoi. Poate ai obosit? Poate ți-ai pierdut încrederea în tine? Pleacă-ți capul pe umărul lui Daniar! Să-ți cânte cântecul său de iubire, cântecul său despre pământ, despre viață! Să se trezească și să joace în toate culorile stepa! Să-ți amintești de noaptea aceea de august! Du-te, Geamilia, nu te căi, tu ți-ai aflat greu fericirea, fericirea mult căutată!”

Mă uit la ei și aud vocea lui Daniar. Mă cheamă și pe mine la drum. Înseamnă că e timpul s-o pornesc. Mă voi duce prin stepă, în *ailul* meu, și voi găsi acolo noi culori, noi lumini.

Fie ca în orice trăsătură a penelului meu să răsunе cântecul lui Daniar! Fie ca în orice culoare a mea să bată inima Geamiliei!

CUPRINS

ADIO, FLOARE-GALBENĂ!.....	5
I.....	6
II.....	18
III.....	36
IV.....	42
V.....	50
VI.....	73
VII.....	75
VIII.....	87
IX.....	96
X.....	102
XI.....	103
XII.....	109
XIII.....	118
XIV.....	122
XV.....	123
XVI.....	135
XVII.....	158

XVIII.....	162
XIX.....	167
XX.....	182
XXI.....	185
XXII.....	195
XXIII.....	207
XXIV.....	210
XXV.....	218
GEAMILIA.....	221

versiune eBook: [v1.0] hunyade

Redactor responsabil: AUREL BUICIUC
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

*Dat la cules 25.01.1968. Bun de tipar 18.04.1968.
Apărut 1968. Tiraj 20.140 ex. broșate. Hârtie
scris tip II A de 63 g/m². Format 700X1000132.
Coli ed. 13.07. Coli tipar 9. A. nr. 22.361 C.Z.
pentru bibliotecile mari și mici 47-32=59*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”,
Piața Scînteii nr. 1, București -
Republica Socialistă România,
comanda nr. 80.109